

Львівський національний університет імені Івана Франка

Факультет міжнародних відносин

Кафедра Європейського права

Науковий гурток Європейського права та порівняльного правознавства

Студентська спілка Української асоціації міжнародного права

МАТЕРІАЛИ

студентської науково-практичної конференції

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА. ПОГЛЯД МОЛОДИХ
ВЧЕНИХ»**

(м. Львів, 19 жовтня 2023 р.)

ЛЬВІВ - 2023

Рекомендовано до друку

Вченою радою факультету міжнародних відносин
(Протокол №24 від 23 жовтня 2023 р.)

Актуальні проблеми міжнародного та європейського права. Погляд молодих вчених (19 жовтня 2023 року, м. Львів) Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, Факультет міжнародних відносин, Студентська спілка Української асоціації міжнародного права, 2023. 367 с.

До збірника увійшли матеріали студентської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми міжнародного та європейського права. Погляд молодих вчених”

Редакційна колегія:

Студенти факультету міжнародних відносин: Мокрецова Єлизавета-Сусанна, Дацик Марта, Іваськів Вікторія, Процах Василь.

Редколегія не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалів, що були подані у рукописах.

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2023

Зміст

Агаєв Фаталі Самір огли Медіація як альтернативний спосіб вирішення міжнародних спорів.....	12
Андрухів Є. М. Важливість сутності поняття «європейське право» для удосконалення правового регулювання договорів у сфері господарювання України.....	16
Балабан Д. М. Правові аспекти захисту іноземних інвестицій в Україні.....	20
Бобик І. В. Правові механізми боротьби з корупцією в праві ЄС: досвід для України.....	25
Бондаренко Р. О. Спеціальний трибунал як шлях до притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України.....	31
Буряк А. В. Міжнародний кримінальний суд та елементи наднаціональності у міжнародній кримінальній юстиції.....	34
Біланюк Т. В. Питання гендерної рівності у праві ЄС: генеза та сучасність.....	39
Білий Я. А. Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій і суверенітету держав-членів (на прикладі Європейських спільнот та інтеграційних процесів).....	45
Горбач Ю. О., Машошина К. О. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС: сімейне право.....	51
Горевич Ю. Р. Геноцид українців під час російсько-української війни.....	56
Гринчук А. М. Статус особового складу державної прикордонної служби України у період збройного конфлікту за міжнародним гуманітарним правом.....	60
Грущенко М. К. Інноваційний виклик в енергетичній безпеці у праві ЄС.....	63
Гудій Д. О. Миротворча діяльність ООН: історичний досвід.....	68
Гулик К. М. Конвенційні механізми захисту військовополонених та їх використання в Україні.....	73
Данилюк О. В. Ратифікація Стамбульської конвенції: на шляху до адаптації законодавства України до законодавства ЄС.....	76
Дацик М. О. Підлив Каховської дамби, як злочин екоциду. Міжнародно правова оцінка.....	79
Дем'янчук О. Р. Jus cogens як правова основа сучасної міжнародної безпеки.....	83
Дубчак О. Е. Захист прав людини в Європі: правове закріплення.....	87
Дяченко М. І. Механізм взаємодії правоохоронних органів України та Інтерполу.....	91
Єфтемій М. С. Реалізація прав людини в міжнародному праві.....	96
Zheldubovska A. V. The role of Nuremberg Process in the elaboration of international crimes concept.....	99
Желеховська Т. В. Конституційні аспекти інтеграції України в Європейський Союз.....	104
Жеребецька А. А. Механізм захисту довкілля у ЄС - нормативне підґрунтя та практика.....	107
Загребельна Д. І. Зобов'язання держав перед іноземними інвесторами під час військової окупації.....	112
Іванова В. О. Роль адвоката у Європейському суді з прав людини.....	116
Іваськів В. Б. Актуальні проблеми та перспективи правового регулювання штучного інтелекту в праві Європейського Союзу: досвід для України.....	119
Козек Б. О. Пропаганда як метод введення гібридних війн: міжнародноправовий аспект.....	123
Козицька В. В. Навчання прикордонників міжнародному гуманітарному праву: національний та міжнародний досвід.....	126
Колеснік М. С. Новітня доктрина міжнародної кримінальної юстиції у світлі агресії проти України.....	130
Колодій В. О. Компетенція ЄС у сфері ядерної енергетики.....	135
Кондратьєв В. В. Перспективи притягнення до відповідальності за скоєння воєнних кіберзлочинів.....	139

Кривенко С. Д. Сексуальне насильство в умовах російсько-української війни.....	143
Крижанівська А. В. Шляхи притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України	145
Курч І. І., Возняк А. В. Сексуальне насильство під час збройних конфліктів	150
Кінаш М. І. Порівняльний аналіз правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу в Бельгії та України.....	155
Кіріл О. О. Вступ України в ЄС: перспективи та виклики.....	158
Лавроненко А. Ю. Становлення та розвиток штучного інтелекту в законодавстві Європейського Союзу.....	162
Лазар М. В. Міжнародна кримінальна правосуб'єктність фізичних осіб.....	165
Легеза М. А. Міжнародно-правові аспекти відповідальності за сексуальне насильство під час збройного конфлікту.....	168
Лелюх О. Д. Тимчасовий захист та статус біженця у державах Європейського Союзу	174
Лесів С. Л. Гендерна рівність в праві ЄС: проблеми та способи їх вирішення.....	179
Лужецька М. М. “Стратегічний компас” як нормативний орієнтир зміцнення політики оборони та безпеки ЄС.....	183
Лукіян Д. А. Актуальні питання та перспективи інтеграції України до ЄС	190
Ліптуга В. О. Адаптація законодавства України до GDPR ЄС, як крок до підвищення рівня захисту персональних даних громадян та створення сприятливих умов для електронної та кібербезпеки в Україні	193
Мазур П. М. Роль міжнародних організацій у забезпеченні сталого розвитку	197
Макаревич Ю. І., Палагнюк Н. Т. Стандарти у сфері охорони здоров'я в міжнародному праві та праві ЄС	201
Македон Я. О., Македон С. О. Виклики та можливості для енергетичної безпеки ЄС: економіко-правові аспекти.....	205
Мархевка П. І. Проблемні аспекти адаптації законодавства України до законодавства ЄС в сфері судочинства.....	209
Матушак С. А. Боротьба з сексуальним насильством у збройному конфлікті: виклики та стратегії у контексті російсько-української війни.....	213
Медведенко І. Ю. Деякі міжнародно-правові позиції до правонаступництва держав щодо їх відповідальності.....	217
Мирутенко А. А. Створення спеціального міжнародного трибуналу як спосіб притягнення росії до відповідальності.....	220
Мокрецова Є.-С. М. Правове регулювання опіки дітей громадян України, які виїхали у зв'язку з повномасштабним вторгненням: досвід Німеччини.....	225
Назаренко А. О. Міжнародно-правовий захист прав дитини в умовах воєнного стану в Україні	231
Найда А. А. Відшкодування збитків екологічному сектору України через російське вторгнення.....	235
Олійничук К. Д. Конвенційні механізми захисту військовополонених	239
Опанасенко К. Р. Роль міжнародних трибуналів у захисті прав людини та покаранні за злочини проти людства».....	244
Орищук О. Ю. Окремі ризики сучасної міжнародної безпеки в глобальному контексті	248
Охньовська І. М. Сучасні виклики у розумінні та захисті прав людини	252
Охріменко В. А. Практика Європейського суду справ людини щодо права на справедливий суд та права на ефективний засіб юридичного захисту	256

Пер'ян А. А. Правовий статус громадян України за кордоном, які виїхали у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України	261
Пинзар А. Ф. Правове регулювання поведінки з відходами в Україні та ЄС.....	265
Постна Д. А. Захист військовополонених у практиці ЄСПЛ.....	270
Пустова В. В. Відповідальність росії за воєнні злочини проти України: парадокси та погляд у майбутнє	274
Путченко О. С. Захист прав громадян в умовах воєнного стану.....	277
Пшевлоцький С.-М. Ю. Питання державного суверенітету в Європейському Союзі	282
Реброва Ю. Є. Європейське право навколишнього середовища: екологічне оподаткування в ЄС	286
Рибальченко О. В. Питання здійснення юрисдикції Міжнародного кримінального суду на території України	289
Романко О. В. Захист прав громадян України в умовах воєнного стану	294
Романюк М. Р. Гармонізація цивільного права України з європейським правом.....	298
Савченко А. О. Міжнародно-правове визначення поняття «біженець»	301
Самсоненко М. О. Правове забезпечення гендерної рівності у трудовій та соціальній політиці Європейського Союзу.....	306
Середенко В. В. Значення та особливості роботи консулів у період війни.....	311
Сковронська В. Ю. Утвердження гендерної рівності у праві ЄС.....	315
Скрипуч О. І. Стратегія гендерної рівності Європейського Союзу	319
Сокровольська Н. В. Правове регулювання штучного інтелекту в ЄС	323
Сорока А. Л. Правові засади інтеграції Словацької Республіки в Європейський Союз: досвід для України	326
Співак В. М. Шляхи відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації	331
Тернавська Є. І., Павловська Н. В. Міжнародний досвід та практика розгляду судових справ щодо воєнних злочинів	335
Туршуков Г. О. Трансформація системи міжнародної безпеки: постановка проблеми та потенційні шляхи рішення	339
Фесенко А. І. Кримінальна відповідальність за порушення ведення законів і звичаїв війни – національний та міжнародний аспекти	340
Юрова Я. І. Відповідальність держави за порушення зобов'язань erga omnes у міжнародному праві	344
Юрчишена А. О. Основні напрями діяльності у відносинах ЄС та України	348
Яблоновська А. А. Залучення дітей у збройний конфлікт: кримінально-правові аспекти.....	352
Ямнич Ю. В. Процес та виклики адаптації українського законодавства до європейського.....	355
Шульга Д. В. Злочин агресії відповідно до положень статуту Нюрнберзького військового трибуналу.....	358
Марунчак К.-М. Б. Шляхи притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України.....	363

ПРОГРАМА

Студентської науково-практичної конференції

«Актуальні проблеми міжнародного та європейського права. Погляд молодих вчених»

09:30-10:00 – Реєстрація учасників

10:00-10:30 – Відкриття Конференції

Мальський М.З., декан факультету міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, професор кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби ЛНУ імені Івана Франка, доктор економічних наук

Буткевич О.В., президент Української асоціації міжнародного права, професор кафедри міжнародного права ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук

Микієвич М.М., віце-президент Української асоціації міжнародного права, завідувач кафедри європейського права факультету міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, доктор юридичних наук

10:30-12:30 – Робота Секцій

12:30-13:00 – Кава-брейк

13:00-14:00 – Робота Секцій

14:00-14:45 – Лекція запрошених суддів Європейського суду з прав людини;

14:45-15:00 – Підведення підсумків Конференції; закриття Конференції.

З метою забезпечення ефективної роботи Конференції, Організаційний комітет рекомендує дотримуватись **наступних вимог**:

Тривалість доповіді: 4-5 хв.

Тривалість обговорення доповіді: 5 хв.

Можливий супровід з презентацією

ОФЛАЙН-ДОПОВІДІ:

СЕКЦІЯ І: “МІЖНАРОДНЕ ПРАВО”

Виклики та трансформація сучасної системи міжнародної безпеки

Туришков Григорій Олександрович (студент 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) «**Трансформація системи міжнародної безпеки: постановка проблеми та потенційні шляхи рішення**»

Дем'янчук Остап Ростиславович (студент 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) «**Jus cogens як правова основа сучасної міжнародної безпеки**»

Шляхи притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України

Колеснік Михайло Сергійович (студент 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) «**Новітня доктрина міжнародної кримінальної юстиції у світлі агресії проти України**»

Легеза Марія Анатоліївна (студентка 3 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) «**Міжнародно-правові аспекти відповідальності за сексуальне насильство під час збройного конфлікту**»

Мирутенко Ангеліна Андріївна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, Фінансово-правовий коледж) «**Створення спеціального міжнародного трибуналу як спосіб притягнення росії до відповідальності**»

Міжнародне гуманітарне право

Загребельна Дар'я Ігорівна (аспірантка 2 курсу навчання, ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) «**Зобов'язання держав перед іноземними інвесторами під час військової окупації**»

Козицька Вікторія Володимирівна (закінчила 2 курс магістратури, ОП “Право”, Факультет правоохоронної діяльності, НАДПСУ імені Богдана Хмельницького) «**Навчання прикордонників міжнародному гуманітарному праву: національний та міжнародний досвід**»

Яблоновська Анастасія Андріївна (студентка 2 курсу, ОР “Магістратура”, ОП “Право”, Факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування, ОДУВС) «**Залучення дітей у збройний конфлікт: кримінально-правові аспекти**»

Олійничук Кирило Дмитрович (студент 4 курсу, ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Економікоправовий факультет, ОНУ імені І. І. Мечникова) «**Конвенційні механізми захисту військовополонених**»

Гринчук Анастасія Миколаївна (студентка 3 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Факультет правоохоронної діяльності, НАДПСУ ім. Б. Хмельницького) «**Статус особового складу державної прикордонної служби України у період збройного конфлікту за міжнародним гуманітарним правом**»

Гулик Катерина Михайлівна (студентка 3 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Юридичний факультет, ЗУНУ) «**Конвенційні механізми захисту військовополонених та їх**»

використання в Україні»

Дацик Марта Олегівна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **«Підрив Каховської дамби, як злочин екоциду. Міжнародно-правова оцінка»**

Горевич Юлія Радиславівна (студентка 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Геноцид українців під час російсько-української війни»**

Козек Божена Олегівна (студентка 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Пропаганда як засіб ведення сучасних гібридних війн: міжнародно-правовий аспект»**

Захист прав людини. Захист прав громадян України в умовах воєнного стану та виїзду закордон.

Дубчак Олеся Еміліанівна (студентка 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича ЧНУ) **«Захист прав людини в Європі: правове закріплення»**

Середенко Валерія Вячеславівна (студентка 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Значення та особливості роботи консулів у період війни»**

Мокрецова Єлизавета-Сусанна Михайлівна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **«Правове регулювання опіки дітей громадян України, які виїхали у зв'язку з повномасштабним вторгненням: досвід Німеччини»**

Єфтемій Микола Станіславович, Миронюк Ольга Іванівна (студент 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Реалізація прав людини в міжнародному праві»**

Охньовська Інесса Миколаївна (студентка 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Сучасні виклики у розумінні та захисті прав людини»**

Актуальні проблеми міжнародного права

Буряк Артем Володимирович (студент 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) **«Міжнародний кримінальний суд та елементи наднаціональності у міжнародній кримінальній юстиції»**

Мазур Поліна Миколаївна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Роль міжнародних організацій у забезпеченні сталого розвитку»**

Кінаш Максим Іванович (студент 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **«Порівняльний аналіз правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу в Бельгії та Україні»**

ОНЛАЙН-ДОПОВІДІ:

Пустова Вікторія Володимирівна (студентка 1 курсу, ОР “Магістратура”, ОП “Право”, ІГСН, НТУ “Дніпровська Політехніка”) **«Відповідальність росії за воєнні злочини проти України: парадокси та погляд у майбутнє»**

Фесенко Аліна Ігорівна (студентка 3 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв ведення війни - національний та міжнародний аспект»**

Постна Дарія Анатоліївна (студентка 3 курсу, ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Економіко-правовий факультет, ОНУ імені І. І. Мечникова) **«Захист військовополонених у практиці ЄСПЛ»**

Крижанівська Анна Валеріївна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) **«Шляхи притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України»**

Опанасенко Катерина Русланівна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) **«Роль міжнародних трибуналів у захисті прав людини та покаранні за злочини проти людства»**

Кривенко Софія Дмитрівна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **«Сексуальне насильство в умовах російсько української війни»**

Секція II:

“ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ”

ОФЛАЙН-ДОПОВІДІ:

Адаптація законодавства України до права ЄС

Бобик Ірина Віталіївна (студентка 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **“Правові механізми боротьби з корупцією в праві ЄС: досвід для України”**

Кіріл Олена Олексіївна (студентка 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича ЧНУ) **“Вступ України в ЄС: перспективи та виклики”**

Лукіян Дана Анатоліївна (студентка 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича) **“Актуальні питання та перспективи інтеграції України до ЄС”**

Юрчишена Анастасія Олегівна (студентка 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича ЧНУ) **“Основні напрями діяльності у відносинах України та ЄС”**

Ямнич Юлія Володимирівна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) **“Процес та виклики адаптації українського законодавства до європейського”**

Романюк Михайло Русланович (студент 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича ЧНУ) **“Гармонізація цивільного права України з європейським правом”**

Данилюк Олександра Віталіївна (студентка 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича ЧНУ) **“Ратифікація Стамбульської конференції: на шляху до адаптації законодавства України до законодавства ЄС”**

Виклики енергетичної безпеки в праві ЄС

Македон Ясновида (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка), **Македон Святослава** (студентка 1 курсу ОР “Бакалавр”, ОП “Економіка та великі дані”, Факультет бакалаврських студій, Київська школа економіки) **“Виклики та можливості для енергетичної безпеки ЄС: економіко-правові аспекти”**

Колодій Вероніка (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **“Компетенція ЄС у сфері ядерної енергетики”**

Питання гендерної рівності в праві ЄС

Лесів Соломія Любомирівна (студентка 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЛНУ імені Івана Франка) **“Гендерна рівність в праві ЄС: проблеми та способи їх вирішення”**

Самсоненко Михайло Олегович (студент 4 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) **“Правове забезпечення гендерної рівності у трудовій та соціальній політиці Європейського Союзу ”**

Біланюк Тетяна Володимирівна (студентка 3 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **“Питання гендерної рівності у праві ЄС: генеза та сучасність”**

Сковронська Вікторія Юріївна (студентка 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича ЧНУ) **“Утвердження гендерної рівності у праві ЄС”**
Актуальні проблеми права ЄС

Лужецька Марія Миколаївна (студентка 3 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **“Стратегічний компас” як нормативний орієнтир зміцнення політики оборони та безпеки ЄС ”**

Іваськів Вікторія Борисівна (студентка 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **“Актуальні проблеми та перспективи правового регулювання штучного інтелекту в праві європейського союзу: досвід для України”**

Білий Ярослав Андрійович (студент 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **“Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та суверенітету держав-членів (на прикладі європейських спільнот та інтеграційних процесів)”**

Лелюх Олег Дмитрович (студент 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Факультет міжнародних відносин, ЛНУ імені Івана Франка) **“Тимчасовий захист та статус біженця у**

державих європейського союзу”

Пинзар Артем Федорович (студент 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Право”, Юридичний факультет, ЧНУ імені Юрія Федьковича ЧНУ) **“Правове регулювання поводження з відходами в Україні та ЄС”**

ОНЛАЙН-ДОПОВІДІ:

Лавроненко Анна Юрївна (студентка 1 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, Міжнародно-правовий факультет, НЮУ імені Ярослава Мудрого) **“Становлення та розвиток штучного інтелекту в законодавстві Європейського Союзу”**

Горбач Юлія Олексіївна, Машошина Катерина Олександрівна (студентки 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, ННІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) **“Адаптація законодавства України до законодавства ЄС: сімейне право”**

Пшевлоцький Северин-Микола Юрійович (студент 2 курсу ОР “Бакалавр” ОП “Міжнародне право”, НН ІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка) **“Питання державного суверенітету в Європейському Союзі”**

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Агаєв Фаталі

Національний авіаційний університет

Вирішення спорів мирним шляхом є основним принципом міжнародного публічного права. При виникненні розбіжностей держави можуть досягати поставленої мети лише за допомогою встановлених способів, що не порушують права та законні інтереси інших держав, а також світової спільноти в цілому. У зв'язку з цим особливо актуальним стає використання найефективніших механізмів вирішення спорів, здатних сприяти розвитку та зміцненню дипломатичних зв'язків. При цьому держави беруть участь у міжнародних конфліктах не лише як сторони спору, а й як треті особи, які сприяють урегулюванню розбіжностей [1, с. 11].

Найбільш поширеним способом вирішення спорів є переговори, які найчастіше є першими етап урегулювання розбіжностей. Якщо застосування переговорів є недостатнім і неефективним, сторони міжнародної суперечки використовують похідні способи, а саме: медіацію («mediation») та посередництво («conciliation»). Відмінність медіації від переговорів полягає в тому, що в процес вирішення спору втручається третя особа, яка має на меті примирення сторін. При цьому роль медіатора є достатньо пасивною, мета його діяльності налагодити конструктивний діалог між державами, що конфліктують. Отже, результат застосування цього способу в деяких випадках може зводитись тільки до відновлення переговорів.

Процес проведення процедури медіації у міжнародних спорах має схожі ознаки з її проведенням на внутрішньодержавному рівні, наприклад, у спорах між юридичних осіб. І в тому, і в іншому випадку медіатор зосереджує увагу на психологічних аспектах врегулювання конфлікту. Першочерговим завданням медіатора є вироблення у сторін конструктивного підходу до переговорів, його мета направити сторони на спільний пошук вирішення проблеми. Саме медіатор допомагає сторонам укласти справедливу угоду, що задовольняє всіх, замість того, щоб займатися пошуками винних і доказом своєї правоти.

Зосередження медіатора лише з психологічної боці конфлікту створює певні рамки, у яких медіатор може діяти. Водночас роль третьої особи у врегулюванні розбіжності не завжди зводиться до простого примирення сторін. Саме в специфіці функцій третьої особи і полягає різниця між процедурами медіації (mediation) і посередництва (conciliation) [1, с. 14]. Ініціатива застосування процедури медіації може виходити або від самих сторін спору, або від третьої особи. Якщо розбіжність зачіпає інтереси інших держав, то його якнайшвидше врегулювання буде вигідним не лише

для сторін спору. Але для участі в конфлікті як медіатор обов'язкова згода держав, що суперечать, яка тягне за собою певні наслідки. Даючи згоду, держави, що сперечаються, насамперед беруть на себе зобов'язання щодо вирішення спору саме мирним шляхом, що означає готовність йти на поступки. Також сторони стають зобов'язаними надати медіатору всю необхідну інформацію щодо суті спору [2, с. 46].

Медіація може здійснюватись міжнародними організаціями, державами або фізичними особами. Генеральний секретар ООН та його регіональні колеги, наприклад, часто виявляються залученими до здійснення медіації та надання добрих послуг, оскільки метою діяльності ООН та низки регіональних організацій є запобігання та вирішення конфліктів, що виникають міжнародної арені. Неурядові міжнародні організації також можуть у певних випадках виступати в ролі медіаторів. Наприклад, Міжнародний Комітет Червоного Хреста ніколи не бере участі в політичних конфліктах, але бере активну участь у збройних конфліктах, коли йдеться про надання гуманітарної допомоги та захист прав осіб, залучених до збройного конфлікту [2, с. 233].

Роль медіаторів є дуже перспективною для держав, зацікавлених у тому, щоб конкретна суперечка вирішилася саме мирним шляхом. Крім того, участь у врегулюванні розбіжностей у якості третьої особи дозволяє державам надавати вирішальний вплив на результат переговорів. Підтвердженням цього є конкретні приклади конфліктів між державами.

Так, у конфлікті між Великою Британією та Аргентиною, іменованій Фолклендською війною, з приводу Фолклендських (Мальвінських) островів у 1982 р. спочатку США в особі держсекретаря Олександра Хейга, а потім Генеральний секретар ООН Хав'єр Перес де Куельяр запропонували свої послуги з міди - ації та добрих послуг. Для США військовий конфлікт між державами-союзниками, а саме членами НАТО та Організації американських держав, означав необхідність вибору між ними, якого США прагнули уникнути. ООН, в ООН, у свою чергу, була безпосередньо залучена в конфлікт, тому що дії Аргентини на той момент вже отримали засудження Ради Безпеки, і всі держави-члени ООН були стурбовані ситуацією, що склалася, і усвідомлювали необхідність втручання в конфлікт для подальшого запобігання військовим діям [2, с. 12-18].

У 1978 р., коли військовий конфлікт з приводу протоки Бігля між Чилі та Аргентиною здавався неминучим, Папа Римський запропонував кандидатуру кардинала Антоніо Самора як медіатора. У цьому випадку участь Ватикану пояснювалась потенційною війною між католицькими державами, а також тим, що Папа Римський протягом п'яти століть був залучений до внутрішніх справ Південної Америки. Таким чином, передумови втручання католицької церкви в врегулювання розбіжності мали історії чеський і релігійний характер [3, с. 293].

Прагнення відновити рівновагу на міжнародній арені може бути спричинене і політичними причинами. У конфлікті між Індією і Пакистаном

через приналежність Кашміру в 1965 р. участь СРСР, давнього і традиційного союзника Індії, як медіатор викликано прагненням запобігти збройному конфлікту в районі, розташованому недалеко від південного кордону СРСР, і посилити та значимість держави у даному регіоні. На прохання А. Н. Косигіна президент Єгипту Насер особисто прилетів у Делі і розкритикував індійський уряд за порушення угоди про припинення вогню. Позиція СРСР пояснювалася побоюваннями, що Китай, який у 1962 р. сам успішно воював з Індією через Кашмір, може вступити у війну на боці союзного йому Пакистану. У цій ситуації США підтримали б Індію і тоді вплив СРСР у регіоні було б підірвано.

Слід зазначити, що участь великих світових держав у ролі медіаторів у міжнародних конфліктах у багатьох випадках пояснюється саме політичними причинами та отриманням вигоди для себе. Проте для невеликих країн бути медіаторами також дуже продуктивно. Показовим у цьому плані є досвід Алжиру. У 1980 р. цій державі вдалося втрутитися у конфлікт між США та Іраном і вплинути на його результат. В результаті Алжиру вдалося зміцнити власні позиції у відносинах зі США і окрім цього запобігти кризі, здатній викликати війну між найбільшою світовою державою та мусульманською державою. Участь Алжиру у конфлікті між Іраном та Іраком у 1975 р. також зміцнила авторитет країни в мусульманському світі та дозволила зберегти цілісність у якій Алжир як експортер ОПЕК, у якій нафти був дуже зацікавлений [3, с. 230].

Отже, мотиви та причини участі держав та міжнародних організацій у міжнародних конфліктах у ролі медіаторів можуть бути різними. Водночас важливо враховувати, що найчастіше саме відсутність медіатора, готового взяти на себе відповідальність за вирішення спору, може призвести до неможливості застосування процедури медіації. Небажання держав брати участь у конфлікті пояснюється насамперед прагненням сторін, що сперечаються, недопустити втручання у їхні внутрішні справи. Крім того, відсутність будь-якого стимулу та можлива непродуктивність і нерезультативність місії також здатні звести нанівець усі переваги та значущість застосування розглянутого альтернативного способу вирішення спорів.

У даному аспекті використання медіації у спорах, наприклад між юридичними особами, здійснюється набагато простіше, оскільки створено інститут професійних медіаторів, чиї послуги оплачуються такими сторонами, що схожого інституту. Подібного не існує в міжнародному публічному праві, тому застосування медіації безпосередньо залежить від готовності міжнародних організацій чи інших держав втрутитися в конфлікт і, по суті, стати його учасником, а також від готовності суперечок «впустити» в цей конфлікт. третя особа [4, с. 267].

У певних випадках застосування розглянутого способу вирішення спорів просто недоцільне. Якщо держава впевнена, що може виграти справу та її позиція незаперечна, або, що час йти на поступки ще не настав і

компроміс на цій стадії неможливий, то послуги медіатора явно не будуть продуктивними. Так було в 1956 р. СРСР відхилив пропозицію Генерального секретаря ООН виступити медіатором у конфлікті щодо введення військ у Угорщину.

Ще одним приводом для відмови використовувати медіацію може бути небажання держави визнавати міжнародно-правовий характер спору. Наприклад, якщо йдеться • Збройні конфлікти всередині країни. У таких випадках держави заявляють, що втручання у конфлікт означатиме порушення його суверенітету [4, с. 270].

Складність врегулювання військових конфліктів, як було зазначено, полягає в тому, що медіація найчастіше не забезпечує остаточного врегулювання спору, а є лише проміжним етапом. Прикладом служить Ірано-іракський багаторічний конфлікт, коли 1980 р. іракська армія вторглася в іранську провінцію Хузестан, незважаючи на підписаний 1975 р. Договір про кордони та добросусідські відносини між Іраком та Іраном. Але подібна ситуація не означає, що медіація виявилася неефективним способом вирішення спору. Причиною є зміни в Ірані, а саме Ісламська революція і, як наслідок, зміна влади, що й призвело згодом до загострення відносин між двома державами [4, с. 272].

Таким чином, ефективність медіації залежить від намірів сторін, їхньої готовності піти на поступки. Величезну роль відіграє також і сама кандидатура медіатора, його репутація та впливовість на світовій арені, а також здатність показати сторонам перспективу врегулювання розбіжності, висунути свої пропозиції та переконати їх у тому, що потенційна шкода від продовження протистояння виявиться значно більшою. , Чим його дозвіл мирним шляхом.

Список використаних джерел

1. Alexander N., Chong S., Giorgadze V. The Singapore convention on mediation: a commentary. – Kluwer Law International BV, 2022. – Т. 8. 402 p.
2. Hioureas C. G. The Singapore Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation: A New Way Forward //Berkeley J. Int'l L. – 2019. – Т. 37. – 215 p.
3. Macduff I. Essays on mediation: Dealing with disputes in the 21st Century. 2020. 314 p.
4. Madhukallya D. Role of mediation in international disputes. 2021. URL: <https://blog.ipleaders.in/role-of-mediation-in-international-disputes>.

**ВАЖЛИВІСТЬ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО»
ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ**

Андрухів Є. М.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Актуальність обраної теми пов'язана з великою кількістю запитань щодо удосконалення правового регулювання договорів, які щоденно укладаються у сфері господарювання України, з метою розширення перспектив економічного розвитку держави, наближуючи норми такого регулювання до вимог європейського права.

Проте одним із першочергових питань, які потребують дослідження є питання сутності поняття «європейське право». Така необхідність полягає у тому, що для правильного розуміння напрямку руху удосконалення національного правового регулювання договорів, які укладаються з метою реалізації господарської діяльності, необхідно чітко розуміти кінцевий пункт шляху до якого направлене таке удосконалення.

Питанню визначення сутності поняття «європейське право приділяли увагу чимало науковців, зокрема Корнієнко М.В., Шилінгов В., Макар В.Р. та інші.

Наявність наукових напрацювань з приводу тематики цього дослідження свідчить про вагомість розкриття сутності вищенаведеного питання.

Термін «європейське право» з'явився досить давно і у своєму початковому розумінні позначав конгломерат чинних на території європейського континенту норм, включаючи загальні принципи права, норми національних правових систем європейських країн, а також норми європейського міжнародного права [1, с. 20].

У юридичній літературі термін «європейське право» має різноманітні значення, зокрема, під ним розуміють «право Європейського співтовариства», «право Європейських співтовариств», «комунітарне право», «право Європейського Союзу» тощо [2, с. 63].

Попри те є й інші думки щодо значення поняття «європейське право», зокрема щодо ототожнення останнього із поняттям «право Європейського Союзу».

Деякі автори вважають, що «право ЄС» відрізняється від «європейського права». Наприклад, Резепова В.Є. розглядає «європейське право» як міжнародно-правові норми, з допомогою яких регулюються відносини між європейськими країнами, а також як сукупністю усіх національних і європейських інтеграційних правових систем, включаючи й

правову систему ЄС. І ця позиція В.Є. Резепової, на наш погляд, є слушною. Натомість з подальшими висловлюваннями згаданого автора важко погодитися. Так, вона вбачає основні відмінності між «європейським правом» і «правом ЄС» у предметі та об'єкті регулювання, а також вважає, що вони різняться між собою системою права. Однак, якщо право ЄС є складовою частиною європейського права, то і його предмет та об'єкт регулювання, а також система права будуть органічними частинами відповідних компонентів європейського права [3, с. 57].

Найбільш розповсюдженим є розуміння європейського права у двох аспектах – широкому та вузькому. Під європейським правом у широкому аспекті розуміють правове регулювання всіх європейських міжнародних організацій, усю сукупність економічних, соціальних, політичних, наукових та культурних відносин. Мова йде про регіональне право, яке у своїй основі є ні чим іншим як міжнародним правом.

Європейське право у вузькому аспекті – це право європейських співтовариств, доповнене певним чином правовим регулюванням усього Європейського Союзу. Таке право вже багато в чому відійшло від міжнародного права і являє собою особливий правовий феномен [2, с. 65].

Академік Л.М. Ентін зазначає, що термін «європейське право» має декілька значень:

1. Для позначення сукупності національних правових систем європейських держав.

2. Для позначення частини міжнародно-правових норм, якими регулюються відносини між європейськими державами в різних сферах; у цьому випадку «європейське право» означає регіональну або субрегіональну міжнародно-правову систему.

3. Для позначення сукупності правових норм, що регулюють відносини, які складаються в рамках європейських інтеграційних об'єднань, Європейських співтовариств та Європейського Союзу.

Ми цілком погоджуємося із визначенням, наведеним Л.М. Ентіним, який під «європейським правом» розуміє систему юридичних норм, що формується у зв'язку з утворенням та функціонуванням Європейських співтовариств і ЄС, а також діють і застосовуються в межах їх юрисдикції на основі та у відповідності з установчими договорами й загальними принципами права [1, с. 20].

Характеризуючи європейське право, слід мати на увазі, що воно не представляє собою якусь окрему галузь права поряд із конституційним, адміністративним, цивільним, фінансовим і т.п.. Європейське право виступає як особлива самостійна наднаціональна правова система, що існує поряд із національними правовими системами та міжнародно-правовою системою. Суд Європейських співтовариств, звернувшись у своїх рішеннях до аналізу правової природи Європейських співтовариств, зробив висновок

про те, що їх правова система не може бути ідентифікована ані з національним, ані з міжнародним правопорядком. Тобто, європейське право – це особлива правова система (*sui generis*), що існує поряд з національними системами права та міжнародним правом і відрізняється від них низкою важливих рис та особливостей [2, с. 64-65].

Отже, з урахуванням вищенаведеного, поняття «європейське право» є широким поняттям, яке включає в себе систему правових норм, що сформувалися та продовжують формування у зв'язку із утворенням та функціонуванням європейських інтеграційних об'єднань, Європейських співтовариств і ЄС, діючи та застосовуючись в межах їх юрисдикції, а також існуючи поряд з національними системами права та міжнародним правом.

Відтак, європейське право є тією правовою системою, до якої прямує Україна, враховуючи реалії сьогодення.

Гармонізація договірного права України до європейського права є важливим кроком для розвитку країни. Вона сприяє впровадженню сучасних стандартів та принципів, покращує бізнес-середовище, забезпечує захист прав громадян і стимулює економічний розвиток [4, с. 185].

Роль європейського права у гармонізації полягає і в створенні єдиного правового простору, де правила та принципи, що регулюють договірні відносини, є схожими або взаємно визнаними між країнами-членами. Це сприяє забезпеченню юридичної впевненості, прогнозованості та захисту прав учасників договірних відносин.

Гармонізація договірного права до європейського стандарту допомагає покращити економічний клімат, сприяє залученню іноземних інвестицій та розвитку міжнародної торгівлі. Вона також сприяє розвитку правової культури та законодавчої бази в країні, покращує захист прав громадян та підприємств, а також спрощує взаємодію та укладання договорів з іноземними партнерами.

Загалом, європейське право відіграє важливу роль у гармонізації договірного права, сприяючи створенню єдиної правової системи, що сприяє економічному розвитку, забезпеченню правової стабільності та захисту інтересів учасників договірних відносин.

Далі, гармонізація договірного права до європейського права сприяє впровадженню сучасних стандартів та практик укладання та виконання договорів. Вона регулює такі аспекти, як умови угоди, виконання зобов'язань, відповідальність сторін, урегулювання спорів та інші аспекти, що впливають на ділові відносини та економічний розвиток [5, с. 189].

Однією з галузей, що потребує термінового реформування є господарське право як таке, що в умовах Українських реалій не може в повному обсязі забезпечити врегулювання відносин, яких воно стосується.

Серед таких недосконало врегульованих питань варто виділити господарський договір, який нині набуває все більшого значення й популярності в господарських відносинах. Україна все ще перебуває на

перехідному етапі від планової до ринкової економіки і господарськодоговірні відносини є одним із найбільш потужних ринкових елементів для нашої економічної системи. Значене поширення практики укладання господарських договорів і недосконале їх нормативне врегулювання свідчить про необхідність підвищення обізнаності і правосвідомості суб'єктів господарського права, а також про потребу, що зростає, поліпшення правового регулювання цього питання [6, с. 61].

Таким чином національне законодавство в сфері регулювання особливостей укладення та реалізації договорів як в цілому, так і договорів, що укладаються для реалізації господарських правовідносин зокрема, потребує удосконалення.

Враховуючи напрямок руху держави у правовому просторі до правової системи європейського права, необхідно в першу чергу розуміти сутність поняття «європейське право», адже його зміст юридична наукова література подає по різному, тим самим, створюючи неоднозначність у розумінні особливостей останнього та вектору спрямування Української правової системи в сфері господарських договірних зобов'язань. Чітке ж розуміння змісту такого поняття допомагатиме Україні у правильній побудові стратегічних кроків на шляху до зміни регулювання договорів в сфері господарювання, запозичуючи досвід європейських партнерів.

Список використаних джерел

1. Корнієнко М.В. Співвідношення права ЄС та Європейського права. Право і суспільство. 2012. № 3. С. 18-22.
2. Володимир Шилінгов. Співвідношення термінів «Європейське право» та «право Європейського Союзу». Вісник Академії Управління МВС. 2007. Вип.1. С.63-67.
3. Макар В.Р. Унікальний феномен права Європейського союзу. Науковий вісник Ужгородського університету. Вип. 15. 2011. С. 57-59.
4. Коваленко І.А. Аналіз гармонізації договірного права України до права Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. Вип. 78. Частина 1, С. 181-185.
5. Коваленко І.А. Вплив Європейського права на національне законодавство та необхідність гармонізації договірного права України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Вип.78. Частина 1. С. 186-191.
6. Замрига А.В. Теоретико-правова природа господарських договорів у національному та європейському праві. Право і суспільство. 2016. № 5, ч.2. С. 60-66.

УДК: 341.63

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ
В УКРАЇНІ**

Балабан Д. М.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Стрельцова Є. Д.

З моменту набуття Україною незалежності перед нею вже неодноразово поставали важливі виклики, які є визначальними при з'ясуванні майбутнього країни. Одним із таких стало повномасштабне військове вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року, що досі супроводжується постійними масованими обстрілами, завданням шкоди інфраструктурі, а також масовими вбивствами українського населення. Ця агресія завдала руйнівної шкоди національній економічній системі, призвівши до значних втрат та нових важких викликів для держави та її громадян.

У зв'язку з цим перед Україною стоїть нагальна потреба в покращенні інвестиційного клімату та залученні зовнішніх ресурсів для відновлення економіки та інфраструктури, а також для створення нових робочих місць. Проте іноземні інвестиції несуть в собі глибший вплив, ніж просто фінансовий внесок. Зокрема, вони відкривають доступ до передових іноземних технологій, дозволяють використовувати міжнародний досвід управління та організації бізнесу, сприяють розширенню експортних можливостей підприємств та підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

У цьому контексті питання правових аспектів захисту іноземних інвестицій є надзвичайно важливим. Інвестори не будуть вкладати кошти в країну, де їхні права не є належним чином захищені, коли існує реальна загроза експропріації їхньої власності або відсутність механізмів компенсації за завдані збитки. Інвестори не тільки шукають вигідні можливості для капіталовкладень, але також обережно оцінюють ризики та умови, за яких вони можуть здійснювати бізнес на території України.

Таким чином, для створення сприятливого інвестиційного середовища та залучення зовнішніх інвестицій необхідно мати ефективну систему захисту іноземних інвестицій. Однією з ключових складових такої системи є надійний правовий режим для прямих іноземних інвестицій, який покликаний забезпечувати дієвий механізм захисту прав іноземних інвесторів та їхнього майна, а також має включати ефективну систему державних гарантій, стабільне і прозоре інвестиційне законодавство.

Нормативно-правове регулювання іноземного інвестування в Україні здійснюється як на рівні національного законодавства, так і міжнародних договорів.

Серед основних законодавчих актів, які належать до першої групи, можна виділити Закон України «Про інвестиційну діяльність», яким закріплені загальні умови інвестиційної діяльності на території України; Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні», що регламентує правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо їх діяльності на території України, а також Закон України «Про режим іноземного інвестування», який регулює відносини щодо державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, розгляду спорів тощо.

Попри наявність законодавчо закріплених правових гарантій, на практиці охорона активів іноземних інвесторів не завжди відбувається належним чином та повною мірою, у зв'язку з чим між іноземним інвестором та державою, у яку було інвестовано, можуть виникати інвестиційні спори. У цьому випадку Україна не є винятком.

Порядок розгляду таких спорів встановлений в ст. 26 Закону України «Про режим іноземного інвестування», яка передбачає, що суперечки за участю іноземних інвесторів та держави стосовно регулювання іноземного інвестування та функціонування підприємств із залученням іноземних інвестицій вирішуються в судах України, за винятком випадків, коли інше передбачено міжнародними угодами України[1].

Щодо міжнародно-правового регулювання іноземного інвестування слід зазначити, що за даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку у світі наразі діють понад 2200 двосторонніх інвестиційних договорів (надалі – «ДІД»), а також 366 договорів, які містять положення про інвестиції [2]. Міжнародні інвестиційні договори, особливо двосторонні, відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності режиму інвестування і створенні належних способів міжнародного-правового захисту інвесторів. Вони встановлюють доступні та ефективні правила, які дають можливість створити важливий фундамент для поліпшення інвестиційного клімату. Це, своєю чергою, виступає стимулом для залучення іноземних інвестицій і сприяє зростанню економічного потенціалу країни.

Так, ДІД закріплюють умови приватного інвестування для фізичних та юридичних осіб однієї країни на території іншої. Наразі Україною укладено близько 70 чинних ДІД із різними країнами світу. Більшість ДІД вирізняються тим, що вони надають можливість використовувати механізм альтернативного вирішення спорів. Зокрема, інвестор, чиї права були порушені, має можливість вирішити спір за допомогою міжнародного комерційного арбітражу, зазвичай в Міжнародному центрі з урегулювання інвестиційних спорів (надалі – «МЦУІС»). Сьогодні саме МЦУІС, без сумніву, посідає провідне місце у сфері арбітражу і вирішення інвестиційних спорів. Ця арбітражна інституція здобула визнання і довіру держав і транснаціональних корпорацій з різних куточків світу, оскільки

саме в МЦУІС. Зокрема, станом на 31 грудня 2022 року в МЦУІС було зареєстровано 910 справ, у той час, як загальна кількість відомих справ сягала 1257, що свідчить про суттєве переважання МЦУІС у порівнянні з іншими інвестиційними арбітражами [3; 4].

При цьому, важливо відзначити, що, як правило, ДІД встановлюють, що перш ніж переходити до врегулювання суперечки за допомогою міжнародного комерційного арбітражу, сторони мають спробувати врегулювати спір у мирний спосіб шляхом направлення державі письмової інвестиційної претензії (повідомлення про намір почати арбітражний розгляд). Строк, після спливу якого з моменту подачі інвестиційної претензії іноземний інвестор матиме право ініціювати арбітражний процес, варіюється залежно від ДІД, але зазвичай складає 3-6 місяців. Таким чином, можна стверджувати, що надсилання такої претензії, по-перше, є обов'язковою умовою для того, щоб можна було розпочати арбітражний процес, й, по-друге, надає можливість врегулювання суперечки в мирний спосіб.

Україна вже має успішні прецеденти підписання мирової угоди з іноземним інвестором на стадії доарбітражного врегулювання спору. Зокрема, 5 грудня 2018 року Кабінетом Міністрів України було схвалено мирову угоду між Україною та групою компаній «Філіп Морріс». Проектом розпорядження уряду було передбачено мирне врегулювання інвестиційного спору, що дозволило запобігти подання позову до України на суму понад 635 млн грн та витратам держбюджету, які могли бути понесені під час арбітражу. Угода мала на меті продемонструвати українським партнерам та іноземним інвесторам дотримання урядом зобов'язань щодо заохочення та захисту іноземних інвестицій [5].

В той самий час, за даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку, загальна кількість інвестиційних спорів, у яких Україна виступала відповідачем, складає 31 [6]. Останньою справою, яку було вирішено в порядку арбітражного процесу, стала справа Olympic Entertainment Group проти України, рішення по якій було прийнято 15 квітня 2021 року на користь інвестора. Процес було ініційовано у зв'язку із запровадження заборони на ведення грального бізнесу в Україні в 2009 році. Арбітражем було визнано неспівмірність дій держави (захистити здоров'я та мораль населення) з їх наслідками, оскільки заборона була негайною і не супроводжувалась будь-яким перехідним періодом компенсацією компаніям, що постраждали від заборони. У зв'язку з такою експропріацією інвестицій іноземного інвестора арбітражем було прийнято рішення про відшкодування 7,5 млн євро збитків та 2,75 млн євро витрат на арбітраж (приблизно 50% від заявлених інвестором вимог) [7].

Підсумовуючи, зазначимо, що наявність ефективної системи захисту іноземних інвестицій є важливим критерієм для покращення інвестиційного середовища в Україні. Національним законодавством передбачається, що

спори за участю іноземних інвесторів розглядаються в судах України, а у разі, якщо такий іноземний інвестор є громадянином країни, з якою Україна уклала ДД, або яка є членом багатостороннього міжнародного інвестиційного договору, то залежно від особливостей кожного окремого договору інвестор матиме можливість ініціювати арбітражний процес щодо такого спору. Тим не менш, зазвичай обов'язковою умовою для цього є спроба інвестора вирішити суперечку із державою у доарбітражному порядку. Як свідчить практика, саме шляхом підтримки діалогу з інвесторами можливо ефективно та швидко врегулювати спір та запобігти потенційним збиткам для держави.

Крім цього, з метою запобігання виникнення нових інвестиційних спорів важливо здійснювати аналіз вирішених попередніх спорів, щоб уникати подібних ситуацій у майбутньому, а також слід працювати над вдосконаленням правового середовища і підвищенням рівня захисту іноземних інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 №93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр#n3> (дата звернення: 18.09.2023)
2. International Investment Agreements Navigator. *UNCTAD Investment Policy Hub*. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investmentagreements> (дата звернення: 18.09.2023)
3. ICSID Releases 2022 Caseload Statistics. URL: <https://icsid.worldbank.org/news-and-events/communiqués/icsid-releases-2022caseload-statistics> (дата звернення: 20.09.2023)
4. Total number of known investment treaty cases rises to 1,257. *UNCTAD Investment Policy Hub*. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/news/hub/1717/20230419-total-number-of-known-investment-treaty-cases-rises-to-1-257> (дата звернення: 20.09.2023)
5. Про підписання Мірової угоди між компаніями “Філіп Морріс Інтернешнл Інк.” (Сполучені Штати Америки), “Філіп Морріс Глобал Брендс Інк.” (Сполучені Штати Америки), “Філіп Морріс Брендс Сарл” (Швейцарська Конфедерація), ПрАТ “Філіп Морріс Україна” (Україна) та Україною. Розпорядження КМУ від 05 грудня 2018 р. №946-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pidpisannya-mirroris-global-brends-inkspolucheni-shtati-ameriki-filip-morris-brends-sarl-shvejcarska-konfederacijaprat-filip-morris-ukrayina-ukrayinata-ukrayinoyu> (дата звернення: 20.09.2023)
6. International Dispute Settlement Navigator. *UNCTAD Investment Policy Hub*. URL:

<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-disputesettlement/country/219/ukraine> (дата звернення: 20.09.2023)

7. PCA Case No. 2019-18.

URL:

<https://pcacases.com/web/sendAttach/27408> (дата звернення: 20.09.2023)

**ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ПРАВІ
ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Бобик І. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: к.ю.н. Брацук І. З.

Корупція постає однією з головних проблем сьогодення на шляху до європейських цінностей у багатьох державах. Попри здавалося б значний економічний розвиток, поширення демократії та верховенство права вона залишається сталим явищем у деяких демократичних державах, незважаючи на постійні намагання численних європейських інституцій слідувати інституційним та законодавчим рамкам антикорупційного законодавства. Тривала боротьба з таким явищем свідчить про необхідність змін системи заходів. Актуальність цієї теми для України полягає в тому, що корупція — це насамперед явище, котре створює перешкоди до вступу в ЄС, так, як Україна посідає друге місце за корумпованістю в Європі за даними Transparency International, то проблема набуває особливої актуальності [1]. Необхідно враховувати, що корупція впливає як на політичний, економічний, так і на соціальний виміри, тому ефективна боротьба і запобігання корупції вимагають імплементацію комплексної, всеосяжної політики її запобігання. Зокрема, така політика повинна будуватися на достовірних статистичних даних, першопричин та стимулів для боротьби у відповідній державі.

«Корупція» перекладається з латини як «псування». Наприклад, корупція в політичному розумінні — це «зловживання владою, тобто зловживання державною посадою чи мандатом в особистих чи партійних політичних цілях з порушенням закону» [1, с. 27]. Загалом, найпершим загальноновизнаним є визначення корупції на 34-сесії Генеральної Асамблеї ООН 1979 р., коли фахівці встановили, що це «виконання посадовими особами будь-яких дій або ж бездіяльність у сфері виконання їхніх посадових повноважень за винагороду в будь-якій формі в інтересах того, хто надає цю винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без такого порушення» [6].

Стаття 83 ДФЄС трактує корупцію як «євро-злочин» — «особливо серйозний злочин із транскордонним виміром» [3]. Одним із інструментів допомоги в боротьбі з корупцією є забезпечення загального високого стандарту законодавства щодо корупції. На міжнародному рівні найвпливовішим договором є Конвенція ООН проти корупції від 2003 року. У 2008 р. ЄС приєднався до неї. Її положення регламентують створення спеціального органу, призначеного для запобігання корупції і сприянню

співробітництва з представниками громадських організацій у заходах із розробки кодексів службової поведінки, посиленню прозорості, незалежності судової влади та встановленню кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.[4, с.357].

Основою антикорупційного законодавства ЄС є Конвенція 1997 року про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб ЄС або посадових осіб країн ЄС, Рамкове рішення Ради 2003 року «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», яке криміналізує як активне, так і пасивне хабарництво; Рішення Ради 2008/852/ІНА від 2008 року щодо мережі контактних пунктів проти корупції. У 2019 р. було прийнято Директиву (ЄС) 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС. Крім того, ЄС виробило галузеве законодавство, яке охоплює Директива про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права (ЄС) 2018/1673. Для боротьби з ухиленням від сплати податків, злочином, пов'язаним з корупцією, Директива (ЄС) 2010/24 передбачає взаємну допомогу для стягнення вимог, пов'язаних зі сплатою податків, зборів та інших заходів.

Проте планується оновлення та внесення змін до чинних міжнародноправових актів. Так, у промові про стан ЄС у 2020 році президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн повідомила про оновлення наявного антикорупційного законодавства ЄС[12].

Конвенція 1997 року пояснює поняття «пасивна корупція» - «навмисна дія посадової особи, яка безпосередньо чи через посередника просить або отримує будь-які переваги для себе чи третьої сторони або приймає обіцянку такої переваги, діяти або утримуватися від дій відповідно до своїх обов'язків або під час виконання своїх функцій у порушення своїх службових обов'язків». З іншого боку, активна корупція полягає в тому, що здійснюється будь-якою особою і передбачає надання переваг/фінансових ресурсів для посадової особи. Конвенція передбачає «покарання ефективними, пропорційними та переконливими кримінальними засобами, включаючи позбавлення волі, яке може стати підставою для екстрадиції». Так, для того, щоб сприяти «судовому переслідуванню, матеріали, інформація та докази, що стосуються правопорушення, повинні бути передані відповідно до процедур у статті 6 Європейської конвенції про екстрадицію від 13.01.1957 р.».

Викорінення корупції може тягнути за собою багато інших викликів. Вимірювання корупції може бути складним, враховуючи приховане поширення цього явища. Щодо ЄС, то він є найменш корумпованим регіоном у світі, проте це аж ніяк не вказує на відсутність корупції в державах-членах ЄС. Згідно з нещодавніми розрахунками, ЄС втрачає унаслідок корупції від 170 до 990 млрд євро щорічно, що становить 6% ВВП [14].

Багато науковців виокремлюють основні корупційні фактори в країнах ЄС, серед них: зростання кількості способів для відмивання грошей, що пов'язано зі свободою руху товарів, капіталу та робочої сили; накопичення фінансових ресурсів у бюджеті фондів; підвищення ролі бюрократичного апарату і в результаті розширення дискреційних повноважень. Крім того, політичний чинник набирає обертів, тому що саме через фінансування партій чи виборчих кампаній відбувається зростання показників корупції [11, с.61].

Іншу гіпотезу висловив А. М. Копистира, який наполягає, що «наявність високого рівня зобов'язуючого соціального капіталу у південних католицьких країнах», запобігає розвитку системи стримувань і противаг, бо він заохочує фаворитизм, непотизм, клієнтелізм; нелегальне фінансування політичних партій; підвищення приватизації і зменшення ролі держави [5, с. 118].

V. Pujas та M. Rhodes виділяють 3 групи країн за рівнем корупції:

- «корупційний Південь» (південні католицькі країни) – Італія, Іспанія, Греція, Португалія, Франція
- «Чиста Північ» (північні протестантські країни) – Данія, Швеція, Нідерланди, Фінляндія
- Перехідна група між двома попередніми – Велика Британія, Німеччина, Австрія, Люксембург, Ірландія та ін.

[13].

На рівні ЄС діють Європейське бюро протидії шахрайству, Європейська прокуратура, Європейська комісія, які запобігають або викорінюють корупцію.

Також релевантною є Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 05.07.2017 про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами, яка стосується шахрайства та інших кримінальних правопорушень, таких як корупція, привласнення чи відмивання грошей. Директива вживає термін «серйозні правопорушення» проти загальної системи податку на додану вартість (ПДВ), такі як каруселі з ПДВ (правопорушення, які вважаються серйозними, коли вони пов'язані з територією двох або більше держав ЄС і спричиняють загальну шкоду щонайменше 10 000 000 євро) [10].

Документ передбачає максимальне покарання не менше 4 років позбавлення волі: де фінансова шкода бюджету ЄС перевищує межу 100 000 євро; у будь-яких випадках серйозних правопорушень проти загальної системи ПДВ; інші серйозні обставини, визначені національним законодавством. Крім того, вона регламентує заморожування та конфіскацію коштів та доходів. Якщо кримінальне правопорушення передбачає збитки **на суму менше 10 000 євро**, держави ЄС можуть

запровадити санкції, які не є кримінальними. Що стосується **юридичних осіб**, директива передбачає різні інші види санкцій на додаток до штрафів(кримінальних та некримінальних). **Що стосується відповідальності фізичних осіб**, держави ЄС повинні забезпечити, щоб за зазначені діяння передбачалось максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше 1-3 років. Зокрема, як одне з покарань передбачено тимчасове припинення **підприємницької діяльності** [10].

У межах інтеграційного процесу України передбачено приведення у відповідність українського законодавства до стандартів ЄС у сфері протидії та запобіганню корупції. Високі показники корупції в Україні можна розглядати як спадщину СРСР. Причина непереможності корупції відсутність детальної нормативно-правової бази [2, с.33-53].

На 2023-2025 рік НАЗК створило Антикорупційну програму. Вона створила ключові політики доброчесності, повної відмови від корупційних практик, формування культури викривання, обов'язкового декларування конфлікту інтересів. Таким чином, Програма доброчесності зобов'язує працівників і посадових осіб Національного агентства, Голову Національного агентства керуватися принципом «нульової толерантності» до корупції. Доброчесність включає відкритість, нарощування потенціалу, правозастосування, керування ризиками, лідерство. Антикорупційна програма також розробила «Три лінії захисту». Реалізація цієї Програми заснована на принципі управління PDCA (Plan-Do-Check-Act)[1,с.38].

Отже, корупція є прихованою проблемою багатьох країн. Необхідно оновити законодавство ЄС, яке буде відповідати реаліям сьогодення. Досвід ЄС вказує на необхідність запозичення принципів, сформульованих у міжнародно-правових актів. Україні необхідно імплементувати положення Директиви 2017/1371, де детально регламентується боротьба з шахрайством, відмиванням грошей. Ця Директива містить положення про юридичну відповідальність фізичних осіб, юридичних осіб та визначає розміри фінансової шкоди, яка становить кримінальне правопорушення. Головна проблема у боротьбі з корупцією є дотримання нормативноправових та міжнародно-правових актів. На жаль, справедливе застосування норм у протидії корупції не завжди спостерігається, тому необхідно посилити контроль за дотриманням і застосуванням Конвенцій та програм.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна програма НАЗК із питань запобігання корупції на 2023-2025 роки: веб-сайт. URL: https://nazk.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/08/PROGRAMA-DOBROCHESNOST_-AKP.pdf (дата зверення: 09.10.2023).
2. В. М. Гарашук, А. О. Мухатаєв.Актуальні проблеми боротьби

з корупцією в Україні: монографія. Харків: «Право» 2010. С.33-53.

3. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства).

Офіційний вебпортал парламенту України.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 09.10.2023).

4. К.Буряк. Особливості антикорупційного законодавства в країнах Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і*

право: Міжнародне право 2/2020. С.356-360.

5. Копистира А.М. Причини корупції в країнах Європейського союзу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 119. Ч. 1. С. 118–123.

6. Н.Задирака, Р.Кабанець. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу: Віче 10/2014.

URL: file:///C:/Users/asus/Downloads/viche_2014_10_12.pdf (дата зверення: 09.10.2023).

7. Трансперенсі Інтернешнл Україна. *Трансперенсі Інтернешнл Україна - Знизити рівень корупції*: веб-сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/> (дата звернення: 09.10.2023).

8. Bannenberg, Britta/ Schaupensteiner, Wolfgang, Portrait einer Wachstumsbranche, S.27.

9. Convention drawn up on the basis of Article K.3 (2) (c) of the Treaty on European Union on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of Member States of the European Union. *Official Journal C 195* , 25/06/1997 P. 0002 – 0011. URL: [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:41997A0625\(01\)](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:41997A0625(01)) (date of access: 09.10.2023).

10. Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1371>(date of access: 09.10.2023).

11. Money, politics, power: corruption risks in Europe. Transparency International. 2011. p.61.

12. Press corner. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ov/speech_22_5493 (d ate of access: 09.10.2023).

13. Pujas V., Rhodes M. Corruption and the ethics of administration in Western Europe. Parliamentary affairs. 1999. № 52 (4). P. 688–702.

14. Stepping up the EU's efforts to tackle corruption Cost of Non-Europe Report.

URL:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/734687/EPRS_STU\(2023\)734687_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/734687/EPRS_STU(2023)734687_EN.pdf) (date of access: 09.10.2023).

**СПЕЦІАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ ЯК ШЛЯХ ДО
ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ
ПРОТИ УКРАЇНИ**

Бондаренко Р. О.

Державний торговельно-економічний університет

Збройна агресія росії проти України принесла велику кількість злочинів, за які необхідно притягнути до відповідальності як країну агресора, так і її військовослужбовців. 24 лютого 2022 року соціальна безпека українців почала знищуватись руками ворога, життя стало під загрозою, кожного дня росія здійснює геноцид українського народу, воєнні злочини.

Для того аби почати досліджувати дану тему, визначимо значення понять «воєнні злочини», «соціальна безпека», «геноцид».

Українське законодавство не містить визначення першого поняття, але попри це можна сказати, що деякі з воєнних злочинів передбачені в кримінальному кодексі України[1], а саме:

1. Погане поводження з військовополоненими (стаття 434 ККУ);
2. Мародерство (стаття 432 ККУ);
3. Насильство над населенням у районі воєнних дій (стаття 343 ККУ);
4. Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Кристала , а також Червоного Півмісяця, зловживання ними (стаття 435 ККУ).

При дослідженні наступного поняття варто сказати, що соціальна безпека відіграє провідну роль у всій системі національної безпеки, тому «соціальна безпека» [2] - стан захищеності соціальних інтересів населення від загроз, які посягаються на його соціальний стан та рівень життєзабезпечення, за якого відбувається збереження людського потенціалу, досягнення в суспільстві соціальної злагоди та цілісності.

Друга стаття конвенції ООН визначає геноцид [3] як будь-які дії, "вчинені з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу".

Кожного дня українці дізнаються та чують про нові звірства, які вчиняють військовослужбовці армії ворога. До них можна віднести масові вбивства мирного населення, згвалтування жінок та дітей, авіаудари по містах та селах, зокрема по жилих кварталах міст та сіл, викрадення представників органів місцевого самоврядування, особливе місце посідають катування цивільних та полонених, які згодом оприлюднюють в соцмережах, незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі.

Для підтвердження вище зазначеного, прикладами можуть бути згвалтування двої дівчаток з Бучі віком 9 та 11 років,[4] ракетний обстріл Чернігова,[5] який стався 19 серпня 2023 року, масові вбивства жителів Маріуполя, Бучі, Ірпеня та інших міст,[6] розстріл військового Тимофія Шудура [7] та вбивство полоненого військовослужбовця шляхом відрізання голови та інші.

Безперечно за всі злочини проти України, ми обов'язково маємо спільними зусиллями притягнути винних до відповідальності. Притягнення до відповідальності за злочин агресії, на жаль, не відбулося у 2014 році, коли Росія розпочала її проти України. Цей факт, очевидно, дозволив агресору продовжити свої злочинні дії. Такі жорстокі діяння, що призвели до найбільшої війни в Європі з 1945 року, не можливо залишати поза увагою.

Україна активно й ефективно здійснює спроби захисту своїх прав, дійти до справедливого суду та притягнення до відповідальності злочинців, шляхом використання міжнародно-правових механізмів: Міжнародного суду ООН, міжнародних арбітражів з морського права, Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини. Проте практика показує, що цього недостатньо.

Найвпливовішим інструментом для забезпечення відповідальності за вчинення злочину агресії проти України є створення Спеціального трибуналу. Цей непростий, але важливий крок є необхідним, адже зараз немає міжнародного суду або трибуналу, який міг би судити вище політичне і військове керівництво росії саме за вчинення злочину агресії проти України. Створення Спеціального трибуналу закряє цей недолік, саме тому законодавствці займаються цим.

Отже, головним шляхом притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України є створення Спеціального трибуналу, адже безпосередньо саме він допоможе здійснити притягнення злочинців до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001р. No2341-III (зі змінами)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Поняття соціальної безпеки та її роль в системі національної безпеки держави»/ І. І. Білоус //Тернопільського національного економічного університету/-2019.- Ст.2-3.-
3. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: Договір ООН від 1948 р.
URL: Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього - Wikiwand
4. "Одній дівчинці 9, іншій 11 років, зашивали"/ТСН Україна

URL: <https://tsn.ua/amp/ukrayina/odniy-divchinci-9-drugiy-11-rokiv-zashivali-psihologinya-pro-zgvaltovanih-u-buchi-rosiyskimi-soldatami->

ditey

- 2034934.html

5. Ракетний обстріл центру Чернігова: стали відомі імена всіх семи загиблих/ Суспільне Новини

URL: Ракетний обстріл Чернігова: стали відомі імена семи загиблих (suspilne.media)

6. Геноцид: звірства російської армії в Україні. 18+/ Район.in.ua

URL: <https://rayon.in.ua/news/505137-genotsid-zvirstva-rosiyskoi-armii-v-ukraini18>

7. Розстріл українського військового. Хто на відео/BBC NEWS Україна-

URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-64879494>

8. Притягнення до відповідальності керівництва рф за вчинення злочину агресії проти України/ Укрінформ-

URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-presshall/3672956-pritagnenna-do-vidpovidalnosti-kerivnictva-rf-za-vcinenna-zlocinu-agresii-proti-ukraini.html>

**МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ТА ЕЛЕМЕНТИ
НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНІЙ КРИМІНАЛЬНІЙ
ЮСТИЦІЇ**

Буряк А. В.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

З початку російського вторгнення в Україну у лютому 2022 року знову постало питання чи існують міжнародні механізми, які були б достатні, щоб притягнути до відповідальності винних за воєнні злочини та злочини проти людяності, які вчинила та продовжує вчиняти російська армія.

Найочевиднішим прикладом такої інституції є Міжнародний кримінальний суд. Зокрема, саме він 17 березня 2023 року видав ордер на арешт Володимира Путіна та Марії Львової-Белової, які є імовірно відповідальними за воєнний злочин незаконної депортації населення (дітей) та незаконного вивезення населення (дітей) з окупованих районів України до Російської Федерації. [1]

Подібний розвиток подій призвів до того, що Путін був вимушений відмовитися від поїздки на саміт БРІКС, що проходив у ПівденноАфриканській Республіці, яка є учасницею Римського статуту та мала б зобов'язання арештувати президента РФ, якби він прибув на територію країни.

Виходить, що ордер на арешт, виданий Міжнародним кримінальним судом, є обов'язковим для виконання державами-членами, що є однією з ознак наднаціональності. Метою подальшого аналізу буде визначення поняття наднаціональності, його ознак та які з елементів цього явища є характерними для Міжнародного кримінального суду.

У доктрині міжнародного права існують безліч підходів до визначення поняття наднаціональності. По-перше, вона уявляється як явище обмеження держав. За такого підходу повноваження міжнародної організації, якими вона наділяється державами задля здійснення своїх цілей та врегулювання відносин між ними, мають пріоритетний по відношенню до власне державної компетенції характер та передбачають ухвалення обов'язкових рішень. При цьому такий процес з часом перестає залежати від волі окремих держав та набуває власної самостійної природи [2, с. 78]

По-друге, наднаціональність вважається, у першу чергу, особливістю міжнародних об'єднань держав. Зокрема, Б. Коген вказує, що така властивість походить від того, що держави-члени наділяють міжнародні організації відповідними повноваженнями, які є обов'язковими для виконання цими ж державами. Подібний підхід також поширений і серед вітчизняних науковців з міжнародного права. Наприклад, В. Муравйов зазначає, що «держави можуть наділяти міжнародну організацію

наднаціональними повноваженнями, суть яких зводиться до прийняття постанов, що є обов'язковими для її членів» [3, с. 26]

Таким чином, можна підсумувати, що наднаціональність означає особливу характеристику міждержавних утворень, яка полягає у тому, що держави-члени на власний розсуд наділяють такі організації повноваженнями ухвалювати рішення на виконання поставлених завдань та досягнення цілей, які є обов'язковими для виконання цими ж державами членами.

Для проведення подальшого аналізу важливим вважається визначення статусу Міжнародного кримінального суду, а саме, чи є він міжнародним об'єднанням держав, тобто чи відповідає він усім ознакам міждержавного утворення.

О. Шпакович дає наступне визначення міжнародної організації – «це об'єднання держав, створене на основі міжнародної угоди для виконання визначених цілей, яке має відповідну систему діючих органів, яке має права та обов'язки, які відрізняються від прав та обов'язків країн-членів та утворене у відповідності з міжнародним правом». [4, с. 42]

З цього визначення можна виділити ряд ознак, яким має відповідати будь-яке утворення держав, щоб вважатися міжнародною організацією.

Такими будуть:

1. Договірна основа.
2. Визначені цілі.
3. Відповідна організаційна структура.
4. Самостійні права та обов'язки як суб'єкта міжнародного права.
5. Утворення у відповідності з міжнародним правом. [4, с. 41]

Міжнародний кримінальний суд був утворений 1 липня 2002 року після того, як Римський статут був ратифікований 60 державами. [5, с. 6] Стаття 1 цього документу якраз таки передбачає заснування цієї установи, при цьому як постійного органу. [6]

Все та ж стаття 1 визначає основну мету для якої власне і створювався Суд – здійснення юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства та доповнення національних систем кримінального правосуддя. [6]

Структура Суду визначається статтею 34 Статуту. До неї входять: Президія, Апеляційний відділ, Судовий відділ і Відділ досудового провадження, Офіс Прокурора та Секретаріат

Щодо міжнародної правосуб'єктності Суду, то корисною у цьому відношенні є стаття 4 Римського статуту, яка безпосередньо і передбачає наявність такої. Проте навіть без подібного зазначення, наявність окремого від держав-засновниць статусу суб'єкта міжнародного права не буде складно довести.

Одним з можливих підходів буде звернутися до консультативного

висновку Міжнародного Суду ООН «Відшкодування за шкоду, отриману на службі в Організації Об'єднаних Націй». Як відзначає, Я. Браунлі. Міжнародний Суд дійшов висновку, що хоча Статут ООН і не має жодного положення, яке б безпосередньо підтверджувало міжнародну правосуб'єктність ООН, в силу цілей, які покладаються на Організацію та її зв'язку з державами-засновницями, наділення ООН міжнародною правосуб'єктністю є необхідним. [7, с. 168-169]

Таким чином, аналізуючи положення Римського статуту, можна дійти подібних висновків. По-перше, Міжнародний кримінальний суд має права, зокрема, на укладення міжнародних договорів. Стаття 2 Статуту передбачає, що Суд установлює відносини з ООН шляхом укладання відповідної угоди. Частина 2 статті 3 Статуту зазначає, що Суд має укласти угоду про штабквартиру з державою перебування – Нідерландами. Наостанок, відповідно до частини 5 статті 87, Суд може укласти з будь-якою державою, що не є учасницею Статуту, договір про допомогу. [6]

По-друге, Суд також має обов'язки. Хоча Статут детально і не вдається у їх зміст, але найбільш вірогідно, що вони виникатимуть у зв'язку з міжнародним співробітництвом та режимом виконання вироків, відповідно до частин 9 та 10. [8, с. 83]

Таким чином, статус Міжнародного кримінального суду як міжнародної організації та суб'єкта міжнародного права оспорювати складно, адже він підтверджується як безпосередньо засновницьким документом, так і слідує з тлумачення обов'язків, цілей та зв'язків Суду з державами-учасницями Римського статуту.

Переходячи безпосередньо до виявів наднаціональності Суду, варто спочатку згадати, що він, на відміну від *ad hoc* міжнародних кримінальних трибуналів з Югославії та Руанди, діє на принципі компліментарності. Тобто юрисдикція кримінального переслідування осіб Суду лише доповнює відповідні національні юрисдикції, а не повністю замінює їх. Втім, це аж ніяк не скасовує його наднаціональність. [8, с. 89-90]

Перший прояв рішень обов'язкових у рамках національних юридичних систем, який ми знаходимо у частині 7 статті 58 Статуту, є повноваження Прокурора Суду безпосередньо викликати особу, що підозрюється у скоєнні злочину, за умови, що такий виклик буде достатнім, щоб забезпечити появу особи в Суді. [6]

Як уже згадувалося на початку, одним з обов'язкових елементів юрисдикції Суду є видача ордерів на арешт. Його обов'язкова природа не може оспорюватися національними органами, а особа, арешт якої передбачається, може оскаржити його лише на міжнародному рівні.

Розглядаючи питання про тимчасове звільнення, органи держави, що заарештувала підозрюваного, не можуть звертатися до національного законодавства, а виключно до положень Римського статуту, зокрема статті 59.

І насамкінець наднаціональність рішень Суду не завершується на етапі видачі особи. Найбільшим проявом обов'язкових рішень Суду будуть саме його вироки. Відповідно до статті 105 покарання у виді позбавлення волі є обов'язковим для держав-учасниць і вони за жодних обставин не можуть змінювати його.

Висновки. Міжнародний кримінальний суд є міжнародною організацією, адже відповідає усім основним вимогам: утворення відповідно до договору, наявність визначених принципів та цілей, організована структура, міжнародна правосуб'єктність, утворення відповідно до міжнародного права.

Міжнародна правосуб'єктність Міжнародного кримінального суду підтверджується, як чітким зазначенням її наявності в установчому документі – Римському статуті, так і виходить з аналізу його положень, зокрема, про можливість укладати міжнародні договори з іншими суб'єктами міжнародного права.

Незважаючи на принцип компліментарності, який є визначальним для юрисдикції Суду, йому все одно притаманний ряд наднаціональних елементів, які є невід'ємними для виконання його цілей здійснення кримінальної юрисдикції на особами за найтяжчі міжнародні злочини.

Список використаних джерел

1. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-againstvladimir-vladimirovich-putin-and>.
2. Шпакович О.М. Наднаціональність у праві Європейського Союзу. Європейське право. 2012. № 1
3. Муравйов В.І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика). Київ: Академ-Прес, 2002. 425 с.
4. Шпакович О.М. Право міжнародних організацій. Курс лекцій – Інститут міжнародних відносин, 2020 – 129 с.
5. Understanding the International Criminal Court – The Hague, Netherlands: International Criminal Court, 2020. – 69 с.
6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588/conv#n19.
7. I. Brownlie, Principles of Public International Law, 5th ed., Oxford University Press, Oxford, 2012 – 775 с.
8. Rolf Lüder S. RICR Mars IRRC March 2002 Vol. 84 No 845 79 The legal

nature of the International Criminal Court and the emergence of supranational elements in international criminal justice / Sascha Rolf Lüder. // International Review of the Red Cross. – 2002. – №84. – С. 79–92.

**ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПРАВІ ЄС: ГЕНЕЗА
ТА СУЧАСНІСТЬ**

Біланюк Т. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розробка та упровадження універсальних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності на сьогоднішній день є пріоритетним завданням у діяльності багатьох міжнародних організацій, зокрема в Європейському Союзі. Демократичні суспільства повинні надавати чоловікам і жінкам право однаковою мірою брати участь у всіх сферах життя, в тому числі й у сфері політики, зокрема на найвищих рівнях прийняття суспільно-важливих рішень. Саме тому останні 50-60 років діяльність міжнародної спільноти спрямована на привернення уваги до питання гендерної рівності.

Європейський Союз також залучений до відповідного міжнародного процесу. Права людини, демократія та верховенство права заявлені, як основні цінності для об'єднання. Хоча ЄС досягнув позитивних результатів із захисту прав людини, робота в цьому напрямку продовжується. У спільноті постійно ведеться боротьба проти расизму, ксенофобії та інших видів дискримінації за релігійною належністю, статтю, віком, неповноправністю й сексуальною орієнтацією. Задля пропагування рівності та недискримінації у ЄС 2007 рік було проголошено «Роком рівних можливостей для всіх».

Ідея та цінність гендерної рівності втілюється, передусім, на державному рівні. Політика держави, яка спрямована на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, визначається як гендерна політика, адже втілення цінності гендерної рівності потребує регулювання. Таке регулювання називають механізмом забезпечення гендерної рівності – впорядкованою системою міжнародних, регіональних і національних організаційних структур державного і громадського характеру, діяльність яких спрямована на утвердження цінності гендерної рівності в усіх сферах соціального життя, гарантування здійснення вироблених ним гендерних стратегій і відповідної до них гендерної політики. Важливими у формуванні механізму забезпечення гендерної рівності є як «дія зверху» (на рівні гендерної політики), так і «дія знизу» (участь громадськості, зокрема, жіночого руху).

Стандарти рівного ставлення до чоловіків і жінок стали частиною як первинного, так і вторинного законодавства ЄС.

Вперше ідея рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків була

зафіксована у Римських договорах (1957). Зокрема, у статті 119 йдеться про те, що «чоловіки і жінки повинні отримувати рівну оплату праці за рівноцінну роботу», «рівна оплата праці без дискримінації на основі статі».

У Маастрихтському договорі (1992), у статті 2 йдеться про цінності, які характеризуються «плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю та рівністю жінок і чоловіків». У статті 3 цього ж договору зазначено, що ЄС «бореться із соціальною маргіналізацією і з дискримінацією, сприяє соціальній справедливості та соціальному захисту, рівності жінок і чоловіків, солідарності поколінь та охороні прав дітей».

Амстердамський договір (1997) прописує ідеї «рівності між чоловіками і жінками щодо можливостей на ринку праці та стосовно ставлення на роботі» (стаття 118), «рівного ставлення до чоловіків і жінок стосовно працевлаштування і зайнятості, включаючи принцип рівної оплати праці за однакову роботу», «забезпечення повної рівності між чоловіками і жінками у робочому житті» (стаття 119).

У Хартії основних прав ЄС (2000) у статті 21 йдеться про заборону дискримінації на основі низки ознак, у тому числі статі. Стаття 23 документу присвячена тематиці рівності між чоловіками і жінками: «Рівність між чоловіками і жінками має бути забезпечена у всіх сферах, включаючи зайнятість, роботу і заробітну плату. Принцип рівності не суперечить ідеї збереження або прийняття заходів, що передбачають особливі переваги на користь недостатньо представленої статі».

Лісабонська угода (2007) до тематики гендерної рівності на ринку праці (статті 1 і 2) і боротьби із дискримінацією на основі статі (стаття 5) додає такі, як подолання торгівлі людьми, зокрема, жінками і дітьми (статті 63, 69), подолання насильства у сім'ї.

У Консолідованих версіях Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010) у статті 2 знову ж таки зазначено: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків». У статті 3 йдеться про те, що «Союз бореться проти соціального вилучення та дискримінації, підтримує соціальну справедливість та захист, рівність жінок і чоловіків, зв'язок між поколіннями, захист прав дитини». У Положеннях загального застосування вказано: «У своїй діяльності Союз орієнтується на усунення нерівностей та сприяння рівності

жінок та чоловіків» (стаття 8). Окрема стаття 23 називається «Рівність жінок та чоловіків»: «Рівність жінок та чоловіків повинна забезпечуватися в усіх сферах, включаючи працевлаштування, працю та її оплату. Принцип рівності не перешкоджає збереженню або ухваленню заходів, що передбачають окремі переваги на користь недостатньо представленої статі». Стосовно гендерних питань у публічній сфері зазначено також про «рівність жінок та чоловіків щодо їхніх можливостей на ринку праці та ставлення на роботі» (стаття 153). В статті 21 під назвою «Недискримінація» зазначається: «Заборонено будь-яку дискримінацію за будь-якою ознакою, такою, як стать, раса, колір шкіри, етнічне чи соціальне походження, генетичні риси, мова, релігія або переконання, політичні або будь-які інші погляди, належність до національної меншини, власність, походження, фізична або розумова недієздатність, вік або сексуальна орієнтація» [1, с. 8].

Основні принципи політики Союзу щодо гендерної рівності викладені у Директивах Ради ЄС мають бути перенесені до законодавства держав-учасниць. Зокрема, мова йде про наступні:

- 75/117/ЕЕС від 10 лютого 1975 р. про рівну оплату праці;
- 76/207/ЕЕС від 9 лютого 1976 р. про рівне ставлення на робочому місці;
- 92/85/ЕЕС від 19 жовтня 1992 р. про безпеку та здоров'я вагітних робітниць та робітниць, які нещодавно народили або годують, на робочому місці;
- 96/34 ЕС від 3 червня 1996 р. про відпустку по догляду за дитиною;
- 96/97/ЕС від 20 грудня 1996 р. про рівне ставлення до жінок і чоловіків у схемах соціального забезпечення на робочому місці;
- 2010/41/ЄС від 7 липня 2010 р. про застосування принципу рівного підходу до чоловіків та жінок, які займаються індивідуальною трудовою та підприємницькою діяльністю.

Прийняття відповідних директив, щодо забезпечення гендерної рівності, привело до розробки єдиних стандартів для усіх членів ЄС [3, с. 47].

Окрім того, низка резолюцій Європейського Парламенту містять інформацію про потреби гендерних перетворень і визначають норми стосовно їх забезпечення.

Іншим ключовим документом у галузі сприяння розвитку гендерної рівності ЄС є Європейський консенсус з розвитку (The European Consensus On Development). Він визначає загальні цінності, цілі, принципи та зобов'язання, які

виконують Європейська Комісія та країни – члени ЄС у межах політики сприяння розвитку. У контексті співробітництва з метою розвитку, Європейський консенсус визнав досягнення гендерної рівності окремою ціллю, яка може бути визначена з трьох основних принципів співпраці в рамках ЄС (скорочення бідності, демократичні цінності, національний розвиток) [4, с.162].

Варто згадати про те, що 5 березня 2020 року Європейська комісія затвердила Стратегію гендерної рівності на 2020 – 2025 рр. — документ, що визначає принципи формування гендерної політики Європейського Союзу. Метою Стратегії є подолання нерівності, стимулювання до перерозподілу влади, впливу та ресурсів справедливим та рівноправним чином, сприяння справедливості та створенню рівних можливостей.

Для держав-членів ЄС Стратегія пропонує наступні дії:

1. Запровадити Директиву про боротьбу проти сексуального насильства та сексуальної експлуатації над дітьми (Директива 2011/93); Директиву 2011/99/ЄС про Європейський захисний ордер; Регламент (ЄС) № 606/2013 про взаємне визнання заходів захисту у цивільних справах; Директиву Ради 2004/80/ЄС щодо компенсації постраждалих від злочинів та інше відповідне законодавство ЄС, що захищає постраждалих від гендерно-зумовленого насильства. Ці директиви об'єднані функцією з гармонізації та спрощення процедур захисту постраждалих від злочинів у Європейському Союзі.
2. Систематично збирати гендерно дезагреговані дані: ЄС потребує вичерпних, оновлених і порівнянних даних, щоб політика боротьби з гендерним насильством була ефективною. Дані мають бути розбиті відповідно до показників: віку, статусу інвалідності, міграційного статусу та місцевості проживання;
3. Підтримувати громадянське суспільство та публічні служби у запобіганні та протидії гендерному насильству та гендерним стереотипам, у тому числі за допомогою коштів ЄС, доступних у рамках програми «Громадяни, рівність, права та цінності» (2021–2027).

Все ж серед Рекомендацій Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС немає згадок про гендерну політику, проте слід розуміти: виконання Стратегії гендерної рівності 2020 – 2025 Україні не оминати, адже право мати гідні умови праці незалежно від статі — серед шести базових цінностей Європейського Союзу.

Буквально декілька місяців тому Європейська Комісія запустила кампанію з боротьби з гендерними стереотипами. Ця загальноєвропейська кампанія

спрямована на боротьбу з гендерними стереотипами, які впливають і на чоловіків, і на жінок у різних сферах життя. Йдеться про вибір кар'єри, розподіл обов'язків з догляду та вплив на ухвалення рішень.

У Європейському Союзі на рівні Європейської комісії за питання гендерної рівності відповідає Європейський інститут з питань гендерної рівності (EIGE). EIGE забезпечує підтримку інституцій та органів ЄС з питань розробки та впровадження політики гендерної рівності, досліджує та аналізує статистичні дані з питань гендерної рівності. EIGE також підтримує країн-кандидатів та потенційних кандидатів у ЄС щодо розрахунку Індексу гендерної рівності, оцінює готовність цих країн і консультує у застосуванні методології.

У країнах-членах Європейського Союзу також існує багато організацій, які займаються гендерною експертизою законодавства та розробляють рекомендації для забезпечення гендерної рівності:

European Women's Lobby (EWL);

Women's Rights and Gender Equality Committee of the European Parliament;

European Network of Gender Equality Bodies (ENEGE);

European Women's Audiovisual Network (EWA).

Як свідчать результати міжнародних порівняльних звітів і баз даних, країни ЄС – це лідери у світі за кількістю залучення жінок до національних парламентів. Окрім того, навіть на рівні структур ЄС жінки становлять більше 30% членів Європейського Парламенту.

Все ж самі держави-члени відрізняються між собою рівнем залученості жінок до великої політики. У Норвегії, Швеції, Фінляндії, Литві, Німеччині, Словенії запроваджено посади омбудсмена з рівних прав і можливостей для правового захисту та контролю за виконанням гендерних законів. На думку дослідників, це свідчить про те, що «країни, які віддані демократичним традиціям, розуміють, що позитивні зміни у сфері гендерних перетворень швидше відбуваються, коли існує спеціальна інституція, яка відповідає за здійснення контролю цього процесу».

З урахуванням завдань широкомасштабних реформ, що реалізуються на сьогоднішній день в Україні, є актуальним та необхідним завданням продовжити вивчення діяльності Європейського Союзу, а також основних правових актів, що визначають стандарти гендерної рівності та перспективи їх практичного упровадження в національне законодавство України.

Не менш цікавим є факт, що відповідні рішення та нововведення запроваджуються не лише на рівні органів державної влади, а й зокрема в сфері освіти. До прикладу 27 вересня 2023 року Вченою радою Львівського університету було затверджено «План гендерної рівності», результатом якого повинні стати «рівні можливості» незалежно від статі, гендерної ідентичності, чи гендерного вираження для усіх хто працює або навчається. Цей План відповідає вимогам до планів гендерної рівності Європейської комісії, для забезпечення можливості подавати заявки та отримувати гранти від дослідницької та інноваційної програми Європейського Союзу «Horizon Europe».

Отже, можна зробити висновки, що гендерна рівність є важливою складовою розвитку демократичного світу. Навіть у XXI столітті чоловіки та жінки мають різний доступ до ресурсів, послуг і можливостей через соціальні норми та стереотипи. Тому пошук розв'язання гендерних проблем — один з напрямів розвитку сучасних держав. Вочевидь вивчення та аналіз досвіду Європейського Союзу є важливими для України в першу чергу як складова процесу євроінтеграції, а також з огляду на можливість запозичення досвіду спільноти в розробці національних програм та стратегій в сфері гендерної рівності.

Список використаних джерел

1. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики : – 2015 р. – ст. 6-10 // https://www.icps.com.ua/assets/uploads/files/genderna_pol_tika_s.pdf
2. <https://uplan.org.ua/analytics/henderna-polityka-iaak-tse-vidbuvaietsia-ukrainakh-ievropeiskoho-soiuzu/>
3. Дашковська О. Р. Гендерна рівність в праві Європейського Союзу – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11854/1/Dashkovska.pdf>
4. Щербак Н. В. Міжнародні стандарти з питань гендерної рівності та їх запровадження в Україні (в умовах реформування державного управління) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pdujournal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/24.pdf

***СПІВВІДНОШЕННЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І СУВЕРЕНІТЕТУ
ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ (НА ПРИКЛАДІ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІЛЬНОТ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ)***

Білий Я. А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Не є прихованим факт, що вже у преамбулі Конституції України міститься положення про «незворотність європейського та євроатлантичного курсу» нашої держави [1, с. 4]. Цей рядок від самого початку ознайомлення з Основним Законом дає чітко збагнути, який саме зовнішньополітичний курс стоїть наразі на порядку денному української політики. Цей постулат ще більше вкорінився у вітчизняну політикоправову риторичку після набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (надалі – ЄС) 23 червня 2022 року [2, с. 2-3]. Схожі процеси досі тривають зі змінним успіхом щодо нашого повноцінного приєднання до структур Північноатлантичного альянсу, або ж НАТО. Відомо також, що подібного входження на рівних правах з іншими учасниками цих міжнародних організацій Україна прагне давно, поступово просуваючись у заданому напрямку. Однак на національному рівні, попри теперішню абсолютну підтримку населенням зазначених дій, досі наявні розбіжності та певною мірою побоювання у сприйнятті членства в таких глобальних спільнотах, прав і обов'язків, котрі за собою тягне згаданий статус. Найімовірніше, справа полягає у правовій природі принаймні славнозвісного ЄС: у науці міжнародного права наразі триває диспут щодо остаточного визначення цієї організації як суб'єкта міжнародного права. Чимало представників наукової спільноти дотримується концепції особливого статусу Європейського Союзу, не характеризуючи це співтовариство ані як міжнародну міжурядову організацію в класичному розумінні, ані як повноцінне державне утворення [3, с. 124]. ЄС є наднаціональною структурою, і питання балансу між явищем наднаціональності та власним суверенітетом держав-членів цього об'єднання бентежить представників нашого суспільства: наразі Україна виборює у кривавій війні з північно-східним сусідом своє право на незалежне буття, і було б прикро й небажано втратити його погодженням на договірні умови вступу до ЄС, таким чином неначе добровільно йдучи на самообмеження реалізації міжнародно-правових принципів невтручання та суверенної рівності [4, с. 7-9; 5, с. 4]. Визначення ступеня кореляції зауважених вище понять та переважання одного з двох описаних явищ є

основою на шляху до встановлення остаточної згоди щодо продовження наших починань у сфері наближення українських суспільних сфер життя, зокрема й правової, до загальноєвропейських стандартів. Подібні заходи стосуються і нашого майбутнього входження до органів управління НАТО, хоча щодо міжнародної правосуб'єктності цього утворення науковці притримуються більш-менш єдиної позиції: це є приклад міжнародної міжурядової організації, проте в дечому схожої до ЄС, адже, наприклад, Північноатлантичний блок теж володіє розгалуженою системою управлінських органів, хоча і не виборною та без повноважень ухвалювати нормативно-правові акти прямої дії, подібні до законодавчих [6, с. 1-2].

Виходячи з логічного закону виключеного третього, у зв'язку переважання «наднаціональність – суверенітет держав-членів» загалом може превалювати лише одне з двох перелічених явищ. Однак для більш чіткого розуміння сутності досліджуваних об'єктів слід спершу з'ясувати, що означають порівнювані між собою поняття. Варто також пам'ятати, що єдиної ґрунтовної дефініції ані щодо наднаціональності, ані щодо державного суверенітету в юридичній науці не існує. До прикладу, «Велика Українська Енциклопедія. Тематичний Реєстр Гасел з напрямку «Юридичні науки» вбачає у саме державному суверенітеті, який співіснує поряд з територіальним, народним та національним, «...незалежність держави, існування верховної/найвищої влади в її межах...» [7, с. 134].

Щодо ж поняття наднаціональності, то тут існує навіть надмірний плюралізм думок. Як зазначає О. Шпакович, одні дослідники характеризують наднаціональність як особливу властивість певних міжнародно-правових суб'єктів; інші визнають це як вид правового режиму, а дехто висуває концепцію самообмеження держав і наднаціональності як одного з подібних способів [8, с. 350]. Гадаю, доцільним було б спочатку виокремити характерні риси цього багатостороннього явища, а потім – вивести термін, котрий би точніше пояснював досліджуваний об'єкт. На думку О. Вишнякова, наднаціональності притаманні наступні риси: поперше, це інтегративність, що полягає у делегуванні наднаціональній структурі її учасниками певних державних функцій, які здійснюються створеними спільно автономними владними органами; по-друге, субсидіарність як спосіб подолання обмеженості міжнародного та національного права в регулюванні деяких питань; можливість ухвалювати нормативно-правові акти, рішення, які мають пряму дію не тільки стосовно власне держав-учасниць, а й фізичних та юридичних осіб, котрі знаходяться під їхньою юрисдикцією, що надалі формує цілу окрему правову систему, яка існує поряд з національними відповідниками [9, с. 121-123]. Звісно, наведений перелік не є вичерпним, проте вже це дає підстави ототожнювати наднаціональність, таку політико-правову категорію, з характеристикою, умовою існування окремих суб'єктів міжнародного права, що виявляється у

наявності конкретних повноважень, які стосуються регулювання визначених сфер суспільного життя держав-членів. У такому разі питання домінантності між наднаціональністю та державним суверенітетом стає гострішим, оскільки мимоволі можна дійти висновку щодо нібито безперечного нівелювання, применшення організаційними інститутами частини права держав на внутрішнє повновладдя та власну зовнішню політику. Втім, чимало дослідників поділяє думку, що в цьому співвідношенні перше явище аж ніяк не утискає друге, будучи ніби виразником останнього [8, с. 352]. І яскравим у цьому прикладом може слугувати ЄС.

Як згадує А. Лебедева, проблема співвідношення такого плану ясно постала в правовій науці саме після створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), одного з попередників сучасного Європейського Союзу, в установчому договорі котрого вже виникає явище незалежності, відокремленості, щоправда, певних посадових осіб органів спільноти стосовно держав-учасниць, що, авжеж, ще не стосується самих інститутів об'єднання та їхніх актів щодо його членів [10, с. 174-175]. ЄС, згідно із судженнями представників юридичної науки, зокрема О. Шпакович та О.Вишнякова, є еталоном у визначенні зв'язку ознак, з одного боку, міжнародного утворення та, з іншого, окремої держави [8, с. 351; 9, с. 120]. Особливості його функціонування дають чітко усвідомити, що не державний суверенітет, а перш за все наднаціональність має свої межі, рамки, закладені в установчих договорах, тому об'єднання держав з власною найперше політичною і правовою системою не може цілковито заміщувати перший інститут управління суспільством. Ба більше, подібні співтовариства створюються насамперед для досягнення конкретної поставленої мети, яку держави окремо одна від одної не спроможні здійснити. Європейський Союз має наступні цілі: облаштування спільного ринку; боротьба з дискримінацією; просування ідей та цінностей свободи, безпеки, соціальної рівності та справедливості, наукового та технологічного поступу тощо [11, с. 6]. Варто визнати, що, дійсно, схожі завдання є занадто просторими, декотрою мірою навіть абстрактними для, скажімо, одноосібного виконання. Для того й існує певна об'єднанча міждержавна структура, щоб опосередковувати ці принципи в реальності. Саме для цієї діяльності держави-члени, незалежно від їхньої «ваги», узгоджують між собою, як це і личить міжнародно-правовим суб'єктам, наділення конкретними повноваженнями органів інтеграційної структури. І хоча це вкрай подібно до самообмеження, але насправді за допомогою такої суперечливої дії учасники міжнародної організації втілюють свої суверенні права та функції навіть з урахуванням необхідності дотримання правил, положень, виданих наднаціональним органом: все це, виходячи з первинної мети, має сприяти реалізації волі держави, інакше б вона навряд чи

добровільно погодилася на такі, здавалось, протилежні суверенітету умови. Зрештою, подібне формулювання не цілком доречно застосовувати до НАТО, адже рішення його керівних органів є погодженим політичним курсом держав-членів, сторін Північноатлантичного договору, що не виходить за рамки безпеки та оборони; вони не мають прямої юридичної дії стосовно членів організації та повністю спираються на норми міжнародного права, не створюючи власних [6, с. 1-2].

Отже, можна цілком стверджувати, що як такого превалювання з боку одного з досліджуваних явищ над іншим не існує: держави-члени, укладаючи відповідні установчі акти, не стільки самообмежують себе, зменшуючи обсяг своїх прав, скільки намагаються якомога повніше та розгорнутіше їх, так би мовити, імплементувати. Процес об'єднання держав задля спільної мети та добровільне створення ними наднаціональних органів, справді, можна порівняти з утворенням їх самих з первісних суспільств на зорі людської цивілізації, наприклад, згідно з договірною теорією походження держави. А оскільки людина має належні їй суб'єктивні права та юридичні обов'язки, втіленню котрих по-справжньому правова держава повинна сприяти, подібна аналогія можлива до застосування щодо окремих держав-членів, що теж мають власні правові можливості, реалізація яких може проявлятися крізь призму діяльності міжнародних наднаціональних структур, котрі інтегрують своїх учасників у єдиний багатоаспектний простір.

Список використаних джерел

1. Конституція України. С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2023. 56 с.
2. On the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia: European Parliament resolution of 23 June 2022 (2022/2716(RSP)). Official Journal of the European Union of 27.01.2023. Volume 66, C 32. P. 2 – 6. [Electronic resource]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=OJ:C:2023:032:FULL> (date of access: 22.09.2023).
3. Гріненко О. О. ЄС як особливий суб'єкт міжнародного права. [Електронний ресурс]. Європейське право та порівняльне правознавство: збірник статей. Київ-Шамборі. 2010. С. 113-128.
URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/55626835.pdf (дата звернення: 16.09.2023).
4. Статут ООН [Електронний ресурс]: документ. К.: Департамент громадської інформації ООН, 2008. 67 с. Електрон. текст. дані. Доступ із офіційної сторінки Організації Об'єднаних Націй в Україні. URL: <https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/u>

[ncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf](#) (дата звернення: 14.09.2023).

5. Final act of the first CSCE Summit of Heads of State or Government. [Electronic resource]: effective international document of 01.08.1975, Helsinki. The Organization for Security and Co-operation in Europe. 62 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf> (date of access: 21.09.2023).
6. Північноатлантичний договір НАТО [Електронний ресурс]; Договір, Пакт, Міжнародний документ від 04.04.1949: Документ 950_008, чинний, поточна редакція від 04.04.1949. Вашингтон, округ Колумбія. 3 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 22.09.2023).
7. Велика Українська Енциклопедія. Тематичний Реєстр Гасел з напрямку «Юридичні науки»/Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К.: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. – 152 с.
8. Шпакович О. М., Пеньковська С. М. Співвідношення суверенітету держав-членів та наднаціональності міжнародних організацій: наукова стаття. К.: Часопис Київського університету права. 2020. № 3. С. 349-353. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.63 (дата звернення: 12.09.2023).
9. Вишняков О. К. Наднаціональність як правовий феномен: наукова стаття [Електронний ресурс]. О.: Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін [та ін]; відп. за вип. В. М. Дрьомін. 2014. Т. 14. С. 119-124. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2290/Vishnyakov.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.09.2023).
10. Лебедева А. Б. Проблеми співвідношення наднаціональності міжнародних організацій і суверенітету держав-членів [Електронний ресурс]: наукова стаття. У.: Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Право»/ гол. ред. Ю. М. Бисага. 2014. Вип. 28, т. 3. С. 174-177. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/6948> (дата звернення: 16.09.2023).
11. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007: Treaty of the Member States, Document 12007L/TXT in force [Electronic resource]. Official Journal of the European Union of 17.12.2007. Volume 50.P. 1 – 231. URL: <https://eur->

lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT
(date of access:
21.09.2023).

**АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС: СІМЕЙНЕ ПРАВО**

Горбач Ю. О., Машошина К. О.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник: доктор юр. наук Попко В. В.

У рамках адаптації українського законодавства до законодавства країн Європейського Союзу (далі – ЄС) простежується стандартизація приватного права, зокрема уніфікація норм системи правового регулювання шлюбно-сімейних відносин відповідно до європейських принципів. Регулювання шлюбно-сімейних відносин як у національних законодавствах країн ЄС, так і України характеризується значним впливом історично усталених норм культури та традицій, що ставить під загрозу визнання європейських стандартів та подальшу їх імплементацію в законодавство України. Запорукою ефективного регулювання шлюбно-сімейних відносин з урахуванням викликів сьогодення є приведення Сімейного Кодексу України до європейських принципів сімейного права.

Відповідно до статті 9 Конституції України [3] та пункту 1 статті 13 Сімейного кодексу України [4] зокрема, міжнародні договори є частиною національного сімейного законодавства та визнаються одним із джерел регулювання шлюбно-сімейних відносин. Таким чином, міжнародноправовими актами, норми яких імплементуються в українське законодавство, є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1983 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Віденська декларація і Програма дій Всесвітньої конференції з прав людини (1993 р.), Пекінська декларація, прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок (1995 р.), а також документи Міжнародної організації праці, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та інших міжнародних організацій. До інших міжнародно-правових документів ЄС, що встановлюють основоположні стандарти регулювання шлюбно-сімейних відносин, належать резолюція “Про рівність подружжя у цивільному праві” (1978 р.), Європейська конвенція про репатріацію неповнолітніх (1970 р.), резолюція “Про громадянство дітей, які народилися у шлюбі” (1977 р.). [1, ст. 476]

Пункт 2 статті 13 Сімейного Кодексу України (далі - СК України) дає змогу стверджувати, що принципи, прописані у вищезазначених міжнародно-правових документах застосовуються при регулюванні шлюбно-сімейних відносин в Україні. Міжнародно-правові документи, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, мають

переважну силу в ієрархії джерел сімейного права у порівнянні з СК України, у випадку встановлення інших норм сімейного законодавства.

На особливу увагу при регламентації здійснення адаптації українського регулювання шлюбно-сімейних відносин до європейського заслуговує Хартія фундаментальних прав ЄС, що послугувала зміні елементів європейської системи захисту прав людини, зокрема положень сімейного права. [9, ст.135]

Процес адаптації українського сімейного законодавства до законодавства ЄС простежується у відповідності норм Конституції України та СК України положенням Хартії фундаментальних прав ЄС. Стаття 7 Хартії проголошує принцип поваги до приватного та сімейного життя, який також закріплено у статті 4 СК України та статті 32 Основного закону України. Стаття 9 Хартії закріплює право на укладення шлюбу і право на створення сім'ї згідно з національним законодавством, що регламентує реалізацію цього права. Відповідно до глави 4 СК України про Державну реєстрацію шлюбу, українським законодавством регулюється процес укладання шлюбу. Положення статті 24 Хартії імплементовані в українське законодавство та містяться в розділі III СК України. Стаття 33 Хартії спрямована на врегулювання питань охорони сім'ї та захисту трудових прав жінок, що здійснюється не лише на юридичному рівні, а й відповідно до соціальних та економічних стандартів. В українському законодавстві, зокрема в “Кодексі законів про працю України” [2] звільнення жінок на підставі їх вагітності не допускається. Відповідно до ст. 5 та ст. 49 СК України, держава має створювати належні умови для охорони прав подружжя і для поєднання материнства із здійсненням нею інших прав та обов'язків. [9, ст.135-136]

Україна є стороною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, положення якої визначають основні напрями адаптації українського законодавства до законодавства ЄС. Попри той факт, що Європейський Союз залишається поза юрисдикцією Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), не є стороною Конвенції та не може виступати відповідачем, практика ЄСПЛ свідчить про те, що проти держав-членів ЄС можуть подаватися скарги щодо їхніх внутрішніх дій на основі права ЄС.

Факт ухвалення згідного з правом ЄС українського законодавства не забезпечує належне функціонування європейських правових механізмів. До ЄСПЛ, практика якого визнається джерелом українського, зокрема сімейного права, звернулася заявниця у справі “Гарнага проти України” (2013р.) [8, ст. 173-174] зі скаргою щодо втручання органами влади в її особисте життя, відмовляючись змінити її по батькові, обґрунтовуючи це порушенням ст. 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

Національні органи, відмовляючи у задоволенні відповідної заяви, не навели достатніх підстав для цієї відмови. Відповідно, суд прийняв рішення не на користь України, констатувавши порушення статті 8 Конвенції та встановивши обов'язкову компенсацію заявниці з боку держави-відповідача у розмірі 222 євро.

У справі “Бахаров проти України” (2023р.) [5] предметом позову заявника, дитина якого була вивезена матір'ю за кордон (Сполучені Штати Америки) без дозволу батька дитини, є оскарження дій державних органів України внаслідок порушення статті 6 та статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та надмірної тривалості судового процесу, що призвело до відчуження дитини від заявника. Суд констатував порушення лише статті 8 Конвенції та постановив обов'язок за державою-відповідачем сплатити компенсацію у розмірі 3000 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Крім цього, Суд встановив порушення тривалості судового процесу з боку державної влади, як того вимагає стаття 8 Конвенції щодо цього виду спорів (інший приклад - “Віленчик проти України” (2017р.) [6]).

Аналізуючи вищезазначені справи практики ЄСПЛ, важливо вказати на проблеми, що унеможливають ефективне регулювання шлюбносімейних відносин як в органах державної влади, так і в практиці ЄСПЛ. Поперше, за статистикою, понад 80% позовних заяв не приймаються ЄСПЛ до розгляду через неправильно зроблений акцент на підсудності справ з точки зору статті, на яку посилаються. По-друге, наявна проблема довготривалого судового розгляду справи.

Отже, в сучасних умовах українське сімейне право намагається максимально ефективно регулювати шлюбно-сімейні відносини із врахуванням викликів та загроз. При цьому, все ж таки є необхідним внесення змін щодо приведення СК України до європейських принципів сімейного права, зокрема:

- 1) змінити процес судового провадження з точки зору більш активного залучення сторони, яка позивається;
- 2) передбачити обов'язок одного з батьків, з ким проживає дитина, повідомити заздалегідь другого із батьків про зміни місця проживання дитини;
- 3) передбачити застосування медіації для вирішення сімейних спорів;
- 4) запровадити інститут спеціального представника інтересів дитини у випадках, коли її інтереси суперечать інтересам батьків;
- 5) передбачити гарантії для подружжя щодо права на орендоване житло.

[7, ст.17-18]

Адаптація національно-правової системи України до європейських норм має супроводжуватися не лише реформуванням чинних законів із прийняттям нових нормативних актів, узгоджених з правовим полем ЄС, а й внесенням змін до здійснення процесів судових проваджень задля забезпечення кожному громадянину можливостей встановлення справедливості при порушенні прав. Не менш важливим чинником адаптації українського законодавства є злагоджена робота всіх державних органів України. Тому, говорячи про процес адаптації законодавства України до права ЄС, необхідно комплексно підходити до розгляду питань, що є складовими основи функціонування державної влади.

Список використаних джерел

1. Глиняна К. М. *Міжнародні договори в системі сімейного законодавства України та ЄС*.
URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/21563/Глиняна%20К.%20М.%20Міжнародні%20договори%20в%20системі%20сімейного%20законодавства%20України%20та%20ЄС.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 09.10.2023).
2. Кодекс законів про працю України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32208#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.10.2023).
4. Сімейний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
5. Справа «Бахаров проти України» (case of Baharov v. Ukraine). *Міністерство юстиції України*.
URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/05/17/2023051715490756.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
6. Справа "Віленчик проти України". *Верховний Суд*.
URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/file/Vilenchik.pdf> (дата звернення: 11.10.2023).
7. Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права.
URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/25328/зб_ірка_сімейне_25.11.2022-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 08.10.2023).
8. Фасій Б.В. Застосування норм законодавства європейського союзу

та міжнародного права до сімейних відносин в
Україні. URL:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8699/37.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.10.2023).

9. Явор О.А. Адаптація сімейного права України до стандартів європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9068/1/Yavor_134_137.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

**ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ**

Горевич Ю. Р.

Чернівецький національний університету імені Юрія

Федьковича

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Волощук О. Т.

Упродовж декількох років триває конфлікт між росією та Україною, який спровокував безліч обговорень та аналізів щодо його природи та наслідків. Однією з тем, яка викликає особливу тривожність у міжнародній спільноті, є питання можливого геноциду в рамках цього конфлікту. Геноцид - це один з найжахливіших злочинів проти людства, який передбачає націлене винищення або систематичне піддавання великої групи осіб фізичній чи культурній екстермінації. У контексті російськоукраїнської війни, обговорення можливого геноциду стає необхідним завданням з погляду забезпечення справедливості та захисту прав людини, а також притягнення винних до відповідальності.

Міжнародне право визнає геноцид як один із найжорстокіших злочинів проти людяності, який підлягає судовому переслідуванню, як у рамках національних правових систем, так і на рівні міжнародного права. Як видається, для визнання геноциду передусім необхідно детальне обґрунтування специфічних дій, групової ідентичності, наміру та масштабності відповідних дій.

Під час нинішньої війни на території України були зареєстровані численні випадки серйозних порушень прав людини, включаючи сексуальне насильство, тортури та заборонене використання біологічної та хімічної зброї. І все це робилося під гаслами російських військових про винищення українців як нації. Міжнародні правозахисні організації та міжнародні спостерігачі фіксували і документували такі події. Як відомо, сексуальне насильство та тортури використовуються у конфліктах як засіб психологічного та фізичного тиску на ворогів або незахищених цивільних осіб. Це не тільки порушує права людини, але і має тяжкі фізичні та психологічні наслідки для жертв. І такі методи використовує російська армія в рамках реалізації геноцидної політики проти українців, що, безумовно, направлено на створення умов не сумісних із життям для українців. «Найбільш цинічним є те, що така збройна агресія відбувається ... проти... всього українського – традицій, звичаїв, мови та історії. Українців вбивають лише за те, що вони є українцями» [1], с. 33 [2].

Справжнім мотивом російської армії у цій війні, як вважає Сокурєнко В.В., є «знищення Українського народу, його самобутності та позбавлення його права на самостійний розвиток». Також науковець виділяє воєнні

злочини проти України під час російського вторгнення і вважає, що вони є складовими геноциду. Перш за все, це масові вбивства і розстріли мирного населення, знищення міст та сіл, розграбування та знищення культурних цінностей, сексуальне насильство, інтернування та примусову евакуацію населення [5, с. 12-13].

Розкриваючи об'єктивну сторону злочину геноциду та його форм вчинення, можна виокремити наступні діяння, які спрямовані на повне або часткове винищення нашої нації:

- позбавлення життя осіб, які належать до тієї чи іншої групи за відповідною ознакою;
- заподіяння тілесних ушкоджень різної тяжкості;
- умисне запобігання дітонародженню та його скорочення;
- передача дітей із однієї групи суспільства в іншу, без їх волі;
- штучне створення життєвих умов та умов існування для тієї чи іншої групи населення, спрямованих на їх знищення;
- публічні заклики до вчинення всіх або окремих перелічених дій, а також виготовлення та/або розповсюдження матеріалів, що стимулюють до такого [3, с. 1336].

Фактично, якщо проаналізувати положення про геноцид ККУ та Конвенції про геноцид 1948 року, то можна дійти висновку, що власне в Україні мають місце усі перераховані у цих нормативно-правових актах діяння, а саме: умисне вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом. Поперше, це позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, по-друге, це створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, по-третє, це скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або, почетверте, це насильницька передача дітей з однієї групи в іншу. Такі злочинні діяння караються згідно Кримінального кодексу України позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі [2].

Стаття 442 ККУ стосується поняття геноциду та встановлює відповідну кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з намаганням знищити частину чи всю національну, етнічну, расову чи релігійну групу. Вона передбачає серйозні покарання, включаючи довічне позбавлення волі, для тих, хто винен у вчиненні таких злочинів. Геноцид є особливо небезпечним міжнародним злочином, і ця стаття визнає його серйозність і встановлює жорсткі заходи кримінальної відповідальності за такі дії. За нинішніх умов, для нас – українців, вкрай важливим є збір доказових матеріалів, а також формування незалежного міжнародного органу кримінальної юстиції для суду воєнних злочинців, передусім путіна та його оточення, за зразком Нюрнберзького воєнного трибуналу, який був

створений після II світової війни для суду воєнних німецьких злочинців і показав світу свою ефективність.

Слід зауважити, що геноцид визнається міжнародним злочином через надвисоку ступінь суспільної небезпечності, якою такий злочин характеризується. Окрім того, Конвенцією ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів та злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року зазначається, що до злочинів на кшталт геноциду (злочини проти людства) строки давності притягнення до кримінально-правової відповідальності не застосовуються. Зазначене є однією з основних особливостей притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинення такого злочину як геноцид, та в черговий раз підкреслює рівень та ступінь суспільної небезпеки такого злочину. Відсутність строків давності за скоєння геноциду зумовлює наявність у службових та посадових осіб, які розслідують такі злочини, не тільки правових та оперативно-технічних знань щодо здійснення розслідування, а й високого рівня загальної освіти, готовності вивчати і досліджувати історичні події, виявляти та знаходити винних осіб [4, с. 4].

Отже, на підставі вищенаведеного можна констатувати, що геноцид в російсько-українській війні вимагає серйозної уваги, дослідження та прискіпливого вивчення, як в плані наукового аналізу, так і в цілому як анти ціннісне явище в сучасному світі. Ця робота має покладатися насамперед на науковців та юристів-практиків, але це також стосується і міжнародних правозахисних організацій, різного роду громадських об'єднань і навіть пересічних громадян, оскільки цей надзвичайно жорстокий злочин посягає на безпеку людства, культуру та основоположні цінності народів та націй, а тому жодна людина не може стояти осторонь. Тим більше, що останнім часом звіти про серйозні порушення прав людини, включаючи сексуальне насильство, тортури, та можливе використання заборонених видів зброї, є серйозними та тривожними. У світлі цього міжнародні органи та організації з прав людини мають продовжувати документувати та досліджувати події в російсько-українській війні, надавати підтримку жертвам, і, в разі встановлення достатніх доказів, сприяти переслідуванню та покаранню тих, хто відповідає за вчинені злочини. Спільні зусилля на міжнародному рівні мають сприяти забезпеченню справедливості та запобіганню подібним подіям у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Волощук О.Т. Злочини агресії та геноциду в контексті збройної агресії Росії проти України. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України: матеріали Всеукр. наук.-практич. конф.*, 25-26 травня 2023 р., м. Чернівці. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 33-36.
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього.

Прийнято резолюцією 260 (III)

([http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/260\(III\)](http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/260(III)))

Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1948 року. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Кримінальний кодекс України : Чин. законодавство зі змін. та допов. станом на 15 квіт. 2007 р. Київ: ПАЛІВОДА А.В., 2007. 176 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
5. Радомська Д.І. Відповідальність за геноцид в міжнародному кримінальному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2020. 18 с.
6. Сокурєнко В.В. Війна росії проти України - геноцид Українського народу. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри: зб. доп. наук.практ. конф.* (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2023. С. 11–13.

**СТАТУС ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ
ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ЗА МІЖНАРОДНИМ
ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ.**

Гринчук А. М.

**Національна академія державної прикордонної
служби імені Богдана Хмельницького**

**Науковий керівник: Т.Р. Короткий, віцепрезидент Української асоціації
міжнародного права, радник президента Товариства Червоного Хреста
України з міжнародного гуманітарного права, провідний науковий
співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації,
безпеки і права Національної академії правових наук України», к.ю.н.,
доцент**

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України[1]. Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України є Конституція України, Закон України "Про державний кордон України", Закон України «Про Державну прикордонну службу України», інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України[1].

На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні[1].

Статус особового складу Державної Прикордонної Служби України у період міжнародного збройного конфлікту визначається нормами міжнародного гуманітарного права та законодавства України[1].

Відповідно до ЗУ «Про Державну прикордонну службу» до особового складу Державної прикордонної служби України входять військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України[1].

Міжнародне гуманітарне право визначає такі категорії осіб під час збройного конфлікту як комбатанти та цивільне населення. Належність до тієї чи іншої категорії осіб визначає обсяг прав, свобод і обов'язків під час збройного конфлікту.

Комбатантами є особи зі складу збройних сил, які мають право безпосередньо брати участь у воєнних діях, тобто їхньою невід'ємною функцією є застосування зброї або систем озброєння [2]. До комбатантів

відносять членів регулярних збройних сил сторони конфлікту. У наш час всі збройні сили, групи і підрозділи, що демонструють достатню ступінь військової організації і що входять до складу збройних сил сторони конфлікту, мають вважатися комбатантами.

Так, після агресії російської федерації щодо України прикордонні підрозділи у встановленому законом порядку залучаються до ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України. Виходячи з цього військовослужбовці особового складу Державної прикордонної служби України під час збройного конфлікту мають статус комбатантів [1].

В особовому складі Державної прикордонної служби окрім комбатантів, також є особи, які не беруть безпосередньої участі у збройному конфлікті, не ведуть бойові дії, але надають допомогу бойовим підрозділам. Така категорія осіб належить до некомбатантів [2]. Так, некомбатантами вважається медичний, юридичний та духовний персонал, який правомірно перебуває у складі збройних сил воюючої сторони і допомагає в досягненні успіхів під час бойових дій, але безпосередньо участь у них не бере і застосовувати зброю може лише для самозахисту. В разі участі в бойових діях цей персонал набуває статусу комбатантів.

Крім військового складу до персоналу Державної прикордонної служби України також входять цивільні працівники. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) містить загальне визначення терміну цивільна особа. Відповідно до ДП I цивільна особа - будь-яка особа, яка не входить до складу збройних сил та не є членом збройної групи [3]. Цивільні особи користуються захистом, передбаченим ст. 51 ДП I, за винятком окремих випадків і на такий період, поки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. Таким чином, цивільний персонал в особовому складі Державної прикордонної служби України може мати статус цивільного населення, відповідно до приписів Женевських конвенцій.

Таким чином, Державна прикордонна служба України, як і інші озброєні формування, активно залучена до протидії зовнішній агресії. В залежності від конкретних обставин залучення персонал Державної прикордонної служби, до складу якого входять військовослужбовці і цивільні працівники, в умовах збройного конфлікту може мати статус як комбатантів, так і некомбатантів, а також цивільного населення. Міжнародне гуманітарне право визначає правовий статус даних категорій осіб, межі дозволеного під час збройного конфлікту, а також визначає відповідальність за правопорушення в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#n12>
2. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатівський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. – 2017. - 145с. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/МНП- final.pdf>
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#o1

**ІННОВАЦІЙНИЙ ВИКЛИК В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ У
ПРАВІ ЄС**

Грущенко М. К.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Вступ

Європейська спільнота, після 1945 року, була об'єднана навколо інституцій, які на пряму чи частково були дотичними до сфери енергетики. Наприклад, це є вже неіснуюча організація Європейської спільноти з вугілля та сталі, яка була утворена у 1951 році згідно з Паризьким договором. Вже трохи пізніше, у 1957, були підписані у Римі два договори, перший з яких утворив Європейське економічне співтовариство, а другий Європейську спільноту з атомної енергетики. Саме ці дві події були основоположними точками відліку для взаємної інтеграції країн Європи на ранніх етапах. У Договорі про функціонування Європейського Союзу (колишня назва – Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) є підпункт «с» пункту 1 статті 194 про сприяння розвитку відновлювальних джерел енергії [1, с. 88].

Це вказує, що в європейській спільноті енергетичний фактор відіграє значну роль. Але окрім цього, зміна світової кон'юнктури, де ЄС відіграє не останню роль, сприяє до виникнення нових викликів, які пов'язані з енергетикою. Враховуючи, що сучасні розвинуті держави є технократичними, то перетворення та передача енергії є необхідним аспектом, який дає функціонувати економіці державі. На практиці, ці слова цілком підтверджуються ситуацію навколо «Північних потоків», які відігравали важливу роль впливу Росії на ЄС. Можна додатково згадати майбутнє атомної енергетики в Європі через переворот в Нігері, який багатий на уранові руди. З цього випливає, що фактор енергетичної безпеки є важливим і для того, щоб мати компетенцію здійснювати практичні дії для покращення енергетичної безпеки, потрібно дві важливі складові – це розуміння самої проблеми та зміна законодавчих актів в праві ЄС.

Нові виклики

Два найголовніших виклика, які впливають на сучасну енергетичну безпеку, є логістичні ланцюжки та зміна клімату. Події останніх років (пандемія коронавірусу, повномасштабне вторгнення в Україну) сильно змінило систему логістичних ланцюжків, а деякі з них були частково чи повністю зруйновані, як торгівля Росії з ЄС, якщо не враховувати торгівлю в обхід санкцій. Нестабільність на африканському континенті та напруження в Південно-Східній Азії, де сконцентровано майже половину

світового об'єму міжнародної торгівлі, ставлять під сумнів можливість існування глобальної економічної системи, яка була описана представниками лібералізму кінця ХХ століття, таких як Френсіс Фукуяма та інших. На противагу ідей Фукуями, можливим буде створення геоекономічних блоків, себто економічних блоків які будуть формуватися навколо географічного розташування. Це спричинено розумінням політичних та економічних еліт взаємозалежності однієї частини світ від іншої, яка може мати погані наслідки, що й довів коронавірус.

Найбільш ймовірно, що найближчі 10 років більшість проблем будуть пов'язані з кліматом, як зазначає звіт ризиків від Всесвітнього економічного форуму за 2023[2, с. 6]. Незважаючи, що чітко встановити природу змін клімату (антропологічна чи природня) не є можливим, але ХХІ століття буде вперш за все війною за критично важливі ресурси, як вугілля, газ, нафта, уран чи рідкоземельні матеріали (матеріали для сонячних станцій). Також, повстає проблематика з водними ресурсами, які є важливим елементом в енергетичній сфері, а також їхнє раціональне та «зелене» користування. Наприклад, вода виступає як головний теплообмінник на ТЕС, функціонування яких є вкрай важливими для балансування енергосистеми в час-пік споживання, чи виробництво машин, яке є стратегічною галуззю в ФРН, потребує багато води для створення сплавів металу для автівок. Право ЄС має стрімко реагувати на такі важливі виклики через призму створення нових або доповнення старих документів, мета яких регулювання енергетики та енергетичної безпеки.

Інноваційний виклик

Після утворення організації під назвою Римський клуб в квітні 1968 року, питання енергетичної та кліматичної безпеки почало набирати різких обертів. Наслідком таких подій можна вважати публікацію роботи «Межі зростання» в 1972 році [3]. Вже в Маастрихтському договорі у 1992 році, в пункті 2 статті 130s зазначено про прийняття мір для вибору різних джерел енергії та їх поставку кожною державою-учасницею [4, с. 47]. Якщо до нафтового кризису 1973 року енергетика, як певне вчення, дбало лише за ефективність перетворення енергії з одного стану в інший, то зараз з'явився ще один аспект – це проведення цих перетворень без шкоди для навколишнього середовища, тобто екологічний аспект. Каталізатором таких змін і трансформації ЄС в карбоново-нейтральне об'єднання до 2050 року можливо лише за умови появи нових інновацій, які пришвидшують реалізацію «зелених» технологій.

В 2015 році в ЄС союзі була прийнята енергетична стратегія Союзу, де в розділі 2 пункт 5 було зазначено про крайню важливість нової стратегії досліджень та інновацій союзу[5]. В Європейському зеленому курсі від 2019 року в розділі 2 пункт 2 підпункт 3 також зазначено про вирішальне

значення інновацій для досягнення цілей «зеленої» угоди [6], а також виділення 35% об'єму від загального бюджету програми «Horizon Europe» на нові рішення в сфері «зеленої» трансформації [6]. «Horizon Europe» - це багаторічна програма націлена на розвиток досліджень та інновацій впродовж 2021-2027 років. Всього на неї було виділено 95.5 млрд. євро[7]. Тобто близько 30 млрд. євро буде виділено на розвиток «зелених» технологій, що будуть використанні вже у сфері енергетики, а також близько 15 млрд. євро будуть виділені вже на інноваційні рішення для викликів у галузі енергетики, клімату та мобільності [8, 3].

У цієї ініціативи є «американський конкурент» під назвою «CHIPS and Science Act» 2022 року (укр. – Закон про чіпи та науку) [9]. Загальний об'єм інвестицій складатиме 280 млрд. доларів США, що на порядок більше, ніж в «горизонта» [10]. Ключову увагу та приділяється перебудові логістичних ланцюжків для виробництва напівпровідникових матеріалів, які є вкрай важливими в «зеленій трансформації». Практичний кейс такої перебудови є початок будівництва, тайванською компанією TSMC, заводу по виробництву чіпів в штаті Аризона в кінці 2021 і після прийняття закону про чіпи та науку масштаби політики «решорингу» тільки посилилась. Щодо наукових інновацій, існують десятки сфер, які стосуються енергетики, де є можливість отримати фінансування від держави для інновацій і чітко прописано алгоритм отримання фінансування. Вибірка таких інновацій велика - це від досліджень виробництва сталі з низьким рівнем викиду (розділ 10751) [9, с. 357] до регіональної інноваційної програми чистої енергії (розділ 10622) [9, с. 296].

Недоліком акту, який вже регулює ініціативу Horizon Europe, є відсутність чіткого розділення тематичних кластерів на чіткі розділи та програми (стаття 4), що може призвести до зниження ефективності впровадження отриманих інноваційних рішень [11]. Ще одним наявним недоліком є те, що ця програма не надає реальних рішень, щоб вирішувати проблему з логістичними ланцюжками напівпровідників, які потрібно для «озеленення» енергетичної системи ЄС.

Висновки

Отже, в сучасній світі існує чіткий тренд на видозмінення джерел енергії з невідновлювальних на відновлювальні, що, в свою чергу, сприяє збільшенню інвестицій в інновації, пов'язаних з «зеленою енергетикою». Різні країни чи блоки, по різному вирішують цей виклик, але майже в усіх випадках це здійснюється за рахунок державних субсидій, які декларуються та вступають у силу внаслідок законодавчих актів.

Інноваційна програма «Horizon Europe» є найбільшою програмою

досліджень та інновацій за всю історію існування ЄС і яка буде здійснюватися з 2021 по 2027 рік. Але законодавчий акт, який регулює цю ініціативу має певні недоліки серед яких:

- Відсутність чітко визначених програм та розділів, де можливо буде зробити інвестування в інновації;
- Відсутність вирішення перебудови логістичних ланцюжків у світі, який розділяється на геоекономічні блоки;
- Менший загальний бюджет ніж у аналогічної американської ініціативи.

Список використаних джерел:

- 1- Сайт An official website of the European Union. «Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union». URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>(дата звернення: 15.09.2023).
- 2- Сайт WEFForum. «Global Risks Report 2023». URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf(дата звернення: 25.09.2023).
- 3- Сайт Dartmouth College Library Digital Collections. «The Limits of Growth. A Report for THE CLUB OF ROME'S Project on the Predicament of Mankind». URL: https://collections.dartmouth.edu/content/deliver/inline/meadows/pdf/meadows_ltg001.pdf(дата звернення: 15.09.2023).
- 4- Сайт CVCE Website. «Treaty on European Union (Maastricht, 7 February 1992)». URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2002/4/9/2c2f2b85-14bb-4488-9ded13f3cd04de05/publishable_en.pdf (дата звернення: 15.09.2023).
- 5- Сайт An official website of the European Union. « COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, THE COMMITTEE OF THE REGIONS AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy /* COM/2015/080 final */». URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0080>(дата звернення: 27.09.2023).
- 6- Сайт An official website of the European Union. «The European Green Deal». URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640)(дата

звернення

: 27.09.2023).

- 7- Сайт An official website of the European Union. «Horizon Europe». URL: https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:horizon_europe (дата звернення: 27.09.2023).
- 8- Сайт Publications Office of the EU. «Horizon Europe, budget». URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1f107d76-acbe-11eb-976701aa75ed71a1>(дата звернення: 02.09.2023).
- 9- Сайт GovInfo | U.S. Government Publishing Office. «PUBLIC LAW 117– 167—AUG. 9, 2022». URL <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-117publ167/pdf/PLAW117publ167.pdf> (дата звернення: 02.09.2023).
- 10- Сайт McKinsey & Company. « The CHIPS and Science Act: Here’s what’s in it». URL: <https://www.mckinsey.com/industries/public-sector/our-insights/the-chips-and-science-actheres-whats-in-it#/> (дата звернення: 02.09.2023).
- 11- Сайт An official website of the European Union. « REGULATION (EU) 2021/695 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 28 April 2021 establishing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, laying down its rules for participation and dissemination, and repealing Regulations (EU) No 1290/2013 and (EU)No 1291/2013 ». URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0695&qid=1694607739483> (дата звернення: 02.10.2023).

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

Гудій Д. О.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Традиційні миротворчі операції здійснювались ООН з 1948 р. і до закінчення «холодної» війни. Традиційна миротворчість застосовується виключно у випадках міждержавних конфліктів. Основна мета традиційних миротворчих операцій полягає у створенні буферної зони між конфліктуючими сторонами до завершення переговорів та до остаточного вирішення ситуації. Зазвичай, дії миротворців у рамках класичної миротворчості включають у себе нагляд за дотриманням угод про припинення вогню [1, с. 7].

Діяльність миротворчих сил ООН за всю історію викликала як схвалення, так і досить багато суперечок.

Історію миротворчих місій доречно поділити на такі періоди: 1948–1956 рр. – від створення першого контингенту воєнних спостерігачів на Близькому Сході до Суецької кризи; 1956–1988 рр. – від створення першої миротворчої місії ООН з розділення воюючих сторін, т.зв. Перших надзвичайних військових сил ООН, до кінця «холодної війни»; 1989–1999 рр. – від створення трьох нових місій у Анголі, Намібії та Центральній Америці до кризи в миротворчій діяльності після місії в Сомалі та Югославії; 1999–2020 рр. – від відновлення миротворчої діяльності після кризи, починаючи з місії у Косово, і до сьогоденного дня [2, с. 423].

На початку 1940-1950 рр. мали місце кілька миротворчих операцій наглядового характеру, це: збір інформації, моніторинг виконання мирних договорів, виступ в ролі посередника між конфліктуючими сторонами [3, с. 145].

Перші миротворчі місії не містили в назві «миротворчі»: Організація Об'єднаних Націй для спостереження за виконанням умов перемир'я в Ізраїлі, Група військових спостерігачів ООН в Індії та Пакистані, Спеціальний комітет ООН на Балканах. Важливість цих місій полягала у підготовці ресурсів для майбутніх миротворчих операцій.

У протистоянні між СРСР та США Рада Безпеки не могла виконувати свої функції з повною ефективністю, місії обмежувались суто споглядальним характером. Такий формат операцій був спроектований, в першу чергу, як засіб обмеженої дії на конфлікт у відповідь на неспроможність системи колективної безпеки виконувати свої функції [3, с. 147]. Місії мали ряд обмежених функцій, які зводились до реєстрації

порушень і їх розслідування, виконання цих завдань було відокремлене від політичного урегулювання, що унеможливило усунення конфлікту.

Наступні миротворчі місії мали місце у зв'язку з відновленням конфліктів на Середньому Сході. В 1956-1967 рр. розпочали діяльність 8 миротворчих місій, 4 з яких мали споглядний характер: Група ООН зі спостереженням в Лівані, Місія ООН зі спостереження в Ємені, Місія представника Генерального Секретаря в Домініканській Республіці, ІндоПакистанська місія ООН зі спостереження, інша половина мали ширші права: Надзвичайні збройні сили ООН-1, Операція ООН в Конго, Сили безпеки ООН у Західній Новій Гвінеї, Збройні сили ООН з підтримання миру на Кіпрі.

Між Ізраїлем і Єгиптом продовжував наростати конфлікт, особливо після 26 липня 1956 р., коли Г. А. Насер заявив про націоналізацію Суецького каналу. Щоб зберегти вплив Велика Британія і Франція, без погодження ООН, розпочали концентрацію військових сил в регіоні, а вже 29 жовтня 1956 р. Ізраїль за підтримки Великої Британії і Франції розпочав військові дії. Вперше ООН зіткнулася з фактом застосування сили членами Ради Безпеки.

6 листопада 1956 р., Генеральний Секретар Даг Гаммаршельд представив план створення Надзвичайних збройних сил ООН, які мали займатися миротворчою діяльністю. Та все ж варто зазначити, що це не були повністю боєздатні частини. Англо-французькі війська виведені з території Єгипту 22 листопада 1956 р., а з квітня наступного року відновилося судноплавство. Отже, завдання Надзвичайних збройних Сил ООН, яке полягало в забезпеченні виведення військ було виконано.

У 1960 р. було розгорнуто першу великомасштабну місію – Операцію ООН в Конго, чисельність якої в піковий період становила до 20 тис. осіб [2, с. 424]. Чітке завдання – вивести Бельгійські війська з країни, які підтримували багату на природні ресурси провінцію Катанга. Перелік обов'язків було розширено порівняно з минулими операціями: захист територіальної цілісності, запобігання громадянської війни, виведення іноземних військових формувань. Це перша операція, яка проводилася в умовах громадянської війни. Після звернення Лумумби до СРСР за допомогою ситуація напружилась. Холодна війна поширилась на Африку. Чинний президент Конго заручившись підтримкою, одного зі своїх генералів, заявив про розпуск уряду на чолі з Патрісом Лумумбу. Інтенсивність громадянської війни посилилась. Згідно резолюції 169, прийнятої 24 листопада 1961 р. яка відкидала незалежність Катанги, була проведена операція «Unokat». До січня 1963 р. сили ООН встановили контроль над провінцією, тобто після 3 років присутності Операції ООН в Конго. Миротворчі сили виведені в червні 1964 р. Досвід цієї операції показав небезпечність місій щодо стабілізації ситуації у регіоні охопленому

війною – 250 миротворців загинули при виконанні повноважень, у тому числі і Генеральний секретар Даг Гаммаршельд. Під час операції в Конго вперше застосована сила в ході миротворчої місії, віднині миротворчі сили стали засобом примусу до миру.

Миротворчі місії призупинилися на 7 років через гіркий досвід у Конго.

У 1988 р. миротворцям була присвоєна Нобелівська премія миру за важливий вклад у реалізацію одного з основних принципів ООН.

По закінченню «холодної війни» стратегія миротворчої діяльності ООН зазнає кардинальних змін – замість операцій «традиційного» характеру ООН стала проводити «багатофункціональні», сутність яких полягала передусім у забезпеченні виконання мирних домовленостей і наданні допомоги у формуванні основ для стійкого миру. Характер конфліктів теж змінився, якщо раніше миротворчі сили використовувалися для врегулювання міждержавних конфліктів, то поступово вони все частіше стали залучатися до внутрішньодержавних конфліктів та громадянських воєн.

У 1989 р. створено три нові місії: Контрольна місія ООН у Анголі в січні, Група ООН щодо надання допомоги в перехідний період у Намібії (UNTAG) у квітні і Група воєнних спостерігачів ООН у Центральній Америці в листопаді. Операція в Намібії дала поштовх до створення нових багатофункціональних місій ООН, кількість яких з 1991 р. продовжувала збільшуватися, і які перетворилися на операції з підтримання миру [2, с. 424].

Попри стабілізацію ситуації багатофункціональна місія виконувала різноманітні завдання, такі як репатріація біженців, організація виборів та спостереження за їх проведенням. Так роль ООН та її миротворчої діяльності еволюціонувала від миротворчості та спостережних операцій з примирення до операцій із побудови миру.

У середині 1990-х рр. місії було розгорнуто у Югославії, Руанді та Сомалі. Миротворці стикнулися з ситуацією, коли сторони не дотримувалися мирних угод чи коли миротворці не отримували належних ресурсів чи політичної підтримки. Кількість жертв серед мирного населення продовжувала зростати, не припинялися бойові дії.

Оцінюючи доповіді місії РБ до Сомалі, а також повідомлення Кофі Аннана, Генсек ООН рекомендував Раді Безпеки припинити миротворчу операцію, як і передбачалося раніше, у березні 1995 р. Оскільки саме в березні 1995 р. завершувався перехідний період з моменту підписання мирних домовленостей у Аддіс-Абебі, на час якого ООН і запровадила операцію з підтримання миру. Резолюцією № 954 Рада Безпеки констатувала, що у зв'язку із відсутністю прогресу в перебігу мирного

процесу в Сомалі, зокрема, що стосується відсутності необхідного рівня співпраці фракцій Сомалі стосовно безпекових питань, продовження діяльності UNOSOM II не може бути виправдане [4, с. 125].

Отож, у березні 1995 р. UNOSOM II припинила роботу в Сомалі.

Важливим і неоднозначним було рішення НАТО і ООН провести спільні військові операції у 1993-1995 рр. Нанесення повітряних ударів по позиціям боснійських сербів було викликано блокадою м. Сараєво, важким становищем населення у “безпечних зонах” на території Боснії і Герцеговині, необхідністю безперервної доставки гуманітарної допомоги [5].

Окрім того, загибель миротворців СООНО змусила Раду Безпеки ООН у резолюції 836 (1993) від 4 червня 1993 року дозволити працівникам Сил ООН з охорони використовувати зброю для власного самозахисту [5].

У «Додатку до Повістки», прийнятому в січні 1995 р., тональність Генерального секретаря змінилася, і було акцентовано увагу на «внутрішніх конфліктах», дотриманні трьох основних принципів миротворчої діяльності, а також зазначено різницю між підтримкою миру і примусом до миру, фактично, було враховано досвід Руанди, Сомалі та Боснії.

Невдачі у квітні 1999 р. викликали зменшення чисельності миротворців з 69 тисяч до 12 тисяч. Рада Безпеки обмежила розгортання нових місій, а 16 грудня 1999 р. Генеральний секретар Кофі Ананн доручив провести незалежне розслідування діяльності ООН в період геноциду в Руанді 1994 р. і на прохання Генеральної Асамблеї 15 листопада 1999 р. надав загальну оцінку подій 1993–1995 р. у Серебрениці в колишній Югославії.

Миротворча і гуманітарна діяльність, яку проводила ООН у республіках колишньої Югославії відіграли вирішальне значення для стабілізації становища у зоні військових дій. Реалізація СООНО принципів миротворчої політики ООН у Боснії і Герцеговині, Македонії та Хорватії дозволила стримати використання зброї і порушення прав людини [5].

Таким чином, дослідивши миротворчу діяльність ООН починаючи з часів «холодної війни» і закінчуючи збройними конфліктами середини 90х років 20 століття, можна зробити висновок, що операції ООН були не завжди спроможні підтримувати мир, запобігати етнічним чисткам і геноциду мирного населення у зоні своїх повноважень. Але необхідно визнати і наявність успіхів у вирішенні деяких конфліктів, коли контингенти ООН припиняли кровопролиття і забезпечували порядок в регіонах.

Список використаних джерел

1. Лицарі «блакитних шоломів»: бібліографічний посібник. Полтава. 2016. 32 с.
2. Жукорська Я. М. Історія виникнення та становлення миротворчої діяльності ООН. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 423-427.
3. Козюпа. В. Миротворчі операції ООН під час Холодної війни. Становлення та еволюція. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. Тернопіль, 2019. № 23. С. 143-154.
4. Ямчук А. М. Експеримент із миротворчістю: невтішний досвід ООН у Сомалі. *Наукові праці. Політологія*. 2012 . Т. 197. № 185. С. 123127.
5. Шимкевич К. Сили ООН з охорони в колишній Югославії: Від миротворчої діяльності до військового втручання. 2020.
Мілітарний: вебсайт. URL:
<https://mil.in.ua/uk/blogs/syly-oon-z-ohorony-u-kolyshnijyugoslaviyi-vid-myrotvorchoyi-dilyanosti-do-vijskovogo-vtruchannya/>
(дата звернення: 12.10.2023).

**КОНВЕНЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ**

Гулик К. М.

Західноукраїнський національний університет

Для забезпечення реалізації міжнародно-правових норм у сфері прав людини діє чи немалий перелік механізмів, який використовується державами. Міжнародний звичай відігравав важливу роль у міжнародному гуманітарному праві (далі – МГП). Проте, коли актуальності набули конвенційні норми, вони почали активно змінюватись та набувати нового значення відповідно до умов, де вони застосовуються.

24 лютого 2022 р., рф здійснила повномасштабне вторгнення на територію суверенної держави - України. В положеннях Женевських конвенцій 1949 р., зокрема, у ст. 2 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими вказано, що “ця Конвенція застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них.” [4].

Під час війни з’являються умови, де захисту потребує не лише цивільне населення, але й військовослужбовці, зокрема ті, що потрапили в полон до ворога. Тому, конвенційні механізми відіграють неабияке значення у захисті жертв російсько-української війни. Застосування конвенційних норм міжнародного характеру щодо військовополонених утворює систему Міжнародного гуманітарного права, яке в Україні повинне дотримуватись згідно ст. 438 Кримінального кодексу України, де вказано, що порушення законів та звичаїв війни караються позбавленням волі [3].

МГП чітко визначає статус військовополонених - у ст. 4 Женевської конвенції III про поводження з військовополоненими 1949 року вказано, що військовополоненими, є особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил, членів інших ополчень та добровольчих загонів, осіб, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу та жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни [4].

Женевські конвенції 1949 року закріплюють низку прав військовополонених, які систематично порушуються під час війни в Україні. Так, у Женевській конвенції III вказано, що військовополонені мають бути захищені від актів насилля над життям та особистістю, жорстокого поводження та тортур. Але ми маємо яскравий приклад не лише порушення даної норми, а й її неефективності в реаліях сьогодення. Наприклад, понад

50 військовополонених загинули внаслідок теракту, скоєного рф у смт. Оленівка в ніч на 29 липня 2022 року. Загиблі – полонені в результаті евакуації захисники “Азовстали” за посередництва ООН та Міжнародного комітету Червоного Хреста. Організації гарантували подальший обмін полоненими, а рф, згідно конвенційних норм, мала б гарантувати безпеку українських захисників.

Більше того, військовополонені мають користуватись гуманним ставленням за будь-яких обставин. МГП регулює мінімальні стандарти утримання військовополонених, такі як харчування, житло, медична допомога, гігієна та одяг [1, с. 27]. Документатори Медійної ініціативи за права людини з 24 лютого 2022 року до 15 червня 2023 року опитали понад 50 українських військових, звільнених з полону окупанта. Так, всупереч норм Женевської конвенції, вони утримувались в місцях позбавлення волі, спали на дерев'яних піддонах, вкритих картоном і тканиною. За свідченнями колишніх полонених, їх по декілька днів штучно морили голодом та повністю було відсутнє медичне забезпечення, що суттєво вплинуло на втрату ваги та погіршення самопочуття в цілому. Мали місце й летальні випадки [2]. У той же час, Україною створено спеціальні табори для полонених рф, забезпечено останніх одягом та взуттям, триразовим харчуванням, умовами праці та плати за неї, можливістю листування з рідними та проходження лікування за потреби.

У ст. 3 Конвенції про поводження з військовополоненими заборонено “наругу над людською гідністю, зокрема, образливе та принизливе поводження.” [4]. Незважаючи на це, окупаційна влада проводить так звані “суди” над українськими полоненими. Розголосу набув “суд ДНР” щодо засудження іноземних добровольців до смертної кари, що грубо порушує конвенційні механізми, адже відповідно до МГП іноземні добровольці є комбатантами та не можуть бути засуджені за захист країни, військовослужбовцями якої вони є.

Проте, незважаючи на недотримання конвенційних норм МГП рф, Україна – як сучасна демократична правова держава – не може собі дозволити відповідати тим самим.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко А.О. Порушення РФ норм міжнародного права щодо військовополонених у ході російсько-української війни 2022. Національний авіаційний університет. Київ, 2022. 72 с
2. В російському полоні: що відбувається з українськими військовими за стінами російських тюрем : аналітика Медійної ініціативи за права людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mipl.org.ua/v-rosijskomu-poloni-shho-vidbuvayetsya-zukrayinskymu-vijskovymu-za-stinamy-rosijskyh-tyurem/> (дата звернення: 12.10.2023).
3. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 року No 2341-III ; Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, No

25- 26, ст.131. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення:
11.10.2023).

4. Третя Женевська конвенція про поводження з
військовополоненими : міжнародна конвенція від 12.08.1949 року
; ратифіковано Україною 03.07.1954 року ; в редакції від
08.02.2006 року згідно закону України No 3413-IV. [Електронний
ресурс]. - Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення:
11.10.2023).

**РАТИФІКАЦІЯ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ: НА ШЛЯХУ ДО
АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА
ЄС**

Данилюк О. В.

**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Науковий керівник: Грекул-Ковалик Т. А.**

Згвалтування, домагання, домашнє насильство, примусові аборти і навіть примусові шлюби стали актуальною проблемою на початку 2000 років у більшості країн Європи та не тільки Європи, а й всього світу. Всі ці злочини стали поштовхом до прийняття Радою Європи «Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Конвенція була відкрита для підписання європейськими країнами 11 травня 2011 року у Стамбулі, що і слугувало підставою для її скороченої назви «Стамбульська Конвенція». Всі держави-члени Ради Європи одногослоно ухвалили її [1, ст.267].

Україна підписала Стамбульську конвенцію одна з перших. Однак через деякі розбіжності ратифікувала її лише 20 червня 2022 року. Основною причиною через яку Україна 11 років не ратифіковувала Стамбульську Конвенцію є пов'язані з нею міфи та упередження, не конкретні трактування тексту, її змісту та цілей. Зокрема через викрєвлене сприйняття поняття «гендер».

Поняття «гендер» та «гендерна рівність» не стосується питань, які пов'язані, наприклад із сексуальною орієнтацією. Стать (біологічний статус) і гендер (соціальна роль) - це різні речі. Гендер та гендерна рівність означає прийняття та реалізацію рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у суспільстві.[2]

Проте норми Конвенції є в край важливими, як в мирний час так і в період війни. Тому її ратифікація є знаковою подією з погляду становлення України, як держави, яка дбає про права людей. Крім цього, це була одна з умов для надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Ратифікація Конвенції встановлює рамки моніторингу та звітності перед міжнародними організаціями і структурами. Регулярний моніторинг дає можливість бачити як прогрес, так і проблеми, а отже, ухвалювати за його наслідками ефективні заходи реагування.

Цілями конвенції є:

- захист жінок від фізичного сексуального, психологічного, економічного насильства;
- упередження та протидія домашньому насильству; гендерна рівність між жінками та чоловіками;
- протидія гендерно-обумовленій дискримінації;

- захист та допомога всім жертвам насильства; міжнародне співробітництво і допомога організаціям, державним органам у їхній роботі з протидії насильства [3].

Починаючи з 2018 року, а саме з прийняття Закону України «про запобігання та протидію домашньому насильству», який набув чинності в січні 2018 року, українське законодавство почало адаптуватися під Стамбульську Конвенцію. Через деякий час були внесені зміни кримінального, кримінально-процесуального та адміністративного законодавства щодо покарання домашнього насильства. Проте цього не достатньо, адже як зазначено в ратифікованому документі зміни повинні стосуватися питань захисту від насильства та його наслідків.

Стамбульська Конвенція встановлює кримінальну відповідальність за психологічне, фізичне, сексуальне насильство, примусовий шлюб, каліцтво жіночих геніталій, примусовий аборт та примусову стерилізацію. Не всі явища з цього списку передбачають відповідальність в Україні[4], що необхідно усунути на законодавчому рівні. Водночас не можна сказати, що в чинному українському законодавстві не прописана, наприклад, відповідальність за деякі форми насильства, які є в Конвенції. Однак в окремих аспектах ця відповідальність не конкретизована щодо жінки. Наприклад насильство в присутності дитини не є обтяжуючою обставиною для покарання відповідно до вимог Кримінального Кодексу України, однак Конвенція передбачає цю обставину як таку, що обтяжує злочин.

Отже, усвідомлюючи одне з найбільш поширених негативних явищ, а саме домашнє насилля та насильство щодо жінок, Україна була готова до адаптації українського законодавства з міжнародним, хоча усвідомлювала, що це буде не легкий шлях.

Щодо реалізації принципів Стамбульської Конвенції на практиці то варто зазначити, що до повномасштабного вторгнення росії на територію України рівень зареєстрованих випадків був доволі низький. В свою чергу це не свідчить про низький рівень насилля в сім'ї чи не велику кількість злочинів щодо жінок, а навпаки показує психологічну проблему - боязнь розкрити істину проблему працівникам правоохоронних органів та відсутність довіри до них. Війна, яка триває в Україні не зупиняє вчинення правопорушень, а навпаки робить їх жорстокішими. Відповідно до аналізу даних вчинення домашнього насильства у перші місяці повномасштабного вторгнення рф в Україну, зафіксованих випадків стало менше порівняно з попередніми роками.

Так, у першому півріччі 2022 року у порівнянні з першим півріччям 2021 року зафіксовано на 27,5 % менше звернень до Національної поліції України з приводу домашнього насильства.

Також у період з 01.01.2022 по 30.06.2022 Офіс Генерального прокурора зафіксував на 56 % менше кримінальних проваджень в контексті

домашнього насильства у порівнянні з аналогічним періодом 2021 [5].

Дана статистика може свідчити про те що люди просто не звертаються по юридичну допомогу через перепони зумовлені війною. Водночас домашнє насильство в умовах війни в Україні не зникло, злочини відносно жінок вчинялися та вчиняються, ці проблеми не стали менш важливими, а потребують постійного вдосконалення. Українське законодавство потребує рішучих змін та адаптації до міжнародно-правових актів адже більшість українських законів та підзаконних актів містять прогалини та колізії, які потребують подальшого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Гендерне тяжіння: виклики та рішення / Катерина Левченко; худож.-оформлювач О. А. Тугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2019. 318 с.

2. Гендерна рівність URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist>

3. КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

4. Кримінальний Кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5.	Проект-дослідження-РС	URL
:		
		file:///C:/Users/As_II/Downloads/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%A0%D0%84.docx-%E2%80%93%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F.docx-2.pdf

УДК: 341

**ПІДРИВ КАХОВСЬКОЇ ДАМБИ, ЯК ЗЛОЧИН ЕКОЦИДУ.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОЦІНКА**

Дацик М. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Вночі 6 червня 2023 року весь світ сколихнула новина про те, що Каховська ГЕС була підірвана росіянами, що спричинило масштабну техногенну катастрофу, наслідки якої є дійсно катастрофічними, адже станція забезпечувала прісною водою та електроенергією південні області України. Також ця станція важлива для роботи Запорізької АЕС, оскільки наповнюваність її ставів-охолоджувачів залежить від рівня води в Дніпрі.[1] Одразу ж президент та інші офіційні представники України виступили з заявами, де назвали знищення Каховської ГЕС — терористичним актом, зокрема екоцидом.

Згідно з українським законодавством, а саме статтею 441 Кримінального кодексу України, екоцид - масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. [2]

У міжнародному кримінальному праві термін «екоцид» не є офіційно закріпленим. Цей злочин являє собою порушення заборони навмисного спричинення шкоди природному середовищу із широкими, довготривалими і серйозними наслідками. Така ж заборона зустрічається й у міжнародних актах. Зокрема, у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. і Конвенції про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на природне середовище 1976 р.

Вперше в історії, термін “екоцид” було згадано у 1970 році на Конференції з питань війни та національної відповідальності у Вашингтоні, біологом Артуром Галстоном. В 1972 році, на Конференції ООН з навколишнього середовища у Стокгольмі, прем’єр-міністр Швеції Улоф Пальме висунув ідею визнання екоциду міжнародним злочином, при цьому наводячи війну у В’єтнамі, як приклад екоциду.

В наступні роки розпочався процес щодо офіційного закріплення терміну і визнання його міжнародним злочином, який передбачав би спеціальний механізм відповідальності, а саме підпадав би під юрисдикцію МКС. Однак, одразу виникла дискусія, про те яким чином потрібно закріпити екоцид у міжнародному кримінальному праві: 1) як військовий злочин; 2) як вид геноциду; 3) як злочин проти людяності; 4) як злочин агресії; 5) зробити екоцид окремою категорією. [3]

Беручи до уваги статтю 8(2)(b)(iv) Римського статуту, у якій йдеться про діяння, що вважаються військовими злочинами, можна виокремити й поняття екоциду. Зокрема, такими злочинами визначено умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною випадкової загибелі

або каліцтва цивільних осіб або шкоди цивільним об'єктам або масштабної, довгострокової та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно несумісною з конкретною і безпосередньо очікуваною загальною воєнною перевагою. [4]

Отже, об'єктом даного злочину виступають суспільні відносини щодо життя і здоров'я цивільних осіб, цілісності і безпеки цивільних об'єктів, а також, захисту і безпеки довкілля.

Особливу увагу слід звернути на такий предмет злочину як довкілля. Злочин щодо нього вважається вчиненим виключно у разі, коли суб'єкту вчинення відомо, що його дії призведуть до масштабної, довгострокової та серйозної шкоди довкіллю. При чому, наслідки мають відобразитись саме сукупності всіх трьох факторів: масштабна, довгострокова та серйозна шкода. [5]

Великим зрушенням у питанні криміналізації екоциду на міжнародному рівні стала заява Міжнародного кримінального суду (МКС) у 2016 р. про те, що до злочинів проти людяності також будуть відноситись злочини, пов'язані з «руйнуванням довкілля», «експлуатацією природних ресурсів», «незаконним відчуженням» землі тощо. [6]

Вже у грудні 2020 р. було оприлюднене прагнення групи юристів під керівництвом Ф. Сендсома (колишнього судді МКС) сформулювати юридичне визначення «екоциду» та віднести його до міжнародних злочинів проти людства.

Згодом, 22 червня 2021 року група незалежних експертів на замовлення Фонду «Стоп екоцид» оголосила про нове юридичне визначення терміну «екоцид», розробленого з метою встановлення нового міжнародного кримінального злочину відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Вони визначають екоцид як вчинення «незаконних чи безчинних дій, із усвідомленням значної ймовірності того, що ці дії спричинять серйозну або масштабну чи довгострокову шкоду навколишньому середовищу». [7]

25 січня 2023 року було прийнято довгоочікувану Резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи «Вплив збройних конфліктів на довкілля» (далі – Резолюція). Значний обсяг уваги у цій Резолюції присвячено екоциду під час війни. Резолюцією визнається, що шкода довкіллю в результаті збройних конфліктів може бути багатогранною, серйозною, тривалою та здебільшого незворотною. Таким чином порушуються права людини на життя та на чисте довкілля.

У Резолюції, зокрема, йдеться про необхідність кодифікувати поняття «екоцид». Мова йде про кодифікацію як на національному, так і на міжнародному рівні. Асамблея рішуче підтримує зусилля щодо внесення змін до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, щоб додати екоцид як новий злочин. Асамблея повторює свій заклик, який міститься в Резолюції 2398(2021) «Вирішення питань кримінальної та цивільної відповідальності в контексті зміни клімату», щодо необхідності «визнання

універсальної юрисдикції для екоциду та найсерйозніших екологічних злочинів» і запровадження « злочину екоциду в національне кримінальне законодавство». Відповідно до прийнятого тексту Резолюції, необхідно внести зміни до Римського статуту Міжнародного кримінального суду і включити у його текст екоцид. При цьому, екоцид виступатиме окремим видом злочину. [8]

Видається, що прийняття даної Резолюції стане вагомим кроком на шляху до удосконалення міжнародних та національних правових механізмів захисту довкілля, що в перспективі створить належне правове поле для притягнення винних у нищенні довкілля осіб до відповідальності.

Підрив Каховської ГЕС російськими військами вже має багато катастрофічних наслідків і матиме їх ще більше в довгостроковій перспективі. Затоплення десятків населених пунктів, жертви серед цивільного населення, розмивання мінних полів та звалищ відходів, недоступність води для зрошення полів, що неминуче негативно вплине на сільське господарство, знищення червонокнижних видів тварин, знищення культурних пам'яток, загроза для роботи Запорізької АЕС – і цей список не є вичерпним, тому даний випадок є безпрецедентним прикладом екоциду.

Отже, війна російської федерації проти України, чинить згубний вплив на довкілля, відновлення якого займе не один десяток років. Підрив Каховської ГЕС є лише одним із злочинів екоциду, які вчинила росія на території України. Наймовірно важливим є те, щоб вона понесла відповідальність за всі злочини, починаючи з 2014 року й обов'язково відшкодувала заподіяну нею екологічну шкоду.

Список використаних джерел:

1. Українська правда. Все, що потрібно знати про катастрофу на Каховській ГЕС. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/06/6/7405590/> (дата звернення: 14.10.2023).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.10.2023).
3. Ecocide. European Law Institute | ELI. URL: <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/completed-projects/ecocide/> (дата звернення: 14.10.2023).
4. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 14.10.2023).

14.10.2023).

5. Veresha R., Kuchinska O., Kovtun O. Ecocide in National and International Criminal Law: current challenges and prospects for legal regulation. Uzhhorod national university herald. series: law. 2023. Т. 2, № 78. С. 152–159. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.24> (дата звернення: 14.10.2023).

6. ICC prosecutor, fatou bensouda, publishes comprehensive policy paper on case selection and prioritisation. International Criminal Court. URL: <http://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1238> (дата звернення: 14.10.2023).

7. Rybachek V. International legal prohibition of the crime of ecocide. Journal of Kyiv institute of intellectual property and law. 2022. № 2. С. 35–40. URL: <https://doi.org/10.32782/chasopyskiivp/2022-2-6> (дата звернення: 14.10.2023).

8. Прийняття ПАРЄ резолюції «вплив збройних конфліктів на довкілля» – екологія право людина. Екологія Право Людина.

URL: <http://epl.org.ua/announces/pryjnyattya-parye-rezolyutsiyi-vplyv-zbrojnyh-konfliktiv-na-dovkillya/> (дата звернення: 14.10.2023).

***JUS COGENS ЯК ПРАВОВА ОСНОВА СУЧАСНОЇ
МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ***

Дем'янчук О. Р.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Дія імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*) поширюється на все міжнародне співтовариство держав, створюючи зобов'язання для останніх, незалежно від їхньої згоди. Це вказує на особливу природу таких норм і дає змогу припустити, що їх дотримання є необхідною передумовою для міжнародної безпеки. Проте зважаючи на суперечливість багатьох аспектів *jus cogens*, остання теза потребує детальнішого розгляду.

Поняття «міжнародна безпека» має інтердисциплінарний характер і використовується у різних значеннях в рамках тих чи інших наук. До того ж, його зміст та ознаки не є статичними, а визначається потребами і тенденціями певного етапу у міжнародних відносинах. Проте можна виділити два найбільш яскравих виміри цього поняття: уникнення війни (негативний вимір) і розбудова миру (позитивний вимір) [1, с. 25]. Відповідно, якщо міжнародна безпека полягає у забезпеченні мирного співіснування, то виникає питання, чи є заборона агресії та заборона використання сили імперативними нормами міжнародного права. Якщо так, то дотримання *jus cogens* справді можна вважати обов'язковою правовою умовою наявності того стану речей у міжнародних відносинах, який вважається міжнародною безпекою. Окрім того, необхідно описати наслідки *jus cogens* для того аби визначити практичний вплив цих норм відповідно до згаданої мети.

Існування імперативних норм вперше було формально закріплене у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Статті 53 та 64 Конвенції надають можливість визначити, що *jus cogens* – це норма, прийнята та визнана міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відступ від якої не допускається, і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права такого ж характеру [2]. Наслідками існування норм *jus cogens* є: (1) нікчемність міжнародних договорів, які їм суперечать; (2) зобов'язання сторін цих договорів, наскільки це можливо, зменшити наслідки їх виконання; (3) держави мають привести відносини між собою у такий стан, який би не порушував *jus cogens*; (4) якщо звичаєва норма суперечить імперативній, вона припиняє діяти; (5) рішення міжнародних організацій, які є обов'язковими до виконання державами не створюють зобов'язання, якщо вони суперечать *jus cogens* [3, с. 1–3]. Визначивши наслідки існування *jus cogens* потрібно встановити, чи відносяться норми про заборону агресії на використання сили до категорії імперативних. Міжнародно-правові акти

не надають списку *jus cogens*, що у свою чергу, веде до невизначеності, оскільки думки науковців щодо переліку цих норм різняться. Відповідно, на перший план виходить поширеність тих чи інших точок зору, а також сила аргументації.

Наприклад, Комісія міжнародного права ООН пропонує невичерпний список *jus cogens*, зараховуючи до них: заборону агресії, геноциду, злочинів проти людства, расової дискримінації та апартеїду, рабства, катувань, недопустимість порушення основних норм міжнародного гуманітарного права, право на самовизначення [3, с. 3]. Часто цей список доповнюється заборонаю використання сили та масового примусового переміщення осіб [4, с. 840]. Також є думки про те, що до *jus cogens* не варто зараховувати право народів на самовизначення через багатоманітність можливих тлумачень цього права [5, с. 525]. Видається, що консенсус присутній лише щодо заборони геноциду, рабства та агресії [6, с. 164].

Коли мова йде про заборону використання сили, то прийнято посилатися на пункт 4 статті 2 Статуту ООН та статтю 51, яка містить норму про невід'ємне право на самооборону, яка, відповідно, є винятком щодо пункту 4 статті 2. Статтю 51 часто вважають причиною того, чому норму про заборону застосування сили не можна вважати імперативною. Однак можна зазначити, що виняток не є відступом, і саме недопустимість останнього, а не першого є ознакою *jus cogens*. Виняток є аспектом самої норми і таким чином самооборона є частиною того, що становить заборону на застосування сили, як і повноваження Ради Безпеки дозволяти застосування сили. Це впливає також і з того, що до *jus cogens* можна застосовувати лише розширювальне, але не обмежувальне тлумачення [7, с. 230].

Контраргументом до описаного стану невизначеності думок може слугувати твердження, що імперативні норми існують об'єктивно, тобто незалежно від того, чи вважає доктрина їх такими чи ні. Дійсність цього заперечення базується на натуралістичному (природно-правовому) розумінні міжнародного права [8, с. 72]. Вважається, що сутність імперативних норм полягає саме в тому, що вони захищають досі неписані припущення та очікування, що створюють етос міжнародного правового порядку [4, с. 860]. Так, наприклад, А. Фердрос описав *jus cogens* як «світову етику». У цьому ж контексті і говорять про «совість» як джерело імперативних норм [9, с. 361]. Такий підхід до розуміння природи *jus cogens* пояснюється історією виникнення цих норм.

Поштовхом до створення ідеї імперативної норми стали злочини нацистської Німеччини під час Другої світової війни. Тому появу цих норм можна розглядати як реакцію на колишню «вседозволеність» у контексті міжнародної правотворчості та необхідність встановити її рамки. Іншими словами, виникла потреба внести етичний елемент в загалом позитивне міжнародне право [9, с. 361–363]. Перефразовуючи, міжнародні відносини

потребували стабільної, непорушної основи, яка б не допустила повторення злочинів, що сталися під час найбільшого збройного конфлікту в історії людства і не тільки.

Якщо, на противагу позитивізму, правові норми справді існують об'єктивно (у природі), а джерела права тільки надають їм вираження, то наведений контраргумент має місце. Якщо це не так, то його доречність викликає сумніви. У будь-якому разі необхідно зазначити, що сама думка, хоча і заперечує ключову роль доктрини, має доктринальний характер.

Підсумовуючи, теза про те, що *jus cogens* є основою міжнародної безпеки є сильною, але не беззаперечною. З одної сторони, етико-правова природа *jus cogens* і переважна думка про те, що норма про заборону агресії є імперативною, вказують на тісний зв'язок із забезпеченням миру у міжнародних відносинах. На це також вказують особливі наслідки, які імперативні норми породжують. З іншої сторони, відсутність закріпленого переліку в міжнародно-правових актах та розбіжності думок серед науковців щодо імперативного характеру норми про заборону застосування сили вносять елемент невизначеності щодо ролі *jus cogens* у сфері міжнародної безпеки.

Список використаних джерел

1. Jean C. E. S. The Changing Nature of International Security: the Need for an Integrated Definition. *Paterson Review*. 2007. № 8. P. 22–33.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 12.10.2023).
3. International Law Commission. Peremptory norms of general international law (*jus cogens*). 2019. URL: <https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp5.pdf> (дата звернення: 12.10.2023).
4. Conklin W. E. The Peremptory Norms of the International Community. *The European Journal of International Law*. 2012. № 3. P. 837–861.
5. Scheuner U. Conflict of Treaty Provisions with a Peremptory Norm of General International Law and its Consequences. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 1967. № 29. P. 28–38.
6. Ford C. A. Adjudicating *Jus Cogens*. *Wisconsin International Law Journal*. 1994. № 13. P. 145–181.
7. Green J. A. Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force. *Michigan Journal of International Law*. 2011. № 32. P. 215–257.
8. O'Connell M. E. The Art of Law in the International Community.

Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 320 p.

9. Janis M. W. The Nature of Jus Cogens. *Connecticut Journal of International Law*. 1988. № 3. P. 359–363.

УДК 340.11341.171

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПІ: ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Дубчак О. Е

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Строїч М. І

**асистент кафедри Міжнародного права та порівняльного
правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича**

В умовах сучасності права людини є основою демократичного суспільства. Вони слугують певним гарантом кожній людині на гідне життя та розвиток у державі. У Європі захист прав людини формувався роками під приводом різних чинників та має свою вікову історію. Права людини є важливим досягненням людства, але їх дотримання залишається актуальною проблемою сьогодення. Європа має значний досвід у цій сфері, і її досягнення є прикладом для інших регіонів світу. Для подальшого посилення захисту прав людини в Європі необхідно продовжувати роботу над вирішенням нових викликів, з якими стикається цей регіон. В умовах політичної кризи, наслідків пандемії та загрози потенційної світової війни актуальність захисту прав людини набирає нових обертів. Саме тому дослідження правового закріплення прав людини в Європі є нагальним для усієї правової спільноти та звичайних громадян. Метою даної роботи є аналіз становлення захисту прав людини у Європі та сучасний стан правового закріплення основоположних свобод.

Слід розпочати із історії становлення міжнародної системи захисту прав людини. Ідеї демократії, прав людини та основоположні принципи для співіснування громадян виникли ще у V–VI століттях до н.е. у стародавніх грецьких полісах. Ще у тоді тогочасні мислителі відзначили важливість прав людини та панування закону у суспільстві. Саме вони визначили напрямки розвитку державності на шляху до свободи та гуманізму. Ці ідеї і стали відправними у науці вивчення та дослідження прав людини. Права людини є результатом тривалого розвитку суспільно-політичної думки, яка поступово сформувала стандарти, що стали нормою життя для людей у всьому світі. Ще у 20 столітті захист прав людини став одним з пріоритетних напрямків діяльності міжнародного співтовариства. У 1948 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, яка є найважливішим міжнародним документом у сфері прав людини. І хоча дана декларація, як і будь-яке рішення ГА ООН, не мала обов'язкового характеру, норми, що вона містила, здійснили величезний вплив на розвиток подальших універсальних і регіональних міжнародних договорів, на конституції, закони й судову практику багатьох держав. Сьогодні більшість із них стали міжнародними звичаями, тобто нормами загального міжнародного права, що зобов'язують до дотримання навіть ті держави, які не ратифікували Міжнародні пакти 1996 року [1].

Згодом у 1950 році була прийнята Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, яка стала основою для захисту прав людини в Європі. Одразу після завершення Другої світової війни на теренах Європи виникла ідея започаткування власної ефективної системи захисту прав людини. Кілька неурядових організацій створили Міжнародний Комітет Руху до Європейської Єдності (згодом він отримав назву Європейський Рух – European Movement), який у травні 1948 р. зібрав на конгрес у Гаазі багатьох лідерів – У. Черчіля, Ф. Міттерана, К. Аденауера, понад тисячу політиків, правозахисників та бізнесменів [2, с. 1-2, 3, с.48]. По завершенню роботи вони видали декларацію «Послання європейцям», в якій було передбачено створення так званої Хартії прав людини, Суду справедливості задля її імплементації та Європейської Асамблеї.

Наступним чином слід розглянути питання створення системи захисту прав людини у Європі та відповідальності за їх порушення. Рішення Європейського суду з прав людини є надзвичайно важливою правовою практикою, яка має використовуватися для доповнення національного законодавства, а також для безпосереднього вдосконалення способів захисту основоположних прав. Європейський суд з прав людини є незалежним міжнародним судом, який має право розглядати справи про порушення прав людини державами-членами Ради Європи. Рішення даного суду є обов'язковими для виконання державами-членами.

Правові аспекти роботи ЄСПЛ регулюються Європейською конвенцією з прав людини та статутом ЄСПЛ. Для повного дослідження впровадження системи захисту прав людини у Європі слід здійснити розгляд та аналіз еволюційних етапів формування ЄСПЛ. На даний момент розвитку правосуддя ми можемо спостерігати значні трансформації, адже згідно Протоколу №15 та №16 в подальшому запроваджені істотні зміни в діяльності Суду. В основному їх зосереджено на посиленні принципу субсидіарності ЄСПЛ, у закріпленні за державами головної ролі в питаннях запобігання системним порушенням прав людини, установленим у рішеннях ЄСПЛ, і підвищенні імперативності виконання рішень ЄСПЛ національними органами влади [4, с. 172].

Важливим аспектом дослідження також є аналіз діяльності ООН зі збільшення ефективності роботи органів, що здійснюють захист прав людини.

ООН здійснює низку заходів для збільшення ефективності роботи органів, що здійснюють захист прав людини. Ці заходи включають: підвищення обізнаності про права людини, надання технічної допомоги та розбудова міжнародного співробітництва. Дані дії покликані розширювати рамки захисту прав людини та сприяти ефективному застосуванню системи заходів захисту. До прикладу існують конкретні приклади заходів, які ООН вжила для збільшення ефективності роботи органів, що здійснюють захист прав людини:

- У 2006 році ООН заснувала Раду з прав людини. Рада з прав людини є більш ефективним органом, ніж попередня Комісія з прав людини.
- У 2008 році ООН створила Міжнародний кримінальний суд. Міжнародний кримінальний суд є першим постійним міжнародним судом, який має юрисдикцію над серйозними порушеннями прав людини, такими як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини.
- У 2011 році ООН прийняла Всесвітню декларацію з прав людини в цифровому світі. Всесвітня декларація з прав людини в цифровому світі захищає права людини в цифровому середовищі.

Однак, незважаючи на ці успіхи, все ще існують певні виклики, які необхідно подолати. До прикладу, на мою думку ООН необхідно сприяти розробці механізму для забезпечення того, щоб права людини дотримувалися у всіх країнах світу. Також 9 квітня 2014 року ГА ООН прийняла резолюцію 68/268 «Зміцнення і підвищення ефективності функціонування системи договірних органів», яка завершила міждержавний процес, що тривав 2 роки. У цьому документі враховуються багато пропозицій, що містяться в доповідях Верховного комісара ООН і співкоординаторів, а також приймаються до уваги доповіді Генерального секретаря ООН про заходи щодо подальшого підвищення ефективності, гармонізації та реформування системи договірних органів з прав людини. Прийняття резолюції 68/268 є свідченням того, що ООН прагне до подальшого посилення захисту прав людини в усьому світі [5, с. 44]. Резолюція містить ряд конкретних заходів, які спрямовані на покращення роботи системи договірних органів, і її виконання має призвести до підвищення ефективності захисту прав людини в ООН.

На основі вищевикладеного та згідно аналізу праць науковців можна зробити певні висновки у дослідженні даної теми. Система захисту прав людини в Європі відзначається високим рівнем стандартів. Існуючі правові механізми гарантують основні права та свободи кожного індивіда на цьому континенті. Зокрема, Європейська конвенція з прав людини та судова практика є важливими інструментами у забезпеченні правового захисту громадян.

Судова система Європейського Суду з прав людини дозволяє громадянам звертатися із скаргами у випадках порушення їхніх прав та відстоювати їхні інтереси на міжнародному рівні. Сучасні виклики, такі як політичні кризи, масові міграційні потоки та загроза світової війни, вимагають нових підходів до захисту прав людини. Інноваційні технології та співпраця між країнами можуть сприяти покращенню ефективності і надійності системи захисту прав людини в умовах сучасного світу. У підсумку, можна стверджувати, що захист прав людини в Європі має тверді правові засади та постійно розвивається, але водночас вимагає постійного удосконалення та адаптації до нових викликів.

Список використаних джерел:

1. Hannum H. The Status of the Universal Declaration of Human Rights in

- National and International Law / H. Hannum // GA. J. INT'L & COMP. L. 1995/1996. – Vol. 25:287.
2. Mowbray A. Cases, Materials, and Commentary on the European Convention on Human Rights / A. Mowbray – 3-d ed-n. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 900 p.
 3. Bates E. The Evolution of the European Convention on Human Rights: From Its Inception to the Creation of a Permanent Court of Human Rights / E. Bates. – OUP Oxford, 2010. – 571 p.
 4. Сенаторова О.В., Еволюція європейської системи захисту прав людини/ Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. Випуск 47. - Том 3, 2017. - 170-176 с.
 5. Шуміло І. А., МІЖНАРОДНА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ/ Навчальний посібник. Видавництво «ФОП Голембовська О.О.», оформлення, 2018. - 158 с.

***МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ТА
ІНТЕРПОЛУ***

Дяченко М. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Основним завданнями кримінального судочинства України, є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний [1]. Це і визначає напрями діяльності правоохоронних органів щодо виконання охоронних функцій держави.

Водночас з тим, як стрімко розвивається Українська держава після початку інтеграції до світового співтовариства та активізації економічних, політичних відносин з іншими державами, діяльність правоохоронних органів теж переживає зміни. Особливої уваги набувають проблеми, що стосуються розслідування такої категорії злочинів, які несуть транснаціональний характер, тобто ті, що підпадають під юрисдикцію двох і більше держав.

Основою успішного розкриття і розслідування даного виду злочинів є злагодженість дій правоохоронних органів України і зарубіжних країн в процесі розкриття таких злочинів. Це можливо досягти лише шляхом організації постійної і стійкої взаємодії між правоохоронними органами України і зарубіжних країн в процесі діяльності по розслідуванню транснаціональних злочинів [2, с. 4].

Однією із форм організації та координування співробітництва між правоохоронними органами різних країн у питаннях розслідування транснаціональних злочинів є Інтерпол. Міжнародна організація кримінальної поліції (МОКП), також відома як Інтерпол, є глобальною поліцейською агенцією, головними завданнями якої є: забезпечення найширшого співробітництва між зацікавленими органами кримінальної поліції в межах чинного національного законодавства країн-учасниць Інтерполу і у строгій відповідності до положень Всесвітньої декларації з прав людини; створення і розвиток всіх необхідних органів, які будуть ефективними у боротьбі із загально кримінальною злочинністю [4, с. 7]. Згідно статті 3 Статуту Інтерполу, організації суворо заборонено здійснювати будь-яке втручання або діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру [3].

Співробітництво правоохоронних органів зарубіжних держав в межах Інтерполу забезпечує розслідування міжнародних злочинів у відповідності до законодавства цих країн. Тобто Інтерпол, не маючи жодних владних

повноважень, виступає посередником між поліцейськими органами різних країн світу. Тому під час обробки запитів, Інтерпол ґрунтується на співробітництві національних правоохоронних органів. Зокрема МОКП - Інтерпол підтримує відносини із Організацією Об'єднаних Націй та її структурними органами та установами. Окрім того, Міжнародна поліція взаємодіє із міжнародними організаціями з питань, що стосуються різних сфер її діяльності. Серед таких організацій можна виокремити Раду Європи, Всесвітню митну організацію, Міжамериканську комісію з контролю за зловживанням наркотиками, Всесвітню торгову організацію.

Структура МОКП – Інтерпол передбачає функціонування в кожній країні членів Організації Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ), через яке регулюється міжнародне поліцейське співробітництво. НЦБ – повноважний поліцейський орган чи формування, що має статус представника Інтерполу у власній країні [4, с. 8]. Діяльність Національного центрального бюро передбачає: збір та аналіз різноманітних вітчизняних документів та джерел, які пов'язані із міжнародною правоохоронною діяльністю, що за потреби можуть бути передані до інших НЦБ; забезпечення прийняття різноманітних поліцейських запитів від НЦБ інших країн; передача до НЦБ прохань національних судових чи правоохоронних органів про міжнародну допомогу.

Але основним завданням Національного центрального бюро є не лише швидкий і якісний обмін цінної інформації, але і забезпечення безперервного співробітництва із правоохоронними органами інших країн для успішного розслідування та розкриття злочинів. Законодавство деяких країн-членів Інтерполу передбачає міжнародне співробітництво органів поліції виключно в рамках МОКП – Інтерпол, тобто через національні центральні бюро [4, с. 8]. Серед таких країн можна зазначити й Україну.

НЦБ Інтерполу в Україні функціонує в структурі Міністерства внутрішніх справ та організовує роботу усіх національних правоохоронних органів в межах Організації. Зокрема, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 року № 220, взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу [4, с. 12]. Порядок використання ресурсів НЦБ правоохоронними органами України та співробітництво з Генеральним секретаріатом Інтерполу для успішного розслідування та розкриття злочинів транснаціонального характеру можуть бути ураховані чинним законодавством України, так можуть і виходити за його межі. Зокрема, порядок такого співробітництва та діяльність робочого апарату НЦБ встановлено такими основними нормативно-правовими актами України, як Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол та Положення про національне центральне

бюро Інтерполу; Також певного роду положення щодо організації співпраці між МОКП та правоохоронними органами України містяться в Інструкції “Про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції - Інтерпол”. Окрім цього, важливу представницьку роль грає Національна поліція України, яка, згідно пункту 32 Положенню про Національну поліцію, здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції - Інтерполі та Європейському поліцейському офісі (Європолі). А також згідно пункту 33 та 34 організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Інтерполом, Європолом, а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу; використовує та надає іншим правоохоронним органам України доступ до інформаційно-комунікаційних систем і банків даних Інтерполу та Європолу, а також вносить до цих банків даних інформацію правоохоронних органів України [5].

Однією з найважливіших форм співпраці при розслідуванні транснаціональних злочинів є швидкий та якісний обмін інформацією. Тому міжнародне співробітництво правоохоронних органів України з органами Інтерполу та НЦБ інших держав здійснюється також через використання інформаційної бази Інтерполу. В Україні порядок використання національними правоохоронними органами інформаційних баз Інтерполу регулюється Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції - Інтерпол. Згідно з цим документом цілями міжнародного співробітництва з використанням інформаційної системи Інтерполу є: установлення місцезнаходження осіб, які розшукуються, з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої видачі (екстрадиції); установлення місцезнаходження осіб чи об'єктів, що становлять інтерес для правоохоронних органів України чи інших держав-членів Інтерполу; надання чи отримання інформації, що стосується розслідування злочинів, кримінального минулого або злочинної діяльності осіб; надання чи отримання інформації з метою попередження про осіб, події, об'єкти, способи вчинення злочинів, що становлять реальну загрозу публічній безпеці та порядку й можуть завдати істотної шкоди майну чи громадянам; ідентифікація осіб чи невідомих трупів; проведення криміналістичних досліджень; надання чи отримання інформації з питань публічної безпеки і порядку; ідентифікація загроз, організованих груп та злочинних організацій, тенденцій розвитку злочинності; обмін досвідом з питань боротьби із злочинністю та правоохоронної діяльності [6].

Отже, проаналізувавши все вище викладене, можна зробити висновок, що МОКП - Інтерпол є важливою міжнародною структурою, яка не маючи владних повноважень, координує національні правоохоронні органи країн

світу та проводить єдину політику у боротьбі із загально кримінальною злочинністю. Головний аспект співпраці України та Інтерполу при розслідуванні та розкритті злочинів є Національне центральне бюро та інформаційна система Міжнародної кримінальної поліції. Саме через ці структури проходить основна маса інформації, яка може бути використана національними правоохоронними органами України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 24.08.2023// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Є.К. Паніотов. Міжнародне співробітництво органів правопорядку при розслідуванні транснаціональних злочинів: монографія Київ , 2009 URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5458/1/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%20%D0%9F.pdf>
3. Статут міжнародної організації кримінальної поліції - ІНТЕРПОЛ від 30.09.1992// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text
4. П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Є.К. Паніотов. Взаємодія органів правопорядку при розслідуванні транснаціональних злочинів: міжнародно-правові засади: монографія Київ, 2009. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5455/1/%d0%92%d0%b7%d0%b0%d1%94%d0%bc%d0%be%d0%b4%d1%96%d1%8f%20%d0%be%d1%80%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%b2%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%be%d0%bf%d0%be%d1%80%d1%8f%d0%b4%d0%ba%d1%83%20%d0%9f.pdf>
5. Положення про Національну поліцію від 18.05.2023 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>
6. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції - Інтерпол від 17.08.2020// База даних «Законодавство України» /

ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Єфтемій М. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Протягом століть не існувало міжнародного режиму захисту прав людини. Насправді, міжнародне право підтримувало і було співучасником багатьох найгірших порушень прав людини, включаючи атлантичну торгівлю і колоніалізм. Лише у 19 столітті міжнародне співтовариство прийняло договори про скасування рабства. Перші міжнародні правові стандарти були прийняті під егідою Міжнародної організації праці (МОП), створеної в 1919 році в рамках Версальського договору, метою якого був захист прав працівників у світі, що постійно розвивається. Після Першої світової війни були зроблені попередні спроби створити систему захисту прав людини в рамках Ліги Націй. Наприклад, була створена Комісія у справах меншин для розгляду скарг етнічних меншин та Мандатна комісія для розгляду індивідуальних петицій людей, які проживають на підмандатних територіях. Однак ці спроби не увінчалися успіхом і раптово припинилися, коли почалася Друга світова війна. Травма Другої світової війни, особливо жорстокі расистські злочини, скоєні Гітлером в ім'я націоналсоціалізму, закріпили міжнародний консенсус у вигляді Організації Об'єднаних Націй як оплоту проти війни і за мир. Базова система заохочення і захисту прав людини в Організації Об'єднаних Націй має дві основи: Статут Організації Об'єднаних Націй, прийнятий у 1945 році, і мережа договорів, згодом прийнятих державами-членами ООН. Система, заснована на Статуті, застосовується до всіх 192 держав-членів ООН, але тільки ті держави, які ратифікували певні договори або приєдналися до них, зобов'язані дотримуватися тих частин системи договорів (або конвенцій), на які вони прямо погодилися.

Кожна країна світу, що взяла на себе зобов'язання виконувати міжнародні конвенції, у тому числі що стосуються прав людини, повинна керуватися принципами і нормами цих конвенцій у своєму внутрішньому законодавстві, а також зобов'язана створити умови для здійснення і захисту прав кожної людини. Майже всі сучасні конституції демократичних держав мають норми, які у загальній формі гарантують непорушність основних прав людини.

Також слід зазначити, що Україна є стороною практично всіх багатосторонніх конвенцій ООН в галузі прав людини.

Україна також не стала винятком закріпивши права людини в своїй Конституції. Окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина, в якому вказано:

- 1) всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах;
- 2) права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними;

- 3) права і свободи людини і громадянина не є вичерпними;
- 4) Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод;
- 5) права будь-якої людини є універсальними (вони належать усім людям в будь-яких ситуаціях незалежно від соціального становища), вродженими (вони вже належать кожній людині лише за фактом народження) і невід'ємними (неможливо позбавити індивіда цих прав, неможливість його добровільної відмови від цих прав).

До особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, відносять право на:

- життя (ст. 27);
- повагу своєї гідності (ст. 28);
- особисту свободу і недоторканість (ст.29);
- таємницю особистого життя (ст.ст. 31, 32, 51, 52);
- недоторканність житла (ст. 30);
- свободу світогляду і віросповідання (ст. 35);
- свободу пересування та право вільного вибору місця проживання (ст. 33);
- охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49);
- судовий захист своїх прав (ст. 55);
- відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, завданої органами державної влади чи органами місцевого самоврядування (ст. 56);
- свободу від зобов'язання виконувати явно злочинні розпорядження і накази (ст. 60).

Сьогодні дуже важливо, щоб кожен знав свої права, визнані державою та суспільством. Права людини не даруються державою, вони надаються кожному від народження. Міжнародне право забороняє державам втручатися у внутрішні справи інших держав. Одним із прикладів є рішення Міжнародного суду ООН.80 Міжнародний суд ООН виніс рішення проти військових і воєнізованих дій США в Нікарагуа з 1986 року. У цьому рішенні МС ООН постановив, що "загальновизнаним принципом є те, що будь-якій державі або групі держав заборонено втручатися, прямо чи опосередковано, у внутрішні справи або зовнішню політику іншої держави". Однак Міжнародний суд також заявив, що "втручання має бути заборонене в питаннях, які держава вільна вирішувати відповідно до принципу національного суверенітету". Втручання є незаконним, коли примусові заходи застосовуються до рішень, які повинні залишатися питанням вільного вибору" [1, с. 14]. Міжнародне право в галузі прав людини встановлює юридичні зобов'язання держав щодо заохочення та захисту прав і свобод людини. Це правова база, що містить норми та принципи, яких мають дотримуватися держави у сфері прав людини. Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє ключову роль у створенні та підтримці цього міжнародного

правового стандарту. Основними документами, які формують ці стандарти, є Статут ООН та Загальна декларація прав людини. Статут ООН встановлює загальні принципи співпраці між державами та визнає важливість прав людини як одного з головних завдань ООН.

Загальна декларація прав людини була ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році і є історичним документом, який визначає основні права та свободи, які повинні бути захищені для всіх людей усюди. Ця декларація слугує основою для багатьох інших міжнародних угод та конвенцій з прав людини, і вона була перекладена на багато мов та стала універсальним документом. Поза Загальною декларацією, ООН прийняла численні інші міжнародні документи, які деталізують конкретні права та зобов'язання держав у цій сфері. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права розширюють і деталізують права людини в цих конкретних галузях.

Усі ці документи, разом із різними протоколами та конвенціями, утворюють так званий "Міжнародний білль про права людини" і визначають стандарти та механізми для захисту та сприяння правам людини на міжнародному рівні. Вони також встановлюють обов'язки для держав щодо виконання цих прав і свобод у своїй внутрішній політиці.

Отже, міжнародне право встановлює важливі принципи, які гарантують суверенітет і незалежність держав, включаючи принцип невтручання у внутрішні справи інших держав. Водночас, право також визнає незамінну роль міжнародного співтовариства у захисті та гарантуванні прав людини. Міжнародні норми та міжнародні організації, схвалені міжнародним співтовариством, створюють правову основу для реалізації та захисту прав і свобод людини в усьому світі. Таким чином, міжнародне право стає важливим інструментом забезпечення гідності, справедливості та свободи для всіх громадян світу.

Список використаних джерел

1. Солопова І. В. Про співвідношення між міжнародним принципом до-тримання прав людини і принципом невтручання у внутрішні справи держави // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015.
2. Реалізація і захист прав людини в світі <https://snovmr.gov.ua/realizatsiya-i-zahyst-prav-lyudyny-v-sviti/>
3. Міжнародне право у галузі прав людини <https://www.un.org/ru/global-issues/human-rights>

УДК 341.48

***THE ROLE OF NUREMBERG PROCESS IN THE ELABORATION OF
INTERNATIONAL CRIMES CONCEPT***

Zheldubovska A. V.

Odesa Mechnikov National University

Even before the Axis powers' collapse toward the end of World War II, the Allies were already considering how to confront the gravity of the atrocities committed by the Third Reich, and especially the Holocaust, the most terrifying crime of the 20th century. A certain amount of proposals were revealed by different nations, ranging from immediate executions to the show trials. Eventually, following intensive discussions, the Allies collectively established an international tribunal to hold Nazi leadership accountable for their actions and punish them with justice.

The Nuremberg Trials, held between November 20, 1945, and October 1, 1946, were a series of military tribunals convened to prosecute prominent Nazi leaders and associates for their involvement in diverse acts of brutality, committed during World War II. The relevance of this topic is that these trials were crucial in the history of international law, as they laid the groundwork for defining and prosecuting international crimes, which will always be significant. This is especially applicable to ongoing events in the context of the Russian fullscale invasion in Ukraine, as the Hague Tribunal, to our mind, is a soon-to-be. Our aim is to demonstrate how the Nuremberg Process contributed to the elaboration of the concept of international crimes, which subsequently became a cornerstone of international law.

To understand the Nuremberg Trials' significance in shaping the concept of international crimes, it is essential to examine the historical context in which they were held. In World War II humanity experienced unprecedented acts of aggression, mass murder, and systematic human rights violations – witnessing that underscored the necessity of bringing some individuals to justice for their actions.

The legal principles established at Nuremberg, including individual criminal responsibility, the prohibition of aggression, and the recognition of crimes against humanity, served as a basis for subsequent international treaties, conventions, and statutes. We're sure that The Nuremberg Trials played a primary role in the elaboration and codification of the concept of international crimes. By prosecuting Nazi leaders for crimes against peace, war crimes, and crimes against humanity, the Nuremberg Process set the stage for the development of modern international law in total and heavily on criminal law. The starting point for the trials was the development of the concept of "crimes against peace" or "crimes of aggression", both proposed by Soviet lawyer Aron Trainin, which would later be used as the baseline charge in the Nuremberg

trials. According to some jurists' minds, Trainin also stood by the creation of a permanent international criminal court for future war perpetrators [1]. However, it was not enough to find the right wording to begin the achievement of justice. Among a number of critical issues facing The Allies was the difference in the legal families of the countries. For instance, The United States and the United Kingdom have the common law system, while the USSR and France, as well as most countries in continental Europe, such as Germany, have continental law. This has created questions on many different levels, including whether judges will conduct the trial as in continental law, whether defense and prosecutors determine the course of the trial and cross-examine the accused and witnesses as in common law, who files the charges and evidence, whether they are filed together or separately, etc. Moreover, only after six weeks of regular intense negotiations at the square table the Allies did reach consensus and on August 8, 1945, the legal instrument, named The Nuremberg Charter, was signed in London.

The Nuremberg Charter outlined the tribunal's constitution, functions, and jurisdiction. Later, on January 19, 1946 this decree became an example of the Tokyo Charter, document, which set down the laws and procedures by which the Tokyo Trials were held. The charter outlined the potential prosecution of offenses committed by the Rome-Berlin Axis, classifying these offenses into three main categories: crimes against peace, war crimes, and crimes against humanity.

Furthermore, Article 7 of the charter emphasized that holding an official position would not serve as a defense against charges of war crimes. The next article also established that the allowance for obedience to orders as a factor in reducing punishment would only apply if the tribunal regarded it essential [2]. Returning to the innovations, which the Nuremberg trials made, we must firstly admit that despite countless disputes between the Allies there were some flaws in the Nuremberg Charter. For instance, Robert Jackson, American negotiator and Supreme Court judge at the moment in addition to crimes against peace, war crimes, and crimes against humanity wanted war itself to be recognized as a universal crime and for the principles that would be determined during The Nuremberg Trials to become compulsory to all parties. Despite that, his proposals were unheard, and previously mentioned court stayed forever as war related, and with the pros of The Nuremberg Charter the following documents adopted all of its' cons [3].

The legacy of the Nuremberg trials includes such successor documents as the aforementioned Tokyo Charter of January 19, 1946, and the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, adopted by the UN General Assembly on December 9, 1948, the Geneva Conventions relative to the Protection of War Victims, signed on August 12, 1949 at the UN

Diplomatic Conference, and UN General Assembly Resolution 3314 (XXIX), adopted by the UN General Assembly on December 14, 1974 to define an act of aggression. The creation of all of the above documents would have been impossible without the formation of an understanding of genocide as an international crime, the recreation of the concept of "crime of aggression," etc., which is the fruits of the Nuremberg Tribunal.

As O. Senatorova fairly notes, the prohibition of aggression, propaganda war and crimes against humanity existed at the level of customary international law before the Nuremberg Tribunal, but it was the ad hoc tribunal for the events of the Second World War, which in fact turned into an ex post facto court, as it had retroactive jurisdiction [4]. Besides, the significance and legal character of the judgments rendered by the Nuremberg Tribunal are underscored by the establishment of two pivotal principles that subsequently laid the foundation for the entire system of military tribunals following the Second World War:

Firstly, international law was given primacy over national law. Before the Nuremberg Tribunal, sovereign states were immune from the jurisdiction of other countries. However, after the Allies' victory over Germany, a unique situation arose when the victorious countries tried an independent Germany, along with its high-ranking government officials.

And secondly, for prosecuting crimes against humanity, war crimes, including war propaganda, was introduced, which turned the principle of universal justice and humanity into a fundamental principle of building a system of international legal prosecution of criminal offenses. Thus, it marked the beginning of the evolution of international criminal law and procedure, marking the transition to the dominance of doctrine over pure legalism [5, p. 225].

Amid some principles of the Nuremberg Trial, which had become fundamental in international criminal justice, the institution of individual criminal responsibility for international crimes (Principle I), and thus establishes that individuals can and should be held criminal liability under international law. This seemed impossible before, in view of the fact that international law was created by states and for states, therefore an individual was not a figure in international relations. It was also found that the lack of implementation in national law of international law prohibiting any international crime, cannot be a ground for release from liability (Principle II). On top of that we would like to draw the attention of the merited strictness, applied to the defendants in this case. Absolutely every submission of the defense lawyers was rejected. Among them are the lawyers' submissions on the "non-jurisdiction of the court" over the defendants and the submissions of the defendants themselves – most of them – for pardon; Reder only – for commutation of life imprisonment to death sentence; Herring, Yodl and Keitel – for commutation of hanging to execution if the pardon request is not granted.

All these petitions were declined.

The same fate befell the defense strategies used by the Nazis related to the execution of a higher-level order and the use of tu quoque – "you too" – the claim that the authorities trying the defendant committed the same crimes with which they were accused. None of the arguments were accepted by the court as worthy of attention. Also, due to constant complaints from the defense, the court allowed a lot of testimony that was at odds with reality and would somehow justify certain aspects of Nazi`s behavior. In the end, the judges forbade most of the evidence of "The Allies crimes" presented by the German side to be heard in court.

It is uneasy to deny the impact of the Nuremberg phenomena in international criminal law and especially the concept of crime doctrine development. The Nuremberg Trials, which took place in the aftermath of World War II, could be defined as a pivotal moment in the evolution of international law and the recognition of certain acts, namely, murder, extermination, enslavement, deportation etc., as atrocity crimes. Also, The Tribunal established “planning, preparation, initiation or waging of a war of aggression, or a war in violation of international treaties, agreements or assurances, or participation in a common plan or conspiracy for the accomplishment of any of the foregoing” as a “crimes against peace” and a “murder, ill-treatment or deportation to Wave labour or for any other purpose of civilian population of or in occupied territory, murder or ill-treatment of prisoners of war or persons on the seas, killing of hostages” as a “war crimes” or “violations of the laws or customs of war” as well [6].

Therefore, we could say that the Nuremberg Process was an incentive experience to the international crimes concept and trials against humanity development as well. We can only hope that the nowadays` russian leadership, who are responsible for immense genocide in Ukraine will face the sited in Hague The International Criminal Court soon, and the history will repeat itself.

References

1. Van Schaack B. Setting The Record Straight On The Soviets At Nuremberg – War On The Rocks. War On The Rocks. URL: <https://warontherocks.com/2020/06/setting-the-record-straight-on-the-soviets-at-nuremberg/> (date of access: 23.09.2023).
2. The Avalon Project : Charter Of The International Military Tribunal. Avalon Project – Documents In Law, History And Diplomacy. URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp> (date of access: 23.09.2023).
3. Найт Б., Сааков В. Роль Нюрнберзького процесу для міжнародного права – DW – 08.08.2015. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/як-нюрнберзький-процесприслужився->

[розвитку-міжнародного-права/a-18632728](#) (дата звернення: 24.09.2023).

4. Сенаторова О.В. Принципи Нюрнберзького процесу як основа міжнародної кримінальної юстиції. *Теорія і практика правознавства: електронне наукове фахове видання*. 2011. № 2. – URL : <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/62798/58276>. (дата звернення: 25.09.2023).
5. Коруц У. З. Практика Нюрнберзького трибуналу та її значення для кваліфікації пропаганди війни як міжнародного злочину. *Альманах міжнародного права*. 2020. № 24. С. 222–229. DOI: <https://doi.org/10.32841/PLA.2020.24.26>. (дата звернення: 25.09.2023).
6. Charter of the International Military Tribunal. *American Journal of International Law*. 1945. Vol. 39, S4. P. 258–264. URL: <https://doi.org/10.1017/s0002930000767510> (date of access: 08.10.2023).

**КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ**

Желеховська Т. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Вступ. Однією із найбільших тенденцій реформування політичної та правової системи України є зближення з Європейським Союзом і подальший розвиток з орієнтиром на європейські цінності у всіх сферах. Такого роду інтеграцію не можна розглядати як суто політичне або економічне рішення. Насамперед реформи правової системи є одними з обов'язкових до виконання вимог, які поставила перед Україною Європейська комісія.

Зокрема, серед багатьох правових аспектів інтеграції України в Європейський Союз саме конституційний займає особливе місце. Він є складним і вимагає збалансованого підходу для забезпечення відповідності європейським стандартам та збереження конституційних принципів та цінностей країни.

Основна частина. Євроінтеграційні наміри були поширені в суспільстві ще з моменту проголошення незалежності, але тільки в 2014 році Україна офіційно отримала статус асоційованого партнера, отриманого в результаті підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачала здійснення певних докорінних змін у різних сферах, зокрема економічних та правових [1]. Ця угода була спрямована на підтримку змін в Україні, й її наслідками можна вважати розробку та впровадження в життя реформ судової влади, Конституційного суду, мовного законодавства, законодавства про нацменшини, низки реформ стосовно антикорупційної діяльності тощо. А з 23 червня 2022 року Європейська Рада офіційно своїм рішенням надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, що суттєво змінило її становище, можливості та обов'язки [2].

Доволі багато внутрішніх та зовнішніх факторів впливають на євроінтеграційні процеси. Зокрема, одними з визначальних чинників є політична воля владних кіл та широка суспільна підтримка. Тільки за умови поєднання цих двох факторів можливе якісне поступове реформування правової системи, вдосконалення методів управління, наближення економічних показників України до європейських тощо.

Важливо відзначити, що вступ до Європейського Союзу є складним і тривалим процесом, який включає виконання ряду приписів. Мова йде про здійснення низки реформ у різних сферах державного і суспільного життя.

Визначаючи себе як європейська держава, Україна постійно залучає спеціалістів для створення та продуктивного функціонування нових інститутів, здійснює реформи у різних сферах політичного, економічного, правового життя суспільства і вдосконалює своє законодавство, наближаючи його до стандартів ЄС. Варто відзначити, що інтеграція в європейські структури є доволі послідовно реалізуєма у внутрішній політиці України, що унеможлиблює шокову реакцію та сприяє поступовому переходу до нововведень.

Одними з найбільш яскравих кроків України у процесі Євроінтеграції є закріплення відповідної мети у Конституції України. Ця реформа Основного закону відбулася порівняно нещодавно й була позитивно сприйнята як народом України, так і міжнародною спільнотою.

Закріплення рішучого стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі відбулося завдяки ухваленню Верховною Радою України закону "Про внесення змін до Конституції України". Зміни до Конституції додають положення про європейську та євроатлантичну інтеграцію до преамбули та ще трьох статей Конституції.

З прийняттям цих змін у Преамбулі Конституції стало закріплено визначення щодо європейської ідентичності українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України [3].

Конституційний Суд України дав позитивний висновок у справі за конституційним зверненням Верховної Ради про надання висновку щодо відповідності законопроекту №9037 «Про внесення змін до Конституції України», які передбачають встановлення стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у ЄС і НАТО [4].

Зазначений закон вносив зміни як у Преамбулі, так і в декількох розділах Конституції. Зараз в Основному Законі України існує доволі велика кількість положень, які підтверджують обраний курс. Офіційно зафіксовано, що всі гілки влади мають активно співпрацювати у всіх сферах для досягнення поставленої мети. Зокрема, в ст. 85 Конституції зазначено, що одним з повноважень Верховної Ради України є реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, у ст. 102 вказано, що Президент України є гарантом реалізації цього курсу, а ст. 116 встановлює таке повноваження Кабінету Міністрів України як забезпечення реалізації вищезазначеного курсу [3].

Такі нововведення є незвичними для українського законодавства; вперше в Конституції України знайшов своє закріплення зовнішньополітичний курс держави, адже до цих змін даний курс містився лише у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [5]. Такі зміни до Конституції України були обумовлені тим, що ці нововведення є надзвичайно важливими й конституційно закріпленими, що робить процедуру їх скасування вкрай складною. Зокрема, таким рішенням підкреслюють протидію можливій загрози ревізії європейської та євроатлантичної стратегії під впливом різних зовнішніх та внутрішніх обставин, що може тягнути за собою відмову від обраного курсу.

Висновок. Отже, Україна активно здійснює реформи та впроваджує нові демократичні інститути, які покликані наблизити її до повноправного членства в Європейському Союзі. Проведення конституційної реформи в цій сфері, неабияк посилює визначеність в обраному курсі та відповідний статус держави. Поява чітких конституційно-правових засад інтеграції України до Європейського Союзу в Конституції України, а також в інших нормативно-правових актах, прийнятих на основі нових положень, має важливе значення для закріплення зовнішньополітичного курсу держави. Це має доволі чіткий результат у вигляді постійного вектора розвитку,

змін та одному з основних напрямків політики.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 83.

2. Висновок Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі (Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union). URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf> (дата звернення 11.10.2023).

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Висновок

Конституційного Суду України від 22.11.2018 № 1-в/99 . Офіційний вісник України. 2003. № 28. Ст. 104.

5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 07.07.2010 № 2411. Офіційний вісник України. 2010. № 55. Ст. 17

***МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ У ЄС - НОРМАТИВНЕ
ПІДРУНТЯ ТА ПРАКТИКА***

Жеребецька А. А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Механізм захисту довкілля часто є більш дієвим на регіональному рівні – кожен регіон має унікальні проблеми, і регіональний підхід активніше та згуртованіше працює над їх вирішенням. Коли мова іде про ЄС, варто зазначити, що захист довкілля був згаданий у Договорі про функціонування Європейського Союзу – так, стаття 11 зазначає, що «вимоги щодо захисту навколишнього середовища мають бути інтегровані у визначення та реалізацію політики та діяльності Союзу, зокрема з метою сприяння сталому розвитку». У розділі XX договору визначені екологічні цілі ЄС, які включають захист здоров'я людини, збереження та захист якості навколишнього середовища та сприяння заходам на міжнародному рівні для вирішення регіональних або глобальних екологічних проблем. Для досягнення цілей було задіяно систему загальних програм дій, що ухвалюються Європейським Парламентом і Радою, діючи відповідно до звичайної законодавчої процедури після консультацій з Економічносоціальним комітетом і Комітетом регіонів.[1]

Починаючи з 1973 року, Комісія видає багаторічні програми дій з навколишнього середовища (далі - ЕАР), в яких викладаються майбутні законодавчі пропозиції та цілі екологічної політики ЄС. Після першої конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища в Стокгольмі в 1972 році та на основі зобов'язань Європейської Ради в 1972 році щодо створення екологічної політики Співтовариства, у листопаді 1973 року було ухвалено першу ЕАР, що наголосила на необхідності всебічної оцінки впливу інших стратегій, щоб уникнути шкідливої діяльності. Кожна програма дій приносила розвиток у стабільній системі покращення механізму захисту довкілля ЄС. Потрібні були дії для захисту природи, підвищення екологічної стійкості, стимулювання сталого економічного зростання, зменшення викидів забруднюючих речовин і захисту здоров'я від забруднення, хімічних речовин і зміни клімату. Ключовими цілями програм були захист і зміцнення природного капіталу, перехід до зеленої та конкурентоспроможної економіки з низьким вмістом вуглецю, захист громадян від тиску навколишнього середовища, покращення впровадження екологічного законодавства, розвиток екологічних навичок і баз даних, забезпечення інвестицій для екологічної та кліматичної політики, інтеграція екологічних проблем в інші сфери політики, підвищення стійкості міст і підтримка міжнародних зусиль з охорони навколишнього середовища та клімату.

У травні 2022 року набула чинності Восьма програма дій з охорони навколишнього середовища як юридично узгоджений спільний порядок денний екологічної політики ЄС до кінця 2030 року. Нова програма схвалює та спирається на екологічні та кліматичні цілі Європейського зеленого курсу та забезпечує сприятливу основу для досягнення шести пріоритетних цілей:

1. Досягнення цілі скорочення викидів парникових газів до 2030 року та кліматичної нейтральності до 2050 року;
2. Підвищення здатності до адаптації, посилення стійкості та зменшення вразливості до зміни клімату;
3. Просування до моделі регенеративного зростання, відокремлення економічного зростання від використання ресурсів і погіршення стану навколишнього середовища, а також прискорення переходу до циклічної економіки;
4. Прагнення до нульового забруднення, зокрема повітря, води та ґрунту;
5. Захист, збереження та відновлення біорізноманіття та зміцнення природного капіталу (зокрема повітря, води, ґрунту, лісів, прісної води, водно-болотних угідь і морських екосистем);
6. Зменшення тиску на навколишнє середовище та клімат, пов'язаного з виробництвом та споживанням (зокрема, у сферах енергетики, промислового розвитку, будівель та інфраструктури, мобільності та харчової системи). [2]

Варто також наголосити на важливості Європейського зеленого курсу (European Green Deal), який має на меті зробити ЄС кліматично нейтральним до 2050 року. Курс полягає у перегляді кожного існуючого закону на його кліматичні переваги та запровадження нового законодавства щодо циклічної економіки, реконструкції будівель, біорізноманіття, сільського господарства та інновацій. Європейський зелений курс містить план дій для підвищення ефективності використання ресурсів шляхом переходу до чистої економіки замкнутого циклу, відновлення біорізноманіття та зменшення забруднення. Україна також долучилась до Європейського зеленого курсу – так, у січні 2020 року уряд України сформував групу з питань зміни клімату в рамках Європейського зеленого курсу на чолі з Прем'єр-міністром. У серпні 2020 року Україна поділилася своїм баченням реалізації Європейського зеленого курсу з Європейською Комісією. Україна запропонувала налагодити діалог з ЄС щодо участі у Зеленому курсі та створення спільного плану дій. У березні 2021 року український уряд схвалив створення робочої групи для обговорення застосування механізму вуглецевого коригування в рамках консультацій з Європейською Комісією. [3]

Незважаючи на дуже деталізоване законодавство Суд Європейського

Союзу заслухав справ, які стосувались екології. Справи Європейського суду дещо відрізняються за своєю структурою від інших міжнародних судів та арбітражів. Здебільшого вони стосуються сфер застосування Директив та вирішення колізії між правом Європейського Союзу та національним правом. Проте у самому ЄС принципи діють досить злагоджено і судова стала практика підтверджують та уточнюють аспекти їх застосування.

Так, у справі *Verlezza and Others* було прийнято рішення у випадках невизначеності щодо того чи відходи є небезпечними діяти згідно з принципом обережності та кваліфікувати такі відходи небезпечними.[4] Важливий принцип був постановлений у справі *Commission v Greece*, де Греція стверджувала, що впровадження запропонованої програми поводження з відходами на Криті мало бути призупинено через спротив місцевого населення. Суд постановив, що держава-член не може покладатися на свою внутрішню ситуацію, щоб виправдати нехтування своїми зобов'язаннями та строками згідно з нормами тодішнього законодавства. Суд ЄС посилив цей принцип у наступній пов'язаній справі, зобов'язавши Грецію, яка не виконала це рішення, сплачувати щоденний штраф у розмірі 20 000 євро до його виконання. [5]

Варто також згадати нещодавню справу *Commission v Poland*. Суд постановив, що Польща не виконала своїх зобов'язань згідно з Директивою про середовище існування та Директивою про птахів, які вимагають від держав-членів захисту середовища існування та видів, що викликають занепокоєння. У 2016 році Польща дозволила збільшити вирубку лісу, посилаючись на занепокоєння щодо зараження жуками-короїдами та необхідністю захисту прилеглих громад від потенційної небезпеки пожежі. Європейська комісія оскаржила рішення Польщі в суді, стверджуючи, що вирубка порушує законодавство ЄС і загрожує екосистемі лісу та дикій природі. У квітні 2018 року Європейський суд виніс рішення на користь Європейської комісії та зобов'язав Польщу негайно припинити вирубку лісу в Біловезькій пущі. Суд визнав, що Польща порушила закони ЄС про захист природних середовищ існування та видів, і зобов'язав країну сплачувати щоденний штраф до припинення вирубки. Цей випадок розглядався як значна перемога захисту навколишнього середовища в Європі та створив прецедент для майбутніх справ, пов'язаних із захистом природних середовищ існування та дикої природи. [6]

У 2018 році суд ЄС виніс рішення у ще одній важливій справі - *People over Wind and Peter Sweetman v. Coillte Teoranta* - судовий спір щодо того, чи вимагає запропонований проект вітряної електростанції в Ірландії оцінки впливу на навколишнє середовище відповідно до законодавства ЄС. Суд встановив, що Coillte Teoranta, державна лісогосподарська компанія, яка пропонувала розробити вітрову електростанцію, не взяла до уваги потенційний вплив вітряної електростанції на місцеве навколишнє середовище та дику природу, і що проект, ймовірно, матиме значний вплив на

відповідну ділянку, відповідно необхідно провести оцінку впливу на навколишнє середовище. Як зазначено у рішенні «той факт, що заходи, спрямовані на уникнення або зменшення шкідливого впливу проекту на відповідну територію, беруться до уваги при визначенні необхідності проведення відповідної оцінки, передбачає, що територія зазнає значного впливу і, отже, таки слід провести оцінку.»[7]

Одною з найбільш сучасних справ Суду ЄС стала справа *Commission v. France*. Європейська комісія вирішила подати позов проти Франції до Суду Європейського Союзу за недотримання граничних значень для діоксиду азоту (NO₂) і за невжиття відповідних заходів для максимального скорочення періодів перевищення. У своєму рішенні від 24 жовтня 2019 року Суд ЄС встановив, що Франція не дотримується граничних значень концентрації діоксиду азоту (NO₂) у дванадцяти зонах якості повітря. Потім Комісія вирішила знову подати аналогічний позов до Суду ЄС щодо поганої якості повітря через високий рівень твердих часток (PM10). У своєму рішенні від 28 квітня 2022 року Суд ЄС також встановив, що Франція не дотримується граничних значень, застосованих до концентрацій мікрочастинок (PM10) у двох зонах якості повітря. [8]

Важко знайти галузь міжнародного публічного права, яка б розвивалась так швидко та ефективно, як міжнародне екологічне право. Зростаюча міжнародна політизація проблем навколишнього середовища та визнання того, що забруднення виходить за межі національних кордонів, викликали потребу в транскордонних заходах. Спочатку в засновницьких договорах ЄС екологічна політика прямо не згадувалася, але пізніше вона була витлумачена як невід’ємна мета Співтовариства. Як бачимо з цього короткого огляду ЄС активно працює над розвитком механізму захисту довкілля, для того, щоб досягти поставлених цілей та зберегти навколишнє середовище. Судова практика показує, що злагоджена система ЄС породила тенденцію до визнання держав-членів винними, за порушення Директив та інших нормативних актів щодо навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 26 October 2012, *European Union, OJ L. 326/47-326/390*, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT> (Last accessed: 26.09.2023)
2. Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030, 2022, *European Union, OJ L 114*, p. 22–36, URL: <https://eurlex.europa.eu/legal->

[content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022D0591](https://eur-lex.europa.eu/content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022D0591) (Last accessed: 26.09.2023)

3. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Tthe Regions, The European Green Deal, *European Union, COM(2019) 640 final*, URL: https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF (Last accessed: 26.09.2023)
4. Squintani, L. Case Law of the Court of Justice of the European Union and the General Court, *Journal for European Environmental & Planning Law*, 16(4) 2019, pp. 407-425.
5. Case C-45/91, Commission v Greece, 1992. *European Court reports 1994, Page I-2509*.
6. Case C-441/17, European Commission v Republic of Poland, 2018. *ECLI:EU:C:2018:630. European Court Reports*. URL: https://www.informea.org/sites/default/files/court-decisions/C-441_17%20Bialowieza%20Forest.pdf (Last accessed: 26.09.2023)
7. Case C-323/17, People over Wind and Peter Sweetman v. Coillte Teoranta, EU:C:2018:1000. *European Court Reports, 2018, page I-244*.
8. Case C-636/18, European Commission v French Republic, 2019. EU:C:2019:1116. *European Court Reports, 2019, page I-5699*. Case C286/21, European Commission v French Republic, 2022. ECLI:EU:C:2022:319. *European Court Reports*.

**ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВ ПЕРЕД ІНОЗЕМНИМИ
ІНВЕТОРАМИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ ОКУПАЦІЇ**

Загребельна Д. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ph.D. Student

Останнім часом збільшується вплив іноземних інвестицій на економічний розвиток держав, а інвестори все частіше інвестують до держав, які знаходяться у стані міжнародного збройного конфлікту, у зв'язку з привабливими умовами ведення діяльності, через що інвестиційні проекти можуть опинитись в окупації (під терміном «військова окупація» у цій роботі мається на увазі тлумачення, що передбачено Конвенцією про закони і звичаї війни на суходолі [1]). Враховуючи це, а також необхідність економічного відновлення держав після завершення збройного конфлікту, постає питання щодо покращення інвестиційного клімату. Одним із можливих шляхів може бути відповідальне ставлення до зобов'язань, що передбачені міжнародними нормативно-правовими актами, усіма зацікавленими сторонами: як інвесторами [2], так і державами, упродовж усього періоду конфлікту, зокрема, й під час окупації.

У результаті дослідження було виявлено, що зобов'язання держав перед іноземними інвесторами можна кваліфікувати за роллю держави: а) зобов'язання приймаючої держави; б) зобов'язання держави-окупанта; в) зобов'язання інших держав.

Найбільшу кількість зобов'язань має держава-окупант, серед яких було визначено наступне:

Положення про повагу до приватної власності (стаття 46 Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни) дає підстави стверджувати, що таке відношення має бути і по відношенню до власності іноземного інвестора.

У відповідності до статті 53 Четвертої Женевської Конвенції, на державу-окупанта покладається зобов'язання щодо заборони знищення цивільного майна на окупованій території [3]. Таким чином, якщо інвестиційні об'єкти підпадають під визначення «цивільний об'єкт», то вони не мають бути знищені державою-окупантом.

Зі статті 47 Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни, про заборону мародерства, впливає зобов'язання держави-окупанта забезпечити правопорядок на окупованій території, а також забезпечити захист від розкрадання майна, що належить іноземному інвестору. Однак з цього зобов'язання є виняток: у випадку, якщо інвестор здійснював діяльність у сфері, що має відношення до виготовлення зброї чи обладнання, яке може стати у нагоді при веденні бойових дій, то держава-окупант має право його використовувати. Втім, після укладення миру, держава-окупант має

повернути все, що було у тимчасовому користуванні, а також компенсувати усі збитки, які були понесені інвестором, у результаті такого користування.

Окремо, зобов'язання для держави-окупанта також впливають з норм міжнародного інвестиційного права. За загальним правилом, двосторонні та багатосторонні інвестиційні договори є частиною законодавства держави, і, у відповідності до статті 43 Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни, вони не втрачають юридичної сили під час військової окупації [1]. Більше того, зобов'язання, які мала приймаюча держава переходять до держави-окупанта [4]. Таким чином, держава-окупант з моменту встановлення окупаційної влади має виконувати всі основоположні положення про захист інвестицій, що передбачені інвестиційними договорами: захищати від експропріації, надавати справедливий та рівноправний режим, а також забезпечувати повний захист та безпеку. Підтвердженням цього є нещодавня арбітражна практика, щодо порушення державою-окупантом зобов'язань, які виникли у зв'язку з переходом зобов'язань від приймаючої держави[. Так, після незаконної анексії АР Крим, рф мала б надати захист інвесторам у відповідності до положень інвестиційних договорів за участі України, але активи деяких інвесторів були експропрійовані. Через що було ініційовано низку арбітражних процесів. Такий підхід є успішним, адже вже відомі факти ухвалення рішення на користь інвесторів (зокрема у справах ініційованих Ощадбанком[5], Нафтогазом[6], Стабілом[7], Еверест істейтом[8] та Укрнафтою[9]). Важливо зазначити, що особливістю цих справ є те, що з точки зору України, до моменту окупації, ці інвестиції мали статус «національних», але, після незаконної анексії, ті ж самі інвестиції, з точки зору рф, стають «іноземними».

Також, у випадку, якщо інвестиційними договорами передбачено надання іноземному інвестору особливих фінансових умов діяльності, наприклад, звільнення від податків чи податкові пільги, то такі умови матимуть місце і під час окупації.

Говорячи про зобов'язання приймаючої держави, території, якої окуповані, то такою державою може бути створений компенсаційний механізм для відшкодування збитків, які настали внаслідок збройного конфлікту. У відповідності до воєнних застережень, що містять інвестиційні договори, приймаюча держава має компенсувати збитки іноземному інвестору, які настали внаслідок діяння чи бездіяння приймаючої держави за низки обставин, що передбачені інвестиційними договорами [5].

Що стосується зобов'язань інших держав, які не є учасниками збройного конфлікту, то до них варто віднести зобов'язання щодо переслідування осіб, які здійснили воєнний злочин, який зачіпає інтереси іноземного інвестора.

Отже, у зв'язку з військовою окупацією, зобов'язання перед інвестором переходять до держави-окупанта. Ці зобов'язання впливають із положень Женевських та Гаазьких конвенцій, а також інвестиційних

договорів за участі держави, території якої окуповані. Незважаючи на фактичний контроль держави-окупанта, під час окупації зобов'язання перед інвесторами мають і держава, чиї території окуповані та інші держави.

Список використаних джерел:

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція Україна від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 14.09.2023).
2. Zrilic J. Investor Obligations Amid Armed Conflict. SSRN Electronic Journal. 2021. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4205703>(date of access: 30.09.2023).
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 01.10.2023).
4. Mayorga O. J. Occupants, Beware of BITs: Applicability of Investment Treaties to Occupied Territories. The Palestine Yearbook of International Law Online. 2020. Vol. 19, no. 1. P. 136–176. URL: https://doi.org/10.1163/22116141_019010006 (date of access: 01.10.2023).
5. Oschadbank v. Russia Award of Permanent Court of Arbitration of 26.11.2018 in no. 2016-14. URL: https://jsumundi.com/en/document/decision/en-oschadbank-v-russianfederation-none-currently-available-friday-1st-january2016#decision_4484(date of access: 07.10.2023).
6. Naftogaz and others v. Russia FINAL AWARD of Permanent Court of Arbitration of 12.04.2023 in no. 2017-16. URL: https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/180074_0.pdf (date of access: 06.10.2023).
7. Stabil and others v. Russia. FINAL AWARD of Permanent Court of Arbitration of 12.04.2019 in no. 2015-35. URL: <https://www.italaw.com/sites/default/files/casedocuments/italaw16549.pdf> (date of access: 08.10.2023).
8. Ukrnafta v. Russia | Investment Dispute Settlement Navigator | UNCTAD Investment Policy Hub. Home | UNCTAD Investment Policy Hub. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-disputesettlement/cases/658/ukrnafta-v-russia>(date of access: 08.10.2023).
9. Everest and others v. Russia | Investment Dispute Settlement Navigator | UNCTAD Investment Policy Hub. Home | UNCTAD Investment Policy Hub. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment->

[disputesettlement/cases/631/everest-and-others-v-russia](#)(date of access: 07.10.2023).

10. Zahrebelna D. War clauses in investment treaties in the context of establishing a compensation mechanism for the consequences of russian aggression. Juridical scientific and electronic journal. 2023. No. 7. P. 496–499. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/113> (date of access: 01.10.2023).

Адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»[1]. Окрім того, адвокат в першу чергу особа, яка виконує певну правоохоронну функцію, шляхом забезпечення прав, свобод і законних інтересів клієнта; надає правову інформацію, консультації і роз'яснення з правових питань, здійснює правовий супровід діяльності клієнта, складає заяви, скарги, процесуальні та інші документи правового характеру, спрямовані на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню у разі порушення.

Роль адвоката в Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ) – захист прав та інтересів клієнта згідно Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод[2] та протоколів до неї (далі – Конвенція). Високі Договірні Сторони Конвенції гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I Конвенції, зокрема:

1. право на життя;
2. заборона катування;
3. заборона рабства і примусової праці;
4. право на свободу та особисту недоторканність;
5. право на справедливий суд;
6. ніякого покарання без закону;
7. право на повагу до приватного і сімейного життя;
8. свобода думки, совісті і релігії;
9. свобода вираження поглядів;
10. свобода зібрань та об'єднання;
11. право на шлюб;
12. право на ефективний засіб правового захисту;
13. заборона дискримінації;
14. відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації;
15. обмеження політичної діяльності іноземців;
16. заборона зловживання правами; 17. межі застосування обмежень прав.

Діяльність адвоката має відповідати як національним нормативно-правовим актам, так і відповідним міжнародним стандартам. Одним з таких міжнародних документів є Загальна декларація прав людини[3].

Фактично, нею встановлено загальні принципи та стандарти поведінки адвокатів, що надає їм правовий статус, гарантуючи свободу вибору клієнтів, конфіденційність інформації, захист від тиску та переслідування, а також

незалежність від державних інституцій.

Кодексом поведінки європейських адвокатів передбачено, що обов'язки адвоката не обмежуються сумлінним виконанням свого обов'язку в межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому – точно так само, як і в інтересах тих, чий права та свободи йому довірено захищати; адвокат повинен не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій. Повага до професійних функцій адвоката є суттєвою умовою існування верховенства права та демократії у суспільстві.

У зв'язку з цим на адвоката покладається цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру (які інколи вступають у взаємне протиріччя), зокрема:

- зобов'язання перед клієнтом;
- зобов'язання перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені;
- зобов'язання перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-яким з колег зокрема;
- а також зобов'язання перед суспільством, для членів якого існування вільної незалежної професії поряд з дотриманням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед особою державної влади та інших інтересів суспільства[4].

Що стосується Конвенції, вона визнає право на доступ до правосуддя та гарантує право на звернення до адвоката у кожній справі, що є частиною забезпечення права на захист особи.

Наразі, у зв'язку з широкомасштабною війною росії проти незалежної України, кількість заяв до ЄСПЛ зростає. Одна частина постраждалих осіб відступить право вимоги Україні, на підставі державної програми компенсації, яка поширюється на житло, яке було зруйноване або пошкоджене після 24 лютого 2022 року, інша – особисто звертатиметься до ЄСПЛ з метою отримання компенсації за завдані збитки безпосередньо з росії. У будь-якому випадку адвокат, до якого звернеться така особа, має надати належну правову допомогу і, виходячи з потреб свого клієнта, запропонувати йому варіанти вирішення питання.

Адвокат, як представник потерпілої особи в ЄСПЛ, наділяється такими ж обсягом повноважень, як і заявник. Адвокат вправі подавати необхідні пояснення, документи, збирати докази від імені та на захист свого клієнта. Оскільки обов'язок доказування у справі, яка розглядається ЄСПЛ, покладається на заявника, адвокат, як особа з відповідною кваліфікацією, має ширший обсяг вмінь та знань, що може забезпечити максимальну ефективність у процесі підтвердження фактів, які вказують на наявність порушеного права згідно Конвенції. Окрім того, адвокат вправі самостійно здійснювати допит свідків та подавати їх пояснення до ЄСПЛ, що допомагає встановити об'єктивну істину та постановити справедливе рішення.

Інше питання – виконання рішення ЄСПЛ. На жаль, в межах Ради Європи відсутній інститут примусового виконання таких рішень. Тому, потрібно розуміти, що держава-відповідач може недобросовісно поставитись до свого обов'язку як Висока Договірна Сторона Конвенції або виконати із значною затримкою, яка виходить за межі розумних строків.

Щодо російсько-української війни, російська федерація вступила до Ради Європи 28 лютого 1996 року[5] та була виключена з її складу 16 вересня 2022 року[6]. Разом із цим так звана росія прийняла рішення про визнання такими, що втратили чинність Статут Ради Європи, Конвенцію про захист прав людини і основних свобод, Європейську конвенцію про запобігання тероризму, Соціальну хартію та Європейську хартію місцевого самоврядування. У преамбулі Конвенції зазначено, що держави-члени підтверджують, що відповідно до принципу субсидіарності, вони несуть основну відповідальність за захист прав і свобод, визначених цією Конвенцією та протоколами до неї, і що при цьому вони наділені свободою розсуду, яка підлягає наглядовій юрисдикції з боку ЄСПЛ, створеного за цією Конвенцією. Отже, порушення, вчинені до виходу країни з цієї Конвенції, підлягають розгляду ЄСПЛ та, у випадку постановлення відповідного рішення у справах, повинні бути виконані.

Отже, адвокат має достатньо повноважень та можливостей для захисту свого клієнта в ЄСПЛ. Перш за все, він повинен роз'яснити клієнту його права та обов'язки, можливості та ефективність обраного способу захисту, а також зробити все необхідне та можливе задля забезпечення отримання потерпілою особою компенсації за завдану шкоду в межах чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, дата підписання 04.11.1950. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Кодекс поведінки європейських адвокатів. Переклад Національної асоціації адвокатів України від 2014 року. [https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf)
5. Council of Europe. The Russian Federation is excluded from the Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excludedfrom-the-council-of-europe>
6. Resolution CM/Res(2022)3 on legal and financial consequences of the cessation of membership of the Russian Federation in the Council of Europe. <https://rm.coe.int/resolution-cm-res-2022-3-legal-and-financial-consequencesmembershi/1680a5ee99>

***АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРАВІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ***

Іваськів В. Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Вступ. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, зокрема, у зв'язку зі створенням штучного інтелекту (далі - ШІ) та його активним використанням у різноманітних сферах суспільного життя, дедалі частіше держави зіштовхуються з невідкладною потребою у розробці нових механізмів правового регулювання даної технології. Оскільки концепція ШІ суттєво виходить за межі усталених інститутів права, які були сформовані задовго до цифрової революції, вона потребує докорінного перегляду всієї системи права та зобов'язує законодавців до відповідального підходу щодо регламентації правовідносин за участю ШІ з урахуванням усіх можливих переваг та ризиків, пов'язаних з його широким запровадженням[1,с.80]. Особливо актуальним буде дослідження правового регулювання ШІ в праві Європейського Союзу, який одним із перших розпочав активне вивчення даного питання та створення відповідної нормативно-правової бази, що може слугувати для України, як кандидата у члени ЄС, можливістю запозичити європейський досвід у контексті подальшого поглиблення євроінтеграції та комплексного реформування національного законодавства відповідно до європейських стандартів.

Основна частина. Зважаючи на те, що використання ШІ охоплює численну кількість галузей суспільного життя, серед яких можна виокремити: фінанси, охорону здоров'я, сферу послуг, дана технологія вже тривалий час викликає суперечливі дискусії у науковій спільноті щодо перспектив нормативного закріплення її правового статусу. Найбільше уваги приділяється таким питанням як: статус ШІ, відшкодування шкоди, завданої ШІ, захист персональних даних, інтелектуальна власність та ШІ, проблеми дискримінації у зв'язку з використанням ШІ[2,с.46]. На даний момент, можна стверджувати, що найбільшого прогресу у цій сфері досяг Європейський Союз, зокрема, 16.02.2017 р. Європейським Парламентом було ухвалено Резолюцію, яка складалась з рекомендацій для Європейської Комісії щодо цивільно-правового регулювання робототехніки[3]. Резолюцією пропонується закріпити правові основи використання штучного інтелекту та встановити загальноприйняте визначення поняттям «робот» та «штучний інтелект», які б мали універсальний характер та не перешкоджали розвитку інновацій[4,с.117]. Крім того, даний документ акцентує увагу на проблемі сучасного правового регулювання ШІ у сфері договірних відносин та відшкодування завданої шкоди. Також, розглядається можливість створення Агентства ЄС з робототехніки та штучного інтелекту, як спеціалізованої установи, що володіє компетенцією в технічних, етичних і

регуляторних питаннях, що дозволить забезпечити надійний і безпечний розвиток ШІ при повній повазі до цінностей і прав громадян Європейського Союзу[3]. Незважаючи на те, що резолюції не відносяться до актів обов'язкової юридичної сили та носять виключно рекомендаційний характер, прийняття даної Резолюції послугувало одним із перших вагомих кроків на шляху до законодавчого закріплення стандартів розробки та використання штучного інтелекту, ставши очевидним поштовхом для міжнародної спільноти до стандартизації та прийняття відповідних нормативно-правових актів, які б визначали правовий статус ШІ.

Наступним, не менш важливим кроком стало підписання 10 квітня 2018 року державами-членами ЄС Декларації про співробітництво з питань штучного інтелекту[5]. Підписавши дану Декларацію, країни зобов'язалися спільно працювати над розвитком технологічного та промислового потенціалу європейського простору, вирішувати соціально-економічні аспекти та створювати відповідну правову та етичну базу для технології ШІ, розробити комплексний підхід для підвищення європейської конкурентоспроможності та набуття передового досвіду в наукових дослідженнях та розробках. [6,с.162].

Поглиблюючи всебічне дослідження усіх можливих ризиків, пов'язаних з активним використанням ШІ, задля запровадження ефективного механізму його правового регулювання, у квітні 2021 року, Європейська Комісія запропонувала укласти Акт про штучний інтелект та внести деякі зміни, розроблені за сприяння групи експертів з ШІ, до існуючих законодавчих актів Союзу. Відповідно до цього, 14.06.2023р. Європейським Парламентом було схвалено проєкт Регламенту ЄС про штучний інтелект, що складається з 12 розділів та 85 статей. Метою даного Регламенту є: сприяння впровадженню орієнтованого на людину та надійного штучного інтелекту та забезпечення високого рівня захисту здоров'я, безпеки, основоположних прав, демократії та верховенства права, а також докільля від шкідливого впливу штучного інтелекту.[7] Слід звернути увагу на те, що у цьому документі, подається єдине основоположне визначення системи штучного інтелекту: "машина зі здатністю до навчання, яка розроблена для функціонування з різним рівнем автономності і може для явних чи прихованих цілей створювати результати, такі як прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на фізичне чи віртуальне середовище." Крім того, встановлюється заборона певних практик у сфері штучного інтелекту, запроваджуються заходи з підтримки інновацій, гармонізовані правила розміщення на ринку, введення в експлуатацію та використання систем штучного інтелекту в Союзі, встановлюються специфічні вимоги до систем ШІ підвищеного ризику та обов'язки операторів таких систем. Початок застосування даного Регламенту планується на кінець 2025 року[7].

Щодо правового регулювання статусу ШІ в Україні, слід зазначити, що у національному законодавстві нашої держави воно є недосконалим, оскільки вітчизняні правові акти не регламентують діяльності ШІ. Однак, незважаючи

на відсутність чіткого уявлення про форми та умови застосування ШІ, перший крок до його нормативного закріплення було покладено Розпорядженням "Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні" 02.12.2020р, яке окреслює мету, принципи, шляхи і способи виконання Концепції, реалізація якої передбачена в період до 2030 року[8]. Проаналізувавши даний документ, можна стверджувати, що у найближчі десять років планується: зайняття Україною значного сегмента світового ринку технологій штучного інтелекту та провідних позицій у міжнародних рейтингах; підвищення рівня безпеки суспільства шляхом застосування технологій ШІ; впровадження технологій ШІ у сфері освіти, економіки, публічного управління, кібербезпеки, оборони та інших сферах; приведення законодавства у галузі використання технологій ШІ у відповідність із міжнародними нормативно-правовими актами.

Загалом, чинне законодавство України потребує запровадження новітніх реформ у галузях: цивільного права(окреслення правосуб'єктності); кримінального права(визначення кримінальної відповідальності за шкоду завдану ШІ); законодавство у сфері інтелектуальної власності; медичне право (аспекти діяльності лікаря, який використовує ШІ)[2,с.54].

Висновки. Отже, враховуючи вищезазначену інформацію, можна дійти висновку, що питання правового регулювання ШІ, в силу надзвичайно стрімкого розвитку цифрових технологій, на даний момент, не є потрібним чином врегульоване в законодавстві жодної з країн. Однак даному багатоаспектному питанню присвячуються численні дослідження та новітні розробки сучасних дослідників, зокрема європейських, про що свідчать прийняті в ЄС Декларації та Регламенти, які займають передове місце у міжнародній спільноті. Щодо національного законодавства України, дане питання не є належним чином визначене, тому, враховуючи перспективу вступу в ЄС, потребує якнайшвидшого комплексного та структурованого реформування законодавства шляхом всебічних досліджень як наукової спільноти, так і законотворців для забезпечення ефективного функціонування технології ШІ з урахуванням усіх міжнародно-правових напрацювань.

Список використаної літератури:

1. Єфремова К. В. Теоретичні підходи до регулювання штучного інтелекту в єс: досвід для України / К. В. Єфремова // Право та інновації. – 2020. – №4(32). – С. 80-85.
2. Каткова Т. Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. Право і суспільство. 2020. №6. С. 46-57.
3. European Parliament resolution of 16 Feb. 2017 with recommend. to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL). URL:<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8TA2017-0051+0+DOC+XML+V0//EN> (дата звернення: 14.10.2023)

4. Перспективи правового регулювання штучного інтелекту за законодавством ЄС / Д. Д. Позова // Часопис цивілістики. - 2017. - Вип. 27. - С. 116-120. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_27_24. (дата звернення: 14.10.2023)
5. Declaration: Cooperation on AI, Apr. 10, 2018.
URL: https://ec.europa.eu/jrc/communities/sites/jrccties/files/2018a_ideclarationatdigitaldaydocxpdf.pdf; <http://perma.cc/F6U4-NV4C>. (дата звернення: 14.10.2023)
6. Пістракевич Олена Володимирівна (2021) Стратегії розвитку штучного інтелекту в європейському союзі (на прикладі країн Вишеградської групи) Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії (1(9)). с. 160-174. ISSN 2524-2679
7. UKRAINIAN NATIONAL BAR ASSOCIATION: Artificial Intelligence Act
URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/AI%20Act-Presentation.pdf>. (дата звернення: 14.10.2023)
8. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 груд. 2020 р. № 1556.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> . (дата звернення: 14.10.2023)

**ПРОПАГАНДА ЯК МЕТОД ВВЕДЕННЯ ГІБРИДНИХ ВІЙН:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Козек Б. О.

**Чернівецький національний університет імені Юрія
Федьковича**

Щодня ми стикаємось з фейками, мізінформацією, дезінформацією, та пропагандою, але так і не знаємо яка з інформацій правдива. Як на неї реагувати? А, найголовніше, як пропаганда впливає на хід ведення сучасних гібридних війн?

Починаючи з 24 лютого 2022 р., термін «пропаганда» тривалий час залишається на слуху, не зважаючи на те що він увійшов в активний словник українців ще після Революції гідності 2014 р.

В сучасних умовах введення гібридної війни поняття «пропаганда» відіграє значиму роль. До складових гібридної війни слід віднести використання методів класичної війни, інформаційної або інформаційно-психологічної, партизанської війни, «кібервійни», елементів тероризму та підривних дій, економічного та дипломатичного впливу. Переважна більшість авторів сходяться на думці про те, що провідною складовою гібридної війни є пропаганда та/чи інформаційна війна. Це доводить і практика, тому нам необхідно визначити що таке пропаганда, звідки та ким вона поширюється. [2, с. 68]

Пропаганда – це поширення інформації (фактів, аргументів, чуток, напівправди чи брехні) з метою впливу на громадську думку. Цілеспрямованість і відносно сильний акцент на маніпуляції відрізняють пропаганду від випадкової розмови або вільного і невимушеного обміну думками. Пропагандисти мають певну мету або набір цілей. Щоб досягти їх, вони свідомо відбирають факти, аргументи та символи і подають їх у спосіб, який, на їхню думку, матиме найбільший ефект. Для досягнення максимального ефекту вони можуть замовчувати, спотворювати важливі факти або просто брехати, а також намагатися відволікти увагу реагуючих від усього, окрім власної пропаганди. [1, с. 1]

Каналів поширення пропаганди безліч, але основними джерелами виступають державні телеканали, онлайн-ЗМІ та месенджери. Російські журналісти настільки зацикленні на формуванні негативної думки про державний устрій України, що створюють спеціальні телепередачі задля поширення пропагандистських наративів. Яскравим прикладом є ток-шоу «60 хвилин». Навіть Wikipedia визначає його як «*суспільно-політичне, пропагандистське*». Більшої популярності серед молоді набрали месенджери, такі як Telegram та WhatsApp. Наприклад, автор однойменного телеграм-каналу Владлен Татарський у своїх постах висвітлював російську армію як героїв та повністю підтримував їхні дії.

В історії є прецеденти, коли за пропаганду, яка уможливила геноцид та інші злочини проти людяності, судили і страчували. Відомий приклад –

трибунал, створений ООН, який судив винуватців геноциду в Руанді, у тому числі працівників «Вільного радіо й телебачення тисячі пагорбів» (RTLMS), підбурювачів геноциду народу тутсі в Руанді. RTLMS заохочувало «давити тарганів» і давало підказки, як знаходити і вбивати жертв. Директорка RTLMS Валері Бемерікі втекла з країни, але потім повернулась і отримала довічне ув'язнення. Власника RTLMS, бізнесмена Фелісьєна Кабуту, знайшли та заарештували 2020 року – за 26 років після геноциду. Зараз на нього чекає суд.

Міжнародний кримінальний суд – той орган, який може розглядати справи проти російських воєнних злочинців – почав працювати 2002 р., вже після трибуналів проти нацистського керівництва й розпалювачів геноциду в Руанді. Він постійний, у його компетенції – розгляд випадків геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Подавати до нього звернення можуть держави-учасниці Римського статуту. Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 р., але не ратифікувала, вона, в свою чергу, надала згоду на юрисдикцію Міжнародного кримінального суду не як держава-учасниця. Тому у березні головний прокурор Міжнародного кримінального суду у Гаазі Карім Хан вирішив розпочати щодо скоєння Росією воєнного злочину й злочину проти людяності в Україні (перше розслідування злочинів Росії суд почав 2014 р.). [4 с. 1]

Кримінальний кодекс України, в свою чергу, передбачає відповідальність за пропаганду війни: у ст. 436 КК України йдеться про публічні заклики до розв'язування війни та збройного конфлікту Підставами також можуть бути дві суміжні статті. 436-1 КК України встановлює відповідальність за пропаганду комуністичного, націоналсоціалістичного тоталітарних режимів, а нова стаття 436-2 КК України, яка з'явилась у кодексі після 24 лютого 2022 р., – за виправдання збройної агресії Росії проти України.

В Україні сьогодні кілька ініціатив формують бази російських пропагандистів із доказами проти них. У базі, створеній волонтерською ініціативою «*Як не стати овочем*», уже понад півтисячі журналістів, редакторів, менеджерів, акторів та блогерів, які поширюють фейки, замовчують війну, беруть участь у пропагандистських проєктах тощо.

Підсумовуючи вищесказане, можна довести серйозність теми, адже пропаганда є ключовою проблемою сьогодення та ключовим аспектом введення інформаційної війни.

Як розібратися та не потонути в цьому болоті російської пропаганди? Цьому можуть допомогти правила інформаційної гігієни. Вони будуть корисними тим, хто хоче самостійно розібратися у методах російської пропаганди та зрозуміти, як не наступити на інформаційні міни ворога. Беріть інформацію з перевірених джерел; розпізнавайте фейки (інформацію, яку хочемо або боїмося почути, варто перевірити. Пам'ятаймо, що всі російські медіа тією чи іншою мірою підігрують російській пропаганді.

Список використаних джерел:

1. Як працює фашистська пропаганда російського уряду під час

загарбницької війни росії проти України – Molfar. OSINT-агенція Molfar.
URL: <https://molfar.com/blog/propaganda-rosiyskogo-uryadu>

2. Феськов І. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8876/Feskov%20APP_58-8.pdf;jsessionid=33791DCC534D3336EB91BBC3A31F8D24?sequence=1

3. Contributors to Wikimedia projects. 60 хвилин (ток-шоу, Росія) –

Вікіпедія. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/60_минут_\(ток-шоу,_Россия\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/60_минут_(ток-шоу,_Россия)) (дата звернення: 06.10.2023).

4. Данькова Н. Скабєєву на нари. Наскільки реально притягти до відповідальності російських пропагандистів. detector.media. URL: <https://detector.media/community/article/198719/2022-04-26-skabieievu-nanary-naskilky-realno-prytyagty-do-vidpovidalnosti-rosiyskykhpropagandystiv/>

УДК 341.3

**НАВЧАННЯ ПРИКОРДОННИКІВ МІЖНАРОДНОМУ
ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ
ДОСВІД**

Козицька В. В.

**Національна академія державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького**

***Науковий керівник: Т.Р. Короткий, віцепрезидент Української
асоціації міжнародного права, радник президента Товариства
Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права,
провідний науковий співробітник Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права Національної академії
правових наук України», к.ю.н., доцент***

Під час міжнародного збройного конфлікту, спровокованого агресією РФ проти України важливе значення набуває міжнародне гуманітарне право (далі-МГП), оскільки збройний конфлікт, військові дії спричиняють безліч страждань людям.

Поширення МГП є обов'язком держави відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів до них. Норми цих міжнародних договорів вимагають від держав учасниць активно забезпечувати поширення знань МГП не тільки серед військовослужбовців, а і серед цивільного населення загалом. Уряди держав-учасниць повинні забезпечувати поширення знань про МГП. Україна активно співпрацює з Товариством Червоного Хреста України, що є одним із провайдерів в освіті з МГП. Український Червоний Хрест розробляє навчальні матеріали, організовує тренінги та семінари з МГП, випускає навчальні відеофільми та відео курси [1].

Персонал Державної прикордонної служби України (далі-ДПСУ) відповідно до законодавства України має правовий статус військовослужбовців, тому на нього поширюється зобов'язання знати норми МГП. У ДПСУ військовослужбовці поділяються на комбатантів та некомбатантів, тобто осіб, які проходять регулярну військову службу у збройному формуванні з дотриманням військових статутів. Однак особливість статусу прикордонників пов'язана з тим, що відповідно до ЗУ «Про Державну прикордонну службу України» є правоохоронним органом спеціального призначення (стаття 6), а не є військовим формуванням [2].

Оскільки ДПСУ належить до правоохоронних органів та має функції військового формування, це зумовлює участь військовослужбовців прикордонників в обороні держави, їх безпосередню участь у бойових діях.

Комбатанти складаються з військовослужбовців збройних сил та деяких інших категорій, визначених Женевськими конвенціями від 12 серпня 1949 року. Комбатанти є законними учасниками війни. Особи, які входять до складу збройних сил сторін конфлікту (за винятком військових медиків, капеланів, військових юристів та журналістів) є комбатантами, тобто мають право брати безпосередню участь у бойових діях.

Для визначення комбатанта важливим є поняття «збройні сили сторін, що

перебувають в конфлікті». Вони складаються з усіх організованих збройних сил, угруповань і підрозділів, що перебувають під командуванням особи, відповідальної за поведінку своїх підлеглих перед стороною, що перебуває в конфлікті, навіть за умови, якщо ця сторона є не визнаною супротивною стороною. Такі збройні сили мають дисциплінарно-ієрархічну підпорядкованість. ДПСУ за внутрішнім законодавством України відноситься до сил сектору безпеки та сил сектору оборони, тобто, у розумінні МГП є частиною збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті. У зв'язку з цим прикордонне відомство зобов'язане поширювати знання МГП на комбатантів та некомбатантів, що проходять військову службу у ньому.

Для стійкого підвищення якості в управлінні кадрами потрібна належна підготовка та новітні методики роботи із особовим складом ДПСУ, що не можливо без удосконалення сучасної системи [3]. Пріоритетними напрямками підготовки та організації особового складу є долучення військовослужбовців ДПСУ до міжнародних стандартів, зокрема перевірки знань міжнародного гуманітарного права та застосування їх на практиці, а також обмін напрацюваннями та досвідом із європейськими ВНЗ [4]. Нормативно-правова база щодо поширення знань з МГП включає статтю 2 Закону України «Про оборону України», де зазначено, що Україна додержується принципів і норм міжнародного права, враховує законні інтереси безпеки інших держав [5]. Вимоги Статуту внутрішньої служби ЗСУ (пункту 15 статті 1 Закону України від 23.09.1999р. №548-IV) передбачають, що військовослужбовець зобов'язаний знати і неухильно додержуватися прийнятих Україною норм МГП [6]. Військовослужбовці ДПСУ керуються у своїй діяльності Інструкцією про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [7]. Слід зазначити, що внутрішньовідомчого нормативного правового акту про поширення знань МГП у ДПСУ немає, хоча він є нагально необхідним.

У прикордонному відомстві займаються підготовкою військовослужбовців та організацією процесу навчання МГП, зважаючи на юридичний обов'язок військовослужбовців знати принципи та норми МГП. Так, Національна академія ДПСУ імені Богдана Хмельницького послідовно реалізує цілеспрямований підхід до інтеграції у міжнародну спільноту військової освіти. Зокрема, налагоджено тісну співпрацю з міжнародною організацією Міжнародного комітету Червоного Хреста. Подібна співпраця стане важливим фактором стосовно поліпшення правового регулювання прикордонної діяльності в умовах збройної агресії РФ.

В освітньому процесі Національної академії ДПСУ за спеціальностями 263 «Правоохоронна діяльність» та 081 «Право» робочими програмами навчальної дисципліни «Міжнародне право» вивчається тема МГП. Окрім цього, освітньо-професійна програма за спеціальністю 081 «Право» передбачає вибіркочу дисципліну «Міжнародне гуманітарне право».

На регулярній основі Товариство Червоного Хреста України проводить тренінги з МГП для викладачів та курсантів.

Неодноразово експерти Міжнародного Комітету Червоного Хреста проводили для курсантів та викладачів Національної академії тренінги з питань

міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, стандартів правоохоронної діяльності та проблематики захисту цивільного населення під час міжнародного збройного конфлікту.

Провідну роль у цьому процесі відіграє роз'яснення та тлумачення норм МГП, тому варто на науковому рівні та на базах військових навчальних закладів ДПСУ більш детально зосередити увагу на наукових розробках та доктринальному тлумаченні норм МГП. Після напрацювання правозастосовного механізму можливе проведення безпосереднього імплементування норм МГП з одночасним поєднанням контролю за виконанням цих норм військовослужбовцями ДПСУ.

Щоб ефективно імплементувати норми МГП в чинне законодавство, яке регулює діяльність ДПСУ, необхідно відпрацювати правовий механізм та здійснити його апробацію. З цією метою потрібно забезпечити розповсюдження знань про міжнародне гуманітарне право із практичним застосуванням їх у діяльності ДПСУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національний комітет Товариства Червоного Хреста України. URL: <https://redcross.org.ua/ihl/>
2. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15/ed20230803#Text>
3. Половніков В.В. Проблемні питання та шляхи удосконалення використання керівниками органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України методів управління. Юридичні науки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Випуск 4. 2018. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vnadpcurn_2018_4_6
4. Про схвалення Концепції Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій Державної прикордонної служби України до на період до 2024 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2021 р. № 1362-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2021-%D1%80#Text>
5. Про оборону України: Закон від 06.12.1991 № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed20230415#Text>
6. Про Статут внутрішньої служби Збройних сил України: Закон України від 23.09.1999 №548-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>
7. Про затвердження Інструкції Про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства Оборони України від 23.03.2017 № 164. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17/ed20220531#Text>

НОВІТНЯ ДОКТРИНА МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ У СВІТЛІ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Колеснік М. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Російська агресія проти України стала безпрецедентним випадком порушення основ права в сучасному світі. Вона проявилась як на зовнішньо державному рівні у вигляді нівелювання росією своїх зобов'язань за міжнародним правом, так і на внутрішньо державному, де вона набула форми жорстких репресій проти власного населення та позбавлення його основних громадянських прав та свобод.

Проблематика агресії як найтяжчого з міжнародних злочинів давно займає місце на порядку денному серед юристів-міжнародників зі всього світу. Варто лише згадати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX), [1] над якою 6 років (1968-1974) працював Спеціальний Комітет з Питань Визначення Агресії, що складався з провідних спеціалістів у цій сфері на той час. Варто лише зазначити, що саме делегація СРСР намагалася обернути формулювання в цьому документі на свою користь. Прикладом може слугувати хоча би той факт, що саме радянські юристи пропонували вилучити з переліку актів агресії “допомогу незаконним збройним формуванням на території держави, проти якої здійснюється агресія”. [2]

Сьогоднішня форма агресії проти нашої держави вимагає напрацювання нових підходів з боку юристів-міжнародників щодо визначення агресії, її етапів, суб'єктів, характеру та ін. Йдеться, звісно, не про відкидання всього минулого наукового доробку у цій сфері, а радше про його еволюцію, доповнення новими категоріями та поняттями. Така потреба може бути обґрунтована багатьма факторами.

По-перше, йдеться про той факт, що міжнародні інституції залишаються паралізовані у бездії через політичні чи технічні труднощі вже майже два роки. Світове співтовариство не змогло присікти російську агресію ані у проактивній (н.п., превентивними санкціями), ані реактивній (н.п., рішенням Міжнародного Суду ООН за позовом України) формі. Ми отримали ситуацію, де Міжнародний Кримінальний Суд не може розслідувати злочин агресії проти України через положення Кампальських правок 2010 року до Римського Статуту, лобійованих США, а Рада Безпеки ООН не в змозі надати МКС повноваження для проведення розслідування через вето агресора. Відтак, наявні шляхи вирішення цього питання залишаються наразі заблокованими для України.

По-друге, масштаби агресії проти України дійсно вражають. Основним джерелом агресії більшість світу визнає саме російську федерацію, яка всіма своїми військовими та в меншій мірі цивільними (блокування рішень у міжнародних інституціях, обмеження експорту зерна з України, використання енергії як зброї та ін.) почала повномасштабне вторгнення до України. З іншого боку, суб'єктом агресії (або співучасником її виконання) також визнають республіку білорусь в особі олександра лукашенка та його режиму. Саме з цього виходив Європарламент, коли приймав у 2023 році резолюцію № 2023/2041(INI), у якій визнавав режим лукашенка повним

співучасником невиправданої загарбницької війни росії [3]. Таким самими чином трактується будь-яка можлива допомога росії у цій війні з боку третіх держав, наприклад постачання артилерійських знарядів Північною Кореєю або дронів-камікадзе Іраном. У цій ситуації суб'єктів агресії може бути декілька, але той, хто від цієї агресії захищається лишається один - Україна. Навіть зі всією допомогою, яку ми отримуємо від наших союзників, агресія все ще спрямована винятково проти України.

Сьогодні пропонує нам вирішити проблему, яка ще ніколи не поставала у новітній час перед людством - виробити міжнародно-правову базу регулювання та запобігання агресії нового типу задля ефективного притягнення винних до відповідальності за цей злочин, а також для запобігання подібним ситуаціям “прогалин у праві” в майбутньому.

Варто розглянути ті пропозиції у новітній доктрині міжнародної кримінальної юстиції, що їх подають сучасні вчені, для того, щоб зрозуміти, у якому напрямку зміни можуть відбуватися.

Primo, вартує розглянути питання розширення суб'єктів індивідуальної відповідальності за злочин агресії. За Римським Статутом агресія є злочином лідерів, політичних та військових (т.зв. «застереження про лідерство»). Вважається, що під політичними лідерами мають на увазі т.зв. “тройку”: президента, прем'єр-міністра та міністра закордонних справ. Генеральний Прокурор Андрій Костін визначає з цього приводу головну мету можливого Трибуналу за агресію проти України у тому, щоб “в ньому були переслідувані та покарані саме лідери країни-агресора, включно з президентом путіним” [4]. Питання стоїть також щодо лідерів відповідних держав-співучасниць агресії. У той самий час, колишній голова Конституційного Суду Литви, проф. Дайнюс Жалімас пропонує включити до суб'єктів агресії суддів Конституційного Суду росії. Він пише, що “докази скоєного злочину очевидні – це 5 рішень «конституційного суду» росії. Виконавці теж зрозумілі – 20 суддів того «суду».”[5]. Він йде далі у цьому ж дусі, наводячи можливість посадити на лаву підсудних у справі з агресії російських пропагандистів. Таким чином, у доктрині поступово розширюється коло тих цивільних, хто може бути переслідуваний і засуджений за злочин агресії.

Звісно не можна без об'єктивного підґрунтя просто “дописати” в Римський Статут зазначені категорії осіб. У цьому випадку нам варто подивитися на досвід минулого, зокрема на вчення про “справедливий закон” Густава Радбруха. Його думка про те, що виконання злочинного закону є злочином в собі, може допомогти нам визначити сьогодні коло тих, хто виконує ці злочинні закони в рф та інших державах, а результатом цих дій стає агресія проти України. Ми можемо проаналізувати у цьому сенсі дії суддів КС рф. Вони визнали конституційними “договори” про приєднання до рф окупованих нею територій внаслідок “референдумів”. Вони взяли безпосередню роль у створенні злочинного закону про анексію українських територій, хоча знали, що це матиме наслідком подальшу агресію проти України. За Радбрухом саме на суд покладається визначення справедливості чи злочинності певного закону, а відтак - судді КС рф мають її понести в повній мірі.

Таким же чином можна кваліфікувати дії російських прокурорів, які

висували звинувачення українським воїнам у різних судах. У цьому випадку також варто згадати досвід роботи німецького юриста, проф. Карла Льовенштейна, який по завершенню Другої Світової Війни допомагав визначити винних у виконанні “злочинного закону” в Німеччині.

Шведський вчений Нікола Р. Хайдін зазначає з приводу індивідуальної відповідальності осіб, яких можна вважати співучасниками злочину агресії: “Поняття лідерства в контексті злочину агресії придатне для визначення позиції контролю або спрямування державної політики щодо застосування збройної сили, а не фактичного акту вчинення застосування збройної сили. Таким чином, особа може задовольнити вимогу лідерства щодо злочину агресії завдяки своїй незамінній (вирішальній) ролі у формуванні державної політики, але її внесок у фактичний злочинний результат може нормативно характеризуватися як «просто» співучасть, яка допомагає або впливає на вчинення. Таким чином, різниця між виконавцями та співучасниками злочину агресії полягає не в ступені, а в характері їхнього причинного внеску: хоча обидва роблять внесок *sine qua non*, виконавці вчиняють злочин, а співучасники допомагають або впливають на вчинення” [6]. У цьому сенсі цікаво навіть вивчити питання співучасті російських дипломатів у злочині агресії, особливо тих, хто за вказівками з Москви блокують важливі рішення на таких майданчиках, як РБ ООН.

І хоча вже судді Трибуналу за агресію проти України будуть визначати покарання за цей злочин, варто зазначити, що принцип пропорційності має бути застосований у цьому процесі. Формула “більший ресурс - більша відповідальність” має бути тим критерієм, який визначить ступінь провини та відповідно покарання за злочин агресії.

Secundo, що стосується відповідальності військових лідерів у злочині агресії проти України, то тут проблематика поглиблюється ще більше.

Проф. Ендрю Клепхем у своїй ревізії концепції “справедливої війни” та тих солдатів, які борються на “неправильній” стороні, зазначає наступне: “Навмисно ставити під приціл цивільне населення та невійськові об’єкти є воєнним злочином, тоді як злочин агресії охоплює сукупність атак і всі їхні (здійснені росіянами - *авт.*) вбивства, включаючи вбивства українських військових. За агресію повинні відповідати всі причетні”. Він наводить аргументи на користь ідеї, про те, що окремі солдати можуть і повинні бути покарані за вчинення злочину агресії, вважаючи її з філософської точки зору кращою, ніж переважаючу ідею в теорії “справедливої війни”, зазначаючи реальну можливість її застосування на практиці. Він вказує на ще, що нею можуть скористатися прокурори, які, коли прийде час, намагатимуться стверджувати, що російські солдати повинні нести відповідальність за свідому участь у вбивствах і руйнуваннях. [7]

Важливе, на нашу думку є відокремлення злочину агресії від воєнних злочинів, а також перехресної співучасті в них. Мається на увазі, що будь-який суд має дотримуватись принципу не засудження двічі за той самий злочин. Тобто у ситуації, коли російські військові направляють ракети на житловий будинок в Україні, можна говорити про відповідальність рядових солдатів за воєнний злочин, а керівника збройного формування - за злочин агресії. Також можна розглянути можливість переслідування солдатів за

співучасть у злочині агресії. Важливою є, власне, та межа, що буде відокремлювати ці два злочини, адже правосуддя має бути відправлено саме базуючись на об'єктивних чинниках, незважаючи на ступінь ненависті до країни-агресора.

Таким чином, наукова спільнота сьогодні вже має певні напрацювання щодо розвинення доктрини міжнародної кримінальної юстиції у зв'язку з агресією проти України. Питання про імплементацію зазначених пропозицій до основоположних документів потенційного Трибуналу є складним та наразі суто теоретичним, проте це не має знеохочувати нас, молодих і досвідчених вчених, вивчати цю проблематику із метою відкриття нових шляхів притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Definition of Aggression : United Nations General Assembly resolution of 29 November 1974 № 3314 (XXIX). Official Records of the General Assembly. 1974. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/PDF/NR073916.pdf?OpenElement>
2. Yearbook of the International Law Commission. Documents of the third session including the report of the Commission to the General Assembly. 1951. URL: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1951_v2.pdf
3. Motion for a European Parliament resolution on relations with Belarus of 31.7.2023 № (2023/2041(INI)). Official Records of the European Parliament. 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0258_EN.html#_section1
4. Андрій Костін: Позиція України щодо створення Спеціального міжнародного трибуналу чітка – в ньому мають бути переслідувані та покарані саме лідери країни-агресора, включно з президентом путіним. Офіс Генерального Прокурора. 2023. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-poziciya-ukrayini-shhodo-stvorennya-specialnogo-miznarodnogo-tribunalu-citka-v-nyomu-mayut-buti-peresliduvani-ta-potenciino-pokarani-same-lideri-krayini-agresora-vklyucno-z-prezidentom-putinim>
5. Ще одна підказка про майбутній трибунал... Дайнюс Жалімас. 2023. URL: <https://www.facebook.com/100032754310896/posts/pfbid0UP9LkgSJUqmqnWEParMVmCm4cSrzcMmPVQthfuZx34ijLXvbPZBhZHQhwbyVZrTiil/>
6. RESPONSIBILITY OF PRIVATE INDIVIDUALS FOR COMPLICITY IN A WAR OF AGGRESSION. Nikola R. Hajdin. Cambridge University Press. 2022. URL: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/A678B986F4933207326E8FD6172CBFD9/S0002930022000501a.pdf/responsibility_of_private_individuals_for_complicity_in_a_war_of_aggression.pdf
7. Ukraine Can Change the Future of Prosecuting Crimes of Aggression. Andrew Clapham. Foreign Policy. 2023. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/02/24/ukraine-russia-war-crimes-trial-putin->

[military/#cookie_message_anchor](#)

КОМПЕТЕНЦІЯ ЄС У СФЕРІ ЯДЕРНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Колодій В. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Зараз гостро постає питання ядерної безпеки. Ми маємо брати до уваги кількість наших ресурсів щоб попередити нові блекаутів. Деякі знання ми можемо взяти з інших держав які навчилися правильно оберігати ядерну енергію та перешкоджати її негативному впливу на людство. Також, наразі для нас важливий вхід у Європейський Союз, тому нам необхідно підлаштовувати наше законодавство під їх рамки. Українська енергетика перебуває у стані війни з 2014 року, проте з початком повномасштабного вторгнення ми зустрілася з переліком нових, ще більш загрозливих викликів, як то ядерний тероризм із захопленням АЕС, численні пошкодження критичної інфраструктури – електричних і газових мереж. Завдання яке я для себе виділила - дослідити правове регулювання засад ядерної політики, а також визначити стратегічні пріоритети її подальшого розвитку в аспекті конституційно-правового регулювання на основі права ЄС. Довести необхідність закріплення їх основних положень в Основному Законі України, а також визначити ядерну політику в контексті екологічної, енергетичної та національної безпеки.

Компетенція Європейського Союзу в сфері ядерної енергетики охоплює широкий спектр областей, включаючи регулювання, безпеку, дослідження та розвиток технологій, міжнародне співробітництво і політику.

Європейська спільнота з атомної енергії (Євратом)— це міжнародна організація для спільного розвитку мирного використання атомної енергії, створення спеціалізованого ринку ядерної енергетики в Європі шляхом розвитку ядерної енергетики та розподілу її серед держав-членів, і продаванням надлишку державам, які не є членами. Проте з роками сфера діяння організації значно розширилася, охопивши велику різноманітність областей, пов'язаних з ядерною енергетикою та іонізуючим випроміненням, таких як охорона ядерних матеріалів, радіаційний захист та будівництво Міжнародного термоядерного реактора.

ЄС регулює ядерну енергетику через Директиву[1] про контроль безпеки ядерних установок, яка встановлює основні принципи безпеки та стандарти для виробництва й забезпечення ядерної безпеки.

ЄС також здійснює великі зусилля щодо дослідження та розвитку ядерних технологій. Програма ЄС з ядерних досліджень та навчання фінансує різноманітні проекти, спрямовані на покращення безпеки, ефективності та сталості ядерної енергетики. Ці проекти включають розробку нових технологій, вивчення ядерних матеріалів та відходів, дослідження радіаційного захисту та сприяння утворенню належно кваліфікованих спеціалістів у цій сфері.

Після аварії на АЕС "Фукусіма-1" було запроваджено ряд заходів щодо зміцнення

ядерної безпеки у всьому світі. В ЄС відбулись значні зміни у директивах [2]-[1].

Попередньою були вимоги до реалізації цілі ядерної безпеки для ядерних установок і вимоги до початкової оцінки та періодичних оглядів безпеки. Оновлена мета безпеки перетворюється на попередження аварій та пом'якшення їх наслідків. Поки для нових ядерних реакторів ціль безпеки застосовується безпосередньо, і це вже має бути розглянуто в проекті заводу, для існуючих ядерних реакторів.

Уперше засади ядерної політики України було визначено в 1990 році [3], тоді зазначили принципи про: неприпустимість застосування ядерної зброї; активна позиція стосовно загального ядерного роззброєння; недопущення несанкціонованого застосування ядерної зброї; підтвердження наміру стати в майбутньому без'ядерною державою; скорочення та знищення ядерної зброї; нерозповсюдження технологій виробництва ядерної зброї; сприяння заходам повного припинення будь-яких випробовувань ядерної зброї [4].

На сучасному етапі основними реальними й потенційними загрозами національній безпеці України є загроза використання з терористичною метою ядерних об'єктів на території України; у сфері цивільного захисту – не підтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України й небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму[5].

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України в зовнішньополітичній сфері є проведення активної міжнародної політики України, участь в заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями та міжнародним тероризмом, протидія поширенню ядерної й іншої зброї масового ураження; у сфері цивільного захисту – підвищення рівнів екологічної, ядерної й радіаційної безпеки, в тому числі перетворення об'єкта «Укриття» Чорнобильської АЕС на екологічно безпечну систему [6],[7]. Надалі питання законодавчого регулювання ядерної політики України правового оформлення не отримали.

Розвиток ядерної енергетики регулюються Енергетичною стратегією України на період до 2030 року[8], згідно з якою передбачається забезпечення збереження до 2030 року частки генерації електроенергії АЕС на досягнутому рівні; продовження експлуатації АЕС в понад проектний термін; підвищення рівня безпеки на вітчизняних АЕС у рамках [9]і додатковими заходами, що рекомендовані за висновками Національного звіту України щодо результатів проведення цільової переоцінки безпеки ядерних установок, розміщених на майданчиках АЕС («стрес-тестів»), з урахуванням уроків аварії на АЕС «Фукусіма»

Пріоритетами розвитку енергетики на довгостроковий період визначено розроблення та затвердження нової Енергетичної стратегії до 2035 року, оскільки чинна Енергетична стратегія України на період до 2030 року не відповідає

сучасним критеріям і потребує оновлення. Угодою [10] передбачається виконання інвестиційних програм у ядерній галузі з метою розвитку наявних і створення нових елементів ядерно-паливного циклу в рамках дотримання міжнародного законодавства в ядерній сфері; підвищення безпеки ядерних реакторів; продовження термінів їх експлуатації; будівництво реакторів нового покоління; будівництво сховища відпрацьованого ядерного палива; перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему

Із початком анексії росією Криму Верховна Рада України прийняла постанову [11] якою закликала державгарантів, відповідно до Будапештського меморандуму, практичними діями підтвердити закріплені в Меморандумі згідно з принципами Заключного акта Гельсінської наради зобов'язання поважати незалежність і суверенітет і наявні кордони України, утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України й гарантії, що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України.

Вищезазначені спроби зміни законодавцями ядерної політики держави засвідчують наявність тенденції до пошуку інструментів забезпечення гарантій державного суверенітету й відновлення територіальної цілісності України з урахуванням міжнародно-правових і конституційно-правових наслідків відмови України від ядерної зброї як засобу забезпечення національної безпеки. Віднайдення таких інструментів є нагальною потребою, адже розв'язаний російськими агресорами воєнний конфлікт на території України висвітив реальні прорахунки чинної системи національної безпеки та нагальну потребу в її оновленні.

Був представлений проект закону у якому йшлося про проголошення України зоною, вільною від ядерної зброї [12] (від 04.04.2001), згідно з яким територія України визначалася зоною, вільною від ядерної зброї, закріплювалися правові засади поводження з ядерною зброєю та ядерними матеріалами на території України. На жаль, надалі зазначені ідеї не були реалізовані, що призвело до негативних наслідків для України. На мою думку, своєчасне законодавче закріплення й оформлення міжнародно-правових гарантій без'ядерної зони відповідно до загальноприйнятих правил і процедур могло б у 2014 році певною мірою унеможливити розповсюдження юрисдикції Російської Федерації як ядерної держави на територію Криму.

В цілому, компетенція ЄС у сфері ядерної енергетики забезпечує безпеку та розвитку ядерної енергетики у ЄС і за його межами. Сподіваюсь, законодавче закріплення засад ядерної політики нашої держави сприятиме проведенню ядерної політики України стосовно оформлення міжнародно-правових гарантій без'ядерного статусу, постановки на порядок денний питання створення без'ядерної зони на території України, у тому числі на території анексованої АР Крим, що сприятиме захисту національних інтересів України в міжнародних відносинах, а також допоможе уникнути безперспективних закликів до володіння

ядерною зброєю та розробок Державної програми відновлення Україною статусу ядерної держави й розробки ядерної зброї як єдиного ефективного механізму стримування агресії з боку росії. На жаль, законодавчо кодифіковано лише окремі аспекти ядерної політики щодо функціонування атомної енергетики та екологічної безпеки, що призвело до відсутності узгодженості правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Директива 2014/87 / Євратом, статті 8а-8с
2. Директива Ради 2009/71/Євратом
3. Декларація про державний суверенітет України
4. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої і внутрішньої політики України»
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» (ст. 7)
6. Закон України «Про основи національної безпеки України» (ст. 8)
7. Закон України від 12.02.2015 № 186-VIII
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2013
9. Комплексна програма підвищення безпеки АЕС України, затвердженої
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.12.2011 № 1270 про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна»
11. Постанову «Про Звернення Верховної Ради України до держав-гарантів відповідно до Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї»
12. Верховної Ради України III скликання, проект Закону України про проголошення України зоною, вільною від ядерної зброї (від 04.04.2001 реєстр. № 7026),

ПЕРСПЕКТИВИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СКОЄННЯ ВОЄННИХ КІБЕРЗЛОЧНІВ

Кондратьєв В. В.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

З початком повномасштабної війни на території України, Росія скоїла цілу низку злочинів, за які деякі винні особи, шляхом співпраці України й міжнародної спільноти, вже були заочно засуджені або мали різні юридичні наслідки. Винятком є воєнні кіберзлочинці, які не були притягненні до правової відповідальності.

Метою даної роботи є дослідження перспектив притягнення до юридичної відповідальності за їх скоєння на національному та міжнародному рівні.

Історично розпочата збройна агресія Росії проти України є війною нового різновиду. Адже напад здійснюється на всіх можливих фронтах, що можуть підірвати суверенітет нашої держави. Міжнародні науковці прозвали дане цілеспрямоване поєднання різних військових форм, методів і тактик та стирання кордонів між ними на одному полі бою гібридною війною [1, с. 35–36]. Кіберзлочинність проти нашої незалежності не є винятком. Адже саме даний вид діяльності може завдати великої шкоди внутрішній будові держави з мінімальними для кіберзлочинця втратами. Тому за останні півтора роки війни ми так часто спостерігаємо повідомлення від Держспецзв'язку про кібератаки на державні органи України [2].

Законодавець, розуміючи важливість захисту технічної безпеки своєї держави, ще у 2017 році створив спеціалізований нормативно-правовий акт для регулювання даної сфери: ЗУ “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”. У п. 8 ч. 1 даного закону ми можемо побачити основоположне визначення, а саме: Кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність (далі - ККУ) та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [3]. Кіберзлочин також може підпадати до воєнних правопорушень у разі, якщо кібератака мала суттєвий вплив на місцеве населення. Наприклад, руйнування цивільної інфраструктури за допомоги кібер атаки може мати такі ж негативні наслідки, що й фізичний напад. [7].

Національне законодавство також передбачає відповідні санкції за визначений вище злочин. Так у Кримінальному Кодексі України (далі – ККУ) виділено цілий розділ (XVII), у якому передбачені відповідні юридичні наслідки за скоєння злочинів спрямованих на перешкоджання роботи технічних засобів усередині держави, так і проти населення країни. Так, у статті 361–363-1, законодавець визначає відповідну правову відповідальність

за скоєння кіберзлочинів у мирний час і під час воєнного стану [4]. Проте зазначені статті не містять власне складів воєнних злочинів, які підпадають під кваліфікацію ст. 438 ККУ і яка не містить посилань на воєнні кіберзлочини. Це, у свою чергу, означає, що відповідні положення ККУ потребують певних змін.

Через місяць після повномасштабного вторгнення законодавець вирішив посилити санкцію та змінити склад воєнних кіберзлочинів (з матеріального на формальний) [5]. Тим самим дав зрозуміти, що даний вид злочинів не залишиться непоміченим і особи, які скоїли вказаний злочин, будуть мати відповідні юридичні наслідки.

У міжнародному праві також є норми стосовно притягнення до відповідальності за воєнні злочини. Так, у статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду зазначений вичерпний перелік воєнних злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) [6]. Слід зазначити, що кіберзлочини, під час бойових дій, не завдають такої самої прямої шкоди як кінетична зброя, тому на відміну від фізичних атак є досить проблематичним класифікувати кібератаку, як воєнний злочин. Але, використовуючи принцип розмежування та аналізуючи завдану шкоду щодо цивільного населення, можливо класифікувати кібератаку, як воєнний злочин. Адже будь-яка кібератака з-боку ворожої держави, що завдала таку шкоду місцевому населенню, що непомірна до шкоди завданої воєнним або стратегічним об'єктам може вважатися воєнним злочином та буде переслідуватися з-боку міжнародного співтовариства. Так, прокурор МКС заявив, що спрямування кібератак проти цивільної інфраструктури можуть призвести до негативних наслідків для місцевого населення, тому тепер МКС буде переслідувати воєнні кіберзлочини в судовому порядку на рівні з іншими воєнними злочинами такими, як кінетичні та фізичні [8].

Більшість воєнних кіберзлочинів скоюється з території Російської Федерації. Логічно було б сказати, що наразі перспектива притягнення до відповідальності винних осіб дуже мала. Адже у фазі активної війни ворог не буде допомагати викривати кіберзлочинців, а тим більше не буде брати участь у притягненні їх до кримінальної відповідальності, як на своєму національному рівні, так і на міжнародному. Адже головне зацікавлене лице та замовник даного виду злочинності, що спрямована на Україну, є сама держава агресор – Росія.

Україна та міжнародна спільнота також це розуміють і тому активно обмінюються інформацією та злагоджено працюють над розкриттям справ та пошуку винних осіб. До прикладу можна взяти Федеральне бюро розслідувань (далі – ФБР) США та інші спеціалізовані міжнародні організації. Наша держава активно співпрацює з міжнародними колегами, тим самим робить впевнені кроки на шляху до викриття кіберзлочинців.

Тут доцільно було б сказати і про роль “білих хакерів”, що займають одну з

провідних ролей у пошуку своїх колег, які порушують закон. Білий хакер – це хакер, дії якого є легальними і не несуть шкоди [9]. Завдяки своїм знанням у кібер криміналістиці вони можуть допомагати правоохоронцям у пошуку злочинців.

Доцільно було б сказати, що активні бойові дії майже унеможливають притягнення до відповідальності злочинця. Для цього потрібна активна співпраця держави в якій той проживає, але у більшості випадків держава наймає хакерів, щоб ті діяли від її імені так, що доказати це практично дуже складно. Або майстерна дія відповідних секретних служб у затриманні та доставці злочинця до суду. Наразі це потребує великих ресурсів, які перспективніше витратити для вирішення більш нагальних питань.

Тут слід зазначити, що головні дії стосовно притягнення винних осіб до відповідальності за скоєння воєнних кіберзлочинів буде після перемоги нашої держави. Адже разом з перемогою відкриється багато можливостей достатніх для розшуку та затримання кіберзлочинців.

Таким чином, воєнні кіберзлочини є серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, які скоюються у кіберпросторі за допомогою ІТ технологій. З початком війни національне законодавство у сфері кібербезпеки зазнало істотних змін. Зміна складу злочину призвела до посилення притягнення до відповідальності винних осіб, дії яких хоча й не призвели до наслідків, але мали на меті посягання на технічну безпеку держави. Але ця відповідальність стосується переважно кіберзлочинів, які можна відносити до категорії так званих транснаціональних злочинів. У той час як положення ККУ про відповідальність за воєнні злочини, скоєні у кіберпросторі, ще потребують розвитку. У міжнародному праві воєнні кіберзлочини підпадають до юрисдикцію МКС, у разі, якщо вони завдали негативних наслідків місцевому населенню чи цивільній інфраструктурі, що непорівняна до наслідків завданих військовим об'єктам або комбатантам. Тим самим, ми можемо сказати, що після перемоги нашої держави воєнні кіберзлочини будуть розслідуватися на рівні з іншими тяжкими злочинами та, незважаючи на складність пошуку винних осіб, у міжнародному праві та національному законодавстві існують норми за якими злочинці будуть нести юридичну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Frank G. H. Hybrid Warfare and Challenges. Joint Forces. *Quarterly* 52. 2009. P. 34–39.
2. Державна служба захисту зв'язку та захисту інформації України. Нова кібератака на державні органи України. URL: [Увага! Нова кібератака на державні органи України \(сір.gov.ua\)](#) (дата звернення: 26.09.2023)
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 45, ст.403. Дата оновлення: 17.08.2022 р. URL: [Про основні засади забезпе... | від 05.10.2017 № 2163-VIII \(rada.gov.ua\)](#) (дата звернення: 26.09.2023)

4. Кримінальний Кодекс України від 5.04.2001 р. № 25-26, ст.131. Дата оновлення: 11.08.2023 р. URL: [Кримінальний кодекс України | від 05.04.2001 № 2341-III \(rada.gov.ua\)](#) (дата звернення: 28.09.2023)
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2149-IX. URL: [Про внесення змін до Криміна... | від 24.03.2022 № 2149-IX \(rada.gov.ua\)](#) (дата звернення: 28.09.2023)
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. № 995_588. Дата оновлення: 01.07.2002 р. URL: [Римський Статут Міжнародного Криміналь... | від 17.07.1998 \(rada.gov.ua\)](#) (дата звернення: 29.09.2023)
7. Raoul Wallenberg Institute: Can cybercrimes Be war crimes? URL: [Can Cybercrimes Be War Crimes? - The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law \(lu.se\)](#) (дата звернення: 07.10.2023)
8. Cyberdaily.au: The ICC will now prosecute cyber war crimes. URL: [The ICC will now prosecute cyber war crimes - Cyber Daily](#) (дата звернення: 08.10.2023)
9. Білі хакери – хто вони? URL: [Білі хакери - хто вони? \(indevlab.com\)](#) (дата звернення: 29.09.2023)

СЕСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Кривенко С. Д.

**Чернівецький національний університет імені Юрія
Федьковича**

24 лютого змінило життя кожного українця, росія порушила спокій та зруйнувала мирне життя українських сімей, дітей, людей похилого віку... Однією з гострих проблем конфлікту є насильство, оскільки багато жінок постраждало від цього як фізично, так і морально. Найгіршою формою насильства є сексуальне, так як на тимчасово окупованих територіях українська влада не може ніяк протидіяти цьому, а звичай ведення війни систематично порушуються.

Українське законодавство ніколи не регулювало проблеми гендернообумовленого насильства саме в контексті збройного конфлікту. Також, в українському законодавстві не визнається сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, як окремий злочин. Це створює перешкоди для покарання винних осіб, а також для надання допомоги постраждалим. В Україні існує потужна волонтерська система, що підтримує осіб, постраждалих від домашнього насильства. Кризові центри, волонтери, психологи та просто небайдужі, які щодня допомагають цих людям. Після повномасштабного вторгнення і з приїздом ВПО кризові центри створили потужні хаби у підтримці таких людей. Проте, багато жінок не змогли виїхати та потерпають від насильства зі сторони військових рф досі.

Станом на сьогодні у ВРУ зареєстровано два законопроекти, а саме — Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії проти України” №7520-1 від 18.07.2022 та Проект Закону України “Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації” №7385 від 17.05.2022 [2].

Це маленькі, але дуже великі та дуже рішучі кроки, щоб захистити людей, які постраждали від вторгнення, адже зміни в законодавстві дасть змогу покарати винних.

На жаль, не лише жінки потерпають від насильства в умовах конфлікту. Кожен четвертий чоловік зазнав сексуального примусу. Чоловіки, так як і жінки зазнають сексуального гвалтування як одну із форм катування з метою отримання зізнань шляхом згвалтувань, примусового оголення, погроз вчинення сексуального насильства щодо них самих або їхніх родичів [1]. Чоловіки піддаються кастрації, а жінки – сексуальному рабству, примусу до проституції та іншим формам сексуального насильства.

Сексуальне насильство, пов'язане із конфліктом, може становити складову таких міжнародних злочинів, як воєнні злочини, злочини проти людяності або злочин геноциду. Тому, потрібно документувати кожен злочин, ділитись деталями та розповідати. Кожен задокументований злочин дає можливість в майбутньому покарати росію. Хоч і перелік порушень передбачених Женевськими конвенціями 1949 та Додатковим Протоком I не містить положень про зґвалтування але із прецедентного права міжнародних кримінальних трибуналів (МКТ) також впливає, що зґвалтування прирівнюється до катування, а тому може переслідуватися в судовому порядку як «серйозне порушення» [3].

Також, важливим є реабілітація після насильства, людина повинна бути забезпечена всебічною підтримкою. Адже процес відновлення є тривалим. Ще важливо підготувати населення та оточуючих, адже випадки сексуального насильства є частими і не всі вміють правильно та коректно підтримати та допомогти постраждалому. Життя вже ніколи не буде таким як раніше, тому нам потрібно готувати свою психіку до жахливих історій.

Отже, Україна має величезний досвід та на жаль є жертвою сексуального насильства у умовах конфлікту. Потрібно створювати різноманітні спеціалізовані центри для підтримки таких людей. Де кожна людина яка постраждала могла б знайти прихисток, психологічну та матеріальну підтримку. Удосконалювати законодавство та покарати винних у цих страшних злочинах. Та, найголовніше знайти ті методи та інструменти, які допоможуть цим людям адаптуватись та чим скоріш повернутись до звичного життя .

Список використаних джерел

1. Сексуальне насильство в умовах конфлікту та міжнародний досвід: дискусія за сприяння МОМ шукала відповіді на чутливі питання. <https://ukraine.iom.int/uk/news/seksualne-nasylstvo-v-umovakh-konfliktu-tamizhnarodnyy-dosvid-dyskusiya-za-spryyannya-mom-shukala-vidpovidi-nachutlyvi-pytannya>.
2. Актуальні напрямки роботи України у сфері реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, та надання репарацій постраждалим. <https://jurfem.com.ua/aktualni-napryamky-roboty-reakhuvannyana-snpk-reparatsii/>.
3. Сексуальне насильство під час збройних конфліктів: загальний огляд. <https://jurfem.com.ua/seksualne-nasylstvo-pid-chas-zbroinyh-konfliktiv-zagalnyiogyad/>.

ШЛЯХИ ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Крижанівська А. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сьогодні наша планета щодня здригається від жахів війни, так було раніше, так є зараз і так буде в майбутньому. Для того, щоб справедливо покарати держави, які чинять безумовно непоправні злочини, були засновані та введені в роботу численні міжнародно-правові судові інстанції, метою яких є притягнення до відповідальності як країн, так і окремих індивідів. Найбільш відомі серед цих організацій – це, звісно, Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд, спеціально створені військові трибунали та інші. У наш час покараною має бути російська федерація, яка чинить агресію в Україні.

I. Відповідальність держави за вчинення міжнародних протиправних діянь

1. Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй

Україна станом на зараз має дві справи проти російської федерації в Міжнародному суді ООН.

Перша з них – справа про ймовірне порушення росією двох конвенцій: *Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999)* та *Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965)*. Обидні конвенції містять відповідні норми, що дозволило Україні в 2017 році розпочати провадження в Міжнародному суді ООН. [8]

Основна ідея цієї справи – порушення росією двох зазначених конвенцій. Тобто *держава-агресор фінансує та організовує вчинення терористичних актів на всій території України*, навіть де не ведуться безпосередні воєнні дії. А також російська федерація здійснює расову дискримінацію проти етнічних українців і кримських татар у Криму ще з 2014 року, що порушує відповідну конвенцію.

Друга справа в Міжнародному суді ООН – порушення росією *Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948)* – подана 26 лютого 2022 року як *правова реакція на повномасштабне вторгнення росії на територію України*.

Суть цієї справи в маніпуляції та спекуляції російською федерацією поняттям злочину геноциду, який Україна нібито чинить на Донбасі ще з 2014 року. Держава-агресор, звісно, використала це на свою користь з метою розгортання так званої «спеціальної військової операції», тобто

повномасштабного вторгнення. 16 березня 2022 року в цій справі був прийнятий наказ про тимчасові заходи, доволі сприятливий для української сторони.

Варто також зазначити, що Україна в позові не звинуватила росію прямо, тому що Міжнародний суд ООН ще ніколи у своїй практиці не приймав рішення про те, що якась держава чинить геноцид, тому що це дуже серйозний злочин, із яким потрібно працювати надзвичайно обережно.

Щоб злочин геноциду вважався правомірним і визнавався, потрібні:

- вироки національних судів щодо злочину геноциду за **статтею 442 Кримінального кодексу України**;
- документи міжнародних організацій (особливо ООН), які фіксують факт геноциду;
- ордери на арешт від МКС щодо вчинення злочину геноциду.

Україна, на жаль, ще не має майже жодного з цих елементів, тому й вирішує поки не робити позов проти росії щодо вчинення геноциду. Наразі наявні лише вироки національних судів за злочин публічного підбурювання до геноциду.

2. Європейський суд з прав людини

Європейський суд з прав людини в цьому контексті розглядає дві категорії справ:

- 1) громадянин VS держава;
- 2) держава VS держава.

Нині є декілька позовів до Європейського суду з прав людини щодо порушень російською федерацією **Європейської конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод**. Юрисдикція цієї установи обмежується лише цим міжнародним договором. У Міжнародному суді ООН нашу державу представляє Міністерство закордонних справ України, а в Європейському суді з прав людини це робить Міністерство юстиції України.

3. Арбітражні трибунали (Конвенція ООН із морського права, 1982)

Україна має дві справи в цих трибуналах, які адмініструються Постійною палатою третейського суду. Ці дві справи також веде Міністерство закордонних справ і вони стосуються:

- 1) прав прибережної держави;

2) українських військових кораблів і їхнього проходу в Керченській протоці в листопаді 2018 року.

Зважаючи на те, що Арбітражний трибунал тоді ще не сформували, то, згідно з положеннями *Конвенції ООН із морського права 1982 року*, Україна зробила позов до суду, що діє в структурі ООН на постійній основі – Міжнародного трибуналу з морського права в Гамбурзі. [7]

II. Індивідуальна міжнародно-правова кримінальна відповідальність за вчинення міжнародних злочинів

Україна наразі не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, але визнала юрисдикцію МКС згідно з пунктом 3 статті 12 згаданого документа. МКС зараз проводить розслідування ситуації в Україні та розглядає конфлікт з 21 листопада 2013 року без фінальної дати. [5]

17 березня 2023 року Міжнародний кримінальний суд видав перші два ордери на арешт чинного президента володимира путіна та російської уповноваженої при президентові російської федерації з прав дитини Марії Львової-Белової щодо ймовірного вчинення воєнних злочинів на території України, а саме: депортації – незаконного переміщення – українських дітей із території України на територію російської федерації, що порушує *статті 8(2) (a)(vii) і 8(2) (b)(viii) Римського статуту*. Фахівці переконані, що видання цих ордерів потягне за собою низку інших, що стає історичною подією. [10]

Механізми міждержавної взаємодії

Наприклад, «Спільний слідчий рух» (*Joint Investigation Team*) – це ініціатива, де *Україна разом із Литвою, Польщею, Латвією, Естонією, Словаччиною та Румунією* співпрацюють та активно обмінюються інформацією заради перемоги нашої держави. Метою JT є сприяння розслідуванню та переслідуванню у відповідних країнах, а також перегляд справ, які можуть бути передані Міжнародному кримінальному суду. Агентство надає критичну підтримку всім сторонам JT, у тому числі й слідчим на місцях на території України. [13]

Висновок

Отже, механізми притягнення до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів – це тема, що є доволі актуальною та розвиненою сьогодні через російсько-українську війну, тому на прикладі притягнення росії до відповідальності можна розглянути, якщо не всі, то точно більшість найдієвіших алгоритмів, які фактично працюють на практиці як з історичної точки зору, так і з сучасної.

На мою думку, кожна держава повинна за можливості бути обізнаною

про такі алгоритми та механізми, а також слідкувати за тим, як вони імплементуються Україною наразі та застосовуватимуться нашою державою в майбутньому після перемоги в цій жорстокій війні.

Урешті-решт одним із важливих кроків стане ще й ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що дозволить посилити національне законодавство нашої держави та зробити притягнення злочинців до міжнародно-правової відповідальності ефективнішим.

Список використаних джерел:

1. Білас І. Г. Міжнародно-правова відповідальність за воєнні злочини проти України. Сучасні проблеми розвитку міжнародного та європейського права. 2023. С. 9–27.;

2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 1948;

3. Кримінальний кодекс України, 2001;

4. Лебідь В. Спеціальний механізм правосуддя для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини проти українського народу: що це таке? – Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/spetsialnyyemekhanizm-pravosuddia-dlia-prytiahnennia-do-vidpovidalnosti-za-mizhnarodnizlochyny-proty-ukrainskoho-narodu-shcho-tse-take/> (дата звернення: 03.10.2023);

5. Ліскович М. Україна та Римський статут: чому треба ратифікувати цей договір?. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3691045-ukraina-ta-rimskij-statut-comutreba-ratifikuvati-cej-dogovir.html> (дата звернення: 04.09.2023);

6. Маккейн: називаймо Путіна тим, ким він є. Він – бандит, убивця і агент КДБ. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/world/2016/12/12/353170_makkeyn_davayte_nazivat_putina.html (дата звернення: 03.10.2023);

7. Назарчук І. Україна проти Росії у справі про імунітет військових кораблів. Коли чекати рішення в Гаазі по суті?. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-proty-rosiyi/31507428.html> (дата звернення: 02.09.2023);

8. Редакція ТСН. Про міжнародний трибунал над Путіним, репарації та воду в Крим: інтерв'ю з Антоном Кориневичем. *ТСН.ua*. URL: <https://tsn.ua/exclusive/pro-mizhnarodniy-tribunal-nad-putinim-reparaciyi-ta-voduv-krim-interv-yu-z-antonom-korinevichem-2008900.html> (дата звернення: 20.09.2023)

9. Резолюція Генеральної асамблеї ООН 33/14 від 14 грудня 1974 року;

10. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998;

11. Сучасні проблеми розвитку міжнародного та європейського права (з

нагоди ювілею професора І. Г. Біласа) : монографія, заг. ред. д.п.н. проф. В.В. Копійки. Київ : Посвіт, 2023. 304 с. (дата звернення: 03.10.2023);

12. Dannenbaum T. Mechanisms for Criminal Prosecution of Russia's Aggression Against Ukraine. *Just Security*.

URL: <https://www.justsecurity.org/80626/mechanisms-for-criminal-prosecution-of-russias-aggression-against-ukraine/> (date of access: 03.10.2023);

13. Joint investigation team into alleged crimes committed in Ukraine. Eurojust. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/joint-investigation-team-alleged-crimes-committed-ukraine> (date of access: 04.09.2023);

14. McDougall C. Why Creating a Special Tribunal for Aggression Against Ukraine is the Best Available Option: A Reply to Kevin Jon Heller and Other Critics. *Opinio Juris*. URL: <http://opiniojuris.org/2022/03/15/why-creating-a-special-tribunal-for-aggression-against-ukraine-is-the-best-available-option-a-reply-to-kevin-jon-heller-and-other-critics/> (date of access: 03.10.2023);

15. Orentlicher D. How States Can Prosecute Russia's Aggression With or Without "Universal Jurisdiction". *Just Security*. URL: <https://www.justsecurity.org/80818/how-states-can-prosecute-russias-aggression-with-or-without-universal-jurisdiction/> (date of access: 03.10.2023).

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**Курч І. І., Возняк А. В.****Львівський національний університет імені Івана Франка**

Всесвітньо відомим під час збройних конфліктів є факт застосування ворожими сторонами найбільш ганебних та антиморальних тактик проти мирного населення, як таких, що принижують принципи гідності, особистої свободи та низку інших фундаментальних прав та свобод людини. Однією з таких є вчинення актів сексуального насильства, що включає до свого змісту практику згвалтування, сексуального рабства, примусу до проституції, примусової вагітності, примусової стерилізації, примусового шлюбу і ряду інших офіційно задекларованих форм.

Як зазначає І.Берднік, “в більш загальному контексті, сексуальне насильство може бути розглянуте як прояв гендерно-обумовленого насильства, яке порушує принципи рівності та є серйозним порушенням прав людини. Дії сексуального характеру, які вчиняються умисно та без відповідної згоди, є актами сексуального насильства.” [8, с. 374]

Відносно недавнє визнання за Римським статутом сексуального насильства як воєнного злочину (ст. 8) дало можливість кваліфікувати довго не врегульовані відносини як грубі порушення норм міжнародного права. З історичної ретроспективи поява таких злочинів датується досить давно. «Найбільше задоволення у житті – перемогти своїх ворогів, гнати їх перед собою, позбавляти їх багатства, бачити, як ті, хто їм дорогі, купаються у сльозах, їздити на їхніх конях, спустошувати їх дружин та доньок», – крилаті слова Чингісхана, наймогутнішого завойовника у світовій історії, який заснував найбільшу імперію у XIII ст., і який неодноразово використовував масові згвалтування як засіб ведення війни [1, с. 189].

Існує така концепція – «принципал-агент». У ній йдеться про те, що рядові солдати використовують можливості війни, щоб потурати своїм егоїстичним мотивам, вивільняти темний бік людської природи й вчиняти сексуальне насильство [1, с. 191]. Жінки та дівчата виступають першочерговою мішенню, оскільки гендерне насильство в повсякденному житті глибоко вкорінене, і тому в ситуації конфлікту подібне насильство швидше «нормалізується».

Під час Другої світової війни жінки неодноразово стикалися з сексуальним насильством. Прикладом можуть слугувати так звані “жінки для втіхи”, примушені Імператорською армією Японії до сексуального рабства. Історичні джерела стверджують, що близько 200 000 жінок та неповнолітніх дівчат стали жертвами “пунктів втіхи”, де щодня піддавалися гвалтуванням та тортурам, у результаті чого зазнали фізичної (стали безплідними та перенесли венеричні захворювання) та психічної шкоди.

Варто відзначити, що після широкомасштабних актів сексуального насильства в колишній Югославії в 1990-х роках Рада Безпеки ООН оголосила, що систематичне затримання та згвалтування жінок є міжнародними злочинами та задекларувала наміри щодо розробки заходів їх припинення та попередження. Проведення кримінальних трибуналів по Руанді та Югославії

виявило підстави розглядати зґвалтування не тільки як ізольований окремий злочин, а і як повномасштабний засіб ведення війни. Таким чином, на міжнародному рівні було прийнято низку законів, які оголошують зґвалтування, примусову вагітність і примусову проституцію воєнними злочинами та злочинами проти людства.

На сучасному етапі розвитку міжнародного права існує значна кількість міжнародно-правових норм, які закріплені в різноманітних конвенціях та інших міжнародних документах. Ці норми встановлюють механізми для захисту прав людини у випадках сексуального насильства під час збройних конфліктів в рамках міжнародного кримінального права, міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини.

При розгляді питання міжнародних збройних конфліктів і їх заборону, необхідно виходити з положень Женевських конвенцій 1945 року. Згідно з Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни, у статті 3 забороняється будь-яке насильство над життям і особистістю, включаючи всі види вбивства. Крім того, стаття 27 надає особливий захист жінкам від будь-яких посягань на їхню честь, зокрема зґвалтування, примушування до проституції та будь-яке інше порушення їхньої гідності.

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 року, у статті 75 передбачає заборону «знущання над людською гідністю, зокрема, поведження, що принижує, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі» щодо всіх осіб, які не беруть безпосередньої участі або припинили брати участь у військових діях. Значущість цієї норми полягає в тому, що вона є першою нормою МГП, яка встановлює безпосередню заборону зґвалтування, що стосується не тільки жінок, але і чоловіків. Стаття 76 надає жінкам безпосередній захист від

«зґвалтування, примусу до проституції та будь-яких інших форм непристойних посягань», а стаття 77 гарантує захист дітей «від будь-якого роду непристойних посягань»

В контексті не міжнародних збройних конфліктів перш за все необхідно проаналізувати спільну для чотирьох Женевських конвенцій статтю 3, визнану Міжнародним Судом ООН такою, що закріплює «елементарні міркування гуманності» застосовні до всіх видів збройних конфліктів. Спільна стаття 3 забороняє сексуальне насильство через заборону «насильства над життям й особистістю, зокрема всіх видів вбивств, завдання каліцтв, жорстокого поведження й катування», а також заборону «наруги над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поведження»

Норми звичаєвого МГП також забороняють зґвалтування та інші форми сексуального насильства. Зокрема, у Дослідженні Міжнародного комітету Червоного хреста щодо звичаєвого права говориться про те, що ця заборона діє як під час міжнародних, так і не міжнародних збройних конфліктів та спрямована на захист жінок, дівчат, хлопчиків та чоловіків

Універсальні міжнародні договори про права людини не містять прямої заборони сексуального насильства. Зокрема, основний універсальний документ щодо прав жінок – Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року – безпосередньо забороняє лише «торгівлю жінками та експлуатацію жіночої проституції». Однак, у Конвенції міститься заборона

«дискримінації щодо жінок в усіх її формах», яка включає гендерно-обумовлене насильство, в тому числі сексуальне. Важливими є положення Конвенції ООН про права дитини 1989 року, що покладає на держави-учасниць зобов'язання захищати дітей від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального насильства та вживати всіх необхідних заходів задля запобігання цим злочинам.

Натомість на регіональному рівні існують норми, що прямо забороняють сексуальне насильство. Так, Міжамериканська конвенція про запобігання, покарання і викорінення насильства щодо жінок 1994 року забороняє «насильство стосовно жінок», до якого відноситься фізичне, психологічне та сексуальне насильство незалежно від того, чи має воно місце у публічній, чи в приватній сфері. За даними МВС України з початку повномасштабного вторгнення, слідчі Національної поліції України зафіксували вже понад 12 тисяч воєнних злочинів, які не мають терміну давності. На відміну від інших форм насильства, які відбуваються під час кризи, інформація про сексуальне насильство часто є недостатньо висвітленою та неповністю задокументованою.

Між Урядом України та ООН було підписано Меморандум про співробітництво щодо запобігання та протидії сексуальному насильству в умовах конфлікту, зокрема посилення захисту від сексуального насильства вимушено переміщених осіб. Відповідно до Угоди, ООН надаватиме допомогу правоохоронним органам України у розслідуванні фактів сексуальних злочинів російських окупантів та постраждалим від сексуального насильства під час війни. Передбачено створення спеціалізованих центрів надання допомоги та напрацювання єдиної методології роботи в таких центрах

На Київщині та Сумщині функціонує спеціалізована поліцейська мобільна група для виявлення та розслідування фактів сексуального насильства проти мирних жителів. Поліціанти спільно з психологами проводять бесіду з цивільним населенням, опрацьовують інформацію про ймовірні випадки зґвалтувань та інших злочинів сексуального характеру, надають психологічну допомогу [9, с. 212].

Українське законодавство не повністю сумісне з міжнародним правом і не може ефективно розслідувати сексуальне насильство, особливо в умовах конфлікту. Важливо внести зміни до чинних нормативних актів, забезпечивши таким чином, щоб справи СНПК розглядалися без нереалістичних очікувань з точки зору наявних доказів і визначень. Прискорення цього процесу полегшить пошук справедливості для жертв сексуального насильства. Звіт УВКПЛ містить детальні рекомендації щодо статей кримінального кодексу та закону про докази, які необхідно змінити, щоб забезпечити ефективне переслідування сексуального насильства, особливо в конфліктних ситуаціях.

Пропозиціями ООН щодо кращої класифікації СНПК в Україні на національному рівні є: визначення терміну «зґвалтування» відповідно до міжнародного визначення, взяття до уваги елементів примусу та заохочення судів використовувати інші форми доказів, такі як показання потерпілих і свідків, речові докази з місця злочину та документальні докази, а не покладатися виключно на імунобіологічні тести та судово-медичні експертизи тіл жертв [7, с. 21].

Отже, незважаючи на те, що проблема сексуального насильства під час збройних конфліктів має свої корені ще в далекому минулому, класифікувати її як воєнний злочин почали лише у ХХ столітті, що посприяло створенню важливих механізмів захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів, які регулюються численними міжнародними документами. Під час російсько-української війни питання СНПК стало особливо гострим та актуальним, тому логічним буде припущення про майбутнє удосконалення існуючих та напрацювання нових міжнародно-правових засобів превенції для створення потужного юридичного масиву норм, які будуть спрямовані на попередження, запобігання та вирішення військових злочинів, зокрема таких, що пов'язані з сексуальним насильством.

Список використаних джерел:

1. Харитоновна. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ, У ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ. *КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ* : Матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. 2022. С. 189–201. URL: https://nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/09/konf_kryminalno_ppravovi_vidpovidi_pono_marenko_2022.pdf#page=189.
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женева, 12 серпня 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
Римський статут міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
5. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 р. : станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
6. UN Human Right, UN Women Ukraine. Strategy for Prevention of and Response to Conflict Related Sexual Violence in Ukraine. *UNITED NATIONS UKRAINE*. URL: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/Country/Ukraine/CRSV%20Strategy%20EN.pdf> (date of access: 05.04.2019).
8. Berdnik I. V. To the issue of qualification of sexual violence in the conditions of international armed conflict. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2023. № 6. С. 373–378. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.69>

9. Федоровська Н. В.. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ, У ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ. *СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН* : Матеріали міжнар. наук.

конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. 2022. С. 207-213. URL:

https://nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/09/konf_kryminalno_pravovi_vidpovi_di_pon_omarenko_2022.pdf#page=207

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В БЕЛЬГІЇ ТА
УКРАЇНІ**

Кінаш М. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Міжнародний комерційний арбітраж є одним із важливих інструментів вирішення спорів в сфері міжнародного бізнесу та торгівлі. Здатність розв'язувати конфлікти без необхідності звертатися до національних судів робить арбітраж вкрай привабливим для бізнес-спільноти та інвесторів. Однак, в кожній країні правове регулювання міжнародного комерційного арбітражу може відрізнятись, враховуючи юрисдикційні особливості та культурні аспекти.

Ця робота спрямована на глибокий аналіз та порівняння правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу в двох важливих країнах: Бельгії та Україні. Бельгія, розташована в серці Європи, і Україна, що розвиває свою економіку та торгівельні зв'язки з усім світом, представляють власні підходи до регулювання міжнародного комерційного арбітражу.

Бельгія наразі є державою з перехідною економікою з точки зору її місця в арбітражі. Багато в чому це ідеальна юрисдикція для арбітражу, особливо для міжнародного арбітражу, оскільки розташування інституцій Європейського Союзу в Брюсселі означає, що Бельгія має одну з найбільш розвинених груп юристів-практиків у Європі. Вплив інституцій Європейського Союзу також означає, що існує великий досвід проведення заходів, які потребують транскордонної взаємодії з різними учасниками [1].

Було прийнято рішення розглянути основні інститути, що відповідають за функціонування МКАС. Серед них, зокрема можна визначити наступні: склад арбітражного суду, компетенція, арбітражне провадження, винесення.

Склад та призначення арбітражного суду:

Загалом кардинальних відмінностей не спостерігається. Основні правила: до складу третейського суду має входити непарна кількість третейських суддів призначається три арбітри якщо сторони не домовилися та допускається одноособовий склад арбітражного суду. Проте якщо сторони не можуть домовитися про вибір арбітра в арбітражному розгляді з одноособовим арбітром, у Бельгії його призначає голова суду першої інстанції, винісши ухвалу на користь сторони, що заявила клопотання звернулася [2]. В Україні ж призначення здійснюється Президентом Торгово-промислової палати України [3]. Хоча профільний закон не врегульовує це питання, Регламент МКАС при ТПП України встановлює саме такі норми [4].

При призначенні арбітра орган зважає на будь-які вимоги, що ставляться до кваліфікації арбітра угодою сторін, і такі міркування, які можуть забезпечити

призначення незалежного і неупередженого арбітра, а в разі призначення одноособового або третього арбітра бере також до уваги бажаність призначення арбітром особи іншого громадянства, ніж громадянство, до якого належать сторони. Також необхідно порушити питання відводу арбітра, у разі виникнення підстав для цього. Арбітр зобов'язаний повідомити про обставини, що можуть стати підставою для обґрунтованих сумнівів щодо його незалежності або неупередженості. Сторона може заявити відвід арбітру, призначеному цією стороною або в призначенні якого вона брала участь, лише з причин, про які їй стало відомо після його призначення. Таким чином забезпечується принцип неупередженості сторін, котрі беруть участь в арбітражному провадженні та зменшення випадків відводу арбітрів через суб'єктивні переконання сторін.

Компетенція арбітражного суду:

Арбітражний суд може прийняти рішення про власну юрисдикцію, в тому числі щодо будь-яких заперечень стосовно існування або дійсності арбітражної угоди. З цією метою арбітражна угода, яка є частиною договору, розглядається як угода, незалежна від інших умов договору. Рішення арбітражного суду про нікчемність договору не тягне за собою недійсність арбітражної угоди. Заява про відсутність у арбітражного суду юрисдикції повинна бути зроблена не пізніше подання першої письмової заяви стороною. Стороні не перешкоджає заявляти таке клопотання той факт, що вона призначила арбітра або брала участь у призначенні арбітра. Таким чином можемо зробити висновок, що законодавець дає можливість визнати стороні помилку в призначенні арбітра та зробити все можливе, щоб арбітражний розгляд відбувався на засадах верховенства права [2, 3]. Ці положення є схожими як для України так і для Бельгії.

Арбітражне провадження:

За умови дотримання положень профільного закону сторони можуть на свій розсуд домовитись про процедуру розгляду справи третейським судом. У разі відсутності такої угоди третейський суд може з дотриманням положень вести арбітражний розгляд таким чином, який він вважає належним. Повноваження, надані третейському суду, включають повноваження на визначення допустимості, належності, істотності та значущості будь-якого доказу, проте існують аспекти, котрі кардинальним чином відрізняються. Бельгія врегульовує питання, що стосується ситуації, коли сторона володіє доказами, склад арбітражного суду може зобов'язати її розкрити ці докази на умовах, визначених складом арбітражного суду, і, у разі необхідності, під загрозою сплати штраф [2]. Таким чином, цей аспект інституту арбітражного провадження є показником спроб Бельгії забезпечити рівень арбітражного провадження на найвищому рівні.

Сторони можуть на свій розсуд домовитись про місце арбітражу. У разі відсутності такої домовленості місце арбітражу визначається третейським судом з урахуванням обставин справи, включаючи фактор зручності для сторін. Незважаючи на це положення, третейський суд може, якщо сторони не

домовились про інше, зібратись в будь-якому місці, яке він вважає належним для проведення консультацій між його членами, заслуховування свідків, експертів чи сторін або для огляду товарів, іншого майна чи документів.

Будь-яка заінтересована третя особа може звернутися до складу арбітражного суду з клопотанням про вступ до розгляду справи. Клопотання має бути подане до складу арбітражного суду в письмовій формі, і склад суду повинен повідомити його сторонам. Сторона може клопотати про залучення до участі у справі третьої особи. У будь-якому випадку, допустимість такого вступу вимагає наявності арбітражної угоди між третьою особою та сторонами, що беруть участь в арбітражному розгляді. Крім того, таке приєднання здійснюється за одностайною згодою складу арбітражного суду [2]. В Україні, на відміну від Бельгії, відсутній інститут залучення третьої особи [3].

Винесення арбітражного рішення:

Третейський суд вирішує спір згідно з такими нормами права, які сторони обрали як такі, що застосовуються до суті спору. Якщо в ньому не висловлено іншого наміру, будь-яке положення права або системи права будь-якої держави повинно тлумачитись як таке, що безпосередньо відсилає до матеріального права цієї держави, а не до її колізійних норм. У разі відсутності якої-небудь вказівки сторін третейський суд застосовує право, визначене згідно з колізійними нормами, які він вважає застосовними. Загалом ці положення є спільні для обох держав.

Список використаних джерел

1. Arbitration hearing in Brussels. *Brussels arbitration hub*: веб-сайт. URL: <http://brusselsarbitrationhub.eu> (дата звернення: 10.10.2023)
2. Belgian Judicial Code. *Judicial Code: Provisions Relating to Arbitration*. URL: https://www.arbitrationbelgium.com/brochures%20EN/pdf_code_judiciaire (дата звернення: 10.10.2023)
3. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 25. С. 198.
4. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України від 1 січня 2018 р. Київ. 2017. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Reglament-ISAS-pry-TPP-Ukrayiny.pdf> (дата звернення: 10.10.2023)

Сучасна Україна стоїть на межі історичних змін. Обраний нею у 2014 році під час Революції гідності вектор інтеграції до Європейського Союзу обумовив чіткий напрямок трансформації та розвитку не тільки системи національного права, але й українського суспільства в цілому. З моменту набуття незалежності у 1991 році для України вступ до Європейського Союзу завжди був пріоритетною ціллю, про що зазначалось у нормативно-правових актах з питань зовнішньої політики та міжнародного співробітництва. Проте з початком повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну її євроінтеграційні прагнення не тільки посилились, але й стали «життєво необхідними» для збереження української нації, а також свободи й демократії в нашій країні.

На фоні останніх подій (2022-2023 рр.) у відносинах між Україною та країнами Європейського Союзу намітились суттєві зрушення у питанні щодо перспективи повного членства України в ЄС, проте Україна на даному шляху стикається з різного роду викликами. Варто зазначити, що співпраця з ЄС є одним зі способів зміцнення позицій країни у світовій системі міжнародних відносин, засобом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої та демократичної держави.

Інтеграційний вибір будь-якої країни має щонайменше три аспекти: правовий, економічний, політичний. Для України ці три аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету і державності, економічний – розвиток країни і добробут народу, політичний – це забезпечення цивілізаційного майбутнього Українського народу [1, с. 59].

Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Україна, зіткнувшись із масштабною військовою інтервенцією російської федерації та, потерпаючи від величезних людських і фінансово- економічних втрат, у червні 2022 року змогла отримати статус кандидата на вступ до ЄС, а Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка реалізувалася з 2014 року, була доповнена положенням про майбутнє членство в ЄС. Таке рішення стало проявом солідарності європейської спільноти з Україною в її боротьбі за європейські цінності та державний суверенітет.

Варто зазначити, що військова агресія з боку Росії тільки підкреслила необхідність якнайшвидшої євроінтеграції України, зокрема в контексті безпеки. Продемонстрована близькість задекларованих підходів між Україною та ЄС щодо ідентифікації стратегічних інтересів та цінностей створює сприятливе середовище для розвитку взаємовигідного безпекового співробітництва, незважаючи на теперішні кризові явища, спровоковані агресивними діями Росії. Прагнення України до вступу до ЄС є додатковим стимулом для цього, зокрема з питань створення потенціалу стримування

агресії з боку РФ, подолання вже наявних наслідків російської агресії проти України та врегулювання інших регіональних конфліктів. Цілеспрямована, виважена реалізація цього прагнення сприятиме не лише забезпеченню безпекових інтересів України, але й зміцненню європейської та глобальної безпеки [2. С.93].

Для повноправного членства Україна, як і всі країни-кандидати, які прагнуть увійти в ЄС, повинна відповідати Копенгагенським критеріям. Копенгагенські критерії - це основні критерії, які повинні виконати країни, що прагнуть вступити до Європейського Союзу. Вони були прийняті в 1993 році на саміті Європейської Ради в Копенгагені і включають в себе політичний, економічний та членський критерії. Науковий співробітник Інституту світового господарства м. Кіль (Німеччина) Даніель П'яццо вважає: «Зазначені сфери реформування взаємопов'язані, оскільки успіх в одній з них буде досягтися тільки при наявності достатнього прогресу в двох інших.» [3].

Європейська комісія, яка оцінює прогрес країн-кандидатів у виконанні Копенгагенських критеріїв, визнала, що Україна зробила значний прогрес у всіх трьох критеріях. Щодо *політичного критерію*, то Україна має стійкий демократичний режим з вільними виборами, незалежними судами та розвиненими громадянськими свободами. Вона також зробила значний прогрес у боротьбі з корупцією та захисті прав меншин. Стосовно *економічного критерію* - Україна має дієву ринкову економіку з відкритою зовнішньою торгівлею та розвиненим приватним сектором. Вона також зробила значний прогрес у пристосуванні своєї економіки до стандартів ЄС. Також, Україна визнає всі політичні, економічні та монетарні цілі ЄС. Вона також взяла на себе зобов'язання дотримуватися всіх правил і норм ЄС (*членський критерій*).

Незважаючи на значний прогрес, Україна все ще має виконати деякі рекомендації Європейської комісії.

На сьогодні правовою основою співпраці України з Європейським Союзом є Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Україна активно працює над виконанням її положень, проводячи реформи у сферах юстиції, боротьби з корупцією, та інших областях. Досягнення у виконанні Угоди допомагають зближувати Україну з ЄС та роблять кроки до можливого майбутнього членства в ЄС.

Однак, на шляху України до Європейського Союзу існує ряд складних **викликів**, які можуть вплинути на процес інтеграції:

1. ***Недостатній рівень економічного розвитку.*** Україна є однією з найбідніших країн Європи. Її ВВП на душу населення становить лише близько 30% від середнього рівня в ЄС. Це означає, що Україні потрібно буде вжити значних заходів для підвищення рівня економічного розвитку, щоб відповідати вимогам ЄС.

2. ***Недосконалість інституційної системи.*** Україна має значні проблеми з верховенством права, корупцією та бюрократією. Це може ускладнити інтеграцію України в ЄС, оскільки країна повинна буде

дотримуватися стандартів ЄС у цих сферах.

3. **Складність політичної ситуації.** Україна є багатопартійною демократією, де часто виникають конфлікти між різними політичними силами. Це може ускладнити проведення реформ і інтеграцію України в ЄС.

4. **Енергетична незалежність.** Україна повинна подолати свою залежність від імпорту енергоносіїв, розвиваючи власну альтернативну енергетичну інфраструктуру.

5. **Культурна та ідентичність.** Україна має зберегти свою культурну ідентичність в контексті інтеграції в ЄС, забезпечуючи розвиток української мови та культурних цінностей.

Крім того, Україна також має такий фактор як **негативний вплив російської агресії**. Російська агресія проти України створила додаткові виклики для євроінтеграції країни.

Для подолання цих викликів Україні потрібно буде вжити значних зусиль. Важливо, щоб Україна продовжувала проводити реформи, спрямовані на підвищення рівня економічного розвитку, зміцнення інституційної системи та забезпечення верховенства права. Крім того, Україні потрібно буде зміцнити політичну стабільність і забезпечити консенсус щодо євроінтеграції.

Серед заходів, які Україні варто вжити для подолання викликів на шляху до ЄС:

1. **Прискорити темпи економічних реформ.** Україна повинна зосередитися на таких сферах, як дерегуляція, приватизація та розвиток малого та середнього бізнесу. Важливу допомогу в упровадженні реформ, надає Група підтримки України в Європейській Комісії [4].

2. **Зміцнити інституції верховенства права.** Україна повинна провести реформи судової системи, прокуратури та антикорупційних органів.

3. **Покращити політичну стабільність.** Україна повинна побудувати консенсус щодо євроінтеграції між різними політичними силами.

Вступ України до ЄС є амбітною метою, яка потребуватиме значних зусиль з боку України та ЄС. Однак цей процес має значний потенціал для позитивних змін в Україні.

Щодо очікуваних перспектив для України після вступу до ЄС варто зазначити наступні:

1. **Зростання економіки та рівня життя.** Вступ до ЄС дасть Україні доступ до європейського ринку та створить умови для зростання економіки та покращення рівня життя.

2. **Поліпшення прав людини та верховенства права.** Україна буде зобов'язана дотримуватися стандартів ЄС у сфері прав людини та верховенства права. Це призведе до покращення ситуації в цих сферах.

3. **Збереження безпеки та стабільності.** Вступ до ЄС зміцнить безпеку та стабільність України, що є особливо важливим у контексті російської агресії.

У контексті українського шляху до Європейського Союзу, визначення

викликів і перспектив відкриває комплексний погляд на надзвичайно важливий історичний процес. Виклики, незважаючи на свою значущість, не мають права на перемогу над визначеністю України щодо свого інтеграційного вектору на європейські цінності. Історія і сучасність свідчать, що Україна має потенціал для успішного вступу до ЄС, покликаного забезпечити стабільність, розвиток і впровадження європейських цінностей в країні. Незважаючи на виклики, правильно сформульовані орієнтири та, головне, рух в їх напрямі сприяє перетворенню України на сучасну європейську державу, а подолання зазначених проблем сприятиме кращому майбутньому України як у масштабі країни, так і на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Деліні М. Проблеми інтеграції України в світове співтовариство в сучасних умовах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. С. 58– 61. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/12.pdf>.
3. Капітоненко М. Пріоритетні проблеми та перспективні напрями євроінтеграції України. *Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики*. Київ. 2020. 99 с.
3. П'яцоло Д. Східна Європа між трансформацією та вступом до ЄС: аналіз реформаторських вимог. *Економічнаполітика: стратегія та тактика*. 2002. с. 8–14.
4. Група підтримки України (2023). Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-proasociaciyu/grupa-pidtrimki-ukrayini> (дата звернення: 13.10.2023).

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В
ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Лавроненко А. Ю.

**Національний юридичний університет імені Ярослава
Мудрого**

Актуальність. Штучний інтелект (ШІ) сьогодні всюди - від смартфонів до Google. ШІ не лише тренд ХХІ ст., а певний алгоритм дій, що є сучасною технологією, яка користується популярністю в усіх сферах суспільства. Оскільки зараз не існує ліміту на використання ШІ питання статусу та правового регулювання Штучного інтелекту у праві Європейського Союзу (ЄС) залишається відкритим.

Мета дослідження: полягає у вивченні європейських наукових підходів до визначення статусу та правового регулювання ШІ у праві ЄС у розробці механізмів правового регулювання ефективного впровадження та використання Штучного інтелекту.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика правового регулювання застосування Штучного інтелекту. Дослідження в цій сфері мають міждисциплінарний характер. Спостерігається тенденція ризику застосування цифрових технологій та відставання державного регулювання, що зумовлюють чимало досліджень присвячених окремим аспектам правового регулювання застосування Штучного інтелекту. Виділяють науковців, які досліджували проблематику правового регулювання ШІ - Matthew U. Schere, Allan Yeoman, Amy Ryburn, Philip Wood, Renee Stiles, Alex Chapman, Damien Steel-Baker and Keri Johansson, I. В. Понкіна, А. І. Редькіної, І. А. Філіпової. Серед вітчизняних авторів слід відзначити О. А. Баранова та його публікації щодо правового забезпечення інформаційної сфери, О. М. Вінник, яка розкриває проблеми правового регулювання цифровізації економіки, її переваги та істотні ризики застосування цифрових технологій, О. Е. Радутного щодо відповідальності за помилки Штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект - це наука, яка вивчає систему шляхів, що імітують і перевершують інтелект людей при розв'язанні надзадач.[2]

Штучний інтелект використовують всюди: в медицині – від діагностики хвороб до спеціальних схем лікування, MRI; у транспорті від складання маршрутів до застосування дронів; у фінансовій системі автоматизує аналіз даних; у комерції та рекламі від персоналізованого маркетингу до аналітики дій споживачів; в енергетиці від розробки ефективних енергетичних систем до забезпечення їхньої стабільності; в освіті від створення навчальних програм до використання спеціальних платформ; в галузі мистецтва та розваг - від застосування у створенні графіки до розробки ігрових

персонажів. Але, наприклад немає можливості залучити ШІ легально в суді. [3, с. 81]

Згідно з законодавством AI Act Штучний інтелект (ШІ) — це сімейство технологій, що швидко розвивається, яке може принести широкий спектр економічних і соціальних переваг у всьому спектрі галузей і соціальних видів діяльності. Але є ризики використання цієї технології, тому було внесено пропозиції, щодо заборон деяких практик використання цієї технології. Наприклад, не можна використовувати ШІ заради маніпулювання та зловживання вразливістю людей, що можуть призвести до фізичних або психологічних уражень, у громадських місцях у реальному часі використовують біометричну ідентифікацію з наданням правопорядку або застосуванням влади для "соціальних оцінок", отриманих за рахунок Штучного інтелекту, з обмеженням прав окремих осіб чи груп, проте в законі немає режиму дозволу на використання ШІ в правоохоронній діяльності.[1]

16 лютого 2017 року Європейським Парламентом було прийнято Резолюцію щодо законодавчої ініціативи, в якій рекомендували Європейській Комісії ряд законодавчих ініціатив у галузі робототехніки та інтелектуальної власності.[4]

10 квітня 2018 року 24 країни-члени ЄС та Норвегія взяли на себе зобов'язання співпрацювати у сфері ШІ та уклали декларацію про співпрацю. Основними цілями їх кооперації були підтримка досліджень та інновацій для розробки технологій ШІ, допомога малим та середнім підприємствам, на які припадає 99% бізнесу в ЄС, щоб дати можливість впроваджувати ШІ, модернізація освіти на всіх рівнях для того, щоб всі європейці отримали всі можливості для здобуття необхідних їм навичок. Також, нові технології повинні ґрунтуватися на цінностях, а саме довіри, яка є важливим у довгостроковій перспективі як для людей, так і для компаній, тому 25 травня 2018 року був впроваджений загальний регламент із захисту персональних даних. Протягом 2018-2020 року Європейська Комісія інвестувала близько 1,5 мільярда євро в зміцнення дослідницького та інноваційного центру в галузі технологій Штучного інтелекту для зміцнення промислового лідерства і наукової переваги Європи, а також підтримки та поширення проєктів Штучного інтелекту, спрямованих на розв'язання соціальних проблем. [7]

Першим документом, що регулює Штучний інтелект став - AI Act. Цей закон щодо Штучного інтелекту був впроваджений 21 квітня 2021 року Європейською комісією. Його дія поширювалася на всі сфери суспільних відносин, за винятком військової. [5] AI Act вказується система класифікації, яка включає чотири рівні ризику: неприйнятний, високий, обмежений і мінімальний. Системи Штучного інтелекту з обмеженим і мінімальним ризиком (комп'ютерні спам-фільтри та відеоігри) дозволені до використання з невеликою кількістю вимог, окрім зобов'язань щодо прозорості. Системи, які становлять неприйнятний ризик (державні соціальні оцінки) є заборонені за невеликим винятком. Системи Штучного інтелекту з високим рівнем ризику (автономні транспортні засоби та системи критичної інфраструктури та медичне обладнання) дозволені, однак розробники та користувачі мають

дотримуватися норм і вимог, які передбачають звітне тестування, належну документацію якості даних і систему відповідності, що забезпечує звітний контроль соціальної відповідальності особи. При порушенні зазначених норм та правил штрафи для організацій досягають майже 30 мільйонів євро.[6]

Європейська Рада 6 грудня 2022 року прийняла загальні положення Закону про Штучний інтелект. Зокрема, розробників Штучного інтелекту (наприклад, ChatGPT компанії OpenAI) Європейська Рада зобов'язала повідомляти про використання матеріалів, які захищені авторським правом при створенні програмного продукту.

Також, закон передбачає створення державами-членами спеціальних органів, які б здійснювали контроль за системами Штучного інтелекту, щодо відповідності встановленим стандартам.

Висновки. Отже, країнами Європейського Союзу було створено механізми регулювання Штучного інтелекту, які поступово втілюються в життя суспільства. Проте, у зв'язку зі швидким розвитком технологій Штучного інтелекту та їх потенційними негативними наслідками, ЄС наголошує про необхідність створення більш конкретних та прогресивних правових норм. Завдяки цьому буде забезпечений захист прав та цифрова безпека користувачів Штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барбашин С. Штучний інтелект: правове регулювання в Україні та ЄС - <https://barbashyn.law/statti/shtuchnyj-intelekt-pravove-regulyuvannya-vukrayini-ta-yes/>
2. Баловсяк Н. Закон про штучний інтелект і права людини. Чи зможе Європа регулювати цю технологію? // Газета український тиждень - <https://tyzhden.ua/zakon-pro-shtuchnyj-intelekt-i-prava-liudyny-chy-zmozheievropa-rehuliuvaty-tsiu-tekhnohiiu/>
3. Єфремова К. Теоретичні підходи до регулювання штучного інтелекту в ЄС: досвід для України // Право та інновації № 4 – С. 80-83
4. Офіційний сайт Європейського союзу Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence - <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/proposal-regulation-laying-downharmonised-rules-artificial-intelligence>
5. Регламент Європейського парламенту і Ради. Розробка гармонізованих правил про ШІ (Закон про ШІ) і внесення змін у деякі законодавчі акти спілки - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>
6. Веб-сайт The World Economic Forum Пояснення Закону Європейського Союзу про штучний інтелект - <https://www.weforum.org/agenda/2023/06/european-union-ai-act-explained/>
7. Офіційний сайт Європейського Союзу - <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>

**МІЖНАРОДНА КРИМІНАЛЬНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ
ФІЗИЧНИХ ОСІБ**

Лазар М. В.

Економіко-правовий факультет

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Внаслідок повномасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України зафіксовано десятки тисяч фактів вчинення кримінальних правопорушень різної тяжкості, в тому числі і міжнародних злочинів та злочинів проти людства. В цьому контексті українськими посадовцями та міжнародними активістами піднімається питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності вищого керівництва РФ. Зважаючи на це, аналіз міжнародної кримінальної правосуб'єктності фізичних осіб має вкрай важливе значення в українських реаліях.

Поряд із традиційним визнанням держав, міжнародних міждержавних організацій та національно-визвольних рухів суб'єктами міжнародного публічного права, після закінчення Другої Світової війни гостро постало питання міжнародної, переважно кримінальної, правосуб'єктності індивіда (фізичної особи) у зв'язку із притягненням до міжнародної кримінальної відповідальності осіб, які вчинили міжнародні злочини.

Метою роботи є визначення змісту міжнародної кримінальної правосуб'єктності фізичних осіб та їх можливості нести кримінальну відповідальність згідно норм міжнародного кримінального права поза межами юрисдикції конкретної держави.

Як вказують Х. Бехруз та С.С. Андрейченко, міжнародна правосуб'єктність може бути визначена як «здатність суб'єкта самостійно брати участь у міжнародних правовідносинах, дотримуватись міжнародноправових норм, володіти правами та виконувати обов'язки» [1, с. 26].

Проблемним питанням є відсутність міжнародно-правових документів, які визначають фізичну особу як суб'єкта міжнародного права та, зокрема, міжнародного кримінального права.

А. Чернявський вказує, що «деякі дослідники обґрунтовують міжнародну правосуб'єктність індивіда існуванням механізмів притягнення фізичної особи до міжнародної кримінальної відповідальності. Наприклад, французький дослідник Ж. Тускоз однозначно відносить фізичних осіб до числа суб'єктів міжнародного права, передусім через те, що вони можуть нести міжнародну кримінальну відповідальність» [2, с. 81].

Натомість на думку П.М. Рабіновича, «здатність особи нести кримінальну відповідальність та наявність міжнародних механізмів захисту прав людини не перетворює їх на суб'єктів міжнародного права, а означає лише те, що учасники відповідного договору беруть на себе взаємне зобов'язання забезпечити цей доступ наявними в їхньому розпорядженні

правовими й організаційними засобами» [3].

Таким чином, виникає широке поле для дискусій щодо міжнароднокримінальної правосуб'єктності фізичних осіб: від повного визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного права (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність), до визнання лише міжнародно-правової деліктоздатності (здатності нести кримінальну відповідальність за вчинення міжнародних злочинів) або ж повного заперечення міжнародної правосуб'єктності фізичної особи як такої.

Поширення ідеї та активізацію роздумів про міжнародно-кримінальну правосуб'єктність індивіда спонукала необхідність кримінального покарання лідерів нацистської Німеччини за вчинені під час Другої Світової Війни злочини проти миру, людяності, військові злочини. Саме тоді окреслився важливий елемент правосуб'єктності: міжнародна деліктоздатність — здатність суб'єкта права нести встановлену відповідальність за вчинені ним діяння [4, с. 31]. Нюрнберзький процес вперше на практиці продемонстрував те, що фізична особа може бути притягнута до міжнародної кримінальної відповідальності.

Згодом Статутом Міжнародного кримінального суду 1998 року (далі - Римський Статут) було передбачено, що міжнародна кримінальна відповідальність може бути покладена лише на фізичних осіб, як встановлено ч. 1 ст. 25 Статуту: «Суд наділений юрисдикцією щодо фізичних осіб згідно з цим Статутом» [5, ст. 25].

Відповідно до ст. 26 Римського Статуту, «юрисдикція Суду не поширюється на осіб, які на момент ймовірного вчинення злочину не досягли 18-річного віку» [5, ст. 26], що є визначенням мінімального віку, з настанням якого особу можна притягнути до міжнародної кримінальної відповідальності та свідчить про існування міжнародної кримінальної дієздатності.

О. Волощук та В. Юрчишин зазначають, що «у більшості випадків відповідальність фізичних осіб за міжнародні злочини настає у випадку, якщо їхні протиправні дії зумовлені злочинною політикою конкретної держави. Проте тут варто підкреслити, що наявність в особи офіційного статусу (президент, голова уряду, тощо) не є підставою для звільнення її від міжнародної кримінальної відповідальності» [6, с. 218].

Для точної характеристики міжнародної кримінальної правосуб'єктності слід керуватися загальновизнаними нормами вироку Нюрнберзького трибуналу, зміст якого полягає в наступному:

- по-перше, злочини проти міжнародного права вчиняють саме люди, а не якісь абстрактні категорії, і лише шляхом справедливого покарання для окремих осіб, які скоїли ці злочини, можуть бути дотримані настанови міжнародного права. Тобто даний висновок безпосередньо вказує та аргументує наявність та необхідність індивідуальної відповідальності фізичних осіб;

- по-друге, до діянь, які засуджуються в якості злочинних згідно міжнародного права не застосовується принцип міжнародного права, який в

окремих випадках надає захист представнику держави [7, с. 204].

Крім того, принцип індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб встановлювався також крім вже згаданого раніше Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, у статутах Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії (ст. 7) і Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди (ст. 6) [6, с. 219].

Таким чином, категорія міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб хоча і може вбачатися дискусійною та суперечливою, однак, з аналізу існуючих міжнародно-правових документів можна зробити висновок про існування міжнародної кримінальної правосуб'єктності фізичної особи, яка полягає у можливості притягнення індивіда, незалежно від його громадянства та державної посади, до кримінальної відповідальності за вчинені ним міжнародні злочини міжнародними кримінальними судами, що є незалежними від юрисдикції будь-якої держави та діють на підставі міжнародно-правових договорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бехруз Х. Н., Андрейченко С. С., Грушко М. В. Міжнародне публічне право: основи теорії : навчально-методичний посібник. Одеса. 2023. 252 с.
2. Чернявський А. Міжнародна правосуб'єктність приватних фізичних та юридичних осіб. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. Вип. №2, 2014. С. 79-83.
3. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ, 2004. 464 с.
4. Завальнюк В. Міжнародно-правовий вимір правового буття людини. *Юридичний вісник*. Вип. № 3, 2013. с. 17–24.
5. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
6. Волощук О., Юрчишин В. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права і міжнародного злочину. *Науковий вісник ДДУВС*. Вип. №2, 2021. с. 216-221.
7. Тарасов О.В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. *Проблеми законності*. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200-206.

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ**

Легеза М. А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Міжнародна правова система визнає сексуальне насильство, що відбувається в умовах конфлікту, як одну з найсерйозніших загроз міжнародному спокою та безпеці. Ця проблема актуалізується через безпрецедентний розмір і масштаб злочинів. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є видом гендерно зумовленого, сексуального насильства, яке напряму чи опосередковано пов'язане зі збройним конфліктом, з війною. Воно має катастрофічні наслідки для жертв, які опісля скоєного часто страждають від фізичних, психологічних та соціальних травм.

За даними ООН, 3,1% чоловіків та 8,2% жінок, що були затримані недержавними збройними групами, зазнали різних форм сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом.[1]

Вважається, що сексуальне насильство головним чином спрямоване проти жінок та дівчат. Опитування, проведені в різних країнах, показали, що сексуальне насильство є досить поширеним явищем у конфліктах, адже від 20 до 50% жінок, які є учасниця конфлікту, зазнають сексуального насильства.

Жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, стають також чоловіки та хлопчики. Проте як показує практика багатьох країн, особи чоловічої статі не так часто заявляють про те, що стали постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Загально визнано, що про зґвалтування та сексуальне насильство загалом, і про зґвалтування та сексуальне насильство з боку чоловіків зокрема, не завжди повідомляють. [2] Це пов'язано з поєднанням сорому, розгубленості, провини, страху та стигми. [3] Чоловіки також можуть не хотіти говорити про те, що вони стали жертвами, вважаючи це несумісним з їхньою маскуліністю, особливо в суспільствах, де чоловікам не рекомендується говорити про свої емоції. [4] Несумісність між таким розумінням маскуліності та віктимності проявляється як на рівні самого нападу - чоловік мав би бути здатним запобігти нападу, так і на рівні подолання наслідків нападу - бути здатним впоратися "по-чоловічому". [5] Від так виникає необхідність у вирішенні питань, пов'язаних із правовим захистом осіб чоловічої статі, що стали жертвами сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом. Насамперед нагальним є процес забезпечення

ефективного механізму захисту жертв чоловічої статі та знищення упередженого ставлення до того факту, що не лише особи жіночої статі можуть стати жертвами сексуального насильства.

Потрібно розуміти, що термін “сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом” це не лише звалтування. Дане поняття включає в себе набагато більше. Загалом всі міжнародні організації та їхні структури включають до поняття “сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом” сексуальне рабство, примушення до проституції, примусової вагітності, примусового аборту, примусового оголення, та інших форм сексуального насильства різної тяжкості.

“Ключовою особливістю СНПК є те, що тут завжди наявний зв’язок із конфліктом.” Проте, “зв’язок також можна спостерігати в культурному контексті.” І тут яскравим прикладом є Арабська весна. Тоді до основної категорії жертв входили молоді незаймані дівчата, адже в арабській культурі незайманість є надважливою ознакою чистоти та непорочності дівчини для громади, що є честю.” Це також може бути пов’язано з етнічною приналежністю або сексуальною орієнтацією постраждалих. [6, с. 3-4]

Міжнародне право забороняє сексуальне насильство під час збройних конфліктів. Ця заборона закріплена в таких міжнародно-правових документах, як Женевські конвенції 1949 року, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року, Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС), Факультативний протокол до Конвенції про запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, поводженням чи покаранню 1984 року.

Загалом сексуальне насильство, пов’язане із конфліктом може вважатися як військовий злочин, як злочин проти людяності і як геноцид. І дуже важливо розуміти різницю між цими трьома видами.

Для того, щоб сексуальне насильство кваліфікувалося як військовий злочин, мають бути дві важливі складові: по-перше, сексуальне насильство має відбуватися під час збройного конфлікту (бути пов’язаним із ним); подруге, наявність злочину сексуального насильства. [7, с. 3]

Аби сексуальне насильство кваліфікувалося як злочин проти людяності, потрібно, перш за все, звернути увагу на визначення терміну “злочин проти людяності”, яке міститься у Римському статуті Міжнародного Кримінального Суду. [8]

Аналізуючи дану статтю, можна дійти висновку, що для того, щоб визнати сексуальне насильство злочином проти людяності, не обов’язкова прив’язка до збройного конфлікту (на відміну від воєнного злочину). Натомість для визнання сексуального насильства злочином проти людяності достатньо, щоб воно становило частину усвідомленого широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яке цивільне населення. Отже, обов’язковою рисою сексуального насильства, як злочину

проти людяності, - є спрямованість широкомасштабного або систематичного нападу проти будь-якого цивільного населення, яке не обов'язково повинно відбутись в умовах збройного конфлікту.

Аби сексуальне насильство визначалося як геноцид, то доречним було б в черговий раз звернутися до визначення, що наведено в Римському статуті. [8] Аналізуючи текст ст. 6, впливає, що головним критерієм вважати сексуальне насильство геноцидом має бути намір знищити національну, етнічну, расову або релігійну групу.

Збройні конфлікти у колишній Югославії та Руанді також спонукали міжнародне співтовариство звернути увагу на взаємозв'язок між сексуальним насильством та злочином геноциду. Саме тому судова практика МТКЮ та МКТР має велике значення в цьому контексті.

Перше рішення з цього питання було прийнято у справі *Prosecutor v Akayesu*. [9] Тоді МКТР постановив, що «сексуальне насильство є невід'ємною частиною процесу знищення, особливо спрямоване на жінок тутсі, та безпосередньо сприяє їх знищенню і знищенню групи тутсі в цілому». Таким чином, було визнано, що сексуальне насильство супроводжувалося конкретним наміром, необхідним для здійснення злочину геноциду. [10]

На сьогодні прикладом такої ситуації, де наявне сексуальне насильство, яке могло б визначатися як геноцид, є російсько-українська війна. Україна сьогодні перебуває на шляху доведення того, що вже здійснені та такі, що продовжують відбуватися дії російськими військовими кваліфікувалися як геноцид українського народу.

На жаль, багато фактів, що могли б довести вчинення сексуального насильства проти українського народу, можуть зникнути до моменту, коли території, що на сьогодні знаходяться під владою окупаційних військ, будуть звільнені Збройними Силами України. Отже, постає питання як забезпечити ефективний збір доказової бази аби довести факт порушення норм та принципів міжнародного права. Окрім цього, постає питання як забезпечити ефективний механізм захисту жертв сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом.

На початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну злочини сексуального насильства, вчиненого під час війни, кваліфікувалися за загальними статтями — це 152, 153 і 154 ККУ. Згодом до таких злочинів (як воєнних злочинів) почали застосовувати спеціальну норму, а саме ст. 438 ККУ, адже за цією статтею передбачена більша санкція, відсутня необхідність відбирання заяви потерпілої особи, оскільки це вже не є злочином приватного обвинувачення. [11, с. 10] Також до цієї статті не застосовуються строки давності, що має позитивне значення, адже факт здійснення сексуального насильства російськими військами можливо буде довести навіть після закінчення війни.

Окрім цього, санкція за ст. 438 є дещо проблемною. Частина перша цієї статті передбачає позбавлення волі від 8 до 12 років. А частина друга, де йдеться про подальше умисне вбивство постраждалої особи, – від 10 до 15 або довічним позбавленням волі. Але проблема в тому, що після СНПК зазвичай настають тяжкі наслідки, однак частина друга їх не передбачає. А частина перша є більш м'якою.

Від так, зростає актуальність питання про ратифікацію Римського статуту Україною, а саме чи варто і надалі визнавати юрисдикцію МКС лише щодо конкретної ситуації через подання односторонньої заяви. Більшість вчених та провідні юристи вважають, що ратифікація Римського статуту є вкрай необхідною для України. . Слід зазначити, що на відміну від міжнародних судових органів, які за своєю природою є допоміжними засобами захисту прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний Кримінальний Суд доповнює систему національної юрисдикції та може приймати до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи. Це є одним із позитивних наслідків ратифікації Римського статуту для України.

Сексуальне насильство під час збройних конфліктів є важливою проблемою, яка потребує постійної уваги та ефективних рішень. Лише визнавши серйозність цієї проблеми та активно домагаючись справедливого покарання, можна сподіватися на запобігання подібним злочинам. Непритягнення винних до відповідальності дає зрозуміти потенційним правопорушникам, що їхні дії залишаться безкарними, увічнюючи цикл насильства.

Для подолання цих викликів вкрай важливо забезпечити підготовку правоохоронних органів у всьому світі за для якісного та ефективного процесу переслідування винних за скоєння злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством під час збройних конфліктів. Необхідним є також розвиток системи підтримки жертв. Адже не варто забувати, що жертви сексуального насильства під час збройних конфліктів піддавалися різним формам сексуального насильства і ступінь вчинення також є різним. І всі ці особливості впливають як на фізичний, так і психологічний стан особи, що зіткнулася і постраждала від сексуального насильства під час збройного конфлікту. Тому надання як правової, так і медичної допомоги є вкрай необхідним і повинно бути забезпечене на найвищому рівні.

Список використаних джерел:

1. <https://jurfem.com.ua/seksualne-nasylstvo-povyazane-zi-zbroinymkonfliktom-v-ukraini-zakonodavche-reguluvannya/>
2. On rape and sexual violence see Shanks et al., “Responding to Rape”, 357 *The Lancet* (2001) 304, c. 304; Coxell et al., “Lifetime Prevalence, Characteristics, and Associated Problems of Non-consensual Sex in Men:

- Cross Sectional Survey”, 318 Brit Medical J (1999) 846, c. 846. On male rape and male sexual violence see King, Coxell, and Mezey, “The Prevalence and Characteristics of Male Sexual Assault”, in G. Mezey and M.B. King (eds), Male Victims of Sexual Assault (2000), c. 1, 5; E. Krug et al., World Report on Violence and Health (2002), c. 154.
3. Sivakumaran, “Male/Male Rape and the “Taint” of Homosexuality”, 27 Human Rts Q (2005) 1274, c. 1288.
 4. Stanko and Hobdell, “Assault on Men: Masculinity and Male Victimization”, 33 Brit J Criminology (1993) 400, c. 403-4; World Health Organisation, Reproductive Health during Conflict and Displacement (2000), c. 112
 5. Mezey and King, “Treatment for Male Victims of Sexual Assault”, in Mezey and King (eds), c 142.
 6. Конспект 1 відеокурсу про сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом: правове регулювання та практика (даний курс був створений Асоціацією жінок-юристок України “ЮрФем”, за підтримки проекту ООН Жінки “Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні”, що фінансується Урядом Швеції, та в співпраці з Офісом віцепрем’єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики, а також у співпраці з Фондом Future for Ukraine, юридичним факультетом Вільнюського університету, Центром протидії торгівлі людьми та експлуатації КОРЗИ).
 7. Конспект 2 відеокурсу про сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом: правове регулювання та практика (даний курс був створений Асоціацією жінок-юристок України “ЮрФем”, за підтримки проекту ООН Жінки “Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні”, що фінансується Урядом Швеції, та в співпраці з Офісом віцепрем’єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики, а також у співпраці з Фондом Future for Ukraine, юридичним факультетом Вільнюського університету, Центром протидії торгівлі людьми та експлуатації КОРЗИ).
 8. Римський статус Міжнародного Кримінального Суду
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
 9. International Criminal Tribunal for Rwanda
<https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20%20APPEAL%20JUDGEMENT.pdf>
 10. <https://jurfem.com.ua/chomu-seksualne-nasylstvo-pid-chas-zbroinyhkonfliktiv-ye-mizhnarodnym-zlochynom/>
 11. Конспект 3 відеокурсу про сексуальне насильство, пов’язане з

конфліктом: правове регулювання та практика (даний курс був створений Асоціацією жінок-юристок України “ЮрФем”, за підтримки проєкту ООН Жінки “Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні”, що фінансується Урядом Швеції, та в співпраці з Офісом віцепрем’єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики, а також у співпраці з Фондом Future for Ukraine, юридичним факультетом Вільнюського університету, Центром протидії торгівлі людьми та експлуатації КОРЗИ).

**ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ТА СТАТУС БІЖЕНЦЯ У
ДЕРЖАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Лелюх О. Д.

Львівський національний університет ім. Івана Франка

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, тисячі українців змушені покидати територію своєї держави і шукати прихисток у державах Європейського Союзу. У праві ЄС розрізняється декілька правових статусів: 1) статус шукача притулку; 2) статус біженця; 3) статус особи, якій надається додатковий захист; 4) статус особи, якій надається тимчасовий захист. Як зазначає Чуєнко В. І., правовий статус кожної із зазначених категорій осіб відрізняється обсягом гарантованих прав і свобод. При цьому найширший комплекс прав у ЄС гарантується біженцям [1, с. 16-17]. Статус біженця та статус особи, якій надається додатковий захист, є формами міжнародного захисту. Зазначені статуси ґрунтуються на режимі найбільшого сприяння та є близькими до статусу громадян третіх країн, які на законних підставах перебувають на території ЄС. Правовий статус біженців та осіб, яким надається додатковий захист, є досить близьким, однак відрізняється обсягом гарантованих прав і свобод. Права шукачів притулку є більш обмеженими. Тимчасовий захист надається на період дії обставин, у зв'язку з якими особи були вимушені залишити територію своєї країни, і передбачає принципи та заходи щодо повернення до країни походження [1, с. 12].

Чуєнко В. І. робить висновок, що правова регламентація статусу біженців у ЄС здійснюється на трьох рівнях правового регулювання: 1) міжнародному рівні, що ґрунтується на універсальних нормах Женевської конвенції 1951 р. та Протоколу до неї 1967 р.; 2) рівні ЄС на основі установчих договорів ЄС, Хартії ЄС про основоположні права, а також нормах вторинного права ЄС у рамках Спільної європейської системи притулку, спрямованої на забезпечення однакового обсягу прав і свобод осіб, які потребують захисту, в усіх державах-членах; 3) національному рівні, у межах якого спостерігаються відмінності у законодавчих підходах держав- членів до сфери притулку, що розглядається як негативне явище [1, с. 15-16]. Специфіка правового регулювання статусу біженців у ЄС, як зазначає Чуєнко В. І., зумовлена тим, що сфера притулку охоплюється спільною компетенцією Союзу і держав-членів. Норми права ЄС передбачають лише базові стандарти з питань біженства. При цьому саме на держави-члени покладається головна відповідальність у забезпеченні прав біженців. Держави-члени зберігають широкі законодавчі повноваження у сфері притулку і не готові передавати на наднаціональний рівень усі свої суверенні повноваження у сфері біженства – політично чутливій сфері, що торкається функцій та прерогатив сучасної держави

[1, с. 16].

Правовою підставою для надання вимушено переміщеним з території України особам тимчасового захисту є Директива від 20 липня 2001 року № 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків» (далі – Директива). Відповідно до неї, «тимчасовий захист – це процедура виняткового характеру для забезпечення у разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту» [2].

Великий потік переміщених осіб, які прибували на територію ЄС з України, зумовив прийняття Імплементативного рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист (далі – Рішення). Як зазначає Швагер О. А., у даному Рішенні визначені категорії осіб, що можуть потребувати тимчасового захисту та окреслено порядок співпраці між країнами-членами у питаннях тимчасового захисту та моніторингу ситуації [4, с. 303]. До осіб, які можуть розраховувати на тимчасовий захист в країнах ЄС, відповідно до ст. 2 Рішення, відносяться: (а) громадяни України, які проживали на території України до 24 лютого 2022 року; (б) особи без громадянства та громадяни третіх країн, крім України, яким було надано міжнародний захист або еквівалентний національний захист в Україні до 24 лютого 2022 року; та (с) члени сім'ї осіб, зазначених в пунктах (а) і (б) [3, с. 8]. Проте потрібно врахувати, що тимчасовий захист не поширюється на: 1) осіб без громадянства або громадян третіх країн, які не мали дозволу на постійне проживання в Україні, якщо їхня батьківщина є безпечною країною; 2) громадян України — сезонних працівників, студентів по обміну, що перебувають у країнах ЄС [6].

Вказаними вище нормативно-правовими актами, як зауважують Поліванова О. М. та Бойко І.В., встановлено перелік прав особи, що користується тимчасовим захистом. Він є досить широким та включає в себе: право на проживання на весь термін охорони (який може тривати від одного до трьох років); право доступу до роботи відповідно до правил, що застосовуються до професії, національної політики ринку праці та загальних умов найму; право доступу до відповідного притулку або житла; право доступу до соціального забезпечення або засобів до існування, якщо це необхідно; право доступу до медичної допомоги; право доступу до державної системи освіти особам до 18 років; можливість возз'єднання сімей за певних обставин [5, с. 433].

Як зазначає Косар Д., тимчасовий захист не означає отримання статусу

біженця відповідно до Женевської конвенції про статус біженців 1951 р., який надає права, аналогічні посвідці на проживання. Але особи, які отримали тимчасовий захист у ЄС, можуть у будь-який час подати заявку на отримання статусу біженця. Тимчасовий захист спрямований на негайний захист переміщених осіб. Хоча він не пов'язаний з міжнародним захистом, проте зменшує потребу негайно звертатися за ним, оскільки гарантує надання дозволу на проживання [6].

Термін, на який поширюється тимчасовий захист, складає 1 рік, у випадку покращення ситуації в Україні його можуть достроково зупинити. Водночас цей період можуть автоматично подовжити ще на шість місяців, максимум двічі. Також Європейська комісія може запропонувати Раді ЄС збільшити тривалість захисту ще на один рік. Тобто максимальний строк тимчасового захисту – три роки [8, с. 685]. Відтак, 28 вересня 2023 року Радою ЄС було ухвалене рішення продовжити дію механізму тимчасового захисту до 4 березня 2025 року.

Як зазначає Косар Д., після надання особі державою-членом ЄС тимчасового захисту, вона все ще має право подорожувати в межах Європейського Союзу до 90 днів протягом 180-денного періоду. Проте, як зауважують Нечипорук Я. А., Краковська А. Є., скористатися правом тимчасового захисту та отримати його можна лише в одній із країн-членів ЄС після реєстрації в обраному місці проживання. Важливо пам'ятати, що при цьому слід враховувати законодавство тієї країни ЄС, де планує залишитися людина для отримання тимчасового захисту [7, с. 127]. Однак інша держава-член на дискреційній основі може вирішити видати інший дозвіл на проживання [6].

Косар Д. зазначила наступні переваги тимчасового захисту над набуттям статусу біженця: 1) статус тимчасового захисту надає доступ до ринку праці в країні перебування та інше забезпечення з моменту звернення, не потрібно чекати до 6 місяців, поки приймається рішення про надання статусу біженця або додаткового захисту; 2) статус тимчасового захисту можна отримати в будь-якій безпечній країні, яка входить до ЄС, на відміну від статусу біженця, який можна отримати лише в тій безпечній країні, кордон якої ви перетнули вперше; 3) статус тимчасового захисту дає можливість скористатися правом на доступ до житла в будь-який час; 4) маючи статус тимчасового захисту, можна безперешкодно повернутися до країни громадянства, на відміну від статусу біженця, адже в період до 6 місяців, доки особа очікує на рішення уповноваженого органу щодо надання статусу біженця, їй заборонено перетинати кордон країни перебування [6].

Білоусов М.С., Головащенко Д.С. та Харламова Д.В. дійшли наступних важливих висновків. Статус біженця означає гарантоване міжнародними конвенціями право особи на захист в кожному індивідуальному випадку та надається після проходження тривалої адміністративної процедури, тоді як тимчасовий захист є винятковим та негайним заходом, своєрідним інструментом і має на меті швидкий та відносно спрощений механізм колективного захисту осіб та

гарантування їм дозволу на проживання та соціальні права. Активування для українців тимчасового статусу надало унікальні можливості, які особи можуть отримати у короткий час, порівняно зі статусом біженця, зокрема: доступ до праці, освіти, возз'єднання з сім'єю, вибір країни- притулку, вільне пересування країнами ЄС і багато інших пільг [8, с. 685].

Отже, якщо людина бажає відразу отримати всі соціальні права та планує повернутися в Україну після закінчення воєнних дій, то найкращим варіантом буде отримання тимчасового захисту. Але якщо особа планує отримати право на безстрокове проживання та доступ до інтеграційної системи ЄС, тоді їй потрібно подавати заяву про отримання статусу біженця.

Список використаних джерел:

1. Чуєнко В. І. Правове регулювання статусу біженців в Європейському Союзі: сучасний стан і перспективи розвитку : автореф. дис канд. юрид. наук : 12.00.11; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 20 с.
2. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf. (дата звернення: 10.10.2023).
3. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. 4.3.2022. Офіційний вісник Європейського Союзу. L 71/1. URL: <https://document.vobu.ua/doc/11076> (дата звернення: 10.10.2023).
4. Швагер О.А. Деякі аспекти міграційної політики Європейського Союзу щодо осіб, які потребують тимчасового захисту. Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 301-305.
5. Поліванова О. М., Бойко І.В. Основні засади правового регулювання тимчасового захисту громадян України в межах ЄС. Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects : Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference Berlin, Germany 24-26 April 2022. С. 430-435.
6. Косар Д. Статус біженця чи тимчасовий захист у Європі: за і проти. Юридична газета online. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/statusbizhencya-chi-timchasoviy-zahist-u-evropi-za-i-proti.html> (дата звернення: 10.10.2023).
7. Я. А. Нечипорук. Адміністративно-правовий статус біженців та

осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Том 1 № 14 (2022). URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12081> (дата звернення: 10.10.2023).

8. Білоусов М.С., Головащенко Д.С., Харламова Д.В. Правові засади міжнародного і тимчасового захисту у праві ЄС в контексті російської військової агресії. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2022 URL: http://sej.org.ua/10_2022/172.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ПРАВІ ЄС: ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ**

Лесів С. Л.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Зобов'язання ЄС стосовно впровадження гендерної рівності беруть свій початок ще з ХХ століття. Фактично, всі основні документи ЄС тим чи іншим чином у своєму змісті містять вказівку на недискримінацію, рівні права та можливості жінок і чоловіків. Вперше така ідея була зафіксована у Римських договорах 1957 року, внаслідок чого дане положення пропагувалося і в подальшому. Зокрема, у п.2 ч.2 ст.3 Консолідованої версії Договору про ЄС йдеться про те, що «Союз бореться проти соціального вилучення та дискримінації, підтримує соціальну справедливість та захист, рівність жінок і чоловіків, зв'язок між поколіннями, захист прав дитини». В свою чергу стаття 8 Консолідованої версії Договору про функціонування ЄС наголошує на тому, що «В своїй діяльності Союз орієнтується на усунення нерівностей та сприяння рівності жінок та чоловіків». Також згадаємо статтю 157, котра стверджує:

«Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, ухвалюють заходи з метою забезпечення застосування принципу рівних можливостей та рівного ставлення до жінок та чоловіків у питаннях працевлаштування та зайнятості, включаючи принцип рівної оплати за однакову роботу або за роботу, що має однакову вартість» [1].

Звичайно, в країнах-членах Європейського Союзу відбувається суттєвий прогрес щодо усунення гендерної нерівності у всіх галузях життєдіяльності, однак незважаючи на всі зусилля в повсякденному житті часто бачимо проблеми, з якими стикаються жінки в різних державах. Низька представленість у владних процесах, насильство проти них, різного роду обмеження та багато інших не надто позитивних явищ – це все свідчить про те, що гендерна нерівність все ще має місце в ЄС. Для покращення даної ситуації Європейська Комісія вважає за необхідність відображати принцип гендерної рівності в різноманітних стратегіях та планах розвитку і функціонування ЄС. Однак, як показує досвід, самого лише законодавчого закріплення недостатньо, тому важливим також є здійснення специфічних заходів на користь жінок.

Саме тому 25 листопада 2020 року було прийнято План дій Європейського Союзу щодо гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у зовнішній діяльності на 2021-2025 роки (GAP III). Даний документ спрямований на прискорення прогресу гендерної рівності та

забезпечення збереження вже наявних досягнень протягом 25 років з моменту прийняття Пекінської декларації та Платформи її дій.

Даний план буде гендерну політику ЄС на основі п'яти важливих завдань (про них більш детально згадаємо згодом), виконання яких пришвидшує ефективне здійснення міжнародних зобов'язань як всього ЄС, так і кожної країни зокрема. Таким чином, рівність чоловіків та жінок поступово має ставати пріоритетом зовнішніх дій та політики, котра буде активізувати дії за тематичними напрямками та сприятиме співпраці зацікавлених сторін на національному та міжнародному рівнях.

Однак варто також згадати і про попередника вищевказаного документа, а саме – «Strategic Engagement for Gender Equality 2016– 2019 (SEGE)». Серед основних цілей, які були у фокусі, можна виділити наступні:

- питання працевлаштування та рівної оплати праці, зокрема подолання гендерного розриву;
- участь жінок у прийнятті рішень шляхом збільшення кількості жінок на вищому та середньому керівництві в Комісії.
- питання подолання гендерного насильства, що включало необхідність підписання та ратифікації всіма державами-членами Стамбульської конвенції.
- адвокація рівних можливостей шляхом сприяння рівності в усьому світі.

Слабкими сторонами SEGE був його статус як внутрішнього документу Європейської Комісії (Staff Working Document), що розглядалося державами-членами як політичне зниження статусу документу порівняно зі Стратегією. Крім того, видимість SEGE була невисокою, недостатня інформованість про цей документ серед держав обмежила її вплив. Тому новий документ – Стратегія гендерної рівності Європейського Союзу 2020-2025 – був сформований саме як стратегія для підвищення значущості питань, пов'язаних із утвердженням гендерної рівності.

Про важливість посилення гендерної рівності неодноразово говорять культурні, політичні діячі. Зокрема Високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель сказав: *«Забезпечення однакових прав для всіх розширює можливості наших суспільств. Це робить їх багатшими та безпечнішими. Це факт, який виходить за рамки принципів або моральних обов'язків. Участь та лідерство жінок та дівчат має важливе значення для демократії, справедливості, миру, безпеки, процвітання та зеленішої планети. Цим новим Гендерним планом дій ми прагнемо до більшого та швидшого прогресу в напрямку гендерної рівності»* [2].

Отож, проаналізуємо ключові моменти Гендерного плану

1. 85 % усіх нових дій у сфері зовнішніх відносин мають сприяти

гендерній рівності та розширенню прав і можливостей жінок до 2025 року. Що це означає? GAP III запроваджує чіткі правила, котрі вимагають застосування та здійснення моніторингу гендерного мейнстримінгу в різних секторах. Зовнішня допомога в усіх галузях, включаючи інфраструктуру, цифрові технології, енергетику, сільське господарство тощо, має інтегрувати гендерну перспективу та підтримувати рівність.

- 2. Прискорення прогресу шляхом зосередження уваги на ключових тематичних сферах залучення. Воно має включати боротьбу з гендерним насильством та сприяння економічному, соціальному та політичному розширенню прав жінок та дівчат. Даний документ містить чіткий наголос на необхідності надання загального доступу до охорони здоров'я, рівності в освіті, а також однакової можливості участі та лідерства жінок у функціонуванні багатьох сфер життєдіяльності, котрі часто мають упереджене ставлення щодо жіночої статі.*
- 3. Спільне стратегічне бачення, тісна співпраця з державами-членами та партнерами на багатосторонньому та національному рівнях. Обґрунтовується необхідність спільного підходу для всіх суб'єктів ЄС та звернення уваги на окремих важливих питаннях. Аналіз вже проведених дій, консультації з державами-членами і різноманітними громадськими об'єднаннями та організаціями, активістами, молоддю забезпечить міцну базу для подальших змін.*
- 4. Приклад верхівки суспільства. Це повинно відбуватися шляхом встановлення гендерно-збалансованого лідерства на найвищому політичному та управлінському рівнях.*
- 5. Моніторинг одержаних результатів. GAP III пропонує новий підхід до перевірки, оцінки та навчання, приділяючи їм чимале значення. За даним планом створюється кількісна, якісна та інклюзивна система моніторингу для високого рівня підзвітності громадськості, забезпечення прозорості та доступу до інформації про процеси гендерної політики у всьому світі. Європейська Комісія, у співпраці з Європейською службою зовнішніх справ, щороку контролюватиме прогрес у впровадженні даного Плану.*

Як бачимо, за допомогою цього Плану ЄС планує подолати всі аспекти дискримінації, особливо за віком, етнічною приналежністю, сексуальною орієнтацією, а також жінкам з інвалідністю та жінкам-мігранткам [3].

Отже, хоча прогрес у досягненні гендерної рівності у ЄС і відбувається повільними кроками, він є беззаперечним та проявляється як на рівні прийняття законодавства, спрямованого на боротьбу з гендерно-обумовленою дискримінацією, так і на рівні кадрової політики ЄС, визначення пріоритетних напрямків його розвитку та програм для фінансування. Жінок не слід розглядати завжди лише як жертв і вразливих

членів суспільства, котрі потребують лише захисту. Навпаки, вони є дуже важливими та активними агентками змін, виступають рушительками досягнення миру та стабільності. Жінки мають бути наділені різними повноваженнями, бути повноправною частиною прийняття рішень в усіх умовах: від політики до бізнес-спільнот та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями (Європейський Союз, ЄЕС; Договір, Міжнародний документ, Протокол [...] від 07.02.1992, 25.03.1957) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (Дата звернення: 25.08.2023)
2. «Gender Action Plan – putting women and girls' rights at the heart of the global recovery for a gender-equal world» URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2184 (Дата звернення: 30.08.2023)
3. «EU Gender Action Plan (GAP) III: An Ambitious Agenda for Gender Equality and Women's Empowerment in EU External Action» URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0017&from=EN> (Дата звернення: 03.09.2023)

“СТРАТЕГІЧНИЙ КОМПАС” ЯК НОРМАТИВНИЙ ОРІЄНТИР ЗМІЦНЕННЯ ПОЛІТИКИ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ ЄС

Лужецька М. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Глобалізація та зміна геополітичної архітектури, зокрема глобальної політики безпеки, поставили на порядок денний необхідність координації дій країн-членів ЄС та забезпечення єдиного, універсального і спільного регулятора у сфері оборони та безпеки даного Об'єднання. Спільнота Європейського Союзу зіткнулася з значущими та суттєвими наслідками військових інтервенцій, міграційних процесів, терористичних актів, системних порушень прав людини, а найнебезпечніше – з геополітичними апетитами міжнародних акторів на світовій арені та наявністю інших численних загроз (очевидних і далеко прихованих). Дані аспекти дали чітке розуміння країнам-членам ЄС потреби створити стратегічний план зміцнення європейської обороноздатності. До того ж насильство та початок великомасштабних військових дій росії на територію України стали гучним сигналом того, що європейська безпека перебуває в критично важкому стані, і необхідність розробки стратегії в галузі безпеки і оборони стає нагальним завданням.

Парламентський держсекретар (заступник міністра) Міністерства оборони ФРН Земтге Мьоллер під час панельної дискусії в рамках Першої Чорноморської безпекової конференції міжнародної Кримської платформи наголосив: «Після десятиліть миру в Європі зараз демократія перебуває під загрозою, вона не є чимось само собою зрозумілим. Ми повинні сильно інвестувати в безпеку» [1]. Перед людством, всією міжнародною спільнотою та окремими індивідами постало амбітне завдання: наважитися на рішучі дії зараз, щоб мати відповідь на майбутні виклики часу, чи зазнати поразки через неготовність і скептичну реакцію окремих суверенів. Чи буде виконане це завдання - питання риторичне, проте проаналізувати і з холодним розумом оцінити сьогоднішні дії європейської спільноти однозначно потрібно. Тож, розпочнімо.

Перший стратегічний документ ЄС, **Європейська стратегія безпеки** 2003 року. Написаний у час величезної надії, процвітання та відсутності глобального суперника, самовпевненість ЄС відображається в усьому тексті, особливо в першому реченні: «Європа ніколи не була такою процвітаючою, такою безпечною та такою вільною». **Європейська стратегія безпеки** продовжилась і завершилася оптимізмом щодо

майбутнього « *Це світ нових небезпек, але також і нових можливостей* ».

Другий стратегічний документ, **Глобальна стратегія ЄС**, з'явився досить пізно у 2016 році, після 13 років значних глобальних подій, таких як фінансова криза (2008), російсько-грузинська війна (2008), арабська весна (2010) та анексія Криму росією (2014). Можна легко побачити глибоку зміну в дискурсі: *«Нам потрібна сильніша Європа. Це те, на що заслуговують наші громадяни, цього очікує весь світ. Ми живемо в часи екзистенційної кризи в Європейському Союзі та за його межами. Наш Союз під загрозою. Наш європейський проект, який приніс безпрецедентний мир, процвітання та демократію, ставиться під сумнів»* [2].

21 березня 2022 року Рада ЄС під час спільного засідання міністрів оборони та закордонних справ ухвалила «Стратегічний компас» - документ, у якому викладене спільне стратегічне бачення політики безпеки та оборони Європейського Союзу на наступні 5–10 років. «Стратегічний компас» — це третя ітерація в пошуках ЄС спільної стратегії безпеки. "Це не просто ще один політичний документ. Це програма дій з конкретними заходами та строками їхнього виконання", - наголосив верховний представник Євросоюзу з зовнішньої та безпекової політики Жозеп Боррель, представляючи проект компаса 16 листопада на пресконференції в Брюсселі [3]. «Стратегічний компас» розроблено задля перегляду Євросоюзом чинних підходів щодо здійснення Спільної політики безпеки та оборони, її адаптації до змін безпекового середовища. Мета «Стратегічного компаса» — зміцнити оборону та безпеку ЄС до 2030 року.

«Стратегічний компас» визначає конкретні дії в наступних чотирьох напрямках роботи:

- Діяти швидше та рішучіше під час зіткнення з кризою;
- Убезпечити громадян від загроз, що швидко змінюються;
- Інвестувати в можливості та технології, які нам потрібні; • Співпрацювати з іншими суб'єктами для досягнення спільних цілей

[4, с. 6].

У блоці “Діяти” сформульовані чіткі тези того, що повинен зробити ЄС для того, щоб запобігти кризовим ситуаціям. ЄС ставить перед собою завдання посилити цивільні та військові місії та операції в рамках Спільної політики безпеки та оборони, надавши їм більш надійні та гнучкі мандати, сприяючи швидкому та більш гнучкому процесу прийняття рішень та забезпечуючи більшу фінансову солідарність, а також сприяючи тісній співпраці з європейськими спеціальними місіями та операціями. Наступний крок - розробити потенціал швидкого розгортання сил ЄС, який дозволить швидко

розгорнути до 5000 військових у складних середовищах для різних типів криз. Останній крок цього блоку - посилити командні та контрольні структури, зокрема, військовий потенціал планування та поведінки, а також підвищити готовність і співпрацю шляхом посилення військової мобільності та регулярних живих навчань, зокрема для потенціалу швидкого розгортання [4, с. 11].

З огляду на ці характеристики, дехто може розглядати даний блок як перший крок до армії ЄС або, принаймні, як інструмент для ЄС, щоб «стати справжнім і надійним геополітичним гравцем», як сказав іспанський депутат Європарламенту Хаві Лопес (S&D, Іспанія), автор доповіді в зовнішньополітичному комітеті ЄП, описав це. Деякі з його колег, однак, більш критичні. Для колишнього прем'єр-міністра Литви Андрюса Кубілюса «Стратегічний компас» — це мертвонароджений інструмент, оскільки спочатку він був розроблений ще до війни в Україні. На думку депутата Європарламенту Кубілюса, компонент стратегії «ДІЯТИ» має натомість зосередитися на посиленні координації, наприклад, шляхом посилення інституційного потенціалу реагування [5].

Тут ключовим аспектом, про який треба пам'ятати є те, що дана стратегія не передбачає створення європейської армії, а має на меті сприяти тісній співпраці країн-членів ЄС у сфері оборони.

Блок “Убезпечити” прагне зміцнити здатність ЄС щодо передбачення, стримування та реагування на поточні та швидко виникаючі загрози, а також захист інтересів безпеки ЄС. Пріоритетні завдання:

-Розвинути розвідувальні можливості, такі як Єдина система розвідки та аналізу ЄС (SIAC), щоб покращити ситуаційну обізнаність і стратегічне передбачення;

-Створити EU Hybrid Toolbox, який об'єднує різні інструменти для виявлення та реагування на широкий спектр гібридних загроз.

-Подальший розвиток політики кіберзахисту ЄС, щоб бути краще підготовленими до кібератак і реагувати на них; посилити дії в морській, повітряній та космічній сферах, зокрема шляхом розширення скоординованої морської присутності на інші території, починаючи з ІндоТихоокеанської області, і шляхом розробки Космічної стратегії ЄС для безпеки та оборони [4, с. 12].

Даний блок Стратегічного компасу розглядає зусилля, спрямовані на підготовку до загроз, викликаних різними інструментами, які використовують стратегічні конкуренти ЄС. До них належать (гібридні) загрози у всіх чотирьох сферах (морській, повітряній, кібернетичній та космічній), що додає транснаціональних викликів, а також тероризм і

розповсюдження зброї. Кроки у цьому блоці варіюються від надання гуманітарної допомоги та допомоги при стихійних лихах, кібератаках до контролю над озброєннями та нерозповсюдження ядерної зброї – це говорить про те, що існуючі інструменти необхідно зміцнити в оперативному плані.

Частина “Інвестувати” акцентує увагу на збільшення витрат в інноваційні технології для того, щоб заповнити стратегічні прогалини та зменшити технологічну та промислову залежність. ЄС ставить собі за мету витратити більше й краще на захист і покращення розвитку можливостей і планування кращого реагування на оперативні реалії та нові загрози й виклики. Наступний крок - пошук спільних рішень для розробки необхідних стратегічних механізмів місій та операцій, а також усі можливості наступного покоління в оперативних сферах, таких як висококласні військово-морські платформи, майбутня бойова авіаційна система, можливості космічного базування та інші. Таким чином це сприятиме повною мірою використанню постійного структурованого співробітництва та Європейського оборонного фонду для спільного розвитку передового військового потенціалу та інвестування в технологічні інновації для оборони та безпеки [4, с. 12].

Головною метою даних дій є забезпечення єдиної та координованої європейської стратегії щодо збільшення витрат на оборону на рівні ЄС та державних інституцій з метою максимізації продуктивності та підвищення ефективності.

Останній блок “Співпрацювати” звертає увагу на важливості скоординованих та консолідованих дій країн-членів ЄС. Партнерство буде проявлятися через посилення стратегічного партнерства з НАТО та ООН і розширення співпраці з регіональними партнерами, включаючи ОБСЄ, АС та АСЕАН; розвиток співпраці з двосторонніми партнерами, які поділяють однакові цінності та інтересів, як США, Норвегія, Канада, Великобританія та Японія, а також створення індивідуально партнерства на Західних Балканах, з східними і південними сусідами: Африка, Азія та Латинська Америка. Цікави завданням даного блоку є розробити Форум партнерства ЄС у сфері безпеки та оборони для більш тісної співпраці і ефективно співпрацювати з партнерами для вирішення спільних завдань [4, с. 13].

Результати даної ідеї вже є показовими: 21 березня 2023 року у Брюсселі відбулося перше засідання Форуму Шумана з безпеки та оборони, на якому, крім представників 27 держав-членів ЄС, були присутні гості з приблизно 50 країн та організацій. Однією з ключових тем був український конфлікт, який став водночас головним мотивом для створення форуму. Як пояснив голова європейської дипломатії Жозеп Боррель, події лютого 2022 року змінили Євросоюз і тепер він має намір відігравати значно більшу роль

в архітектурі світової безпеки. Підсумки форуму свідчать: окрім суто економічного об'єднання ЄС стає і військовим союзом. Ідея заходу, який, як очікується, проходить кожні два роки, полягала в тому, щоб зібрати навколо ЄС найближчих союзників та потенційних партнерів для обговорення спільних загроз. А головне, як у різних формах і висловлюваннях давав зрозуміти Жозеп Боррель, реакція Брюсселя на український конфлікт — це не виняток із правил, не аномалія, а політика, яку союз готовий поширити на будь-яку ситуацію, якщо вона цього вимагатиме [6].

У Стратегічному Компасі увагу привертає питання “модульності”. Ідея полягає у можливості застосовувати різну кількість військових - як кілька сотень, так і пару тисяч. Залежно від завдання змінюватиметься й "модуль", тобто досвід і тренування персоналу, а також їхнє технічне оснащення та спорядження. Боррель навів приклад двох цілковито різних місій - з евакуації та з розведення сторін, котрі ворогують [3]. “Це не той документ, який потрібно тримати на полиці. Це керівництво до дії з конкретним графіком: що ми маємо зробити і коли ми маємо зробити [це]. Це потрібно часто оновлювати, воно було оновлено в останні тижні, щоб підкреслити важливість української війни, а не тому, що ми не виявили до української війни, що Росія була одним із найважливіших викликів, з якими ми зіткнулися. Ми це знали, і це було враховано на початку нашого аналізу загроз, але це було набагато очевидніше, і нам довелося адаптувати текст, щоб відобразити поточну ситуацію” [7]. Незважаючи на те, що Україна не є членом ЄС, хоча є претендентом, у “Стратегічному компасі” немає нічого, що теоретично – на відміну від НАТО – забороняло б будь-яким таким європейським збройним силам діяти, якщо блок вважає, що його безпеці загрожує.

Висновок: ЄС виходить за рамки врегулювання криз та розвитку спроможності, і застосовує більш комплексний цивільно-військовий підхід, що є приводом для оптимізму щодо того, що країни-члени та Союз в цілому спільно зобов'язані зміцнювати європейську безпеку та оборону [8, с. 205]. Як зазначив міністр закордонних справ Латвії (з 8 липня 2023 року – президент), цей документ "дає необхідний інструментарій для того, щоб ЄС разом з НАТО став реальним гравцем у геополітичній обороні та безпеці". "Це лише початок шляху. Багато залежатиме від того, наскільки успішно ми підтримаємо Україну проти агресії росії", — зазначив Ринкевичс [9]. Без сумніву, повномасштабне вторгнення росії спровокувало перегляд підходів до європейського ландшафту безпеки. Оборонна політика ЄС нарешті знайшла свій головний сенс існування, що є чітким поворотом до жорсткої безпеки з точки зору визначення пріоритетів. У «Стратегічному компасі» росія згадується майже 20 разів, і це помітно разом із війною в Україні. Цей

«тектонічний зсув в європейській історії» спонукає до зміцнення військового потенціалу ЄС, включаючи посилення військової мобільності всередині Союзу, можливість розгорнути війська в «недозвільному середовищі» та регулярні живі навчання. «Витратити більше та краще» замінило намір просто на погляд розвитку можливостей. Крім того, практика надсилання допомоги партнерам з ЄС, як це було зроблено з Україною, тепер кодифікована в Компасі, що надає додаткової довіри статті ЄС про колективну самооборону, яка дедалі більше підкреслюється (Стаття 42.7 ДЄС). Ураховуючи нещодавні кроки України стосовно пришвидшення процедури її приєднання до Європейського Союзу та початок розгляду керівними органами об'єднання заявки нашої держави на членство у ЄС, «Стратегічний компас» є важливим документом, положення якого має бути враховано під час реалізації політики євроатлантичної інтеграції. Варто очікувати, що найближчими роками цей доктринальний документ переглядатиметься з урахуванням наслідків збройної агресії росії проти України [10, с. 1].

Список використаних джерел

1. *Міноборони Німеччини: Демократія в Європі під загрозою, ми маємо інвестувати у безпеку* URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3695335-minoboroni-nimeccini-demokratia-u-evropi-pid-zagrozou-mimaemo-investuvati-u-bezpeku.html>
2. *A Quick Overview of the Strategic Compass by Saban Yuksel* | Apr 6, 2022 | URL: <https://behorizon.org/a-quick-overview-of-the-strategic-compass/>
3. *Юрій Шейко (17 листопада 2021). Що варто знати про Стратегічний компас Євросоюзу* URL: <https://www.dw.com/uk/stratehichnyi-kompas-yesvid-morskykh-droniv-do-dialohu-z-ukrainoiu/a-59843928>
4. *A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security (2022). Council of the European Union, 64 p.* URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
5. Euranet Plus News Agency | Vincenzo Genovese· April 14, 2023 STRATEGIC COMPASS FOR EUROPE – (I) A REAL MILITARY FORCE? URL:<https://euranetplus-inside.eu/strategic-compass-for-europe-i-a-realmilitary-force/>
6. Ковальський Віктор В ЄС готуються до оборони проти російського вторгнення/ Юридичний вісник України URL:<https://yvu.com.ua/v-yes-gotuyutsya-do-oborony-proty-rosijskogovtorgnennya/>
7. *Foreign Affairs Council: Remarks by High Representative Josep Borrell at the*

press *conference* URL:
https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/foreignaffairs-council-remarks-high-representative-josep-borrell-press_en?s=232 8. *Simon Sweeney and Neil Winn, "Understanding the Ambition in the EU's Strategic Compass: A Case for Optimism at Last?"*, in *Defence Studies*, 17

February 2022, p.205

URL:<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/14702436.2022.2036608?needAccess=true>

9. Т. Яворович, О. Богданьок (22 березня 2022). ЄС затвердив "стратегічний компас" у сфері безпеки та оборони. Про що йдеться у документі. Суспільне новини. URL: <https://susilne.media/220073-eszatverdiv-strategicnij-kompas-u-sferi-bezpeki-ta-oboroni/>

10. Давимука О. О., Ухвалення «Стратегічного компасу» Європейського Союзу ЦЕНТР ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ CENTER FOR FOREIGN POLICY STUDIES

URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/evropeyskiy_kompas.pdf

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
ДО ЄС**

Лукіян Д. А.

**Чернівецький національний університет імені Юрія
Федьковича**

Науковий керівник: Строїч М. І.

***асистент кафедри Міжнародного права та порівняльного
правознавства Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича***

Інтеграція України до Європейського Союзу залишається одним з актуальних питань протягом останніх років. Даний процес є досить тривалим, оскільки вступ нашої держави до ЄС є доволі непростим питанням. Існує ряд критеріїв (умов) для вступу до Євро-пейського Союзу, їх прийнято називати «копенгагенськими критеріями». Перший критерій – політичний. Він повинен забезпечувати стабільність інститутів, що є гарантими демократії, верховенства права, прав людини тощо. Другий – економічний. Зокрема, це спроможність впоратися з конкуренцією в межах ринку Європейського Союзу та існування діючої ринкової економіки в країні яка прагне бути чле-ном ЄС. Третій – критерій членства. Пов’язаний з тим, що держава здатна взяти на себе обов’язки членства, виключно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу. Четвертий критерій зазвичай називають «незалежним», оскільки він направлений на те щоб ЄС одночасно з прийняттям до себе нових держав, не послабляв європейської інтеграції [1].

Тобто, інтеграційний вибір будь-якої країни має щонайменше три аспекти: правовий, економічний, політичний. Для України ці три аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету і державності, економічний – розвиток країни і добробут народу, політичний – це забезпечення цивілізаційного майбутнього Українського народу [2, 59]. Тому, варто дослідити перспективи інтеграції України до ЄС.

У 2022р. розпочався новий етап у відносинах Києва і Брюсселя — Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, який матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів.

Євроінтеграція України відбувається в умовах повномасштабної війни з боку російського агресора. З одного боку, війна, довела готовність українців захищати незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку, об’єднала українську націю і зміцнила громадську підтримку руху

до ЄС. А з іншого — активізувала двосторонні процеси євроінтеграції, надала нової якості політики Брюсселя щодо України, змусила переглянути підходи і пріоритети у сфері безпеки. Водночас війна, під час якої Україна зазнала колосальних людських та фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування до об'єднаної Європи, обумовила особливості «воєнної» євроінтеграції.

Отримання Україною статусу кандидата на вступ у ЄС є лише початковим етапом на шляху до євроінтернації. Проте, через війну, у багатьох аспектах на цьому шляху є певні перешкоди.

По-перше, суттєво уповільнились темпи соціально-економічного реформування в рамках реалізації Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Тобто, деякі рекомендації і напрямки у рамках угоди повинні здійснюватися у мирний час.

По-друге, європейський бізнес наразі перебуває у досить складному сьановищі, через війну росії в Україні. Також, війна об'єктивно знизила інтерес і активність європейських бізнес-партнерів до розвитку контактів з воюючою країною зі складною внутрішньополітичною ситуацією, яка містить ризики та небезпеки для перспективних інвестицій і ведення бізнесу.

По-третє, Україна, наразі, має зосереджувати величезні політикодіпломатичні, фінансово-економічні, кадрові ресурси на протистоянні агресії росії на різних напрямках. Нині майже половина бюджетних витрат спрямовані в оборонний сектор.

З огляду на вищевикладене, можна стверджувати, що наразі більшість ресурсів України зосереджені у напрямку протистояння війни, ніж питанню євроінтеграції, оскільки Україна бажає зберегти свою націю та державу в межах своїх кордонів.

Суспільству потрібно розуміти, що в питанні вступу до ЄС мова йде не тільки про перспективу вступу України, але і про майбутнє Європейського Союзу в цілому, адже ЄС є найбільшим прикладом розвитку та демократії, а тому процес вступу України до членства у ЄС, у деяких випадках, може ускладнюватися. Ні одна країна, так як Україна, не заплатила такої великої ціни за можливість стати повноправним членом Європейського Союзу.

Що стосується рекомендацій ЄС для України для інтеграції, то Європейська комісія, надала Україні сім рекомендацій щодо реформування держави. Зокрема, серед цих рекомендацій – пришвидшення відбору суддів Конституційного суду, продовження втілення реформи системи правосуддя, боротьба з корупцією і відмиванням коштів, демонстрація відчутних результатів закону про деолігархізацію, узгодження аудіовізуального законодавства з європейським, схвалення і втілення закону про національні меншини тощо. Станом на середину червня наша держава виконала 2 з 7

рекомендацій, що є досить хорошим результатом в умовах військової агресії росії. Це значний успіх в умовах повномасштабної війни, розв'язаної Росією. Виконані умови стосуються судової реформи та закону про ЗМІ [3].

Враховуючи вищевикладене, можемо зробити висновки, що Україна вже декілька років активно працює над інтеграцією до Європейського Союзу і впровадження європейських стандартів у різних галузях економіки та законодавства. Інтеграція до ЄС є важливим кроком для України на шляху до зміцнення її міжнародної позиції та підтримки з боку європейських партнерів. Незважаючи на труднощі та виклики, інтеграція України до Європейського Союзу є об'єктивною метою та важливим кроком на шляху до модернізації та розвитку країни.

Список літератури:

1. Копенгагенські критерії: червень 1993 року. URL: http://ukrcei.org/uploads/files/default/kopengagenskie_kriterii.pdf
2. Деліні М.М. Проблеми інтеграції України в світове співтовариство в сучасних умовах. URL : <http://global-national.in.ua/archive/22014/12.pdf>.
3. Україна виконала 2 з 7 рекомендацій для членства в ЄС - Reuters. *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-vikonala-2-z-7rekomendacij-dlya-chlenstva-v-yes-reuters-12299697.html>

**АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО GDPR ЄС, ЯК
КРОК ДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ
ДАНИХ ГРОМАДЯН ТА СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ
ЕЛЕКТРОННОЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

Ліптуга В. О.

Західноукраїнський національний університет

Постановка проблеми. Створення сприятливих умов для електронної та кібербезпеки в Україні та підвищення рівня захисту персональних даних громадян – актуальна та нагальна проблема, яка вимагає широкої уваги та вдосконалення. Адаптація законодавства України до Загального регламенту про захист персональних даних (GDPR) Європейського Союзу (ЄС) є наймовірно нагальною. Ця проблема виникає в зв'язку з ростом цифрового середовища, збільшенням кількості кіберзагроз, і вимагає системного підходу та дотримання високих стандартів захисту персональних даних та кібербезпеки для забезпечення довіри громадян, стабільності бізнесу та національної безпеки.

Мета. Дослідити питання адаптації законодавства України до законодавства ЄС та проаналізувати дане питання на прикладі гармонізації законодавства, що регулюють охорону персональних даних.

Виклад матеріалу. Гармонізація та адаптація українського законодавства до стандартів Європейського Союзу (ЄС) має важливе значення в процесі євроінтеграції України. Ця діяльність є ключовою умовою для набуття членства в ЄС та розвитку стратегічних партнерських відносин з ЄС. Головні аспекти цієї гармонізації включають уніфікацію та адаптацію українського законодавства до європейських норм і вимог. Україна активно приймає та впроваджує закони та підзаконні акти, спрямовані на гармонізацію з європейськими стандартами в різних сферах, таких як захист прав людини, торгівля, медицина, право.

Гармонізація і адаптація законодавства України до стандартів ЄС є процесом, який сприяє не лише набуттю членства в ЄС, але й зміцненню правової системи та забезпеченню відповідності європейським стандартам у важливих сферах. Євросоюз має свій перелік певних стандартів у різних галузях та ми як держава, котра має на меті стати членом даного об'єднання повинні, певним чином, імплементувати це до національного права. Проте, окрім інтеграції, дані дії дають змогу покращити наше законодавство.

Тобто, Україна має інтерес у гармонізації свого законодавства щодо захисту даних із європейськими стандартами з двох основних причин. По-перше, країна прагне розвивати торговельні і економічні відносини з ЄС. Враховуючи, що багато європейських компаній обробляють персональні дані, адаптація законодавства України до стандартів GDPR сприяє

спрощенню обміну даними та сприяє взаємодії між українськими та європейськими компаніями. По-друге, прийняття сучасних правил і стандартів щодо захисту персональних даних в Україні допомагає забезпечити вищий рівень захисту персональних даних громадян. Це важливо для збереження довіри громадян до обробки їхніх особистих даних як внутрішніми, так і іноземними суб'єктами обробки.

Загальний регламент про захист даних (GDPR) у ЄС був прийнятий у 2016 році і набрав чинності в 2018 році. Цей закон значно зміцнив та деталізував вимоги щодо захисту права на приватність і розширив права осіб у цій сфері. Однією з головних цілей цього закону було надання кожній особі можливості контролювати використання своїх персональних даних [1, с.48].

GDPR створений з метою забезпечення захисту персональних даних громадян ЄС та регулювання обробки цих даних організаціями та компаніями, які працюють з цими даними. Основні принципи та положення GDPR включають наступне:

- **Захист особистих даних:** GDPR встановлює високі стандарти захисту персональних даних громадян ЄС та вимагає від організацій забезпечувати адекватний рівень безпеки цих даних.
- **Згода:** Організації повинні отримувати згоду від осіб на обробку їхніх персональних даних, і ця згода повинна бути добровільною та зрозумілою.
- **Права суб'єктів даних:** GDPR надає громадянам ряд прав, включаючи право на доступ до своїх даних, право виправлення похибок, право на видалення даних («право на забуття») та інші.
- **Повідомлення про порушення безпеки даних:** Організації повинні повідомляти про порушення безпеки даних та порушення правил GDPR в установлені терміни.
- **Відповідальність і штрафи:** GDPR передбачає великі штрафи за порушення вимог регламенту, що може становити значну загрозу для бізнесу.
- **Міжнародний обмін даними:** GDPR має важливий вплив на міжнародний обмін персональними даними, оскільки вимагає від організацій поза межами ЄС дотримуватися його положень, якщо вони працюють з даними європейських громадян [2, с.32].

GDPR створений з метою підвищення захисту приватного життя громадян та створення сприятливих умов для обробки персональних даних. Він є одним з найважливіших регуляторних актів у сфері захисту даних у світі і впливає на організації та компанії всіх розмірів, які мають доступ до персональних даних громадян ЄС. Україна, зробивши відповідні зміни до свого законодавства, зможе забезпечити для своїх громадян захист даних на рівні міжнародних стандартів.

Відповідно до статті 15 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна взяла на себе зобов'язання «забезпечити належний рівень захисту

персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи» [3, с.8].

Закон України «Про захист персональних даних», прийнятий у 2010 році, базується на Конвенції 108, європейському документі 1981 року[4]. З цього випливає, що наш поточний закон має корені в нормах, що існували у 1981 році. Однак істотний розвиток інформаційних технологій, зокрема онлайн-послуг, онлайн-банкінгу, онлайн-торгівлі та державних онлайн-сервісів, дає змогу обробці персональних даних в набагато більшому обсязі. Наразі наша законодавча база потребує адаптації до сучасних реалій. У 2018 році Конвенція 108 була оновлена введенням додаткового протоколу, який отримав назву Конвенція 108+. Україна ще не ратифікувала цей протокол, оскільки це передбачає відповідність національного законодавства його вимогам.

В Україні розглядається новий законопроект про персональні дані, який враховує вимоги GDPR і Конвенції 108+, з метою відповідності європейським стандартам захисту даних. Це необхідний крок для того, щоб Україна мала можливість стати повноправним членом ЄС і відповідати його стандартам у сфері захисту персональних даних.

У зв'язку з тим, що в Україні й надалі функціонує закон, котрий не зазнав змін, відповідно до розвитку технологій, це не дає в повній мірі забезпечувати захист даних [5]. Проблеми через брак регуляції можуть виникнути у наступних сферах: переказ даних на територію інших держав, процедура повідомлення про витік персональних даних, фінансова відповідальність та адміністративні санкції накладені на оператора або ж адміністратора за порушення норм захисту персональних даних, особливості обробки персональних даних у сфері електронного зв'язку. Даний закон України не регулює питань обробки персональних даних, конфіденційності приватного спілкування, а також порядку доступу до таких даних.

Висновки. Адаптація законодавства України до GDPR ЄС є важливим кроком для підвищення рівня захисту персональних даних громадян та створення сприятливих умов для електронної та кібербезпеки в Україні. Цей процес допоможе гарантувати більший контроль громадян над їхніми даними та сприяє інтеграції України в європейський цифровий простір, сприяючи розвитку цифрової економіки та забезпеченню кібербезпеки. А отже, ми повинні прийняти новий закон про захист персональних даних для покращення національного законодавства та подальшого руху в напрямку євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування

Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). Документ 984_008-16. Прийняття від 27.04.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

2. Європейський Союз (2016). Загальний регламент про захист даних (GDPR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

3. Договір про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Київ: Офіційний монітор України, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

4. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Страсбург, 28 січня 1981 року. Ратифікація від 06.07.2010, підстава - 2438-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

5. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мазур П. М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Концепція сталого розвитку набуває все більшого визнання та актуальності на світовій арені, і вона стає основною при розробці та впровадженні політики урядами різних країн та міжнародними організаціями. Підтримувати сталий розвиток зможуть фінансування проєктів, розроблення та впровадження правил, що забезпечують сталий розвиток. Саме ініціативність міжнародних організацій, допомагає досягненню та реалізації цілей сталого розвитку але основна робота таких політичних заходів полягає в узгодженій співпраці окремих країн і міжнародних організацій. Значущість внеску міжнародних організацій у досягненні цілей сталого розвитку включає також їхню здатність фінансувати проєкти у країнах, що розвиваються. За допомогою грантів або кредитів реалізуються проєкти сталого розвитку в країнах, які не можуть забезпечити фінансування належним чином самостійно. Таким чином, міжнародні організації здійснюють розподіл фінансових ресурсів, для досягнення зобов'язань, пов'язаних з реалізацією цілей сталого розвитку.

Різні країни надають різний рівень фінансування для досягнення цілей сталого розвитку, і іноді цей рівень не є достатнім для успішної реалізації проєктів. Крім того, робота над планом дій, щодо цілей сталого розвитку, розрахована на 15 років, внаслідок COVID-19 та Російсько-української війни 2022 р., може зазнати певних коректив, для вирішення яких знадобиться ще певний час.

Сталий розвиток - це багатогранна концепція, яка поєднує у собі три головні компоненти: соціальну, природоохоронну, економічну.

- Соціальна складова спрямована на людський розвиток, зменшення кількості конфліктів у суспільстві, та збереженні стабільності суспільних і культурних систем. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням [1]. Для досягнення цих умов важливо забезпечити справедливий розподіл матеріальних ресурсів між людьми з метою зменшення рівня нерівності, а також наявність різноманітних поглядів та толерантність у міжособистісних відносинах. Крім того, необхідно стежити за збереженням культурного розмаїття та спадщини, включаючи спадщину менш розповсюджених культур.
- Економічний підхід передбачає оптимальне використання обмежених

ресурсів та використання технологій, що сприяють збереженню природних, енергетичних і матеріальних ресурсів. Основна мета полягає в створенні потоку загального доходу, який не тільки задовольняє поточні потреби суспільства, але також забезпечує щонайменше, збереження загального капіталу, включаючи, фізичний, природний та людський капітал, які використовуються для генерації загального доходу.

- З погляду екології сталий розвиток, має забезпечити цілісність, біологічних і фізичних природних систем, їх здатність до виживання, що впливає на загальну стабільність біосфери.

Розв'язання питання системного узгодження та збалансування цих складових, у глобальному вимірі найголовніший виклик сьогодення для авторитетних міжнародних організацій, до складу яких входять Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), група Світового банку та Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). Звернемося детальніше до ролі кожної організації у забезпеченні сталого розвитку.

Світова організація торгівлі (СОТ) – єдина міжнародна організація, що опікується глобальними правилами торгівлі між державами. Її головна функція – забезпечувати, щоб торгівля відбувалася настільки легко, передбачувано і вільно, наскільки можливо. СОТ стала наступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), укладеної після Другої світової війни. Тож попри те, що СОТ – одна з наймолодших міжнародних організацій, багатосторонній торговельній системі, початково закладеній ГАТТ, вже понад 70 років [2]. СОТ зі штаб-квартирою в Женеві, Швейцарія, складається зі 164 членів. Основними цілями сталого розвитку, які ставить перед собою СОТ є [3]:

1. Зменшення нерівності. На глобальному рівні зміни в структурі розвитку трансформували перспективи найбільш бідних людей у світі, зменшуючи нерівність між країнами. Правила СОТ намагаються зменшити вплив наявної нерівності за допомогою принципу спеціального та диференційованого режиму для країн, що розвиваються. Це дозволяє використовувати гнучкі можливості країн, що розвиваються, та найменш розвинених, щоб врахувати обмеження їхніх можливостей.
2. Промисловість, інновації та інфраструктура. Торгівля приносить вигоди в економіці шляхом посилення конкуренції та передачі технологій, знань та інновацій. Відкриті ринки були визначені ключовим фактором, що визначає торгівлю та інвестиції між країнами, що розвиваються, та розвиненими країнами, що дозволяє передачу технологій, що призводять до індустріалізації та розвитку.
3. Відсутність бідності. Добре сплановані та стратегічно реалізовані ініціативи торговельної політики можуть позитивно вплинути на стале зменшення бідності. Відкриття торгівлі також призвело до

підвищення рівня життя завдяки більшій продуктивності праці, збільшенню конкуренції та більшому вибору для споживачів та кращим цінам на ринку.

Міжнародний валютний фонд (МВФ). МВФ був створений в 1945 році, нині він складається зі 189 країн-членів, працює над забезпеченням фінансової стабільності, розвитком глобального валютного співробітництва, зменшенням бідності та підтримкою стійкого економічного зростання у всьому світі. На Третій конференції ООН з питань фінансування розвитку в Ефіопії, яка відбулася у липні 2015 року, обговорювалася стратегія мобілізації фінансових ресурсів, необхідних для впровадження розвиткових цілей. Після цього була розроблена програма дій, спрямована на стійку стратегію фінансування. На Кліматичному саміті ООН, який відбувся у грудні 2015 року у Парижі, була досягнута глобальна угода щодо встановлення національних цілей зниження викидів CO₂ з метою розв'язання проблем змін клімату, що відповідало цілям сталого розвитку з охорони навколишнього середовища.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). ЮНКТАД була утворена в 1964 році та є одним із головних органів Генеральної Асамблеї ООН. Вона створена з метою надання можливості країнам, що розвиваються, обговорювати питання, пов'язані з економічним розвитком. Головною метою ЮНКТАД є розробка стратегії у сферах розвитку, таких як торгівля, фінанси, транспорт та технології, а також створення "Простору політики". Цей простір надає країнам, що розвиваються, можливість реалізувати процес лібералізації за власними темпами через послідовні кроки та зменшення вимог щодо їх взаємності та інших аспектів. Важливо підкреслити, що ЮНКТАД має стратегічне партнерство з СОТ. Обидві організації активно співпрацюють з метою забезпечення того, щоб міжнародна торгівля сприяла прискоренню економічного зростання в країнах, що перебувають у стані розвитку та низькорозвинених країнах.

Світовий банк. Цілі сталого розвитку, які були розроблені у 2015 році, розроблялися за безпосередньої участі Світового банку[4] та являються його власними цілями у досягненні сталого розвитку. Світовий банк відіграє організаційну роль у привертанні всіх країн до глобальних партнерських відносин. Шляхом співпраці з кожною окремою країною, Світовий банк сприяє втіленню ініціатив, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку.

Загалом, міжнародні організації відіграють вирішальну роль у заохоченні націй працювати над проблемами навколишнього середовища. Програми сталого розвитку мають бути адаптовані відповідно до місцевого контексту, з узгодженням політичної волі та співпраці на міжнародному та національному рівні. Однак політична нестабільність може перешкоджати просуванню до сталого розвитку. Також досягнення цілей сталого розвитку потребує мобілізації додаткових та вже наявних ресурсів, фінансові ресурси,

розвиток технологій, розбудову потенціалу. Спостерігається також що внаслідок масштабного застосування ЦСР, інтеграція політики так і не була досягнута, це означає, що ЦСР не ралізуються скоординованим і комплексним чином, що перешкоджає прогресу на шляху до їх досягнення. Крім того, цілі сталого розвитку були прийняті відносно нещодавно (у 2015 році), а тому знадобиться ще певний час для вибудови повної вертикалі механізму досягнення цих цілей від рівня міжнародних організацій до національного рівня[5].

Список використаних джерел

1. World Data Center. URL: <http://wdc.org.ua/uk/node/356> (дата звернення: 11.10.2023.)
2. Мінекономіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=94872f60-5734-4e7c-bcee-7873ffb2076d&title=ZagalnaInformatsiiaProSvitovuOrganizatsiiuTorgivliu&isSpecial=true> (дата звернення: 11.10.2023)
3. World Trade Organization. The WTO and the Sustainable Development Goals. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/sdgs_e/sdgs_e.htm (дата звернення: 11.10.2023)
4. World Bank Group. The World Bank Group's Twin Goals, the SDGs, and the 2030 Development Agenda. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/sdgs-2030-agenda> (дата звернення: 11.10.2023)
5. Ефективна економіка. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/73.pdf (дата звернення 11.10.2023)

УДК 341

***СТАНДАРТИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В МІЖНАРОДНОМУ
ПРАВІ ТА ПРАВІ ЄС***

Палагнюк Н. Т., Макаревич Ю. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Актуальність теми обумовлена наявністю в системі охорони здоров'я таких проблем, як збільшення чисельності населення й зростання потреби в медичній допомозі, подовження середньої очікуваної тривалості життя, яке призводить до росту поширеності хронічної патології. Право на охорону здоров'я посідає важливе значення серед інших суб'єктивних прав у сучасному міжнародному праві. Зараз важливе не тільки визнання й законодавче закріплення міжнародно-правових норм, а й фактична їх реалізація в житті кожної держави [1, с. 70].

Зараз, коли питання про права людини виходить за межі держави, з'явилась потреба у створенні універсальних міжнародно-правових норм, які будуть визнані міжнародним співтовариством. Основними джерелами, які визначають міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я, є документи ООН, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці, Ради Європи і Європейського Союзу, Всесвітньої і Європейської медичних асоціацій [1, с. 71]. Прикладом таких джерел може слугувати Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Статут ВООЗ, Лісабонська декларація про права пацієнта та інші.

Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я також регламентуються в актах Європейського Союзу. Одним з таких міжнародних договорів обов'язкового характеру для держав-учасниць міжнародної організації є Хартія основних прав Європейського Союзу, прийнята 7 грудня 2000 року в Ніцці на засіданні Європейської Ради. Основним правом людини у сфері охорони здоров'я, затвердженим Хартією, є право на охорону здоров'я (стаття 35), згідно з яким кожна людина має право на профілактичне лікування та медичне обслуговування на тих умовах, які закріплені національним законодавством та склалися практично. Також зазначається, що охороні здоров'я людини при розробці та здійсненні усіх видів політики та дій ЄС має приділятися підвищена увага [3, с. 24-25].

Аналіз усіх вищезазначених міжнародно-правових актів дає можливість зробити висновок, що право людини на охорону здоров'я включає такі можливості: 1) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я (ст. 25 Загальної Декларації прав людини; п. 1 ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права); 2) заборона катування чи

жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поведження чи покарання, зокрема, особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим дослідом (ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 5 Загальної Декларації прав людини); 3) зниження рівня мертвонароджуваності та дитячої смертності й здорового розвитку дитини (п. «а» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права); 4) покращення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища й гігієни праці в промисловості (п. «б» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права; п. «е» ст. 24 Конвенції про права дитини); (п. «с» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права; п. 1, 3 ст. 11 Європейської соціальної хартії); 5) медична допомога (п. «д» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права; ст. 13 Європейської соціальної хартії); 6) справедливі й сприятливі, безпечні та здорові умови праці (ст. 23 Загальної Декларації прав людини; ст. ст. 2, 3 Європейської соціальної хартії); 7) охорона материнства (п. «д» ст. 24 Конвенції про права дитини; ст. ст. 8, 17 Європейської соціальної хартії) [2, с. 230-231].

Стандарти у сфері охорони здоров'я характеризуються низкою ознак, серед яких: обґрунтованість з наукової, практичної й технічної точки зору; реальність, тобто визначеність обсягу медичної допомоги, конкретність вимог до якості медичного обслуговування з урахуванням реального стану галузі, а саме фінансового й кадрового забезпечення, матеріально-технічного ресурсу, освітнього рівня фахівців тощо; надійність, тобто відповідність принципам науково обґрунтованої медичної практики й узгодженість з думкою більшості висококваліфікованих лікарів; чіткість, конкретність і зрозумілість визначень; актуальність, якої можна досягти шляхом періодичного аналізу та перегляду раніше встановлених стандартів, вироблення механізму забезпечення або стимулювання виконання чинних стандартів [2, с. 229-230]. Саме ці ознаки допомагають не тільки охарактеризувати міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я, а й забезпечують виконання їхніх цілей.

Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я мають на меті забезпечити право на охорону здоров'я та доступ до базових медичних послуг для всього населення планети з метою покращення рівня і якості життя людини, збільшення тривалості життя, підвищення працездатності. Першим кроком на шляху до забезпечення реалізації прав осіб у сфері охорони здоров'я, у тому числі і як пацієнтів, є закріплення таких прав у відповідних юридичних актах. Серед міжнародних документів у сфері захисту прав пацієнтів, прийнятих у XXI столітті, слід виділити Європейську хартію прав пацієнтів від 15.11.2002 р., яка закріплює чотирнадцять прав пацієнтів, а саме: право на профілактичні заходи, право на доступність допомоги, право на отримання інформації, право на інформовану згоду, право вибору, право на повагу до часу пацієнта, право

на допомогу, яка відповідає прийнятим стандартам якості, право на безпеку, право на використання сучасних технологій, право на усунення надмірного болю, право на індивідуалізоване лікування, право на скаргу, право на отримання відшкодування завданої шкоди.

Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я важливі для держав, які прагнуть стати повноправними членами Європейського Союзу. ЄС вирішує проблеми, пов'язані з охороною здоров'я, підтримуючи співпрацю між державами-членами, задля захисту й промоції здоров'я населення та забезпечення вільного пересування людей. В Статті 168 Договору про функціонування Європейського Союзу визначено завдання політики ЄС у сфері охорони здоров'я та основоположну законодавчу базу для неї з особливим акцентом на координацію та співпрацю, зокрема для запобігання тим основним загрозам для здоров'я, які спричиняють хвороби. Кожна держава, яка висловила бажання приєднатись до ЄС, повинна впровадити міжнародно-правові стандарти щодо охорони здоров'я у свою правову систему.

Коли Україна отримала статус кандидата у члени ЄС, доступними стали різні проекти та гранти Єврокомісії, які допоможуть покращити систему охорони здоров'я. Єврокомісія та МОЗ підписали угоду про приєднання України до програми EU4Health. Вона була створена як відповідь на пандемію COVID-19 і для посилення кризової готовності в ЄС.

Це сприятиме розв'язанню довгострокових проблем зі здоров'ям шляхом створення міцніших, стійкіших і доступніших систем охорони здоров'я.

За даними МОЗ протягом року в статусі країни-кандидата було укладено 5 стратегічних документів про співпрацю з ЄС на державному рівні. Крім угоди про приєднання України до програми EU4Health, підписано: декларацію про наміри співпраці у сфері охорони здоров'я та профілактики між міністром охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я та профілактики Франції; домовленість про співпрацю в галузі охорони здоров'я між Європейською комісією та Міністерством охорони здоров'я України; два меморандуми про співпрацю між Міністерством охорони здоров'я України та Французькою асоціацією охорони здоров'я з метою допомогти відбудувувати зруйновані внаслідок війни медзаклади.

Отже, можна дійти висновку, що міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я – це принципи й норми права, закріплені в міжнародно-правових актах з прав людини, які визначають зміст й обсяг прав людини у сфері охорони здоров'я. Вони обумовлені розвитком суспільства і його динамічністю. Держави зобов'язані дотримуватися цих стандартів, захищати та охороняти їх, в той час як особа має право вимагати від держави повне виконання її міжнародних зобов'язань. Виконання міжнародно-правових стандартів у сфері охорони здоров'я допоможе Україні сформувати позитивний імідж на міжнародній арені, покращити

розвиток науки й медицини, а також поліпшити якість медичних послуг. Досягнення таких результатів стане однією з підстав пришвидшення інтеграції України в Європейський Союз.

Список використаних джерел

1. Назарко Ю.В. Міжнародно-правові стандарти права на охорону здоров'я. *Альманах міжнародного права*. 2017. №18. С. 70–77.
2. Іванчов П.В. Міжнародні стандарти забезпечення охорони здоров'я: орієнтири для України. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2020. №6. С. 229-231.
3. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволюдний стандарт [Хартія основоположних прав Європейського Союзу як регіональний стандарт правосуддя]. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 23–30.

**ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС:
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Македон Я. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Македон С. О.

Київська школа економіки

В ЄС реалізація заходів енергетичної безпеки серед держав-членів регулюється нормами Лісабонського договору, а також Другого та Третього енергетичного пакетів. Правове регулювання у сфері енергетичної безпеки між ЄС та державами-партнерами здійснюється відповідно до положень Лісабонського договору та передбачає проведення державами-членами узгодженої політики на зовнішньополітичній арені. У Зеленій Книзі Європейської комісії «Європейська стратегія щодо сталої, конкурентної та безпечної енергії» (2006 р.) була окреслена спільна зовнішня енергетична політика, зокрема необхідність диверсифікації джерел постачання енергії [1, с. 628].

Збройна агресія РФ проти України виявила залежність держав-членів ЄС від Росії щодо постачання енергоресурсів, оскільки російський експорт покривав, зокрема, 40 відсотків попиту ЄС на природний газ. Євросоюз намагається повністю позбутися цієї залежності, а тому шукає нові можливості забезпечити себе газом [5].

Технологічно розвинуте західне суспільство для стабільного розвитку потребує енергетичних ресурсів. Енергетична безпека є необхідною умовою забезпечення високої конкурентоспроможності в глобальному світі, тому кризова ситуація спонукала Європейську комісію разом з державами-членами ЄС докладати безпрецедентних зусиль, щоб зменшити свою енергетичну залежність від Росії.

На сьогодні ЄС шукає будь-яких експортерів зрідженого природного газу або звичайного газу. До них належать, зокрема, Катар, Алжир, Нігерія, Єгипет, Норвегія, Сполучені Штати. Лише у 2022 році державами-членами ЄС або самим Європейським союзом було підписано 56 нових енергетичних угод з третіми країнами. Зокрема Італія уклала 12 угод, Німеччина - 8 угод та Європейська комісія – 9 угод. Загалом з 27 держав-членів підписали принаймні одну нову угоду 18 держав. Більша частина угод стосуються інвестицій в розвиток енергетичної інфраструктури [3].

Наприклад, ЄС зобов'язався інвестувати в трубопровід «Південний газовий коридор» для імпорту великих обсягів азербайджанського газу. У липні 2022 р. був підписаний Меморандум про взаєморозуміння Президентом Європейської комісії Урсулою фон дер Ляєн та Президентом Азербайджану Ільхамом Алієвим, в якому зазначено наміри подвоїти

постачання газу з Азербайджану до Євросоюзу [6].

Крім того, в самому ЄС посилюється відповідна інфраструктура. В жовтні 2022 р. був запущений інтерконектор Греція-Болгарія, планується розширення хорватського трубопроводу Adria, будівництво трубопроводу між Барселоною та Марселем, а також нові термінали зрідженого природного газу (LNG-термінали) з Німеччини і Франції до Ірландії та Естонії. Ці інвестиції в енергетичну інфраструктуру Європи мають підвищити енергетичний суверенітет ЄС [3].

ЄС веде діалог з партнерами з Північної Африки, зокрема з Алжиром, та Східного Середземномор'я щодо створення середземноморського газового хабу на півдні Європи з метою диверсифікувати постачальників енергоресурсів. Ізраїль, Єгипет і Кіпр завдяки своїм значним морським запасам газу роблять регіон Східного Середземномор'я стратегічним партнером ЄС [4].

Попри єдність Заходу щодо збройної агресії РФ проти України, вона є достатньо крихкою. Держави-члени ЄС мають різні точки зору щодо відносин з Китаєм, США та допомоги Україні. Крім того, суперечності можуть посилитись за умови приходу до влади в США Президентареспубліканця у 2025 році. Необхідно зазначити, що США розширили свій експортний потенціал і зараз є головним постачальником природного газу та нафти в Європу.

Експерти попереджають, що існує ризик повернення деяких державчленів ЄС до російського газу. Хоча на сьогодні винятком є лише Угорщина, яка продовжує імпортувати газ із Росії, але такі країни, як Болгарія, Словаччина, Чехія, Австрія, Німеччина не приховують того, що їм важко даються зусилля щодо зменшення залежності від російських енергоресурсів. З часом, в цих країнах заклики повернутись до імпортування російського газу можуть стати дедалі популярнішими [3].

18 травня 2022 р. Європейська Комісія опублікувала свій план «REPowerEU», в якому окреслено шлях ЄС до енергетичної незалежності від російського викопного палива до 2027 року. Досягнення цієї мети вимагає реалізації наступних завдань: скорочення попиту; диверсифікація постачальників викопного палива; захист та розвиток відповідної інфраструктури; прискорення переходу на відновлювані джерела енергії. У документі пропонується створити Енергетичну платформу ЄС для добровільної спільної закупівлі трубопровідного викопного газу, зрідженого природного газу та водню. Важливо, що платформа також буде відкрита для членів Енергетичного співтовариства (Західні Балкани, Україна, Молдова, Грузія) [2].

Окремою проблемою для ЄС є питання використання ядерної енергетики, оскільки воно давно стало суперечливим. У противників ядерної енергетики викликає занепокоєння утилізація ядерних відходів та безпека

АЕС. Однак зміна енергетичної картини у 2022 році змусила деякі країни переглядати свої позиції. Німеччина, Бельгія та Нідерланди, продовжили роботу своїх АЕС, хоча Німеччині, все ж таки, прийшлося виконати свій план поступової відмови від атомної енергетики, ухвалений ще у 2011 році – 15 квітня 2023 р. три останні АЕС припинили роботу. Необхідно зазначити, що Протягом багатьох десятиліть жодна суперечка так не поляризувала людей в Німеччині, як суперечка про атомну енергетику. Інші європейські країни, зокрема Нідерланди й Польща, Латвія планують, навпаки, більше використовувати атомну енергію. Франція має статус провідної країни в атомній галузі, оскільки 54 реактори виробляють 70% електроенергії. Проте, в травні 2023 р. парламент Франції підтримав законопроект про перезапуск атомної енергетики, який спрощує процедуру дозволів на будівництво шести нових реакторів.

Загалом 13 країн-членів ЄС висловили намір використовувати атомну енергію. Цілком ймовірно, що розвиток атомної енергетики може витіснити певну політичну підтримку та фінансові інвестиції у відновлювані джерела енергії [3].

Отже, процес зміцнення енергетичної безпеки ЄС є доволі складним як для держав-членів, так і для керівництва Європейського Союзу. Неймовірно короткі терміни, встановлені для досягнення незалежності від російського викопного палива, зумовлюють появу серйозних проблем, вирішення яких вимагає об'єднаних зусиль зацікавлених сторін на всіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Яковюк І.В., Ципищук К.В. Енергетична безпека Європейського Союзу та її значення для України. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №10. С. 627-629. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/165.pdf (дата звернення: 5.10.2023).
2. Conti I., Kneebone J. A first look at REPowerEU: The European Commission's plan for energy independence from Russia / Florence School of Regulation. URL: <https://fsr.eui.eu/first-look-at-repowereu-eu-commission-plan-for-energyindependence-from-russia/> (дата звернення: 5.10.2023).
3. Dennison S., Zerka P. Tracking Europe's energy security: Four lessons from the EU's new energy deals. 24 November 2022 / European Council on Foreign Relations. URL: <https://ecfr.eu/article/tracking-europes-energy-security-fourlessons-from-the-eus-new-energy-deals/> (дата звернення: 4.10.2023).
4. Diversification of gas supply sources and routes. European Commission. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/diversification-gas-supplysources-and-routes_en (дата звернення: 6.10.2023).

5. Moller-Nielsen T. High gas prices precursor to winter European energy crisis, experts warn. 16 August 2023 / The Brussels Times. URL: <https://www.brusselstimes.com/645641/high-gas-prices-precursor-to-wintereuropean-energy-crisis-experts-say> (дата звернення: 2.10.2023).

6. Statement by President von der Leyen with Azerbaijani President Aliyev. 18 July 2022. Baku / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_4583 (дата звернення: 4.10.2023).

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС В СФЕРІ СУДОЧИНСТВА**

Мархевка П. І.

Західноукраїнський національний університет

Постановка проблеми. Україна здійснює активну адаптацію свого законодавства до вимог та стандартів Європейського Союзу для забезпечення європейської інтеграції та поглиблення співпраці з ЄС. На прикладі судової реформи, яка є ключовим чинником у вирішенні цих проблем. Вона має сприяти створенню незалежної, прозорої та ефективної судової системи, яка відповідає європейським стандартам правосуддя. Однак досягнення цієї мети вимагає подолання численних викликів та перешкод, які виникають на шляху судової реформи в Україні.

Мета. Дослідження та аналіз стану розробки та впровадження судової реформи в Україні в контексті адаптації законодавства до вимог і стандартів Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Визначальним чинником стабільності суспільства і запорукою розбудови України як правової держави, інтегрованої в європейську спільноту, є успішне завершення судової реформи, здійснення якої неможливе без належного організаційного супроводу судової діяльності [4]. Судова реформа це сукупність законодавчих змін, які охоплюють велику кількість різних аспектів включаючи: незалежність суддів, боротьба з корупцією, прозорість та відкритість судового процесу, вдосконалення процесу вибору та призначення суддів, тощо.

Забезпечення незалежності судів є однією з ключових вимог Європейського Союзу, і вона охоплює кілька важливих аспектів:

По-перше, судді повинні бути номіновані та призначені на посади без будь-якого політичного впливу або дискримінації. Процес відбору суддів повинен бути об'єктивним і заснованим на їхніх кваліфікаціях та професійних якостях. Це означає, що кандидати на посаду судді повинні бути відібрані на основі їхніх здібностей і знань, а не за політичними або іншими недопустимим критеріями.

По-друге, судді повинні мати фінансову незалежність від владних органів. Це означає, що фінансування судової системи повинно бути забезпечено на достатньому рівні, щоб забезпечити ефективне функціонування судів і запобігти економічному тиску на суддів. Судді мають мати достатні ресурси для виконання своїх обов'язків без залежності від зовнішніх факторів.

По-третє, судді повинні мати повну незалежність у процесі ухвалення судових рішень. Вони не повинні підлягати жодному зовнішньому впливу або впливу сторін у справі. Це означає, що судді повинні вирішувати справи відповідно до закону та на підставі доказів, а не на підставі зовнішніх тиску

чи впливу. За ч.1 ст.6 «Незалежність суддів» здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права [1]. ЗУ «Про судоустрій та статус суддів».

Забезпечення цих аспектів незалежності судів є важливим для забезпечення справедливого судочинства та довіри до судової системи, а також відповідності стандартам ЄС у цьому питанні.

Боротьба з корупцією в судовій системі є важливою складовою процесу судової реформи в Україні та однією з ключових вимог Європейського Союзу. Україна приймає заходи для ефективної боротьби з корупцією.

По-перше, Україна створила Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізований антикорупційний прокуратура (САП) як ключові інституції для боротьби з корупцією. Ці органи спеціалізуються на розслідуванні корупційних злочинів в судовій системі та інших сферах держави.

По-друге, для забезпечення прозорості та виявлення можливих конфліктів інтересів, судді зобов'язані подавати декларації свого майна та доходів. Діяльність НАБУ та САП також включає перевірку достовірності цих декларацій та виявлення недекларованого майна.

По-третє, Україна активно працює над вдосконаленням механізмів контролю за етичною поведінкою суддів. Це включає в себе розробку кодексів етики для суддів та встановлення процедур для вирішення етичних питань та конфліктів інтересів.

Ці заходи, вжиті Україною для боротьби з корупцією в судовій системі, є важливими кроками на шляху до створення прозорої та незалежної судової системи, яка відповідатиме стандартам ЄС та сприятиме формуванню правової держави.

Прозорість та відкритість судового процесу забезпечує справедливість, довіру до суду та публічний контроль над судочинством, що включає в себе:

По-перше, публічність судових слухань, які повинні відбуватися в умовах відкритості та доступності для громадськості. Це означає, що громадяни мають право бути присутніми на судових засіданнях та слідкувати за проходженням справи. Публічність сприяє підвищенню відповідальності суддів та забезпечує об'єктивність процесу.

По-друге, публікація судових рішень, судові рішення повинні бути публічними та доступними для всіх зацікавлених сторін. Громадськість має право ознайомлюватися з вмотивованими рішеннями суду, що дозволяє зрозуміти основи судового вироку та перевіряти їхню справедливість.

По-третє, прозорість процесу прийняття рішень, що включає в себе розкриття процедур та критеріїв, за якими приймаються рішення, а також можливість сторін та громадськості вносити свої зауваження.

Вдосконалення процесу вибору та призначення суддів. Цей процес повинен бути об'єктивним, прозорим та забезпечувати відбір кандидатів, які мають високий професійний рівень та відповідають вимогам сучасного

суддівства.

Важливо визначити чіткі кваліфікаційні критерії для кандидатів на посади суддів. Номінація кандидатів на посади суддів повинна проводитися об'єктивно та без політичного впливу. Це може включати в себе формування незалежних комісій або рад, які відбирають кандидатів на основі їхньої кваліфікації та професійних якостей.

Весь процес вибору та призначення суддів повинен бути публічним і прозорим, це включає в себе оприлюднення інформації про кандидатів, проведення відкритих слухань або інтерв'ю, а також можливість громадськості слідкувати за процесом.

Як зазначають Короед С. О., Кресіна І. О., Прилуцький С. В. «Реформування системи у зазначених напрямках дасть можливість подолати основні проблеми судівництва (політичної залежності суддів, недостатньої справедливості та низької довіри з боку громадян). В результаті судової реформи людина повинна отримати послуги правосуддя якомога якісно, швидко й ефективно» [3, с. 14].

Висновки. Україна активно адаптує своє законодавство до стандартів та вимог Європейського Союзу з метою забезпечення європейської інтеграції та поглиблення співпраці з ЄС. Ключовим чинником у вирішенні цих завдань є судова реформа, яка охоплює широкий спектр аспектів, таких як незалежність суддів, боротьба з корупцією, прозорість судового процесу, вдосконалення процесу вибору та призначення суддів.

Європейський Союз надає особливий акцент на забезпечення незалежності судів, що охоплює такі аспекти, як номінація суддів, їх фінансова незалежність та незалежність у прийнятті судових рішень. Боротьба з корупцією в судовій системі також є важливою вимогою, і для цього Україна створює спеціалізовані антикорупційні органи та вдосконалює механізми контролю за діяльністю суддів.

Прозорість та відкритість судового процесу є необхідними для забезпечення справедливості, довіри до суду та публічного контролю над судочинством. Це включає в себе публічність судових слухань, публікацію судових рішень та прозорість у процесі прийняття рішень.

Вдосконалення процесу вибору та призначення суддів вимагає об'єктивності, прозорості та забезпечення відбору кваліфікованих кандидатів. Цей процес повинен враховувати кваліфікаційні критерії, номінацію без політичного впливу та публічний контроль.

Україна продовжує здійснювати реформи в сфері судової системи з метою відповідності європейським стандартам правосуддя та забезпечення довіри громадян до судової влади. Це є важливою передумовою для подальшої європейської інтеграції та формування правової держави в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 року, № 1402-VIII. Редакція від 23.12.2022, підстава - 2847-IX, 2808-X URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 08.10.2023).

2. Фесенко І. М. Загальні тенденції реформування судоустрою та статусу суддів відповідно до європейських стандартів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 12. С. 152-154.

3. Короед С. О., Кресіна І. О., Прилуцький С. В. Концепція реформування судової влади в Україні. Судова апеляція. 2015. № 3 (40). С.634. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/ПрилуцькийКонцепція-реформування-судової-системи.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

4. Загальні тенденції реформування судоустрою та статусу суддів відповідно до європейських стандартів. *Міністерство юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8078 (дата звернення: 09.10.2023).

**БОРОТЬБА З СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ У ЗБРОЙНОМУ
КОНФЛІКТІ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ У КОНТЕКСТІ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Матушак С. А.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
Науковий керівник: Карвацька Світлана Богданівна
д.ю.н., проф., в.о. завідувача кафедри міжнародного права та
порівняльного правознавства Чернівецького національного
університету ім. Ю. Федьковича

Сексуальне насильство як метод війни та терору цивільного населення системно використовується російськими військовими впродовж російсько-української війни ще з 2014 року. Відповідно до даних Офісу генерального прокурора, станом на 11 серпня 2023 року від початку повномасштабного вторгнення офіційно зафіксовано 225 випадків сексуального насильства, скоєного російськими військовими злочинцями [1]. Дані злочини здійснюються як щодо жінок, так і щодо чоловіків та неповнолітніх [2].

Використання сексуального насильства як методу війни та терору цивільного населення в історичному контексті російськими військовими документується впродовж численних воєн і конфліктів. Необхідно зазначити, що така практика не є унікальною для російських військ, адже вона стала частиною історії конфліктів, в яких Росія брала участь. Наприклад, упродовж Другої світової війни під час битви за Берлін у 1945 році були задокументовані випадки сексуального насильства проти німецького населення з боку радянської Червоної армії.

Правники та історики вивчають це питання і розглядають його в різних контекстах. Зокрема, аналізують як сексуальне насильство використовується для психологічного та фізичного тиску на ворожі населені пункти, як засіб репресій, залякування, психологічного травмування та вияву зневаги до жертв. Крім того, сексуальне насильство може бути результатом системної стратегії з метою підтримання терору. Саме тому ретельне вивчення даного питання є критично важливим для розуміння наслідків російсько-української війни та подальшого розвитку міжнародного права у галузі захисту прав людини під час конфліктів.

Питання притягнення до відповідальності винних у вчиненні сексуальних злочинів є одним з ключових. Вважаємо, що це має відбутися як на національному, так і на міжнародному рівні. У контексті міжнародних стандартів та заборони сексуального насильства у міжнародному

гуманітарному праві, необхідно згадати про низку нормативно-правових актів, які допомагають правильно кваліфікувати сексуальні злочини. А саме, Женевські конвенції 1945 року, зокрема статтю 27 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року, у якій зазначено, що “жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню гідність”. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 року у статті 75 передбачає заборону “знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі”. Стаття 76 надає жінкам безпосередній захист від “зґвалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань”, а стаття 77 гарантує захист дітей “від будь-якого роду непристойних посягань” [3].

Варто зазначити, що більш ґрунтовна нормативно-правова база, чіткі дефініції окремих видів сексуального насильства, а також практика притягнення до відповідальності винних у вчиненні сексуальних злочинів, була сформована у процесі перебігу Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди та Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії. Із прецедентного права міжнародних кримінальних трибуналів також випливає, що зґвалтування прирівнюється до катування, що, на нашу думку, сприяє його кваліфікації як воєнного злочину. Те, що таку проблему вже вирішували різні держави, зокрема балканські держави, може у перспективі допомогти нам, адже ми можемо використати застосовані ними інструменти притягнення винних до відповідальності. Зокрема, відомо, що сексуальне насильство застосовувала сербська армія як один з видів зброї проти мусульманського населення, щоб змусити їх залишити території, які вони займають, фактично вчиняючи етнічні чистки. Такі самі злочини вчинялися і в низці африканських країн, зокрема, у Конго, Руанді, і ці злочини були інструментом геноциду щодо певної групи населення.

Також у рамках проведеного дослідження, необхідно звернути увагу на доволі контроверсійну та навіть резонансну суспільнополітичну подію, а саме ратифікацію Стамбульської Конвенції. Вважаємо, що це є важливим кроком у напрямку протидії насильству щодо жінок, у тому числі сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. У преамбулі до Стамбульської конвенції написано, що держави, які її ратифікували визнають "триваючі порушення прав людини під час збройних конфліктів, які зачіпають цивільне населення, особливо жінок, у формі поширеного або

систематичного згвалтування та сексуального насильства, а також можливість збільшення насильства за гендерною ознакою як під час конфліктів, так і після них" [4]. Звичайно, Стамбульська конвенція надає нам додаткові механізми і можливості реагування на випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Сьогодні наше завдання — ефективно впровадити норми конвенції у наше законодавство і практику. Це вимагає не лише узгодженості із міжнародними нормами, але й посиленої уваги до практики та дотримання стандартів міжнародного кримінального права. Зокрема, імплементація Стамбульської конвенції повинна бути суворою, з урахуванням норм міжнародного права. Крім того, стратегічно важливим кроком боротьби із сексуальним насильством пов'язаним з конфліктом є забезпечення відповідності діяльності вітчизняних правоохоронних та судових органів міжнародним стандартам та найкращим практикам.

Варто зазначити, що досвід міжнародних кримінальних судів та інших міжнародних інституцій може стати важливим джерелом для розробки ефективних стратегій протидії сексуальному насильству. Критично важливо враховувати наявну практику та засоби притягнення до відповідальності військовослужбовців та керівництва держави-агресора відповідно до принципів міжнародного права.

Також, вважаємо необхідним кроком створення спеціалізованих центрів для надання правової допомоги та розгляду справ стосовно сексуального насильства. Дані центри можуть забезпечити допомогу жертвам, створити безпечне психологічне середовище та сприяти об'єктивному неупередженому розгляду справ.

Задля подолання проблем із розслідуванням та переслідуванням за злочини гендерно обумовленого насильства, зокрема сексуального, варто звернутись до практики та норм міжнародного кримінального права. Відповідно до напрацювань прецедентного права, а також норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права неабияк важливо уникнути безкарності злочинців та створити належні механізми для боротьби з сексуальними злочинами.

Отже, нинішнім обов'язком держави та правозахисників є не лише слухати, фіксувати та відправляти інформацію в міжнародні кримінальні суди, але й вживати комплексних заходів для забезпечення відповідності захисту жертв сексуального насильства міжнародним стандартам і забезпечення кримінальної відповідальності тих, хто вчинив дані злочини. Лише при імплементації таких комплексних заходів можна гарантувати, що військовослужбовці та керівництво держави-агресора не уникнуть кримінальної відповідальності за сексуальне насильство, вчинене під час воєнних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Сексуальне насильство на окупованих територіях - елемент тероризму і пригнічення спротиву. Як покарати злочинців? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3747968-seksualne-nasilstvona-okupovanih-teritoriah-element-terorizmu-i-prignicenna-sprotivu-akpokarati-zlocinciv.html?fbclid=IwAR3tZSsv-7BkXbUrTnERrNZ5a0Qkyn-RF9zxRiLJOZHs6rfcsLpQIZVVSCO> (дата звернення: 12.10.2023)
2. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні від 18.10.2022. URL: <https://is.gd/BEW5Sd> (дата звернення: 12.10.2023)
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU49006> (дата звернення: 12.10.2023)
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680462546> (дата звернення: 11.10.2023)

ДЕЯКІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ДО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ДЕРЖАВ ЩОДО ЇХ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Медведенко І. Ю.

Національний авіаційний університет

Ключові слова: правонаступництво, відповідальність, держава.

Вступ: правонаступництво держави стосовно їх відповідальності складає важливе питання міжнародного права, та є предметом дискусій з моменту набрання чинності Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів 1978 року, так як воно підіймає питання існування відповідальності нового і старого суб'єкту міжнародного. Дане питання постає з моменту вчинення державою міжнародно-протиправного діяння, що провокує настання міжнародної відповідальності, і подальшу зміну однієї держави іншою на одній території, чи зміненій території: ситуацій правонаступництва може бути багато. Важливо зазначити на актуальності даного питання у світлі відсутності належного наукового освітлення даної теми у національному просторі. Питання правонаступництва відповідальності є доволі актуальним у сучасних реаліях, так як світ і міжнародне право переживають складні часи, які можуть провокувати зміну суб'єктів міжнародного права, які вчинили міжнародно-протиправні діяння, що у свою чергу не може бути залишено без уваги та безкарності.

Матеріали та методи дослідження: Методологічну основу роботи склали системи правових прийомів, методів, підходів, які спрямовані на об'єктивний та всебічний аналіз та опис міжнародно-правових позицій до правонаступництва держав щодо їх відповідальності із подальшим вивченням питання про основні теорії та підходи до розуміння, через застосування таких методів, як: Метод емпіричного дослідження (спостереження, аналіз); Метод теоретичного дослідження (абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція).

Результати: Розглядаючи дане питання потрібно першочергово визначити, що правонаступництво виникає у результаті зміни одного суб'єкта міжнародного права іншим, що провокує питання законності та належності правонаступництва. Комісія ООН з міжнародного права зазначила, що напряду використовувати положення Віденських конвенцій – недоцільно, а саме питання потребує компасної кодифікації. Однак, положення можуть бути використаними для збереження цілісності міжнародного права, та трактування правонаступництва в рамках відповідальності держави. У даному розрізі нас цікавить така зміна держави, що була законною з точки зору міжнародного права. Про це нам говорить стаття 6 Віденської конвенції 1978 року: «Ця Конвенція застосовується тільки до наслідків правонаступництва держав, що здійснюється відповідно до міжнародного права і, особливо, відповідно до принципів міжнародного

права, закріплених у Статуті Організації Об'єднаних Націй» [1]. Дане питання складає інтерес у світлі того, що неможна констатувати факт заміни однієї держави іншою без урахування контексту. Це говорить нам, що може мати місце законне та незаконне правонаступництво. У разі, коли ми розглядаємо дане питання в системі цінностей та принципів, які були сформовані в рамках ООН, стає зрозуміло, що конвенція не мала на меті створення двох варіантів правонаступництва, адже загальний принцип передбачає лише законну зміну державності.

Конкретний приклад може бути наведений через ситуацію прийняття Радою Безпеки ООН резолюції 216 (1965) стосовно Південної Родезії, яка осудила одностороннє проголошення незалежності та закликала всі держави не вибудовувати дипломатичні зносини, не визнавати незаконний режим та не надавати допомогу в будь-якій формі [4, с.10]. А також було зазначено, що такий акт не має жодної юридичної сили.

З цього робимо висновок, що нова держава утворена незаконним шляхом, або таким, що не відповідає приписам міжнародного права – не може розглядатись як така, що може мати та виконувати міжнародні зобов'язання і мати відповідальність. Таке утворення провокує нікчемність такого суб'єкту на міжнародній арені, що викликає зі сторони держав і організацій загальний заклик до невизнання незалежності та суверенності.

Перша теорія неприпустимості правонаступництва щодо відповідальності зазначає на неможливості передачі відповідальності, однак вона не заперечує передачу державного майна, архівів, боргів тощо. Розглядаючи питання про передачу відповідальності, то з теоретичної точки зору більшість вчених заперечує таку можливість, чи не надає однозначної відповіді, посилаючись на наукові роботи попередників. Така позиція обґрунтована з точки зору того, що держава несе відповідальність лише за свої фактичні дії, що спричинили міжнародне правопорушення, а не за дії інших держав, якою є держава-попередниця. І у такому світлі державаспадкоємиця не може вважатись такою, що приймає відповідальність за міжнародні правопорушення держави-попередниці. Також, деякі вчені зазначають на тому, що міжнародний делікт є суто індивідуально адресованим, тобто знову таки, адресований державі-попередниці.

Стосовно питання недопустимості подальшого використання першої доктрини, Маїлунц К.Е. в своїй праці виразила таку думку: «Традиційна доктрина відсутності правонаступництва щодо відповідальності не має необхідного практичного і теоретичного обґрунтування, щоб її можна було прийняти як звичаєву норму міжнародного права. Обґрунтовуючи принцип відсутності правонаступництва щодо відповідальності, вчені спиралися на традиційні джерела міжнародного права, однак більш ретельний аналіз цих джерел показує, що покладатися на них недоречно і що найостанніші й переконливі прецеденти підтверджують визнання презумпції відповідальності держави- правонаступника як звичаєвої норми міжнародного права» [2, с.83]. Дане твердження підкреслює всю складність

даного питання у міжнародному праві, так як неможливо спиратись на норми міжнародного права загального характеру для визначення можливості та порядку правонаступництва відповідальності.

Друга, і остання теорія, яка фактично замінила попередню, зазначає протилежне першій, з певними застереженнями. У даному світлі треба навести слова Джеймса Кроуфорда, який був спеціальним доповідачем стосовно відповідальності держав: «У контексті правонаступництва держав не зрозуміло, чи переходить до нової держави будь-яка державна відповідальність держави-попередника щодо її території. Однак, якщо держава- правонаступник, що стикається з протиправним діянням, що триває на своїй території, схвалює і продовжує таку ситуацію, з цього можна з усією очевидністю зробити висновок про те, що воно прийняло на себе відповідальність за нього» [3, с.11]. Таким чином, можна констатувати, що у залежності від умов та волі держави, відповідальність за дії держави попередниці – може покладатись на державу-спадкоємицю. Загальна практика показує нам, що питання визначення відповідальної держави у разі множинності поділу буде покладено на Міжнародний суд ООН. Отже, у даному питанні є критичним визначення обставин поділу, припинення існування чи продовження існування держави.

Висновки: Отже, питання правонаступництва держав стосовно відповідальності за їх міжнародні протиправні діяння вбачається важливим та складним питанням міжнародного права. У даному питанні важливо чітко визначати, яким чином одна держава замінила іншу, законно чи ні, зі зміною територій чи без, бере держава зобов'язання на себе самостійно чи ні, відношення до порушення державою-попередницею. Стосовно теорій було чітко визначено, що теорія можливості правонаступництва щодо відповідальності є актуальною в сучасному міжнародному праві, але з певними застереженнями, які можуть відрізнитись від ситуації.

Список використаних джерел

1. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text
2. Маїлунц К. Е. Розвиток практики правонаступництва держав щодо відповідальності. Правова позиція. 2021. № 2 (31). С. 80–84. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2021/2/16.pdf>
3. First report on succession of States in respect of State responsibility. International Law Commission. 2017. UN Doc A/CN.4/708. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/154/66/PDF/N1715466.pdf?OpenElement>
4. Second report on succession of States in respect of State responsibility International Law Commission. 2018. UN Doc A/CN.4/719. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/098/77/PDF/N1809877.pdf?OpenElement>

**СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ЯК
СПОСІБ ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Мирутенко А. А.

Фінансово-правовий коледж

З 24 лютого 2022 Росія розпочала повномасштабне вторгнення по всій довжині спільних кордонів з Україною: від Луганська до Чернігова, а також із території Білорусі й окупованого Криму. Російські війська продовжують завдавати авіаударів по ключових об'єктах військової та цивільної інфраструктури. Окупанти руйнують аеродроми, військові частини, нафтобази, заправки, церкви, школи, лікарні, пологові та цілі міста і села України, вбивають мирне населення. Спалюють ліси та поля, забруднюють ріки та ґрунт. Такими діями Росія спричиняє значні збитки Україні. Тим само, вона чинить свою криваву агресію не лише проти нашої держави. Рішення президента Путіна розпочати напади на Україну створює серйозний виклик міжнародному порядку після 1945 року. Він прагне замінити верховенство права та принципи самовизначення для всіх народів застосуванням сили. Увесь світ повинен знати про акт агресії, яку він спровокував, і про звірства, які він замовив.

Тому, зараз Україні спільно зі світовим товариством важливо розробити механізми притягнення до відповідальності «перших осіб» Російської Федерації, винних у здійсненні агресії, створивши спеціальний судовий міжнародний орган, який буде уповноважений розглядати справи щодо вищого політичного та військового керівництва росії.[1]

Для того, щоб ми всі могли впевнено сказати, що відповідальність за скоєні злочини росіян настала, обов'язково маємо спільними зусиллями притягнути винних у вчиненні злочину агресії проти України до відповідальності. Притягнення до відповідальності за злочин агресії, на жаль, не відбулося у 2014 році, коли Росія розпочала її проти України. Цей факт, очевидно, дозволив агресору продовжити свої злочинні дії. Без забезпечення відповідальності за злочин агресії проти України ми не зможемо говорити, що справедливість і правосуддя були відновлені. Таке відверте і цинічне діяння, що призвело до найбільшої війни в Європі з 1945 року, не можна залишити поза увагою.

Україна активно й ефективно використовує всі міжнародно-правові засоби захисту своїх прав і притягнення Росії до відповідальності. Усі наявні міжнародно-правові механізми задіяно: Міжнародний суд ООН, міжнародні арбітражі з морського права, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини. Але цього недостатньо. Для того, щоб ми

могли впевнено сказати, що повна, всеохопна відповідальність (full, comprehensive accountability) за найтяжчі злочини за міжнародним правом, вчинені на території України, забезпечена, потрібно закрити дві прогалини: створити судовий орган, який матиме юрисдикцію щодо злочину агресії проти України, та компенсаційний механізм, який займатиметься відшкодуванням жертвам російських злочинів.

Інструментом для забезпечення відповідальності за вчинення злочину агресії проти України є створення Спеціального трибуналу. Цей непростий у багатьох аспектах крок є необхідним, адже наразі немає міжнародного суду або трибуналу, який міг би судити вище політичне і військове керівництво росії саме за вчинення злочину агресії проти України. Створення Спеціального трибуналу закрий цю прогалину.

Робота зі створення Спеціального трибуналу розпочалася в кінці лютого 2022 року – ми вже маємо важливі і помітні досягнення. Формування Спецтрибуналу підтримали Парламентської асамблеї Ради Європи, проголосувавши шість відповідних резолюцій, Європейський парламент, який також ухвалив шість резолюцій щодо цього питання (одна з них, від 19 січня 2023 року – спеціальна, присвячена виключно необхідності створення Спецтрибуналу), Парламентська асамблея НАТО, яка проголосувала за два документи, Парламентська асамблея ОБСЄ, національні парламенти України, Литви, Естонії, Нідерландів, Чехії, Франції, Латвії, Словаччини, німецький Бундесрат. Чотири висновки Європейської ради закликають забезпечити відповідальність за вчинення злочину агресії проти України, два з них – про необхідність створення відповідного механізму, аби притягнути винних у вчиненні злочину агресії проти нашої держави до відповідальності. Два рішення Комітету міністрів Ради Європи також підтримують необхідність забезпечити відповідальність за вчинення злочину агресії проти України. 22 вересня 2022 року президент України Володимир Зеленський своїм Указом № 661/2022 утворив робочу групу з опрацювання питання заснування спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Сьогодні можна сміливо стверджувати, що питання доцільності та необхідності створення Спецтрибуналу в порядку денному вже не стоїть, питання полягає в тому, який шлях до створення Спецтрибуналу найбільш ефективний. The question is not if, but how. Звичайно, для руху вперед важливою є позиція наших ключових міжнародних партнерів. 27 березня 2023 року про свою позицію заявили Сполучені Штати Америки. Посол з особливих доручень Державного департаменту США з питань глобального кримінального правосуддя Бет Ван Схаак на конференції в Католицькому університеті Америки (м. Вашингтон) повідомила, що США підтримують створення Спеціального трибуналу у формі інтернаціоналізованого

трибуналу для кримінального переслідування злочину агресії проти України. Це дуже важлива публічна заява, адже до цього США не мали офіційної позиції щодо створення Спецтрибуналу. Нині ж вони офіційно підтримують його заснування. Сполучені Штати готові співпрацювати з Україною та іншими державами з метою створення трибуналу і забезпечення всеохопної відповідальності за міжнародні злочини, вчинені на території України. Також пані посол відзначає важливість створення і початку діяльності ІСРА як першої інституції з міжнародною участю, яка буде розслідувати вчинення злочину агресії. Ми вдячні США за офіційну публічну позицію щодо підтримки встановлення Спецтрибуналу і вважаємо, що це важливий крок на шляху до його заснування. Ми раді продовжити співпрацю з американськими колегами з цього питання. [2]

Якщо коротко, то Спеціальний трибунал потрібен, щоб притягнути до кримінальної відповідальності політичне та військове керівництво РФ за злочин агресії. Адже на злочин агресії чинні міжнародні судові інституції, такі як Міжнародний суд ООН або Європейський суд з прав людини, не поширюють свою юрисдикцію.

Наприклад, Міжнародний кримінальний суд не є тільки судом в класичному розумінні цього поняття. Він поєднує в собі як функції по ініціюванню та розслідуванню злочину, так і функції по розгляду висунутого обвинувачення та притягнення винних осіб до відповідальності за вчинені злочини.

Оскільки РФ не визнає юрисдикцію МКС, відносно Росії не може бути здійснено розслідування щодо четвертої категорії злочинів – злочин агресії. Адже розслідування за статтею 8-bis Римського статуту, яка закріплює агресію як злочин, може бути здійснене тільки стосовно країни, котра ратифікувала цей міжнародний договір (з усіма відповідними поправками), або якщо відповідне питання розслідування злочину агресії ініціювала Рада безпеки ООН.

З ймовірністю у 100% можна стверджувати, що відповідне питання буде ветоване РФ, як постійним членом Ради безпеки ООН.

Тобто можна стверджувати, що Спеціальний трибунал для політичного та військового керівництва РФ потрібен для притягнення їх до кримінальної відповідальності за злочин агресії відносно України. В інакший спосіб притягнути політичне та військове керівництво РФ до кримінальної відповідальності за злочин агресію проти України буде неможливо.[3] Чи справді допоможе Спецтрибунал Україні? Розглянемо один із трибуналів, який показав військових злочинців:

На Нюрнберзькому процесі судили лише європейських воєнних злочинців

Другої світової. Союзником гітлерівської Німеччини була Японія. І для покарання її злочинців створили Токійський трибунал — його, як і Нюрнберзький, назвали за місцем проведення судових слухань.

Токійський трибунал також став судом переможців над переможеними. Командувач сил союзних держав у Японії генерал Дуглас Макартур особисто обирав членів трибуналу і призначав керівника суду та головного обвинувача. Макартур мав також право самостійно змінити вирок. Відмінністю Токійського трибуналу від Нюрнберзького стало те, що у списку злочинів японців проти людяності не було скоєних на релігійному ґрунті.

Обвинувачення висунули 29 представникам керівництва Японії:

- 7 отримали смертний вирок,
- 16 засуджені на довічне ув'язнення,
- 2 отримали тривалі тюремні строки,
- 2 померли під час процесу,
- один покінчив життя самогубством напередодні арешту,
- одного визнали неосудним через психічну хворобу.[4]

Упевнена, що разом ми знайдемо відповіді на всі юридичні та технічні питання, зокрема і щодо моделі, і, зрештою, створимо ефективний Спецтрибунал. Злочин агресії в ситуації агресії Росії проти України не можна залишити без належної правової відповіді, адже це безсумнівно заохотить інші шовіністичні режими зневажати міжнародне право і долі мільйонів людей. Залишення злочину агресії без належної реакції в цій ситуації перетворить його на історичну концепцію, яка ніколи не вийде за межі юридичних підручників. Спецтрибунал щодо злочину агресії проти України має бути і буде створений. І разом з нашими міжнародними партнерами ми працюємо, щоб це сталося якомога швидше.[5]

Список використаних джерел:

1. Експертний центр з прав людини [Електронний ресурс].
<https://ecpl.com.ua/news/spetsialnyy-mizhnarodnyy-trybunal-efektyvnyumekhanizm-zabezpechennia-pryiahnennia-do-vidpovidalnosti-vyshchykhposadovykh-osib-rosiyskoi-federatsii-za-ahresiiu-proty-ukrainy/>
2. Дорослий погляд на світ “ Спецтрибуналу щодо злочину агресії проти України бути” [Електронний ресурс].
https://lb.ua/world/2023/03/30/550411_spetstribunalu_shchodo_zlochinu_agresi_i.html
3. УНІАН [Електронний ресурс].
<https://www.unian.ua/world/navishcho-dlyarosiji-potriben-specialniy->

[tribunal-12123027.html](#)

4. CHAS.NEWS [Електронний ресурс]. <https://chas.news/past/scho-taketribunali-yak-prohodili-naividomishi-protsesi-v-istorii>

5. Дорослий погляд на світ “ Спецтрибуналу щодо злочину агресії проти України бути” [Електронний ресурс].
https://lb.ua/world/2023/03/30/550411_spetstribunalu_shchodo_zlochinu_agresii.html

***ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ОПІКИ ДІТЕЙ ГРОМАДЯН
УКРАЇНИ, ЯКІ ВИЇХАЛИ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОВНОМАСШТАБНИМ
ВТОРГНЕННЯМ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ***

Мокрецова Є.-С. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Повномасштабне вторгнення російської федерації спричинило виїзд мільйонів осіб, які проживали на території України до 24 лютого 2022 року, закордон. Першими державами, куди вони виїжджали, були, звісно, держави-члени ЄС. Не дивлячись на ефективні заходи останнього, громадяни України, які одержали тимчасовий захист в ЄС продовжують зіштовхуватися з численними проблемами, зокрема [1, с. 75]: незнання мови, складнощі з працевлаштуванням, відсутність житла та складнощі його пошуку, відсутність грошей, доходів тощо. Останнім часом у засобах масової інформації [2] гучно висвітлювалась така проблема, як вилучення європейськими органами опіки дітей у громадян України. Влітку офіс уповноваженого Верховної Ради з прав людини повідомляв про мінімум 240 випадків [3], коли в батьків чи опікунів відбирали дітей соціальні служби європейських держав. У зв'язку з цією проблемою у зацікавлених осіб виникають численні юридичні питання, зокрема: чи законне таке вилучення; чи можливо повернути дітей; якщо можливо, то який механізм повернення; які заходи вжити, аби цього не відбулось та ін. Враховуючи вищезазначене, а також наступні обставини: продовження російської агресії, наявність численних скарг через вилучення дітей, а також недостатня кількість необхідного наукового матеріалу стосовно вищезазначеної теми, її дослідження є актуальним та практично прикладним.

Для того, аби дослідити цю проблему, варто вказати, що досліджуване коло питань не належить до виключної компетенції ЄС. Так, питання надання тимчасового захисту, а також судового співробітництва в цивільних справах, будучи складовою політики у рамках простору свободи, безпеки і справедливості, належить до спільної компетенції ЄС та держав-членів ЄС [12]. Це значить, що за державами-членами залишаються значні повноваження у сфері сімейного права, яке охоплює, зокрема, досліджувані питання опіки. Враховуючи значну різницю їхнього врегулювання на рівні держав-членів [13], а також дані про держави, в яких проживає найбільше число біженців з України [14], пропонуємо розглянути досвід Німеччини у цій сфері. Також, саме в Німеччині виникла значна кількість спорів, пов'язаних з вилученням місцевими соціальними службами дітей у громадян України.

Для початку з'ясуємо, якими правовими актами регулюється статус

українських громадян, які отримали тимчасовий захист в ЄС, зокрема і в Німеччині. Опираючись на першоджерело терміну “тимчасовий захист”, варто згадати Директиву Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року [4]. Остання передбачає активацію тимчасового захисту у разі наявності масового напливу переміщених осіб. Його наявність було встановлено Рішенням Ради від 3 березня 2022 року [5], відтак Директива почала діяти. Вона передбачає “пришвидшене прийняття мінімальних стандартів тимчасового захисту переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження”. Це положення, зокрема, передбачає, що держави-члени ЄС, в які українці виїхали в пошуках притулку, мають значні повноваження стосовно конкретизації правового статусу цих осіб.

Серед НПА, які регулюють політику Німеччини сфері захисту дітей є: Конвенція ООН з прав дитини, Європейська Конвенція з прав дитини; ст. 1, 2 та 6 німецької Конституції (Grundgesetz; «GG»); Акт про захист дитини (Bundeskinderschutzgesetz); Акт про співробітництво та інформацію для захисту дитини (Gesetz Kooperations und Information im Kinderschutz: «KKG»); Акт про захист дітей та юнацтва (Kinder- und Jugendhalfegesetz, «SGB VIII»); Німецький Цивільний кодекс (Bürgerliches Gesetzbuch: «BGB»). Зважаючи на державний устрій Німеччини, суб'єкти федерації відіграють значну роль у втіленні цього законодавства. Так, зокрема, коли застосовується федеральний закон, кожна Земля впроваджує його самостійно, зокрема, відповідно до SGB VIII [6], місцеві органи влади засновують служби у справах молоді (Jugendamt). Ці служби в адміністративних районах (Landkreise) чи великих містах (kreisfreie Städte) відповідають, зокрема, за: надання допомоги та необхідних консультацій сім'ям (усі діти-біженці та підлітки-біженці незалежно від того, чи їдуть вони з батьками чи без них, починаючи з дня свого приїзду мають право на отримання допомоги від відомства із захисту дітей та підлітків. (SGB VIII); вирішує питання законності опікунства, що є особливо важливим в контексті України. Так, якщо діти їдуть без батьків (тобто поодинокі або з родичами або зі знайомими супроводжуваними особами), Jugendamt перевіряє, чи отримали ці повнолітні особи відповідні повноваження від батьків і чи потребують вони підтримки; відіграє найважливішу роль щодо соціального захисту дитини (включаючи можливу небезпеку чи порушення дитячого добробуту).

Основними підставами вилучення дітей є: відсутність відповідних документів у супроводжуваних осіб щодо законного представництва інтересів дитини за кордоном; невідповідність українського законодавства до законодавства інших країн, де перебувають громадяни України; неналежне виконання батьками своїх батьківських обов'язків щодо догляду за дитиною. У тезах детальніше аналізується остання підстава.

Згідно з § 1631 Цивільного кодексу Німеччини (BGB) [7] діти мають право на вільне від насильства виховання. Служби у справах молоді можуть самостійно втручатися в сім'ю, якщо існує загроза інтересам дитини. У складних випадках, коли є загроза фізичному або психічному здоров'ю дитини, служба у справах молоді відповідальна за вилучення дитини з сім'ї та влаштування її до тимчасових форм опіки, наприклад, прийомної сім'ї або дитячого будинку. Складні випадки передбачають залучення суду у справах сім'ї (1666 BGB [8]). Рішення служби у справах молоді можна письмово оскаржити протягом місяця, так само як і подати скаргу до відповідного суду. Поряд із тим, дитина лише тоді може бути розлучена із сім'єю, якщо проблему неможливо вирішити іншими шляхами (1666a BGB [8]).

В той час, поки дитина перебуває у прийомній сім'ї або дитячому будинку, батькам надається підтримка з метою покращити ситуацію, скоригувати поведінку. Мета плану підтримки: повернення дитини в біологічну сім'ю. Сім'я не може бути воз'єднана якщо батьки не в змозі забезпечити належний постійний догляд чи то з огляду на важку психічну хворобу, алкоголізм, чи то у випадку фізичного або сексуального насильства. Відповідно до рішення Конституційного Суду Німеччини, навіть довготривале перебування дитини у прийомній сім'ї, що призвело до тісних стосунків, може стати на заваді воз'єднання дитини із біологічною сім'єю. Лише суд у справах сім'ї має повноваження вирішувати чи вилучати дитину з її сім'ї. Рішення про позбавлення або обмеження батьківських прав може бути прийняте цивільним суддею як захід для забезпечення захисту дітей у двох основних випадках: 1) загроза дитині і 2) очевидне недбальство. Фактично, те, що батьки не можуть належно поводитись із дитиною в конкретній ситуації, не є підставою для позбавлення батьківських прав. Позбавлення батьківських прав має бути останнім кроком, оскільки батьківські права належать до основних прав людини в Німеччині. Якщо приймається рішення, що батьки більше не можуть виконувати батьківські обов'язки, назначається офіційний опікун. Основний критерій - найкращі інтереси дитини.

Тим не менше, відповідно до вищезазначених актів дитина, а також її батьки чи законні представники мають право на: допомогу на дитину, батьківську допомогу та аванс із виплати аліментів, безпечний притулок, доступ до постійного відвідування школи (у Німеччині всі діти віком від шести років мають право, а, починаючи з моменту реєстрації, вони також зобов'язані відвідувати школу), догляд у дитячому дошкільному центрі або за допомогою вихователя, право на проживання та безпеку проживання, право на соціальну та медичну допомогу (Закон про матеріальну допомогу прохачам притулку (§§ 3, 4 та 6 пункт 2 AsylbLG [9])), на трудову діяльність (після подання заяви про перебування відповідно до § 24 Закону про порядок перебування іноземних громадян (AufenthG) [10] дозволено займатися

трудовою діяльністю)

Тому Німеччина та інші держави, які підтримали Україну та надають статус тимчасового перебування українцям забезпечують дітей необхідною допомогою. Проте, через специфіку законодавств та втілення їхніх положень на практиці поширені випадки, коли в європейських країнах соцслужби вилучають українських дітей у тих осіб, з якими вони там перебували.

Відповідь на те, чи законним є таке вилучення, можна знайти в Гаазькій Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року [11], згідно з якою зміна країни проживання тягне за собою зміну юрисдикції.

Таким чином, уповноважені органи Німеччини (чи інша держава-член ЄС), відповідно до вищезазначеної Конвенції, а також положень Директиви Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року мають право вилучати дітей в громадян України, які одержали тимчасовий захист в державах-членах ЄС. Єдиного механізму, як діяти громадянам України у таких випадках немає, однак зазвичай вони звертаються в посольства чи консульства України, а також до Уповноваженого Верховної ради з прав людини. Останній після звернення громадян діє наступним чином: звертається до дипломатичних представництв та консульських установ України за кордоном з метою з'ясування ситуації, в якій опинилася дитина; роз'яснює громадянам України права та порядок повернення дитини, який може відбуватися виключно у судовому порядку; здійснює комунікацію з дипломатичними представництвами, консульськими установами України за кордоном, міжнародними та громадськими організаціями з метою сприяння громадянам України в отриманні безоплатної правової допомоги та належного перекладу під час судового засідання для вирішення питання повернення дитини.

Проблему вилучення дітей пропонується розв'язувати наступним чином: розробка і впровадження превентивного механізму щодо інформування громадян України про вимоги законодавства країн перебування стосовно наявності відповідних документів у супроводжуючих осіб дітей; підписання двосторонніх та багатосторонніх договорів-угод щодо визнання рішень органів опіки та піклування про створення прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу та влаштування дітей до них, призначення законних представників; визнання законними представниками прийомних батьків і батьків-вихователів ДБСТ в межах дії таких рішень органів опіки та піклування.

Список використаних джерел:

1. Тілікіна Н.В. (2022). Проблеми українських біженців та осіб, які шукають тимчасовий притулок за кордоном, внаслідок

повномасштабного вторгнення рф на територію України. *Економічна наука*.

<https://www.nauka.com.ua/index.php/economy/article/view/502/509> (дата звернення: 13.10.2023).

2. "За три місяці я бачила сина один раз". Чому в українців у Європі забирають дітей.
<http://surl.li/lprvy> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Офіс омбудсмена повідомив про 240 випадків вилучення дітей у біженців з України в Євросоюзі
<http://surl.li/mequd> (дата звернення: 10.10.2023).
4. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof.
<http://surl.li/meqyb> (дата звернення: 13.10.2023).
5. Council implementing decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection.
<http://surl.li/meqvn> (дата звернення: 13.10.2023).
6. Sozialgesetzbuch (SGB) - Achtes Buch (VIII) - Kinder- und Jugendhilfe - (Artikel 1 des Gesetzes v. 26. Juni 1990, BGBI. I S. 1163) zur Gesamtausgabe der Norm im Format: HTML PDF XML EPUB
https://www.gesetze-im-internet.de/sgeb_8/ (дата звернення: 12.10.2023).
7. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 1631 Inhalt und Grenzen der Personensorge
<https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/1631.html> (дата звернення: 12.10.2023).
8. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 1666 Gerichtliche Maßnahmen bei Gefährdung des Kindeswohls (дата звернення: 12.10.2023).
<https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/1666.html>
9. Asylbewerberleistungsgesetz
<https://www.gesetze-im-internet.de/asylblg/> (дата звернення: 12.10.2023).
10. Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet 1)
https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/ (дата звернення: 12.10.2023).
11. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text (дата звернення:

- 12.10.2023).
12. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT&qid=1699708288161> (дата звернення: 12.10.2023).
 13. Voele-Woelki K. (2008). European challenges in contemporary family law : some final observations
https://www.researchgate.net/publication/27709726_European_challenges_in_contemporary_family_law_some_final_observations (дата звернення: 12.10.2023).
 14. UNHCR (15.09.2023). Ukraine Situation Flash update #55
<https://data.unhcr.org/en/documents/details/103483> (дата звернення: 12.10.2023)

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Назаренко А. О.

**Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Невара Л. М.,
к.ю.н., доцент Державного торговельно-економічного
університету**

24 лютого 2022 року розгортання російською федерацією повномасштабного вторгнення на території нашої держави дало підставу для введення воєнного стану Указом Президента України №64/2022 [1].

Не можливо не погодитися з тезою Дар'ї Герасимчук висловленої на брифінгу присвяченому темі: «Захист прав дітей в умовах війни»: «Світ дорослих провалив цей день (Міжнародний день захисту дітей - ред.) щодо українських дітей, бо всі їхні права порушені війною» [2]. І дійсно, наразі тема захисту прав дитини є дуже актуальною, оскільки ще з 2014 року рф щодня чинить військові злочини, порушує усі можливі права людини на території України, зокрема і щодо дітей. З настанням 24 лютого кількість випадків правопорушень рф щодо дітей тільки збільшується. Кожна дитина, що перебуває в Україні потерпає від посягань на її життя, бо, наприклад, невідомо коли і куди наступного разу може впасти ракета агресора. Порушуються і права дітей на проживання в сім'ї разом з батьками, бо хтось з батьків захищає нашу державу, а когось з них рф позбавила права на життя остаточно. Зокрема, українських дітей окупанти незаконно депортують, віддають на усиновлення до російських сімей - навіть не приховуючи цього, на очах усього світу. Звісно, що порушуються і права дітей на освіту, дозвілля, котрі не можуть бути повністю реалізовані.

Беззаперечно, що при веденні бойових дій або перебуваючи під окупацією, діти є однією з найвразливіших категорій населення. Права дітей порушуються жорстоко і безкарно. Виникає нагальна потреба відповідного захисту та відновлення порушених прав. У міжнародно-правових та національних правових актах захисту прав дитини приділяється суттєва увага. Зокрема, існує низка міжнародних актів, котрі спрямовані на правове регулювання захисту прав дитини.

Вагомим документом у галузі захисту прав дітей можна вважати Загальну декларацію прав людини 1948 р., у якій вказано, що користування основними правами людини не залежить від віку, а також про необхідність особливого захисту материнства та дитинства (ст. 25) [3]. Загалом в зазначеній Декларації знайшли своє відображення перелік невід'ємних прав, що має кожна людина від народження.

Ратифікована Україною 27 лютого 1991 р., Конвенція про права дитини

1989 року, також вважається фундаментальною для різнобічних правових актів щодо захисту прав дитини. Стаття 38 Конвенції закріплює відповідні положення щодо захисту прав дітей у випадку збройних конфліктів, в якій, зокрема, зазначається, що: «2. Держави-учасниці вживають усіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи віком до 15 років не брали безпосередньої участі у військових діях» [4]. Згодом, у 2004 році Україною було ратифіковано доповнення до Конвенції про права дитини - Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах, у статті 2 якого зазначається, що: «Держави-учасниці забезпечують, щоб особи, які не досягли 18-річного віку, не підлягали обов'язковому призову до їхніх збройних сил» [5]. Дане формулювання є більш прийнятним, оскільки дитина загально залишається у своєму правовому статусі до 18 років, тож не має бути задіяна примусово безпосередньо як учасник в бойових діях до досягнення нею повноліття.

Також важливими міжнародно-правовими актами у сфері захисту прав дитини є Женевська конвенція 1949 року про захист цивільного населення під час війни та Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1977 року (далі - ДП), що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Зокрема, у ДП заходам для захисту жінок і дітей присвячена глава 2. У ній міститься положення статті 77, в якій зазначається, що діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань [6]. У зазначеній статті увага приділяється тому, що діти, будучи однією з найвразливіших категорій, мають право на повагу та в жодному разі не мають піддаватися заподіяння будь-якої шкоди.

Важливою нормою є і стаття 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, яка зазначає, що заборонено здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію [7]. Дане положення корелюється з правом на свободу пересування та самостійно обирати місце проживання. Ніхто не може бути насильно переміщений зі свого будинку, держави у будь-яке інше місце.

Фактично ми бачимо, що країна-агресор не виконує зазначені вище зобов'язання, порушуючи права дітей. Так, кількість незаконно депортованих українських дітей на територію Російської Федерації може сягати від 16 до 300 тисяч [8]. Уповноважений з прав людини неодноразово звертався до Комітету ООН з прав дітей, Комітету ООН з прав людини, до GANHRI щодо втручання в дану ситуацію з метою недопущення, як незаконного, переміщення з території України, а також до Комісії ООН з розслідування порушень прав людини та експертної місії, створеної державами-учасницями ОБСЄ щодо врахування зазначених фактів порушень прав дітей [9]. Висвітлення питання вивезення, незаконної депортації тисяч українських дітей на міжнародному рівні виявилось дієвим певною мірою і змогло, принаймні, привернути увагу спільноти.

Французький юрист Емманюель Доуд подав позов до Міжнародного кримінального суду (далі - МКС) щодо незаконного і насильницького

вивезення з України дітей. 17 березня 2023 року МКС видав ордери на арешт російського президента Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини в росії Марії Львової-Белової. Правовою підставою на це є Римський статут, відповідно до якого їхні діяння кваліфікуються як геноцид, що є одним з найбільш тяжких злочинів. Фактично вивезення тисяч українських дітей з їхніх домівок, позбавлення їх будь-яких зв'язків з Україною з метою подальшої асиміляції на території рф входить до складу геноциду як злочину. Так, Путін та Львова-Белова визнані на міжнародному рівні злочинцями і мають понести кримінальну відповідальність та відповідне покарання.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про охорону дитинства» держава вживає всіх необхідних та можливих заходів для розшуку та повернення в Україну дітей, які були незаконно вивезені за кордон, у тому числі у зв'язку з обставинами, пов'язаними з воєнними діями і збройними конфліктами [10]. Наразі Україна намагається усіма можливими способами повернути незаконно депортованих дітей та відновити їх права.

З 1 серпня 2022 року запрацювала єдина інформаційна платформа «Діти війни». На сайті онлайн можна подати звернення за 4 напрямками, наприклад «Повідомити про зникнення/депортацію/примусове переміщення дитини». Ще одним значним кроком для захисту дітей під час воєнного стану стало запровадження загальнонаціональної програми «Дитина не сама». Цю програму запроваджено Офісом Президента України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Програма являє собою чат-бот «Дитина не сама» – ресурс допомоги дітям у воєнний час. Вважаємо створення зазначених вище платформ зручними, оскільки все відбувається без зайвої бюрократії і можливістю прямої комунікації з відповідними структурами не виходячи з дому.

Підсумовуючи викладене можемо зазначити, що проблема захисту прав дітей наразі є актуальною і глобальною. Україна розробляє, вводить усі можливі способи задля забезпечення захисту прав дитини. Проте рф, незважаючи на принципи і загальновизнані норми міжнародного права, щодня продовжує порушувати права дітей. Таким чином, можна дійти висновку, що досі немає тих важелів, тих всесвітніх організацій, що могли б нарешті припинити жорстоке і безкарне поводження з дітьми. Недієвість та нерезультативність міжнародних організацій у забезпеченні захисту прав дитини наводить на логічне бажання їх реформування або створення нових структур, які були б пристосовані до сьогоденних реалій і були б ефективні у своїх функціях.

Список використаних джерел

1. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.07.2023 р. № 451/2023 : станом на 17 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451/2023#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

2. Захист прав дітей в умовах війни: зміни в процедурі усиновлення. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3496680-zahist-prav-ditej-vumovah-vijni-zmini-v-proceduri-usinovlenna.html> (дата звернення: 12.09.2023).
3. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 12.09.2023).
4. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 12.09.2023).
5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 01.01.2000 р. : станом на 23 черв. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 12.09.2023).
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 12.09.2023).
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 12.09.2023).
8. Кількість незаконно депортованих до РФ дітей може сягати до 300 тисяч - Європарламент. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/kilkist-nezakonnodeportovanih-do-rf-ditey-mozhe-syagati-do-300-tisyach-uevroparlament12229284.html> (дата звернення: 12.09.2023).
9. Легка О. В. Міжнародно-правове регулювання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2022. Т. 2, № 35. С. 41–45. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.7> (дата звернення: 12.09.2023).
10. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 13.09.2023).

УДК: 341.1/8

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЕКОЛОГІЧНОМУ СЕКТОРУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ РОСІЙСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ

Найда А. А.

Інститут міжнародних відносин КНУ

Благополуччя людини залежить від екологічних активів і потоків, створених природою. Разом вони сприяють наданню екосистемних послуг, які іноді разом називають природним капіталом. Приклади таких послуг включають очищення води, регулювання клімату, забезпечення продовольством і сировиною, а також сприяння рекреаційній діяльності. Різноманітність людської діяльності спричиняє екологічний тиск на екосистеми. Це, у свою чергу, призвело до глобальної втрати біорізноманіття та погіршення надання екосистемних послуг як у наземному, так і у водному середовищах. Навіть відносно невелике погіршення «повсякденних ландшафтів» може призвести до значних кумулятивних втрат у різних географічних масштабах

Повномасштабне вторгнення

Згідно з оперативною аналітичною оцінкою Київської школи економіки (далі – KSE), станом на 13 червня 2022 року загальна сума прямих задокументованих збитків об'єктам житлової та нежитлової нерухомості та іншій інфраструктурі з початку війни між Росією та Україною склав понад 95,5 млрд дол. Оцінки прямих збитків не враховують вартість активів, які не були пошкоджені в регіонах, окупованих після 24 лютого 2022 року, або вартість активів, які були зайняті та/або пошкоджені до цієї дати.

За оцінками, економіка України зазнала непрямих збитків на загальну суму 126,8 мільярда доларів, або 3,7 трильйона гривень.

Команда KSE підрахувала, що загалом на реабілітацію України буде потрібно 165,1 мільярда доларів, або приблизно 4,8 трильйона гривень.

Проблеми компенсації

Вимоги щодо екологічної компенсації по суті перекладають тягар витрат на навколишнє середовище з громадськості на «забруднювачів», які тепер повинні враховувати витрати на компенсацію під час прийняття рішень.

Однак механізм компенсації означає, що після компенсації одні люди обов'язково будуть у кращому становищі, а інші – у гіршому, припускаючи, наприклад, вплив рішень щодо локалізації, часові затримки чи відмінності у перевагах між індивідами. Насправді, шведський фактичний аналіз компенсації виявив незбалансований розподіл витрат і вигод, пов'язаних з компенсацією, що піднімає нормативні питання про справедливість у виборі

компенсації . Процес участі, який досліджує переваги тих, хто постраждав від шкоди та/або компенсації («постраждалих осіб»), може покращити результати справедливості (припускаючи, що гучні меншини не мають непропорційного впливу). Однак сам процес також має бути оформлений у рамках відповідальності органів влади щодо юридичних зобов'язань та екологічних цілей, включаючи врахування майбутніх поколінь.

Майбутнє та наслідки

«Після конфлікту всеохоплююча оцінка ширших наслідків для навколишнього середовища стає обов'язковою, слугуючи основою для визначення пріоритетів і стратегії очищення, відновлення та реконструкції. Дуже важливо визнати, що екологічні наслідки війни зберігаються ще довго після припинення воєнних дій, які проявляються в забрудненні води, ґрунту та повітря, якщо їх не вирішити. Колосальне завдання видалення та безпечної утилізації цих забруднювачів є незамінним, оскільки наш добробут і благополуччя невід'ємно пов'язані зі здоровим навколишнім середовищем.

Аналіз

Ситуація в Іраці: комісія створена задля аналізу справи Іраку - неодноразово наголошувала на своїй думці, що країни-позивачі також зобов'язані пом'якшувати та стримувати екологічну шкоду в межах, можливих і розумних за даних обставин, і що цей обов'язок є «необхідним наслідком спільної турботи про захист і збереження навколишнього середовища та тягне за собою зобов'язання перед міжнародним співтовариством і майбутніми поколіннями».

Перспектива змін

Для того щоб було здійснено відшкодування в екологічній секції потрібно залучити Компенсаційну комісію Організації Об'єднаних Націй (UNCC). Вона була створена в 1991 році як допоміжний орган Ради Безпеки ООН з мандатом розглядати претензії та виплачувати компенсації за збитки та шкоду, завдані незаконним вторгненням Іраку та окупацією Кувейту.

Але наша новизна полягає в тому, що новостворена робоча група, до складу якої повинно входити багато міжнародних екологічних організацій, повинна порадити Міндовкіллю додати методи цивільної відповідальності за «традиційну шкоду» – майнову шкоду, тілесні ушкодження, економічні збитки – для відшкодування екологічної шкоди, адже це взаємопов'язані поняття. Такі позови, повинні бути враховані в майбутній міжнародній компенсаційній комісії.

Міжнародна відповідальність

Коли перед минулорічним самітом КС Шотландія надала грандіозний грант у розмірі 1,26 мільйона доларів США для Climate Justice Resilience Fund,

тодішній перший міністр Нікола Стерджен визнала, що розвинені країни несуть «моральну відповідальність» підтримувати країни, що розвиваються, перед обличчям зміни клімату.

Отже, у моїй роботі узагальнено та проаналізовано шкоду, завдану російськими окупантами довкіллю України та подано ідеї як здійснити компенсацію. Міжнародна спільнота повинна розуміти, що ризики існують не лише для України, а й для всього континенту. Нова комісія з відшкодування може прокласти шлях новій відбудові України та й у світі з дотриманням справедливості та всіх вимог.

Список використаних джерел:

1. *Інформація про видання*. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/51.pdf(дата звернення: 09.09.2023).
2. На шляху до міжнародного визнання екоциду – Ukraine War Environmental Consequences Work Group. *Ukraine War Environmental Consequences Work Group – Seeking solutions through information sharing about the environmental impacts of the war. UWEC Work Group*. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/on-the-path-to-internationalrecognition-of-ecocide/>(дата звернення: 09.09.2023).
3. BBC News Україна. Як війна Росії знищує природу в Україні, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=s6R36bsfyXc>(дата звернення: 09.09.2023).
4. Coastal Ecology Coastal Ecology Inst. *Ecological Processes and Cumulative Impacts Illustrated by Bottomland Hardwood Wetland Ecosystems* Lewis Publishers, Inc. Taylor & Francis Group, 2020. 728 p.
5. Daw S. H. *Writing ecology in Cold War American literature : thesis*. 2015. URL: <http://hdl.handle.net/10871/19367>(date of access: 09.09.2023).
6. Fen P. P., 潘蓓蓁. *Research on the Ecology of the Dance Development in Tainan after World War II : thesis*. 2005. URL: <http://ndltd.ncl.edu.tw/handle/03369222573928522193>(date of access: 09.09.2023).
7. Interfax-Ukraine. *Репарації, компенсації та сатисфакція: якою буде відповідальність агресора за війну в Україні. Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/885884.html>(дата звернення: 09.09.2023).
8. United States. Congress. House. Committee on Ways and Means. *Amendments to the World War Adjusted Compensation Act*. Washington : [s.n.], 1928.
9. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-the-redcross/article/remedying-the-environmental-impacts-of-war-challenges-andperspectives-for-fullreparation/B48A3E4A90525796F3E534085D55A5D7>(дата звернення:

09.09.2023).

10. Weisberg B. Ecocide in Indochina: The ecology of war. --. San Francisco. 241 p.

КОНВЕНЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Олійничук К. Д.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: Т.Р. Короткий, віцепрезидент Української асоціації
міжнародного права, радник президента Товариства Червоного Хреста
України з міжнародного гуманітарного права, провідний науковий
співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки
і права Національної академії правових наук України», к.ю.н., доцент

З початку повномасштабного вторгнення в Україну та введення воєнного стану на її території РФ системно вчиняє щодо українських військовополонених серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (далі - МГП), які кваліфікуються як воєнні злочини. Тому важливим є застосування всіх можливих механізмів захисту наших оборонців, які знаходяться у російському полоні.

Метою цієї доповіді є систематизація усіх конвенційних механізмів МГП, які забезпечують дотримання положень МГП щодо захисту та гуманного поводження з військовополоненими.

Це - в основному Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р., а також Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року.

Перший механізм - Держави-покровительки. Відповідно до ст. 2 Додаткового протоколу I - це нейтральна держава або інша держава, яка не є стороною конфлікту, визначена стороною конфлікту та визнана супротивником, і погоджується виконувати функції, делеговані згідно з Женевськими конвенціями I, II, III, IV та Додатковим протоколом I. Держави, які отримали статус Держави-покровительки, можуть здійснювати свою діяльність лише під час міжнародних конфліктів [1]. Такі Держави-покровительки не створювалися 50 років.

Проаналізувавши ст. 5 Додаткового протоколу I, вважаємо, що обов'язки сторін у конфлікті, які полягають у забезпеченні додержання та застосування Женевських конвенцій та Протоколу від початку конфлікту досягаються через використання системи Держав-покровительок, включаючи їх призначення та визнання згідно встановлених правил. Тобто кожна сторона, що перебуває в конфлікті, без затримки призначає Державу-покровительку, яка має обов'язок захищати інтереси сторін, що перебувають у конфлікті. У випадку якщо Держава-покровителька не була призначена або визнана з моменту виникнення конфлікту, Міжнародний комітет Червоного Хреста (далі - МКЧХ) пропонує свої послуги сторонам конфлікту для швидкого призначення Держави-покровительки за згодою сторін. Для цього Комітет може запитати від кожної сторони список

принаймні п'яти держав, які вони вважають прийнятними в якості Державпокровительок від іншої сторони. Такі списки порівнюються, і запитується згода будь-якої держави, зазначеної в обох списках.

Щодо саме функцій Держав-покровительок, то вони чітко визначені і закріплені у Женевській конвенції, а саме: відвідування військовополонених; допомога в отриманні кореспонденції та посилок; доступ до медичних записів щодо військовополонених; отримання від військовополонених клопотань стосовно умов полону, у яких вони перебувають, та подальша передача цих клопотань військовим властям; знаходження та надання адвокатів для військовополонених; функції, пов'язані з коштами військовополонених; отримання заповіту від військовополоненого та передача цього документа державі, яку він представляє.

Другий механізм - субститут Держави-покровительки. Відповідно до п. 4 ст. 5 Додаткового протоколу I, якщо Держава-покровителька в конфлікті не була призначена або не діє. У такому випадку сторони у конфлікті можуть прийняти пропозицію, яку може зробити МКЧХ або інша організація, що надає гарантії неупередженості та ефективності. Ця організація може діяти як субститут Держави-покровительки після консультацій зі сторонами конфлікту і з їхньою згодою. Діяльність цього субституту повинна відбуватися згідно з Конвенціями і цим Протоколом, і сторони конфлікту повинні сприяти його діяльності, докладаючи усіх зусиль для виконання його завдань. Загальний висновок полягає в тому, що стаття встановлює механізм для призначення субституту Державипокровительки у випадку, коли остання не функціонує або відсутня. Цей механізм передбачає консультації зі сторонами конфлікту та вимагає дотримання міжнародних норм і угод у вирішенні гуманітарних питань.

Третій механізм - МКЧХ. МКЧХ є одним з найдавніших і найвпливовіших організацій конвенційного рівня, яка може взяти на себе функції Держави-покровительки [2, с. 355]. Відповідно до ст. 10 Женевської конвенції визначається процедура у разі, коли військовополонені не мають користі від діяльності Державипокровительки [3]. У цьому випадку держава, яка тримає в полоні військовополонених, звертається до нейтральної держави або гуманітарної організації, наприклад МКЧХ, з проханням взяти на себе функції, які виконує держава-покровителька відповідно до Конвенції. Це спрямовано на забезпечення належного захисту і допомоги військовополоненим в усіх обставинах. У цьому випадку МКЧХ, як суб'єкт міжнародного права, наділений певними міжнародними правами і бере на себе відповідні міжнародні зобов'язання. МКЧХ користується тими ж правами, що й Держави-покровительки, які діють лише з однією метою – захистити військовополонених і полегшити їхнє становище.

Загалом МКЧХ займається звільненням та/або репатріацією військовополонених і за останні роки накопичив великий досвід у цій сфері.

Його наполегливість особливо помітна, коли процес триває роками, як це було з військовополоненими в ірано-іракському конфлікті та конфлікті, пов'язаному із Західною Сахарою.

У МГП існують норми, що регулюють судові гарантії та процедури судового переслідування військовополонених, які порушили закон. МКЧХ може брати участь у цих судових процедурах як спостерігач та надавати інформацію, яка вже була оприлюднена. Це створює можливість альтернативного захисту для військовополонених та контролю за судовими процедурами. Женевська конвенція III та Додатковий протокол I встановлюють низку міжнародних прав та обов'язків МКЧХ щодо статусу військовополонених. Окремо слід виділити потенціал МКЧХ як альтернативи Держави-покровительки. Однак, МКЧХ повинен відповідати вимогам міжнародних документів та діяти як неупереджена гуманітарна організація.

Водночас, завдяки цій організації українська сторона має змогу комунікувати з ворожою державою стосовно захисників, захоплених в полон. Тобто, під що в деяких випадках лише така організація може посадити уряд за стіл переговорів для вирішення дипломатичних і політичних питань і сприяти покращенню умов утримання військовополонених.

Четвертий механізм – змішані медичні комісії. Змішані медичні комісії (далі - ЗМК) – інструмент для огляду стану здоров'я військовополонених, який може бути застосований з обох сторін. Вони складаються з двох лікарів з нейтральних держав і одного лікаряпредставника держав, яка утримує військовополонених. Такі комісії допоможуть українським полоненим отримати необхідні ліки, медичну допомогу або бути репатрійованими до нейтральних держав.

Запровадження механізму відвідування представниками ЗМК дає можливість надавати допомогу та забезпечувати доступ до українських військовополонених, чого раніше не мали змоги зробити представники міжнародних гуманітарних організацій. Цю норму Женевських конвенцій застосовували лише двічі з середини XX століття – під час війни у В'єтнамі та Ірано-Іракської війни.

На думку Юрія Таранюка: "Надалі повернення поранених має відбуватися не на умовах перемовин обмінів, а за допомогою змішаних медичних комісій. Запустити цей механізм вдалося у тісній співпраці ОП, Координаційного штабу, Червоного Хреста тощо" [4]. Таким чином, завдання комісії в Україні включають проведення верифікації російських військовополонених, їхню репатріацію або госпіталізацію, а також спонукання до створення подібної комісії з боку держави-агресора для українських військовополонених.

П'ятий механізм – Довідкове бюро у справах військовополонених. Стаття 122 Женевської конвенції встановлює зобов'язання для держав, які перебувають в збройному конфлікті або ситуації окупації, створити офіційне

Довідкове бюро у справах військовополонених на своїй території. Головна функція цього бюро полягає в зборі та передачі інформації міжнародному посереднику щодо полонених, які перебувають під владою держави, з метою інформування їхніх найближчих родичів.

Для забезпечення ефективної діяльності Довідкового бюро, держава повинна надавати необхідні приміщення, обладнання та персонал. Бюро має скріплювати всі свої письмові повідомлення підписом або печаткою. Додатково, держава має право використовувати військовополонених для роботи в цьому бюро, враховуючи умови, передбачені Розділом III Женевської конвенції.

Довідкове бюро у справах військовополонених отримало власну назву – Національне інформаційне бюро, а його функціями за Женевською конвенцією наділено ДП «Український національний центр розбудови миру».

Загальний контекст статті вказує на важливість інформаційного обміну та співпраці щодо військовополонених у воєнних ситуаціях для забезпечення їхнього права на спілкування з родичами та надання гуманітарної допомоги.

Шостий механізм – Центральне агентство у справах військовополонених. Відповідно до ст. 123 Женевської Конвенції Центральне агентство створюється у нейтральній державі з метою збору інформації (приватними чи офіційними каналами) про військовополонених та подальшої її передачі на батьківщину цих військовополонених або державі, від якої вони залежать. Важливим аспектом є те, що сторони конфлікту мають забезпечити всі умови для роботи Центрального агентства і забезпечити якнайшвидше передачу інформації. Крім того, Міжнародний комітет Червоного Хреста може виступати з ініціативою щодо створення агентства, якщо вважає це необхідним. Зараз існує тільки одне Центральне агентство розшуку, створене самим Міжнародним комітетом Червоного Хреста, і воно виконує важливу роль у забезпеченні інформаційного обміну між російською та українською стороною стосовно військовополонених в обох конфлітуючих сторін. Це агентство виконує функцію посередника в обміні інформацією між державами, які перебувають у стані війни, щоб забезпечити якнайшвидшу передачу інформації, згідно ч. 3 ст. 122 Конвенції. До повноважень Центрального агентства у справах військовополонених належить: обмін кореспонденцією, списками та звітами з національним Довідковим бюро у справах військовополонених ст. 75 Женевської Конвенції; отримання засвідчених копій заповітів військовополонених на їх прохання або у випадку їх смерті ст. 120 Женевської Конвенції і т.д.

Підсумовуючи вищевикладене, треба зазначити, що система конвенційних механізмів захисту військовополонених, яка передбачена Женевськими конвенціями, відіграє ключову роль у забезпеченні прав та захисті військовополонених в умовах збройних конфліктів. В кожному з цих

механізмів знаходиться важлива роль, спрямована на гарантування дотримання міжнародного гуманітарного права. Ці механізми включають у себе Державу-покровительку, Міжнародний комітет Червоного Хреста, змішані медичні комісії, довідкове бюро у справах військовополонених і центральне агентство у справах військовополонених. Система механізмів визначає права і обов'язки сторін конфлікту, сприяє обміну інформацією та співпраці між державами, інтернаціональними організаціями та нейтральними країнами для забезпечення прав військовополонених. Вони сприяють забезпеченню їхнього доступу до медичної допомоги, контактів з родичами і передачі інформації. Працездатність і ефективність конвенційних механізмів вимагають співпраці і виконання сторонами своїх міжнародних зобов'язань, і вони грають важливу роль у забезпеченні прав людей, які опинилися в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 15.10.2023).
2. Міжнародне гуманітарне право. Нільс Мельцер. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/4231_154.pdf
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 15.10.2023).
4. В Україні створять змішану медкомісію, яка допоможе повертати полонених. URL: <https://suspihne.media/556131-v-ukraini-stvoratzmisani-medkomisii-aki-dopomozut-povertati-poloneni/>

**РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ТРИБУНАЛІВ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА
ПОКАРАННІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДСТВА**

Опанасенко К. Р.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Відстоювання прав людини та покарання за злочини проти людства є ключовими пріоритетами міжнародної спільноти, оскільки ці проблеми стають особливо актуальними в умовах зростаючої глобалізації та насильства.

Притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України може бути складним процесом. Ось деякі можливі шляхи:

- Міжнародні суди і трибунали: Україна може використовувати міжнародні судові органи, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС), для ведення обвинувачення проти росії за воєнні злочини.
- Міжнародний тиск: Україна може співпрацювати з іншими державами та міжнародними організаціями, щоб залучити росію до відповідальності шляхом економічних санкцій, дипломатичного тиску та інших заходів.
- Документування порушень: Збір і документування відомостей про воєнні злочини може стати основою для подання справи проти росії.
- Міжнародні слідчі комісії: Створення міжнародних слідчих комісій для розслідування воєнних злочинів може допомогти зібрати докази та підготувати справу.
- Громадянські суди: Україна може розглянути можливість привласнення російських військових до відповідальності перед національними громадянськими судами.

Зважаючи на складність цього процесу, важливо також враховувати деякі інші аспекти:

Докази: Збір достатніх доказів воєнних злочинів є критично важливим. Це може включати свідчення, фото- та відеоматеріали, медичні документи і т. д.

Міжнародна підтримка: Україні важливо мати підтримку інших держав у її зусиллях залучити росію до відповідальності за воєнні злочини.

Дипломатичні зусилля: Дипломатичні переговори та тиску на росію можуть сприяти вирішенню цього питання.

Внутрішня реформа: Україні може бути корисною проведення внутрішніх реформ у справосудді, щоб забезпечити незалежний і ефективний судовий процес.

Співпраця з міжнародними організаціями: Україна може вести співпрацю

з організаціями, такими як ОБСЄ та ООН, для забезпечення міжнародної підтримки та нагляду.

Загальний успіх у притягненні росії до відповідальності за воєнні злочини вимагатиме комбінації цих стратегій та терпіння у довгостроковому плані.

Міжнародні трибунали є важливим інструментом в боротьбі за захист прав людини та покарання відповідальних за порушення цих прав. Вони були створені для боротьби з нездатністю національних систем правосуддя притягнути винних до відповідальності за серйозні порушення прав людини, суспільно небезпечні посягання на життєво важливі інтереси міжнародного співтовариства[1]. Міжнародні трибунали мають основоположне значення для забезпечення міжнародного миру і безпеки, захисту людської гідності та довкілля.

1. Забезпечення справедливості

Міжнародні трибунали, такі як Міжнародний кримінальний суд, забезпечують справедливість і правосуддя для жертв злочинів проти людства. Це допомагає уникнути безкарності та встановлювати відповідальність за злочини.

У своїй роботі «Роль міжнародних кримінальних трибуналів у забезпеченні дотримання гуманітарного права»[2] Річард Мерфі стверджує, що міжнародні кримінальні трибунали відіграли важливу роль у просуванні верховенства права та притягненні осіб до відповідальності за міжнародні злочини, і що створення Міжнародного кримінального суду є важливим кроком вперед у глобальних зусиллях із запобігання та покарання міжнародних злочинів.

2. Превентивна роль

Розгляд справ у міжнародних трибуналах може відігравати превентивну роль, запобігаючи майбутнім порушенням прав людини та злочинам проти людства. Основна мета міжнародних трибуналів полягає в тому, щоб забезпечити відповідальність за порушення міжнародного права, і у такий спосіб продемонструвати, що порушення прав людини не залишаться безкарними, і відповідальність за них буде встановлена.

Одним із прикладів превентивної ролі міжнародних трибуналів може слугувати діяльність Міжнародного кримінального суду. Працюючи в межах своєї юрисдикції, Міжнародний кримінальний суд забезпечує право жертв на справедливість та відшкодування, а також покладає відповідальність за злочини на тих, хто їх вчинив[3].

3. Глобальний вплив та залучення уваги громадськості

Міжнародні трибунали забезпечують міжнародну співпрацю та координацію у забезпеченні прав людини та покаранні винних у злочинах проти людства. Вони

забезпечують стандарти взаємодії міжнародних судів, а також сприяють розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері. Міжнародні трибунали мають глобальний вплив, оскільки їх рішення можуть мати відношення до країн з усього світу. Окрім того, розгляд справ у міжнародних трибуналах залучає увагу громадськості до проблем порушення прав людини та злочинів проти людства. Це може сприяти збільшенню свідомості та підвищенню рівня освіти з цих питань.

4. Підвищення свідомості про значення прав людини та важливість їхнього дотримання

Міжнародні трибунали мають важливу роль у підвищенні свідомості про значення прав людини та важливість їхнього дотримання. Наприклад, Європейський суд з прав людини розглядає скарги на порушення прав людини в країнах-членах Ради Європи і тим самим сприяє усвідомленню важливості прав людини. Крім того, міжнародні трибунали, зокрема, Міжнародний кримінальний суд, також ведуть публічні кампанії та освітні програми з метою поширення інформації про міжнародне право, права людини та процеси, пов'язані з розслідуваннями та судовими процесами.

5. Створення прецедентів

Створення прецедентів є важливою роллю міжнародних трибуналів, яка сприяє зміцненню міжнародного права та правової системи загалом. Наприклад, міжнародний трибунал зі злочинів проти людства в Руанді створив прецедент, визначивши, що злочин геноциду може бути скоєний не тільки через вбивство, але й через інші дії, такі як фізичні та психологічні насильства. Цей прецедент було використано у справах перед Інтернаціональним кримінальним судом. Також, Європейський суд з прав людини встановив прецедент, визнавши, що дискримінація на основі сексуальної орієнтації є порушенням прав людини на свободу думки, совісті та віросповідання.

6. Розвиток міжнародного права

Один з основних внесків міжнародних трибуналів у розвиток міжнародного права полягає у створенні нових правових норм. Наприклад, Римський статут Міжнародного кримінального суду закріплює категорію злочинів проти людства, яку раніше не було офіційно визнаною міжнародним правом. Також, міжнародні трибунали сприяють розвитку міжнародного права шляхом встановлення прецедентів, які можуть бути використані в майбутніх судових процесах.

У статті «Міжнародне кримінальне правосуддя в епоху прав людини»[4] Аканде досліджує роль міжнародних кримінальних трибуналів у захисті прав

людини. Автор аналізує внесок міжнародних кримінальних трибуналів у розвиток міжнародного права прав людини через створення нових правових норм і встановлення прецедентів, які можуть бути використані в майбутніх справах.

Отже, міжнародні трибунали відіграють важливу роль у захисті прав людини та покаранні проти злочинів людства. Вони є важливим інструментом міжнародного права, який допомагає забезпечити справедливість та правосуддя для жертв злочинів проти людства, та протидіяти безкарності. Окрім того, міжнародні трибунали мають основоположне значення для запобігання майбутніх злочинів, підвищення свідомості про значення прав людини та важливість їхнього дотримання, а також діяльність міжнародних трибуналів сприяє розвитку міжнародного права. Притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини проти України це складний і тривалий процес, і він вимагає міжнародної співпраці та зусиль з боку України та міжнародної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Яцелко. (2018, January 1). *Міжнародні злочини*. Енциклопедія Сучасної України. <https://esu.com.ua/article-65159>
2. Murphy, R. (2002). The role of international criminal tribunals in enforcing humanitarian law. *International Law FORUM du droit international*, 4(1), 2529.
3. *How the Court works*. (n.d.). International Criminal Court. <https://www.icccpi.int/about/how-the-court-works>
4. Akande, D. (2008). International criminal justice in the age of human rights. *European Journal of International Law*, 19(5), 927-954.

**ОКРЕМІ РИЗИКИ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В
ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ**

Орищук О. Ю.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

На сьогодні однією з найбільш глобальних проблем сучасності є забезпечення миру та міжнародної безпеки, що потребує чимало зусиль для її вирішення. Новітня зброя майже не залишає жодних гарантій державам на створення власної безпекової системи, оскільки з їхньою появою часто розпочинаються перегони озброєнь, або, подекуди, тиск одного міжнародного представника на іншого з метою його капітуляції (як приклад: Холодна війна, 5 березня 1946 р.; використання ядерної бомби «Малюк» 6 серпня 1945 р., що призвело до трагедії міст Хіросіми й Нагасакі; повномасштабне вторгнення росії в Україну 22 лютого 2022 р., війна між Палестиною та Ізраїлем 2023 р., та інші). Тож стає очевидно, що безпеку держав можна забезпечити не лише за військовим шляхом, а й, комплексно: внаслідок політичних, економічних і міжнародно-правових засобів. Сучасна система міжнародної безпеки передбачає абсолютно новий підхід до цих проблем, зокрема до політичних, економічних, інформаційних та ін.

Важлива роль права міжнародної безпеки полягає у виконанні подвійної мети для формування всебічної системи миру та безпеки:

- 1) Забезпечення оптимальної ефективності механізму підтримки миру, який світова спільнота має, але не потребує певних удосконалень; максимального використання можливостей, закладених у чинних нормах та укріплення поточного міжнародного правопорядку;
- 2) Розробка нових міжнародно-правових зобов'язань, принципів і норм.

Головний метод забезпечення безпеки – це попередження конфліктних відносин за допомогою введення міжнародних обмежень (бар'єрів) на певні види діяльності.

З розвитком цифрових технологій, формуються принципово нові умови для життя людини, зокрема ті, які підвищують рівень продуктивності праці та добробуту населення, надає безліч переваг, як приклад поєднання сучасних технологій та фізичної інфраструктури надало початок smart - інфраструктурі. Але з позитивними впливами з'являються й негативні, які здатні зашкодити безпеці в глобальному її розумінні. Одними з таких недоліків є високий ризик витоку персональних даних, поширення новітніх методів маніпулювання свідомістю, порушення ринку праці, поєднання сучасних технологій зі зброєю масового ураження, що є небезпечним, адже цією зброєю можна керувати дистанційно.

Головною зброєю сучасності все частіше стають інформаційні та комунікаційні технології як засоби для досягнення гравцями певних цілей, зокрема, для впливу на свідомість людей через незначні дії, які застосовуються в мас-медіа. Не слід залишати поза увагою те, що інформаційна війна здатна поширюватися та розгортатися й у сфері культури. До прикладу, радянські фільми – наче реклама, де всі щасливі й безтурботні [2, с. 1], що дозволяло тодішній владі СРСР відводити фокус людей від реальної ситуації в країні й надавало можливість маніпулювати ними, впливаючи на громадську думку та пропагувати основні ідеї, сенс яких звучав приблизно однаково: «Захід нестабільний і несправедливий...»; «...це все вигадки розбещених капіталістів...» тощо.

Таким чином, вищенаведені факти, дають змогу зрозуміти, що чи не найголовнішою рисою глобалізації визначається її інформаційний складник, який вважається необхідним елементом сучасного світового розвитку. Відповідно саме концепція інформаційного суспільства має відповідати на питання стратегічного характеру. До глобальних проблем сучасності відносять такі явища, як кіберзлочинність; забезпечення стабільності функціонування інформаційної інфраструктури та захист від усілякого типу атак; забезпечення особистісної інформаційної безпеки користувача інтернету, включаючи недоторканість приватного життя; безпека електронних транзакцій тощо. Інформаційна революція є також чинником, що змінює безпекове середовище. Як чинник, що впливає на розповсюдження технологій, вона може поглибити бідність і зробити її більш видимою. У демократичних країнах розвиток інформаційних технологій робить суспільство досить вразливим для певних форм терористичних атак. Окрім того, демократичні країни не завжди спроможні ефективно контролювати потоки інформації, оскільки посилення такого безпекового механізму означало б фактичну ліквідацію одного з найважливіших елементів демократії – свободи слова. В умовах поширення світової мережі зв'язку збройні конфлікти набувають нової якості, доповнюючись сферою віртуального протистояння на рівні інформаційних операцій. За своїми наслідками (дестабілізація внутрішньої ситуації, втрата державного управління, зниження обороноспроможності) інформаційні війни не поступаються традиційним, іноді виходячи на перший план у процесах протистояння. Звертаючи увагу на сучасні події в Україні, можна стверджувати, що методи СРСР перейняла на себе сучасна росія, яка неодноразово використовувала й використовує пропаганду для впливу та просування своєї імперської ідеології через ЗМІ як на власне населення, так і в окупованих територіях, і на іноземців, що дозволяє їм «зобувати» маси. Проте, маніпуляції не є єдиною зброєю нової держави-терориста у веденні таких війн, адже з перших днів повномасштабного вторгнення росії в Україну були неодноразово застосовані хакерські атаки на об'єкти інфраструктури, спецслужби України, урядові сайти та інше. Інформаційна

безпека – основна складова національної безпеки, оскільки за допомогою сучасних технологій можна охопити набагато більше сфер діяльності (аніж було можливо до цього) з метою контролювання суспільства або впливу на їхню свідомість. У світових геополітичних та економічних центрах і державах створюються спеціальні органи для ведення інформаційних війн. Інформаційні спеціальні операції здійснюються як урядовими колами певних держав для забезпечення власних інтересів, так і впливовими неурядовими структурами – ТНК, міжнародними кримінальними або терористичними організаціями.

Ще одним архіважливим викликом для сучасної міжнародної системи безпеки, окрім інтеграційної та інформаційної, слугує поширення зброї масового ураження, що є подекуди не лише нелегальним, а й водночас основним ризиком, який охоплює життя населення всієї планети.

У глобальному вимірі залишається актуальною проблема ядерного нерозповсюдження, що в умовах глобалізації набуває особливо небезпечних масштабів. Як приклад, нинішня агресія росії проти України. На жаль, росія нелегально закуповує озброєння в Ірану, що робить його співучасником злочинів скоєних росією в Україні. Хоча за більш ніж 500 днів повномасштабного вторгнення в Україну росія не змогла реалізувати жоден пункт зі своєї спецоперації «Київ за три дні», проте було скоєно чимало злочинів щодо цивільного населення України, зокрема геноцид українського народу; знищено досить багато інфраструктур; здійснено акти мародерства на окупованих територіях України. Це є беззаперечним порушенням Загальної декларації прав людини; статуту ООН, Женевської конвенції, міжнародного гуманітарного права. Нині ядерні розробки проводяться у понад 20 країнах світу. До числа порогових держав, які спромоглися розглянути поточне питання впритул, можна віднести Аргентину, Бразилію, Ізраїль, Лівію, Іран, КНДР, ПАР та Японію. Деякі з них свідомо відмовляються від розробки ядерної зброї (ПАР, Бразилія, Лівія...), але інші або приховують власні ядерні амбіції, або не схильні погоджуватися з міжнародним режимом контролю її розповсюдженням (Іран, КНДР). На відміну від ситуації часів «холодної війни», коли наявність ядерної зброї у двох наддержав – СРСР і США – підтримувала стабільність біполярного світоустрою, у сучасних умовах нестійкого мультиполярного світу цей чинник відіграє переважно деструктивну роль. До початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, більшість держав погодилися, що рішення України про відмову ядерного потенціалу є правильним, проте нещодавні події спростували цю думку, адже під час підписання Будапештського меморандуму, як гаранти безпеки виступили: США, Велика Британія та росія. Але, на жаль, один з цих гарантів не тільки розпочав збройне вторгнення, а й відкритий шантаж України її ж суверенітетом шляхом ядерної зброї, що становить небезпеку не тільки Україні, а й всьому цивілізованому світу. Потужне сучасне озброєння

загрожує людству цілковитим самознищенням. Давно актуалізувалися питання обмеження зростання військового, військово-технічного та військово-економічного потенціалів, скорочення збройних сил та озброєнь. Важливою проблемою, яку потрібно вирішувати міжнародному товариству, є питання формування надійного й ефективного режиму міжнародної безпеки, який міг би протидіяти загрозі неконтрольованого продажу озброєнь, ядерних або звичайних. На думку дослідників, сучасні режими міжнародної безпеки є основою стратегії захисту й реалізації національних інтересів країн і народів. Проте гарантувати глобальну стабільність і безпеку вони поки що не можуть.

Отже, на сьогодні існує безліч ризиків щодо безпекової ситуації у світі, проте ключовими наразі є інформаційні та військові, щоб запобігти цим викликам потрібно змінювати й трансформувати поточну систему міжнародної безпеки, оскільки зараз міжнародне право починає втрачати свою дієздатність й деякі держави почали його ігнорувати, що призвело до загострення конфлікту інтересів та заодно до початку війн у 21 столітті.

Список використаних джерел

1. Галака С.П. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у міжнародних відносинах: Монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 278 с.
2. Стаття: Радянські фільми: "реклама коли" та "усмішка садиста". Як у СРСР створювали альтернативну реальність; <https://texty.org.ua/articles/109346/radyanski-filmy-reklama-koly-ta-usmishkasadysta-yak-u-srsr-stvoryuvaly-alternatyvnu-realnist/>
3. Дзьобань О.П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Х. : Майдан, 2007. 284 с.
4. Криза сучасної системи безпеки: у пошуках нового міжнародного порядку. Матеріали міжнародної наукової конференції. Львів, 4-5 квітня 2019р. / Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик., П. Байор. - Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. - 169 с.

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У РОЗУМІННІ ТА ЗАХИСТІ ПРАВ
ЛЮДИНИ**

Охньовська І. М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Миронюк Ольга Іванівна

Проблема розуміння та захисту прав людини є глобальною проблемою, вирішення якої залежить від кожної держави, якості конституційної регламентації та конституційного регулювання суспільних відносин. Права людини є однією з найбільших цінностей людської цивілізації, найважливішою умовою розвитку суспільства.

Розуміння прав людини є важливим, адже знання прав людини дозволяє людям відстоювати свої права та свободи у випадку, якщо вони порушуються чи обмежуються. Також, розуміння прав людини сприяє створенню справедливого суспільства, де кожна особа має однаковий доступ до прав і можливостей, незалежно від її раси, статі, релігії, національності тощо. Розуміння прав людини є ключовим для міжнародної співпраці та міжнародних відносин. Багато міжнародних угод і договорів базуються на принципах прав людини, і це сприяє спільному розвитку та співпраці між країнами.

Захист прав людини є важливим, тому що сприяє запобіганню дискримінації на будь-яких підставах, заборону насильства та інших неприпустимих дій. Він є ключовим для забезпечення свободи слова, об'єднання та участі у прийнятті рішень. Це важливо для розвитку демократії та громадянського суспільства. Захист прав людини допомагає боротьбі за покращення в суспільстві. Він надає інструменти для обговорення, розгляду й вирішення проблем та недоліків у правовій системі та суспільстві в цілому.

Питанням щодо встановлення поняття прав людини займалися багато іноземних та вітчизняних вчених, а саме Р. Дворкін, Г. Кельзен, О. Хеффе, О.В. Зайчук, П.М. Рабінович, В.Я. Тацій, О.Ф. Скакун, та інші. А над проблемою захисту прав людини працювали такі науковці, як М.І. Козюбра, А.М. Колодій, Н.М. Оніщенко, В.Ф. Погорілко, М.П. Рабінович, М.І. Хавронюк, А.Ю. Олійник, О.В. Зайчук, С.Д. Гусарєв та інші.

Розуміння прав людини- це здатність і знання про те, що кожна особа має незаперечні права, які гарантованні законами або міжнародними угодами. Це також передбачає повагу та визнання цих прав з боку інших людей і влади. Розуміння прав людини включає в себе: знання прав, розуміння обов'язків, уважне ставлення до прав інших, здатність захищати права, свідоме використання прав. Розуміння прав людини є важливим аспектом будь-якого суспільства, оскільки воно сприяє створенню справедливого, рівного та гуманного середовища для всіх його членів. На

думку П.М. Рабіновича права людини, виступають, як певні можливості, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей [1, С.3].

Захист прав людини – це захист основ її буття, а отже, і суспільного буття, оскільки людина є його першопочатком. Ця базова ідея пронизує сучасний правовий підхід до проблеми прав людини. Захист прав людини завжди був предметом інтересу видатних вчених та філософів упродовж історії людства. Елеонор Рузвельт вважала, що права людини мають бути універсальними і незалежними від раси, статі, релігії та інших характеристик [2, С.3].

Сучасні виклики у розумінні прав людини - це питання, проблеми та тенденції, які виникають у сучасному світі і впливають на інтерпретацію, захист і реалізацію прав людини. Вони включають в себе нові сценарії і перспективи, які можуть вимагати адаптації та розвитку існуючих правових норм і механізмів захисту прав людини. Визначення цих викликів допомагає розуміти, як права людини стикаються з сучасними реаліями і як можна змінити чи покращити правовий та політичний підхід до їх захисту. На сьогоднішній день, викликами в нашому суспільстві є міграція, дискримінація, насильство, проблема інформаційної безпеки, порушення приватності та вільності людей та інші.

На думку Бунчук Оксани, сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини. Право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. Головною загрозою і перешкодою для реалізації права на життя стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави [3].

Стан та рівень забезпечення прав людини залишається, на разі, актуальним питанням для обговорення. Адже саме вони впливають на життя людей по всьому світу. Сьогодні ми є свідками того, що Україна стикнулася зі складними викликами, що стосуються захисту прав людини. Через російсько-українську війну постають такі виклики, як: дискримінація, насильство, гноблення, геноцид української нації, вимушена міграція, тероризм.

Війна порушує майже всі аспекти життя людини, включаючи її права та свободи. Суспільство у таких умовах перебуває у постійному тиску, оскільки присутнім є насильство, дискримінація та інші порушення прав людини. Сексуальне насильство внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту – не просто кримінальний злочин, це порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини.

Одним з сучасних викликів у розумінні та захисті прав людини є міграція. Однозначно, що вимушена міграція породжує порушення

основних прав людини і громадянина, які є закріплені у багатьох правових документах. Порушення права на: безпечне для життя середовище, охорону здоров'я, медичну допомогу, свободу віросповідання, свободу політичних та релігійних переконань є причиною вимушеної міграції.

Від початку повномасштабного вторгнення, залишається така проблема, як вимушена міграція. Особи, які вимушені мігрувати, належать до вразливої категорії, оскільки перебувають в умовах, незвичних для їхнього життя, що спричиняє психологічний дискомфорт у період адаптації до нових обставин [4, С.71]. Також, через міграцію, постають такі проблеми, як: порушення права на освіту, соціальна вразливість та дискримінація, порушення справедливості та прав біженців та інші. Діти, які переїжджають внаслідок вимушеної міграції, можуть стикатися з труднощами доступу до якісної освіти. Це може обмежити їхні можливості на майбутнє і порушити їх право на освіту. Мігранти, часто стикаються з дискримінацією та виключенням у новому суспільстві. Це може призвести до відчуття соціальної вразливості та невпевненості.

Важливо забезпечувати права біженців на захист та притулок від переслідувань або загрози для їхнього життя. Міжнародні угоди, такі як Конвенція про статус біженців, гарантують ці права. Загальною метою повинно бути забезпечення гідного ставлення до всіх мігрантів і біженців, а також розв'язання проблем, які можуть бути причиною вимушеної міграції, щоб зменшити її масштаби та наслідки для людей та суспільства в цілому.

Державна інформаційна політика є важливим елементом внутрішньої та зовнішньої політики країни і це охоплює всі сфери життя суспільства. Стрімкий розвиток інформаційної сфери, тягне за собою появу нової загрози інтересам особистості, суспільства і держави. Головна інформаційна загроза в національній безпеці – це загроза впливу іншої сторони на інформаційну інфраструктуру країни, інформаційні ресурси, на суспільство, свідомість, підсвідомість особистості, з метою нав'язати державі бажану (для іншої сторони) систему цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, керувати їхньою поведінкою і розвитком у бажаному для іншої сторони напрямку [5, С.69].

Необхідно ефективно захищати права та інтереси всіх суб'єктів інформаційних відносин. Найскладнішими тут є завдання, пов'язані з координацією забезпечення інформаційної безпеки держав, індивідів і суспільства з визначенням нагальних пріоритетів.

Глобалізація захисту людських прав, з одного боку, це об'єктивний феномен, який має місце в діяльності світового рівня, а з іншого — вона розкривається як сукупність процесів, таких як універсальність, стандартизація та уніфікація. Слід визнати, що універсальний характер глобальних проблем захисту людських прав вимагає багатосторонніх рішень. Вплив глобалізації на економічне, політичне, правове і соціальне життя держав і народів відбувається в різних формах і різними методами. Що стосується результатів такої дії, то їх потужність і спрямованість

залежить від багатьох чинників, серед яких особливе місце займає правова сфера [6, С.247].

Порушення прав людини, вимагає постійного відстоювання та захисту. Вони можуть призводити до страждань, конфліктів та соціальноекономічних проблем. Для виправлення ситуації потрібні спільні зусилля правозахисників, громадськості, урядів та міжнародних організацій. Захист прав людини в сучасному світі вимагає постійної уваги до цих проблем і пошуку нових рішень, він є невід'ємною частиною глобальних цінностей і має залишатися пріоритетом для всіх країн і суспільств. Спільні зусилля у сфері освіти, свідомості та розробки ефективних механізмів захисту прав людини можуть сприяти створенню більш справедливого та гуманного світу, де кожна особа має можливість реалізувати свій потенціал та жити в гідних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ НАУК

1. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: можливості вдосконалення конституційних гарантій/ П. Рабінович// Вісник Національної академії правових наук України. 2012. №3. С.3-15.
2. Бордун-Комар Н. І. Захист прав людини в Україні у контексті основних типів праворозуміння: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2021. 18с.
3. Бунчук О. Б. Право на життя в умовах війни?!
<https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>
4. Павлів-Самоїл Н. П. Вимушена міграція як наслідок порушених прав/ Н. П. Павлів-Самоїл// Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки. 2019. С.70-76.
5. Боднар І.Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки/ І.Р. Боднар// Mechanism of Economic Regulation. 2014. № 1. С. 68-75.
6. Миронюк О. І. Проблеми прав людини та їх розвиток в сучасних глобалізаційних умовах. Trends in the development of modern scientific thought: X Міжнар. наук.-практ. конф. Канада: Ванкувер, 2020. С. 247251.

**ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО
ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА ПРАВА НА ЕФЕКТИВНИЙ
ЗАСІБ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ**

Охріменко В. А.

Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Невара Л. М., к.ю.н., доцент

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріпила та визначила, що абсолютно кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1]. Під цією нормою міжнародного акту слід розуміти те, що представники феміди не звертають уваги на колір шкіри, етнічну приналежність та расу, соціальний чи матеріальний статус, оскільки всі люди рівні. Вищенаведена засада закріплює положення й принципи не тільки справедливості та рівності, а й, насамперед, верховенства права, публічності розгляду справи, розумності строків, неупередженості суду. Стаття 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вказує, що кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [1]. Тобто, нормою тлумачиться, що природні права індивіда, які були порушені, мають в судовому порядку захищатися та поновлюватись органом, на який покладено завдання судочинства та здійснення правосуддя. Положення Конвенції показують важливість судової гілки влади, а також права та свободи людини як найвищу цінність людства.

Сьогодні у світі існує Міжнародний суд ООН, який вирішує суперечки між державами. Щодо захисту прав людини – цю роль виконує Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Даний міжнародний орган, який за умов, визначених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція, Європейська конвенція), може розглядати заяви, подані особами, які скаржаться на порушення своїх прав [2]. Варто звернути увагу на те, що юрисдикція даного судового органу поширюється на держави-члени Ради Європи, які є підписантами цієї Конвенції. З огляду на практику ЄСПЛ, порушення прав не тільки особи, а й організацій та підприємств, здійснюється державою.

Провівши глибокий аналіз практики ЄСПЛ встановлено, що право на справедливий суд та право на ефективний засіб юридичного захисту є взаємопов'язаними. Яскравим прикладом вищенаведеного стане позиція ЄСПЛ у справі «*Ейрі проти Ірландії*» [3], де суд визначив, що право на справедливість може бути порушене не тільки фактично, а й юридично.

Заявниця звернулася до ЄСПЛ з тим, що держава не має спроможності забезпечити на практиці право заявниці на справедливий судовий розгляд її справи, що становить порушення статті 6 Європейської конвенції, а також держава не має ефективного засобу судового захисту, включаючи брак коштів заявниці, щодо права по суті її спору, відповідно до ірландського законодавства (порушення статті 13 Конвенції). Колегія суддів дійшла висновку, що Європейська конвенція є гарантом прав, які є ефективними, щоб захист прав людини безпосередньо відбувався в практичному аспекті. Слушно вказати, що для забезпечення права на справедливий суд, особі, крім процесуальних гарантованих прав на звернення до суду, необхідно мати матеріальну перспективу, оскільки звернення до ЄСПЛ включає правову допомогу, судові збори та інші процедури задля ефективного захисту своїх прав. З цього вбачається реальна взаємозалежність норм.

У рішенні по справі «*Белле проти Франції*» [4], ЄСПЛ зазначив, що стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права. Суд підкреслює фінансову можливість у парадигмі практичної можливості, завдяки якій особа може здійснити своє право на оскарження дій.

В свою чергу у рішенні по справі «*East/West Alliance limited проти України*» [5], Суд нагадав, що стаття 13 Конвенції гарантує на національному рівні доступність засобу юридичного захисту, здатного забезпечувати втілення в життя змісту конвенційних прав і свобод, незалежно від того, у якій формі вони закріплені в національному правовому порядку. А тому, дія зазначеної статті вимагає надання національного засобу юридичного захисту у спосіб, який забезпечує вирішення по суті поданої за Конвенцією скарги та відповідне відшкодування. Засоби юридичного захисту повинні бути ефективними як у теорії, так і на практиці. Використанню засобів захисту не повинні невинувато та необґрунтовано перешкоджати дії чи бездіяльність органів влади держави-відповідача. Таким чином, ніщо не вказує на те, що підприємство на практиці мало можливість звернутись до ефективних засобів юридичного захисту щодо своїх скарг, як засобу юридичного захисту, які могли б запобігти вчиненню або продовженню порушень або могли б забезпечити заявнику належне відшкодування.

Питання справедливості, правди, істини було актуальним завжди та залишається наразі. Справедливість – тяжка мука і біль українців. Ще з сивої давнини наші пращури боролись за правду, за волю, за справедливість. Доля боротьби спіткає нас і сьогодні. У зв'язку з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року, Указом Президента України №64/2022 [6] вперше за часів незалежності держави було введено воєнний стан. Перетнувши кордон нашої держави та розв'язавши збройний конфлікт держава-агресорка порушила принципи

міжнародного права, надзвичайну кількість міжнародних договорів, зазіхнувши не тільки на територію, а й на життя і здоров'я людей. На жаль, війна триває, і тисячі військових та цивільних до цих пір перебувають в полоні.

Говорячи в контексті статей 6 та 13 Європейської конвенції, а саме права людини на справедливий суд та права на ефективний засіб юридичного захисту, згадується «показова» сцена здійснення правосуддя у ростові-на-дону, де судили 22 військовополонених колишнього полку «Азов» (зараз – відповідно до наказу міністра внутрішніх справ: 12-та бригада спеціального призначення НГУ «Азов».) без дотримання норм міжнародного гуманітарного права. На жаль, про справедливість, а тим паче ефективний засіб юридичного захисту на даному «заході» не йдеться. Їм інкримінують участь у терористичній організації та участь у спробі захопити владу, і це зрозуміло, тому що росія вважає окуповані українські території російською територією [7]. Держава-терорист порушує всі права полонених, які гарантовані міжнародним гуманітарним правом, а саме Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими, та Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод щодо права на справедливий суд, на ефективний засіб юридичного захисту.

Ми маємо пам'ятати не тільки про тих хто на лінії фронту, а також і про осіб, які кожен день проживають сім кіл пекла, чекаючи на повернення додому. 169 військовослужбовців Нацгвардії України, які забезпечували охорону Чорнобильської АЕС та потрапили у полон росіян, 108 з яких знаходяться там й до сьогодні. Зайшовши на територію зони відчуження, держава-терорист наразила людство на небезпеку. У пункті першому статті 56 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року [8], що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів вказано наступне: установки і споруди, що містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, — не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення. Тобто, загарбники не мали права заходити на територію ядерного об'єкту. Нацгвардійці ЧАЕС мужньо стояли на варті станції, щоб забезпечити її охорону [9]. Військові врятували життя сотень тисяч людей, пожертвувавши своїми правами та свободами і потрапили в полон, оскільки чинення опору призвело б до неминучого [10]. Понад 570 днів страшного полону, де права людини, гарантовані Європейською конвенцією, не мають ніякого значення, де нема справедливості та права на ефективний засіб не тільки юридичного, а й будь якого захисту.

З усього вище сказаного, стає зрозуміло, що Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є обов'язковим міжнародним правовим договором, який запровадив систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні. Права та свободи, які закріплені в Конвенції є природними і невідчужуваними та мають велику громадську, політичну та соціальну цінність. російська федерація денонсувала Європейську

конвенцію і припинила членство у Раді Європи, таким чином міжнародні органи, які здійснюють правосуддя втратили свою юрисдикцію над державою-агресором, а тому, наразі, відсутній реальний механізм притягнення країни-агресора до відповідальності, зокрема, у досліджуваній практиці ЄСПЛ щодо порушення положень Конвенції. 22 березня 2022 року ЄСПЛ виніс рішення про наслідки припинення членства рф в Раді Європи у світлі статті 58 Європейської конвенції [11], де йдеться про те, що суд залишиться компетентним у розгляді справ, спрямованих проти рф стосовно порушень Конвенції з урахуванням того, що вони вчинені до 16 вересня 2022 року, тобто до моменту припинення Європейської конвенції і виходу з Ради Європи, проте які рішення винесе Суд і яким чином рф буде нести відповідальність за скоєне, поки не відомо.

Отже, дослідження доводить, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод це гарант правового існування людини в суспільстві. Практика Європейського суду прав людини це невичерпне джерело права, яке є ґрунтовною базою для дослідження, аналізу та нових знань. Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для Сторін. Але, вони можуть носити і рекомендаційний характер, завдяки цьому правовому інструменту може здійснюватися тлумачення судами певних норм, зазначення судових висновків, також рішення може виступити як джерело національного права. Проведений аналіз статей 6 та 13 Конвенції, дає підстави для висновку, що обговорювані норми взаємозв'язані, тобто впливають одна з одною. Право на справедливий суд буде реалізоване тоді, коли всі сторони по справі матимуть ефективний засіб правового захисту, а суд, в свою чергу, відповідно до поставлених завдань здійснить правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.09.2023).

2. Порядок звернення до Євросуду з прав людини. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/poryadok-zvernennya-doevrosudu-z-prav-lyudini> (дата звернення: 16.09.2023).

3. Справа Ейрі : Рішення Ради Європи від 09.10.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_332#Text (дата звернення: 16.09.2023).

4. Справа Bellet v. France: ОГЛЯД ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf (дата звернення: 16.09.2023).

5. СПРАВА «EAST/WEST ALLIANCE LIMITED» ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF EAST/WEST ALLIANCE LIMITED v. UKRAINE). Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/09/02/2022090214470866.pdf>

(дата звернення: 16.09.2023).

6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

7. Свобода Р. «Суд» над полоненими «азовцями» в Росії є «воєнним злочином» – Центр громадянських свобод. Радіо Свобода. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/news-sud-rosiya-azovtsi-polonenizlochyn/32462151.html> (дата звернення: 16.09.2023).

8. З російського полону вдалося повернути вже 70 нацгвардійців, які охороняли ЧАЕС. Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV. URL:

<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/obmin-polonenimi-z-polonu-rf-vdalosyapovernuti-70-nacgvardiyziv-yaki-ohoronyali-chaes-50344782.html>

(дата звернення: 16.09.2023).

9. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 16.09.2023).

10. #FreeChornobylDefenders (@freechornobyldefenders) Instagram. URL:

<https://instagram.com/freechornobyldefenders?igshid=MzRIODBiNWFIZA==>

(date of access: 16.09.2023).

11. Resolution of the European Court of Human Rights on the consequences of the cessation of membership of the Russian Federation to the Council of Europe in light of Article 58 of the European Convention on Human Rights of 22.03.2022. URL:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Resolution_ECHR_cessation_membership_Russia_CoE_ENG (date of access: 19.09.2023).

Науковий керівник: Невара Л. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету.

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ, ЯКІ ВИЇХАЛИ
У ЗВ'ЯЗКУ З ПОВНОМАСШТАБНИМ ВТОРГНЕННЯМ РОСІЇ НА
ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ**

Пер'ян А. А.

Державний торговельно-економічний університет

Сучасна Україна стикається з численними викликами, серед яких важливим завданням є забезпечення прав та свобод своїх громадян в умовах воєнного стану та виїзду за кордон. Війна у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України та міграція громадян відображаються на їхньому правовому статусі і здатності до гідного життя та свободи.

Правовий статус громадянина України за кордоном регулюється як внутрішнім законодавством України, так і міжнародними угодами. Так, ст. 25 Конституція України закріплює та наголошує, що Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами [1]. Тобто, одним із конституційних обов'язків України як держави, є захист громадян України за кордоном.

Також принцип захисту з боку України громадян України, які перебувають за кордоном, висвітлений в ст. 20 Консульському статуті України, а саме консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави перебування і міжнародними договорами, учасниками яких є Україна. А у разі порушення прав громадян України консул зобов'язаний вживати заходів для їх відновлення [2].

Через повномасштабне вторгнення росії на територію України, багато громадян України були змушені покинути та виїхати за її межі. Тому постає питання, який правовий статус вони можуть отримати за кордоном.

Правовий статус громадян України, які виїхали за кордон у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України залежить від багатьох факторів. Основними аспектами такого правового статусу є:

1. Безпека та гуманітарна допомога: Уряд України може розглядати громадян, які виїхали внаслідок вторгнення, як біженців або осіб, які перебувають у складних гуманітарних обставинах. Вони мають право на захист і допомогу з боку уряду, включаючи медичну та гуманітарну допомогу.
2. Міжнародне право: Вторгнення росії на територію України порушує принципи міжнародного права, і громадяни України можуть мати право на захист і компенсацію відповідно до міжнародних договорів та міжнародних організацій, таких як

Організація Об'єднаних Націй.

3. Можливість отримання статусу біженця: Громадяни України, які покинули свою країну через конфлікт, можуть подавати на статус біженця в тій країні, де вони перебувають. При цьому, статус біженця може дозволити їм отримати деякі права та захист віднесені до біженців [10].

На сьогодні громадяни України, які виїхали за кордон України у зв'язку з війною РФ проти України, мають змогу перебувати на території держав-членів ЄС у рамках таких інструментів регулювання правового статусу іноземців:

- у межах безвізового режиму на термін до 90 днів (за наявності дійсного біометричного паспорта громадянина України для виїзду за кордон);
- у статусі біженця;
- у статусі особи, якій надано тимчасовий захист в ЄС на термін до 1 року відповідно до Імплементативного рішення Ради ЄС № 2022/382 від 4 березня 2022 року [5].

Слід відмежовувати поняття «тимчасовий захист» та «статус біженця». "Тимчасовий захист" і "статус біженця" - це два різні статуси або форми захисту, які надаються особам, які перебувають в іншій країні через страх перед переслідуванням або іншими загрозами у своїй батьківщині.

Статус біженця - це правовий статус, який надається особам, визнаним біженцями державою-приймачем. Вони мають право на захист та підтримку в новій країні та можуть отримувати дозвіл на проживання та працевлаштування [4, с. 23]. А тимчасовий захист - це форма захисту, яка надається особам, які потребують негайного призначення на території іншої країни через надзвичайні обставини, такі як військові конфлікти, природні катастрофи або інші небезпеки для їхнього життя. Цей статус може бути тимчасовим і передбачає надання тимчасового захисту без визнання особи біженцем [6].

Тобто, обидва ці статуси спрямовані на захист осіб, які знаходяться у вразливому становищі та потребують міжнародного захисту, але вони мають різний характер, обставини та правові наслідки.

Особи, яким надано тимчасовий захист:

1. громадяни України, які виїхали за кордон після 24 лютого 2022 року;
2. особи без громадянства та громадяни третіх держав, які перебували в Україні під міжнародним або національним захистом до 24 лютого 2022 року;
3. члени сімей осіб, зазначених у пунктах 1. і 2. Зокрема, чоловік/дружина (у тому числі які перебувають у цивільному шлюбі, у разі визнання відповідною державою ЄС) та їхні неповнолітні неодружені діти;

4. громадяни третіх країн, які на законних підставах проживали в Україні до 24 лютого 2022 року, мали офіційну посвідку на постійне проживання та не можуть безпечно повернутися до країни чи регіону свого походження [5].

Особи, яким надано тимчасовий захист мають такі права:

- право на проживання
- забезпечення житлом
- соціальну допомогу
- медична допомога, в тому числі психіатрична допомога та психологічна підтримка дітей
- доступ до освіти та/або професійної підготовки для дітей та підлітків
- доступ до ринку праці (на умовах політики ринку праці держав-членів ЄС)
- доступ до банківських послуг
- право на переїзд в іншу країну ЄС до видачі дозволу на проживання
- право вільно пересуватися в країнах ЄС (інших, ніж країна ЄС, де Ви проживаєте) протягом 90 днів у межах 180-денного періоду після отримання дозволу на проживання в приймаючій країні ЄС [7].

Нормативно-правовими актами, які регулюють питання біженства є Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про статус біженця 1951 р., НьюЙоркський протокол про статус біженців 1967 р., серед міжнародних договорів, які регламентують права біженців, можна назвати Європейську угоду про передачу відповідальності за біженців 1980 р., Женевську конвенцію 1949 р., Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) 1977 р., Шенгенську угоду 1995 р., Дублінську конвенцію 1990 р. [3, с.256].

При наданні статусу біженця, особа може в повному обсязі реалізовувати права, зазначені в Конвенції про статус біженців, як от медичні, економічні права, право на освіту та працевлаштування, право на соціальне забезпечення. Також особа отримує допомогу у вигляді фінансів, безкоштовного проживання, проїзду впродовж 30-ти днів та іншу гуманітарну допомогу [9, с.622].

Але є певні обмеження для осіб, які мають статус біженця, а саме:

- вони не можуть повернутися в Україну після отримання статусу
- не можуть залишити приймаючу країну до моменту отримання статусу
- не можуть влаштовуватись працювати до моменту отримання статусу, а також у разі відмови у його наданні [8, с. 58].

Отже, можемо дійти висновку, що правовий статус громадян України, які виїхали за кордон у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію

України, є складним і важливим питанням. Гарантування їхніх прав та безпеки вимагає спільних зусиль українського уряду, міжнародних організацій та міжнародної спільноти. Важливо забезпечити, щоб ці громадяни мали доступ до захисту, допомоги та можливості повернутися до нормального життя, коли конфлікт буде вирішено.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Указ Президента України «Про Консульський статут України» від 02.04.1994 року №127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>.
3. Дерманська О.В., Прокопенко І.П., Правова регламентація статусу біженця в Україні, Франції, Німеччині та Італії. Часопис Київського університету права. 2018. № 1. С. 255–259.
4. Калюжний Р.А., Тимчик Г.С.. Адміністративно-правовий статус, осіб визнаних біженцями в Україні: монографія. К. : «МП Леся», 2015. – 192 с.
5. Права, можливості та обов'язки громадян України, які виїхали до ЄС через війну. Посольство України у Федеративній Республіці Німеччина. URL: <https://germany.mfa.gov.ua/news/prava-mozhlivosti-ta-obovyazkigromadyanukrayini-yaki-viyihali-do-yes-cherez-vijnu>.
6. Тимчасовий захист чи статус біженця: в чому принципова різниця? URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210033_timchasoviy-zakhist-chistatusbzhentsya-v-chomu-printsipova-rznitsya.
7. Виїзд з України Ваші права у ЄС. Європейська комісія. URL: https://eusolidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-warukraine/fleeing-ukraine-your-rights-eu_uk.
8. Чуєнко В.І. Правове регулювання статусу біженців в Європейському Союзі: сучасний стан і перспективи розвитку. Харків, 2018. 224 с.
9. Якимчук М.Ю., Самороков В.О., Соломко С.С. Правовий статус українських біженців у країнах Європи. 2023. С. 619-625. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/279744/274367>.
10. Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Правове становище іноземців та осіб без громадянства. Правовий статус біженців. Національна академія внутрішніх справ кафедра конституційного права та прав людини мультимедійний навчальний посібник конституційне право України. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil4.html.

УДК 349.6(477+4-6ЄС)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ ТА ЄС**

Пинзар А. Ф.

**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Науковий керівник: Грекул-Ковалик Т. А.**

Розв'язання проблеми з утилізації та нейтралізації відходів є ключовим для збереження навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів. Відходи завдають збитків ґрунту, водному, повітряному середовищу та займають значні площі під звалищами. Вони утворюються під час виробництва з природних ресурсів і споживання продуктів.

Україна, як сучасна правова держава, визнала важливість управління відходами та вибрала стратегію орієнтації на досвід інших країн, зокрема країн Європейського Союзу. Ця стратегія включає в себе вдосконалення національного законодавства й адаптацію нормативно-правових актів. Проте, важливо відзначити, що багато норм є недостатньо сформованими та мають лише декларативний характер. Реалізація законодавчих вимог відбувається повільно, а деякі питання залишаються невирішеними [1].

Насамперед, варто зауважити, що ключовими завданнями національного законодавства у сфері управління відходами є: визначення основних принципів державної політики у сфері поводження з відходами; правове регулювання відносин щодо діяльності у сфері поводження з відходами; визначення основних умов, вимог і правил щодо екологічно безпечного поводження з відходами, а також системи заходів, пов'язаних з організаційно-економічним стимулюванням ресурсозбереження; забезпечення мінімального утворення відходів, розширення їх використання у господарській діяльності, запобігання шкідливому впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини.

У 2017 р. була прийнята Національна стратегія управління відходами в Україні. Основною метою цієї Стратегії стало створення умов для підвищення стандартів життя населення за допомогою впровадження системного підходу до управління відходами на рівнях держави та регіонів. Головні ж завдання Стратегії полягають у зменшенні обсягів утворення відходів і збільшенні обсягу їх переробки та повторного використання. Деякі юристи розглядають цей документ як важливий і прогресивний, однак критикують його через недостатньо ефективне виконання. Незважаючи на існуюче законодавство, яке регулює управління відходами в Україні, є потреба в адаптації норм екологічного права України до вимог міжнародного права, зокрема, законодавства ЄС. Важливу роль у цьому процесі відіграв Закон України «Про загальнодержавну програму

адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р.

Водночас, Директива 2008/98/ЄС має на меті впровадження чіткої ієрархії пріоритетів щодо обробки відходів. Ця ієрархія включає кілька етапів: запобігання, підготовка до повторного використання, переробка, інші методи

утилізації (наприклад, використання для відновлення енергії) та ліквідацію (видалення на звалища). Українське законодавство частково відповідає цій п'ятиступеневій ієрархії у вирішенні питань поводження з відходами, і воно повинно бути введене у законодавство України щодо відходів. Директива вимагає, щоб витрати на поводження з відходами відображали реальні витрати, пов'язані з утворенням та обробкою відходів. Також директива рекомендувала впровадження принципу «забруднювач платить», який вимагає виробників і утримувачів відходів обходитися з ними так, щоб забезпечити високий рівень захисту навколишнього середовища та здоров'я людини.

У відповідності до вимог Директиви необхідне повторне використання та переробки відходів, зокрема паперу, металу, пластику та скла з домогосподарств, і, де можливо, з інших джерел, що передбачає збільшення обсягу переробки відходів цих матеріалів, принаймні на 50 % за вагою. Додатково, Директива 94/62/ЄС, яка стосується упаковки та відходів, вимагає від країн-членів Європейського співтовариства розроблення технологій переробки та повторного використання упаковки, а також встановлює стандарти щодо складу пакувальних матеріалів, включаючи обмеження на вміст важких металів [3].

Свого часу науковиця М. Федунь запропонувала наступний порядок адаптації законодавства у сфері управління відходами: спочатку визначення актів «надбання Співтовариства», які регулюють правовідносини в цій області; потім переклад цих актів європейського законодавства на українську мову; подальший комплексний порівняльний аналіз нормативно-правових актів щодо відходів та їх управління; розроблення рекомендацій щодо адаптації законодавства України з урахуванням «надбання Співтовариства»; визначення переліку законопроектних робіт у цій галузі; підготовка проектів законів й інших нормативно-правових актів, які включаються до переліку законопроектних робіт у даній сфері, та їх прийняття; моніторинг виконання та контроль за законодавчими механізмами [2, с. 195].

Загалом, адаптація законодавства України до вимог міжнародного права, зокрема законодавства ЄС, є важливим завданням. Це вимагає системного порівняльного аналізу та гармонізації норм, що регулюють поводження з відходами. Крім того, важливо впроваджувати принципи європейського законодавства, такі як ієрархія пріоритетів щодо обробки відходів і «забруднювач платить». Лише за умови ефективної реалізації цих заходів, Україна матиме можливість досягти покращення в управлінні відходами, зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечити більш раціональне використання природних ресурсів. Вирішення таких проблем в Україні відкриє шлях до створення більш чистого та здорового середовища для майбутніх поколінь.

Сьогодні сміливо можна стверджувати про певні позитивні зрушення на шляху до адаптації законодавства України у сфері поводження з відходами до законодавства ЄС. Так, 9 липня 2023 р. набув чинності Закон України «Про управління відходами», який врегульовує відносини, пов'язані із запобіганням утворенню та керуванням відходами, які утворюються в Україні, а також

керуванням відходами, що перевозяться через територію України, вивозяться за її межі та ввозяться в Україну з метою відновлення, включаючи рециклінг¹.

Зокрема, у Законі визначено, що виробники продукції, яка призводить до утворення відходів упаковки, електричного й електронного обладнання, батарей, акумуляторів, транспортних засобів, знятих з експлуатації, мастил (олив), шин, текстилю та інших, мають розширену відповідальність, яка регулюється даним актом. Це, у свою чергу, передбачає створення системи розширеної відповідальності виробника відповідно до вимог і порядку, визначених Законом. Так, організація, що виконує обов'язки з розширеної відповідальності від імені виробників може: надавати послуги з приймання та збору відходів, які виникають в результаті використання продукції; досягати цілей, встановлених законом, щодо збору, підготовки відходів до повторного використання та рециклінгу або іншого виду відновлення відходів; мати достатні фінансові й організаційні ресурси для виконання таких обов'язків; здійснювати щорічний зовнішній незалежний аудит фінансової звітності відповідно до законодавства та оприлюднювати відповідні аудиторські звіти; публікувати інформацію про стан досягнення цільових показників щодо збору, підготовки відходів до повторного використання та рециклінгу або іншого виду відновлення; розкривати інформацію про своїх засновників і членів, розмір фінансових внесків, сплачених виробниками на одиницю або на тонну виробленої продукції, введеної в обіг, процедуру відбору суб'єктів господарювання, що надають послуги зі збору та оброблення відходів; проводити інформаційну, просвітницьку роботу серед населення, включаючи освітні заклади, стосовно управління відходами від продукції, на яку поширюється розширена відповідальність виробника [4].

Таким чином, проблема утилізації та нейтралізації відходів є надзвичайно актуальною та важливою для сучасного світу. Відходи, які утворюються під час виробництва та споживання продуктів, завдають серйозних збитків навколишньому середовищу та природним ресурсам. Україна, орієнтуючись на успішний досвід інших країн, зокрема країн ЄС, розпочала процес активної адаптації свого законодавства як загалом, так і у сфері поводження з відходами, зокрема. Реалізація, задекларованих у чинному законодавстві України принципів і механізмів з управління відходами, сприятиме не тільки вирішенню екологічних проблем, але й на крок наблизить нашу державу до омріяної євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Правове регулювання поводження з відходами в Україні та ЄС URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/11/32.pdf> (дата звернення : 08.10.2023 р.).

¹ Рециклінг – це процес переробки відходів у матеріал, який можна використовувати повторно.

2. Федунь М. В. Адаптація законодавства України до стандартів Європейського Союзу у сфері поводження з відходами. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_36\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_36(2)_23) (дата звернення : 07.10.2023 р.).
3. Кулакова В. Д. Правові проблеми утилізації відходів. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/29.pdf> (дата звернення : 08.10.2023 р.).
4. Набув чинності Закон «Про управління відходами». URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/220766_nabuv-chinnost-zakon-pro-upravlnnyavdkhodami (дата звернення : 09.10.2023 р.).

Військовополонені визнані захищеною категорією осіб у міжнародному праві і потребують посиленого захисту. Війни сучасності, зокрема російсько-українська війна, так само як і війни ХХ століття, демонструють систематичне порушення прав військовополонених, що актуалізує необхідність опрацювання міжнародних нормативних актів, створення нових механізмів контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права. Однією з інституцій, що бере участь у системі захисту військовополонених, є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Метою даної роботи є проведення аналізу практики ЄСПЛ щодо порушень конвенційних прав військовополонених та виявлення перспектив захисту прав військовополонених при зверненні до ЄСПЛ внаслідок порушень в межах повномасштабної російсько-української війни.

Стаття 4 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими від 12.08.1949 містить визначення поняття військовополонених – це особи, що потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з визначених категорій, а саме: є членами збройних формувань держави, ополчень та добровольчих формувань, що відповідають встановленим вимогам, супровідного екіпажу збройних сил за наявності посвідчень, або членами екіпажів морських та повітряних суден.

Крім вимог, передбачених Женевською конвенцією, на військовополонених поширюються права, закріплені Європейською конвенцією з прав людини (далі – ЄКПЛ). Передбачений ЄКПЛ, ЄСПЛ виконує ряд важливих функцій у питанні захисту прав людини у цілому, і військовополонених зокрема. По-перше, відповідно до ч. 1 ст. 46 ЄКПЛ, рішення ЄСПЛ є обов'язковими для держав-сторін справи [1]. У цьому випадку, Суд напряму захищає порушені права особи. По-друге, для держав, що не є безпосередніми учасниками справи, ЄСПЛ здатен конкретизувати і тлумачити широкі формулювання конвенції, створюючи таким чином прецеденти, які використовуються національними судами [2, с. 26].

ЄСПЛ неодноразово розглядав порушення прав військовополонених. На практиці, найпоширенішою підставою звернення є порушення ст. 3 ЄКПЛ щодо заборони катувань. Знаковою в цьому плані є справа «Грузії проти Росії (II)» 21 січня 2021 року [3]. У результаті розгляду ЄСПЛ визнав порушення РФ ст. 3 ЄКПЛ щодо грузинських військовополонених, захоплених у полон 8-17 серпня 2008 року у Цхінвалі. 28 квітня 2023 року попри припинення членства Росії в Раді Європи, Суд постановив, що РФ має виплатити Грузії протягом трьох місяців 640000 євро за моральну шкоду, заподіяну щонайменше 16 військовополоненим-жертвам катувань [4].

Міністерство юстиції України у своїй заяві від 22.02.2023 називає звернення до ЄСПЛ з міждержавними заявами одним із пріоритетних напрямків захисту інтересів України від початку російської агресії 2014 року [5]. Одним з таких звернень був запит в межах справи «Україна проти Росії (X)» щодо дотримання РФ прав полонених військовослужбовців України, зокрема, захисників Азовсталі, яке терміново розглянув ЄСПЛ 23 серпня 2022 року, і поширив на усі випадки порушення прав військовополонених дію термінових вказівок у справі «Олійніченко проти Росії та України» [6].

Для розуміння контексту видається необхідним розглянути саму справу Катерини Олійніченко, чий чоловік – Ярослав Олійніченко був захоплений у полон РФ у Маріуполі та перебував у таборі, де, за свідченнями очевидців, до полонених застосовувалися тортури. Заявниця просила суд встановити його місцезнаходження, забезпечити його безпеку та звільнення. За результатами розгляду, ЄСПЛ 30 червня 2022 року постановив необхідність дотримання Росією конвенційних прав Ярослава Олійніченка і надання йому належної медичної допомоги у разі потреби [7].

Справа Олійніченка була не єдиною індивідуальною справою щодо цього питання. Іншим прикладом може бути справа «Saadoune проти Росії та України» – марокканського громадянина та військовослужбовця ЗСУ, що здався у російський полон у квітні 2022 року. Далі він був обвинувачений у скоєнні ряду злочинів (захопленні влади, найманстві та підготовці терористичного акту) та, разом із ще двома громадянами Великобританії, був засуджений до смертної кари у так званій «ДНР». ЄСПЛ вказав РФ на необхідність відвернення смертної кари, наданні належних умов утримання, медичної допомоги, та дотримання його конвенційних прав [8].

Зараз на розгляді ЄСПЛ знаходиться чимало справ українців щодо порушення Росією прав військовополонених. До прикладу, юридична фірма «Miller» у вересні 2022 року подала позов до Суду щодо порушення прав братів військовослужбовців полку «Азов» за ст. ст. 2, 3, 5 та 8 ЄКПЛ. У грудні 2022 року Суд визнав позов прийнятним для розгляду [9]. Дана справа є особливо важливою, адже охоплює питання теракту в Оленівці, де постраждав один з братів, і надасть можливість суду розслідувати ці обставити і встановити факти порушення прав полонених-жертв теракту.

Попри обов'язковість рішень суду для сторін справи, у випадку справ щодо РФ є певні особливості, які важливі для розуміння впливу рішень ЄСПЛ у нетипових ситуаціях. 16 березня 2022 року Комітет Міністрів Ради Європи виключив Росію зі складу організації. 22 березня 2022 року ЄСПЛ ухвалив Резолюцію про наслідки припинення членства РФ у Раді Європи, і згідно з п. 3 ст. 58 ЄКПЛ, Російська Федерація припинила бути Високою Договірною Стороною Конвенції 16 вересня 2022 року. Отже, юрисдикція Суду поширюється на усі скоєні до цієї дати порушення [10].

Пізніше, 22 червня 2022 року у РФ був прийнятий закон «Про внесення змін в окремі законодавчі акти Російської Федерації та визнання такими, що втратили чинність окремих положень законодавчих актів Російської

Федерації», який у ч. 1 ст. 7 постановляє, що рішення ЄСПЛ після 15 березня 2022 року не підлягають виконанню у РФ. Це протирічить згаданій Резолюції ЄСПЛ, та випереджає дату припинення членства Росії у Раді Європи на день. Також вказується, що усі виплати за рішеннями ЄСПЛ до 15 березня здійснюються у національній російській валюті, та не можуть бути виплачені на рахунки у державах, «що скоюють недружні дії» щодо РФ.

Нагляд за виконанням остаточного рішення суду, відповідно до ч. 2 ст. 46 ЄКПЛ, покладений на Комітет Міністрів, що допомагає державі-відповідачу у розробці та реалізації Плану заходів виконання рішення. На відміну від національних виконавчих служб, Комітет Міністрів фактично не може примусити відповідача виконати рішення проти його волі. Отже, постає питання про можливість виконання рішень ЄСПЛ щодо РФ.

Проте це не означає, що ЄСПЛ не здійснює захист у вказаних ситуаціях. Рішення ЄСПЛ в цьому разі відіграють роль доказової бази, встановлюючи факти порушень прав полонених, що далі будуть використані у національних судах та міжнародних трибуналах для доведення конкретних російських воєнних злочинів. Зокрема, питання воєнних злочинів, до яких належить порушення норм Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, для якого рішення ЄСПЛ про визнання порушення

Росією прав військовополонених (зокрема ст. 3 ЄКПЛ) стане вагомим доказом. Також, ці рішення є прецедентами для застосування у аналогічних справах іншими особами. Крім цього, обов'язковою умовою повернення РФ до складу Ради Європи буде виконання усіх зобов'язань, покладених ЄСПЛ.

Таким чином, ЄСПЛ використовує різноманітні способи захисту прав військовополонених: ухвалення обов'язкових для виконання сторонами рішень; офіційне тлумачення норм ЄКПЛ; створення міжнародних прецедентів; формування доказової бази для подальших судових процесів.

Україна як держава та окремі українці вже сьогодні використовують весь спектр вказаних механізмів проти порушень РФ гарантованих конвенцією прав військовополонених в межах російсько-української війни, а рішення суду поповнюють перелік доказів для подальших судових процесів, як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n476 (дата звернення: 21.09.2023)
2. Іваницький А. М. Значення практики європейського суду з прав людини для вдосконалення національного цивільного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №6 (292). С. 24-28. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/6.pdf> (дата звернення: 21.09.2023)
3. *Georgia v. Russia (II)*, № 38263/08, Decision of 21 January 2021, ECHR.

- URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-207757%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-207757%22]})
(дата звернення: 22.09.2023)
4. Georgia v. Russia (II), № 38263/08, Decision of 28 April 2023, ECHR. URL: <https://www.courthousenews.com/wp-content/uploads/2023/04/Case-OfGeorgia-V.-Russia-II.pdf> (дата звернення: 22.09.2023)
 5. Україна vs росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країниагресорки до відповідальності за порушення прав людини. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-vsrosiya-yuridichna-borotba-v-espl-za-prityagnennya-kraini-agresorki-dovidpovidalnosti-za-porushennya-prav-lyudini> (дата звернення: 22.09.2023)
 6. Request for Urgent Measures Concerning Ukrainian Prisoners of War : Press Release, Ukraine v. Russia (X), № 11055/22, ECHR 256 (2022). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7411153-10142112&filename=Request%20for%20urgent%20measures%20concernin g%20Ukrainian%20prisoners%20of%20war.pdf> (дата звернення: 23.09.2023)
 7. Interim Measures Concerning Ukrainian Prisoners of War : Press Release, Oliynichenko v. Russia and Ukraine, № 31258/22, ECHR 227 (2022). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=0037375654-10081123&filename=Interim%20measures%20in%20respect%20of%20Ukra inian%20prisoners%20of%20war.pdf> (дата звернення: 23.09.2023)
 8. European Court Grants Urgent Measures in Case of Prisoner of War Sentenced to Death in the So-called “Donetsk People’s Republic” : Press Release, Saadoun v. Russia and Ukraine, № 28944/22, ECHR 204 (2022). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7361906-10058158&filename=European%20Court%20grants%20urgent%20measures %20in%20case%20of%20prisoner%20of%20war%20sentenced%20to%20de ath%20in%20the%20so-called%20%20E2%80%9CDonetsk%20People%20E2%80%99 s%20Republic%20 E2%80%9D.pdf> (дата звернення: 23.09.2023)
 9. Скутарівський Є. Захищаємо права полонених азовців: ЄСПЛ відкрив провадження проти росії за нашими скаргами. *Miller law firm*. 2022. URL: <https://millerlawfirm.ua/zahyshhayemo-prava-polonenyh-azovcziv-yesplvidkryv-provadhennya-protu-rosiyi-za-nashymy-skargamy/> (дата звернення: 24.09.2023)
 10. The Russian Federation Ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights : Press Release, ECHR 286 (2022). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-7435446-10180882%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-7435446-10180882%22]}) (дата звернення: 26.09.2023)

УДК: 341.6

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОСІЇ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ:
ПАРАДОКСИ ТА ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ**

Пустова В. В.

НТУ «Дніпровська Політехніка»

Вбивства цивільного населення, депортація українських дітей «на тимчасове оздоровлення», насильницьке переміщення, викрадення, нелюдське поводження та тортури, обстріли гуманітарної допомоги, згвалтування, застосування крилатого озброєння на мирних людей. Список дій, вчинених рф на території нашої країни з початку війни, міг би бути нескінченним та є, на жаль, дуже болючим.

Питання, які виникли у кожного українця: хіба таке можливо у наш цивілізований час, хіба таке може відбуватися, коли ми- європейський світ, в якому діє така потужна світова спільнота. Ствердження, які почав казати чи не кожен: світові організації не працюють, якщо нас не може захистити ніхто, окрім нас самих.

Сьогодні пропоную розібратися в тому, що хвилює кожного українця, та виявити чи існують ефективні та дієві механізми притягнути росію за злочини, які вона продовжує вчинювати щодня на українській території.

Злочини проти миру та людяності, геноцид, воєнні злочини, численні порушення норм міжнародного гуманітарного права- саме під таку кваліфікацію за Женевськими та Гаазькими конвенціями підпадають дії держави-терориста.

Провідний фахівець в галузях міжнародного гуманітарного і кримінального права А.О. Кориневич звертає увагу, що "значна кількість українських та міжнародних експертів, правозахисників і неурядових організацій підтверджують, що в умовах ситуації, наявної на території окремих районів Донецької та Луганської областей, зібрано достатньо матеріалів, які свідчать про можливе вчинення міжнародних злочинів (проти людства та воєнних) на цих територіях. [3, с.14]

У Міжнародному Суді ООН лежить позов України проти росії від 26 лютого 2022р., предметом якого є порушення рф Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Та остаточного рішення по ньому ми все ще не маємо.

Березень 2023 р. Міжнародний Кримінальний Суд за зверненням України видає ордер на арешт президента росії путіна, а також уповноваженої з прав дитини марії львової-белової. Відтепер це означає, що офіційно вони є підозрюваними у скоєнні такого воєнного злочину, як незаконне примусове переміщення українських дітей. У свою чергу, це передбачає, що за межами рф ці люди мають бути заарештовані та передані до суду. Але тепер складність полягає

в тому, що Україна не може бути присутньою в цьому Суді, бо наша держава підписала Римський статут 20 січня 2000 року, але Верховна Рада донині не ратифікувала його.

Проблема №2 полягає в тому, що злочини, скоєні громадянами держав або на їх території, — підсудні МКС за фактом ратифікації Римського статуту.

А росія не визнає ратифікацію даного статуту, через це відносно неї не може проводитися розслідування по четвертій категорії злочинів- злочин агресії. Стаття 8- bis Римського статуту закріплює даний злочин як агресію, але водночас розслідування по ній може проводитись тільки за умови, якщо країна ратифікувала цей міжнародний договір з усіма можливими поправками, чого росія, звісно, не зробила. [1, с.1]

Грудень 2022 р. Україна вносить питання щодо нелегітимності участі рф в Раді Безпеки ООН, адже саме на цей орган згідно зі Статутом ООН, покладено відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки. Розпад Радянського Союзу лишив невирішеним питання переходу міжнародних прав та обов'язків СРСР. Так само неврегульованим лишається питання як постійного члена РБ ООН, яким користується рф. Фактично, вона оголосила себе правонаступницею РС та займає його місце, але набуття цього статусу відбулося в обхід визначених легітимних процедур, що росія, звісно, повністю заперечує.

Проблема №3. Питання розслідування злочину агресії за ст. 8 Римського Статуту могла б ініціювати РБ ООН, але тепер росія, як постійний член цього органу, має право накладати вето. Тому, зі 100% ймовірністю можна стверджувати, що це рішення бути ветоване рф, аби уникнути покарання. [2, с.1]

Тож, які шляхи подолання таких глухих кутів можна передбачати, та які прогнозовані оптимістичні шляхи дієвих механізмів притягнення за воєнні злочини на території України можна вбачати?

1. Створення спеціального міжнародного трибуналу для розслідування злочинів агресії росії, адже, за ним передбачається індивідуальна кримінальна відповідальність, як для статусу глави держави, так і осіб, які безпосередньо керують політичними чи військовими діями держави, а також для посадових осіб. Відповідно, про пом'якшення покарання тут і мови не буде йти.

2. Звернення до ЄСПЛ за порушеннями статей 3,5,8,14 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

3. Комітет ООН з прав людини (ст.9,10,12,17,27 Міжнародного

Пакту про громадянські та політичні права

4. Комітет проти катувань

5. Управління Верховного комісара ООН з прав людини

6. Моніторингова комісія ООН

7. Ратифікація Україною Римського статуту, оскільки це дозволить розширити юрисдикцію МКС та почати розслідування злочинів на території нашої держави
8. Створення Незалежної комісії зі злочинів в Україні при ООН
9. Спец доповідач Ради ООН з прав людини
10. ПАРЄ

Не дивлячись на затяжні процеси розглядів, складність здобуття доказів, та ще купу перешкод, ми маємо шляхи для притягнення росії до відповідальності. Це боротьба, у якій ми можемо знайти різні виходи, адже, зачинених дверей не існує. Наразі першочерговим завданням, яке стоїть на шляху України, – достукатись до світової спільноти, та продовжувати звертати до себе увагу з усіх можливих ракурсів; бути наполегливими, та розголошувати про злочини рф, наполягати на її винуватості.

Список використаних джерел

1. Димитрій Стріченко. Спеціальний трибунал для покарання злочину агресії проти України. *Електронне видання Юрист&Закон. 2023, №32*
2. Григорій Мамка Притягнення росії до відповідальності за злочини проти України; можливі варіанти. *Електронне джерело; «Юридична практика», 2023*
URL ;<https://pravo.ua/pryiahnennia-rosii-do-vidpovidalnosti-zazlochyny-protu-ukrainy-mozhlyvi-varianty/> (дата звернення; 06.10.2023)
3. Кориневич А. О. Поняття міжнародного злочину в контексті подій на сході України. Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів: Міжвідомчий круглий стіл. 2016. С. 14–18.

ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Путченко О. С.

Фінансово-правовий коледж

Оголошення воєнного стану є одним з основних прав держави, на забезпечення безпеки та стабільності в умовах внутрішніх або зовнішніх загроз. Згідно з Конституцією України, воєнний стан може оголошуватися Президентом України за наявності конкретних обставин, таких як напад ворога, загроза територіальній цілісності чи загроза національній безпеці [4]. Однак оголошення воєнного стану не повинно призводити до порушення основних прав і свобод громадян. Держава, зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів та норм прав людини, навіть в умовах воєнного конфлікту. Гарантується право на життя, недоторканність особи, свободу від катувань та жорстокого поводження та ін. [5].

До важливих аспектів захисту прав громадян в умовах дії **правового режиму належить**: обмеження прав і свобод громадян, передбачених Конституцією України, в тому числі обмеження пересування, обміну інформацією, діяльності політичних партій та громадських організацій; запровадження комендантської години; мобілізація та призов на військову службу громадян України; залучення до оборони держави інших людських і матеріальних ресурсів; здійснення інших заходів, необхідних для забезпечення національної безпеки, відсічі збройної агресії та відновлення законності і правопорядку воєнного стану належить захист прав учасників воєнних дій, включаючи військовослужбовців та цивільних осіб, які перебувають в зоні конфлікту [3, с. 29-34]. Це включає в себе надання медичної допомоги, евакуацію та соціальну підтримку.

Україна перебуває на етапі трансформаційних змін, утверджуючи власну територіальну цілісність та незалежність. Тривалий час на території нашої держави ведуться бойові дії, в часовому проміжку які можна розділити на два етапи:

- Перший етап - це гібридна війна, яка почалася в 2013 році з анексії Криму та початку війни на сході України.
- Другий етап - це повномасштабне вторгнення Росії, яке почалося 24 лютого 2022 року.

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64 від 24 лютого 2022 року [9] . було введено воєнний стан, що призвело до тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина [9].

Основними питаннями, які на сьогодні необхідно вирішити Україні задля забезпечення захисту прав громадян є:

Необхідність введення програми ресоціалізації військовослужбовців

Для ресоціалізації військовослужбовців, які повернулися з фронту, в Україні діє ряд програм та ініціатив. Зокрема, реалізується програма психологічної

реабілітації ветеранів війни, яка включає в себе індивідуальні та групові сеанси, а також реабілітаційні курси. Крім того, для ветеранів організуються курси професійної підготовки та стажування, а також програми працевлаштування[6].

Передбачення порядку повернення тих, хто виїхав незаконно

Відповідно до чинного законодавства України, громадяни України, які виїхали за кордон під час воєнного стану без дозволу, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності. Порядок повернення таких громадян до України визначається постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 335 [10].

Вирішення правових ситуацій у разі обмеження для громадян України за кордоном

Громадяни України, які перебувають за кордоном, можуть зіткнутися з рядом обмежень. Зокрема, вони можуть бути обмежені в праві на пересування, працевлаштування, навчання та отримання медичної допомоги. Крім того, громадяни України можуть бути піддані дискримінації на основі їх національності [7].

Обмеження, що стосуються громадян України, які знаходяться на території України, включають:

1. Обмеження на переміщення, включаючи заборону на виїзд за межі України чоловікам віком від 18 до 60 років, а також жінкам-військовозобов'язаним. Це обмеження було запроваджено з метою забезпечення мобілізації та підготовки до оборони країни.
2. Обмеження на проведення мирних зібрань і мітингів. Це обмеження було запроваджено з метою запобігання поширенню дезінформації та провокацій.
3. Обмеження на свободу слова і висловлювань. Це обмеження було запроваджено з метою захисту безпеки країни та її громадян : цензуру ЗМІ - ЗМІ зобов'язані узгоджувати свою діяльність з органами державної влади та не поширювати інформацію, яка може завдати шкоди національній безпеці; обмеження на пересування журналістів- журналісти можуть перебувати в районах воєнних дій лише за умови отримання акредитації від органів державної влади; обмеження на доступ до інформації - ЗМІ можуть бути обмежені в доступі до інформації, яка є секретною або може завдати шкоди національній безпеці.
4. Обмеження на свободу підприємницької діяльності. Це обмеження було запроваджено з метою забезпечення безпеки країни та її громадян : у квітні 2022 року Кабінет Міністрів України встановив граничні ціни на бензин і дизельне паливо. Це було зроблено для запобігання спекуляціям на ринку нафтопродуктів та забезпечення доступності пального для населення; у травні 2022 року Верховна Рада України прийняла закон, який дозволяє органам державної влади обмежувати переміщення товарів і послуг через кордон України. Цей закон був прийнятий для запобігання вивезенню стратегічних товарів з країни; у червні 2022 року Кабінет Міністрів України ввів трудову повинність для працездатних осіб, які не заброньовані за підприємствами, установами

та організаціями. Це було зроблено для забезпечення потреб оборони країни [2, с. 48-53; 7].

Уряд України вжив низку заходів для захисту прав громадян у воєнний час. Зокрема, діє Закон України "Про правовий режим воєнного стану", який визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб під час дії воєнного стану [9]. Крім того, Уряд створив низку державних органів і програм для підтримки громадян, які постраждали від війни. Зокрема, було створено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, яке займається питаннями допомоги внутрішньо переміщеним особам, а також Міністерство у справах ветеранів України, яке займається питаннями соціального захисту ветеранів війни.

Захист прав громадян за кордоном у зв'язку з війною

Громадяни України, які виїхали за кордон у зв'язку з війною, також потребують захисту своїх прав. Уряд України співпрацює з міжнародними організаціями та країнами-партнерами для забезпечення захисту прав українських біженців та осіб, які отримали статус тимчасового захисту в країнах-членах Європейського Союзу. Однією з головних стратегій захисту прав громадян України, які перебувають за кордоном у зв'язку з війною, є ведення дипломатичної роботи. Держава звертається до міжнародних організацій та інших держав з проханням надати допомогу своїм громадянам та забезпечити їхню безпеку.

У разі загрози безпеці громадян України, які перебувають за кордоном у зв'язку з війною, держава може організувати евакуацію. Це може включати в себе чартерні рейси, консульську допомогу та інші заходи для забезпечення їхньої повернення на батьківщину. Громадяни України, які перебувають за кордоном у зв'язку з війною, також мають право на юридичну підтримку та консульську захист від українських консульських установ. Це включає в себе захист їхніх прав перед судами, надання правових послуг та інші юридичні аспекти[8].

Джерела та законодавство

Основні права і свободи українських біженців та осіб, які регулюються міжнародним правом, включають:

- Право на життя.
- Право на свободу та особисту недоторканність.
- Право на свободу пересування.
- Право на свободу думки, совісті і релігії.
- Право на освіту.
- Право на працю.

Уряди країн-приймачів також вживають заходів для захисту прав українських біженців. Зокрема, у багатьох країнах було запроваджено тимчасовий захист для українців, який надає їм право на проживання, роботу, освіту та медичне обслуговування[8].

Основним джерелом, яке визначає механізми захисту прав громадян в умовах воєнного стану та за кордоном у зв'язку з війною, є Конституція України. Вона визначає права та свободи громадян, а також процедури оголошення воєнного стану та визначення компетенцій органів влади.

Паралельно з Конституцією, законодавство України містить ряд законів та нормативних актів, що визначають деталізовані правила захисту громадян в умовах воєнного стану і під час війни. Це включає закони про військовий стан, консульську діяльність, міжнародне співробітництво тощо.

Україна є стороною багатьох міжнародних договорів і угод, які визначають права та обов'язки громадян України в умовах війни. Ці договори надають додаткові гарантії та механізми захисту, зокрема в рамках Організації Об'єднаних Націй та Женевських конвенцій[7].

Висновок

Захист прав громадян України у воєнний стан є надзвичайно важливим та складним завданням для держави. Важливо підкреслити, що оголошення воєнного стану має відбуватися з дотриманням конституційних норм та міжнародних стандартів прав людини. Держава має забезпечувати гарантований захист прав і свобод громадян, навіть у найскладніших обставинах.

В ході цього реферату я дослідила різні аспекти захисту прав громадян України під час воєнного стану, включаючи дипломатичні заходи, евакуацію, і юридичну підтримку. Законодавча база та міжнародні договори є важливими інструментами для регулювання цих питань.

Проте, важливо визнати, що в контексті масштабної війни, деякі права громадян України все ще обмежені, включаючи умови утримання військовополонених, обмеження свободи пересування і свободи слова. Завдяки цьому реферату, ми розуміємо важливість подальших зусиль для вирішення цих питань і забезпечення повного захисту прав та свобод громадян під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. В. Правовий статус українських біженців у країнах Європейського Союзу // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2022. № 4. С. 22-28.
2. Котляр О. В. Проблеми захисту прав і свобод українських біженців в умовах воєнного стану // Вісник Національної академії правових наук України. 2022. № 2. С. 48-53.
3. Назаренко О. В. Правове регулювання статусу біженців в Україні: проблеми та перспективи // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2022. № 3. С. 29-34.
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо деяких питань визначення правового статусу тимчасово окупованих територій України в умовах

воєнного стану : № 8088 від 29.09.2022. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40558>

5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо деяких питань визначення правового статусу тимчасово окупованих територій України в умовах воєнного стану. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1491232>

6. Звіт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про дотримання прав і свобод людини в Україні в умовах воєнного стану. Київ, 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayinirozdil-ii>

7. Звіт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців про стан українських біженців у країнах Європейського Союзу. Женева, 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayinirozdil-ii>

8. Доповідь Міжнародної організації з міграції про стан переміщених осіб в Україні. Женева, 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayinirozdil-ii>

9. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №

64 від 24 лютого 2022 року.

URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 335 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/335-2022-%D0%BF>).

ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Пшевлоцький С.-М. Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У вирі глобалізаційних процесів поняття державного суверенітету пройшло суттєву трансформацію. Відмінність державного суверенітету 2 пол. XX ст. – початку XXI ст. від взірця XIX ст. – 1 пол. XX ст. є очевидною [1, 503 ст.]. Варто згадати лише найяскравіші прояви такої зміни: справу Піночета, де экс-глава держави був заарештований та зрештою засуджений на території іноземної держави за вчинені протягом свого правління злочини попри імунітет [3, ст. 238]; втручання сил ООН у громадянську війну в Сомалі без згоди на це від сомалійського уряду в 1990-х роках; функціонування Міжнародного валютного фонду, правилам якого повинні підпорядковуватися суверенні держави [2, ст. 1-2]. У сучасному світі держава (і відповідно міжнародне співтовариство) існує для людей, а не навпаки; і зі зростанням значення особистих прав та свобод переосмислюється основоположний концепт державного суверенітету [4, ст. 1-3]. Неактуальними є розуміння суверенітету як абсолютної влади державного утворення на певній території, що закріпилося на практиці та в доктрині міжнародного права внаслідок Тридцятирічної війни, чи відсутності якої б то не було сили над державою, як це зазначалося ще у 1948 році [5, ст. 342-346]. У контексті таких міжнародно-правових трансформацій варто згадати Європейський Союз – унікальну форму наднаціонального управління [6, ст. 28]. Актуальність розкриття проблеми співвідношення державного суверенітету та наднаціональної форми організації влади в Європейському Союзі обумовлюється тим, що вступ України до організації є стратегічною метою розвитку держави, що закріплено зокрема в Конституції України [7].

Для повноцінного аналізу місця державного суверенітету в Європейському Союзі необхідно детально ознайомитися із сутністю ЄС як інституційного утворення. У найзагальнішому розумінні Європейський Союз – це сукупність держав, що спільно здійснюють окремі питання здійснення благ внутрішнього та зовнішнього характеру [11, ст. 2-3]. Конкретніший перелік повноважень ЄС закріплений у Договорі про функціонування Європейського Союзу: регулювання митного союзу, монетарної та торговельної політики, збереження біоресурсів моря і так далі як виключна компетенція організації; регулювання сільського господарства, внутрішнього ринку держав-членів, транспорт, енергетика як спільна компетенція; спорт, охорона здоров'я, культура як допоміжна компетенція [14, ст. 120]. Для здійснення всіх напрямків діяльності в ЄС функціонує ряд

інституцій, передбачений статтею 13 Лісабонського договору 2007 року: Європейський парламент, Європейська рада, Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк, Європейський суд аудиторів [12].

Вперше поняття «союз» в контексті наднаціональних організацій на європейському континенті було вжито в 1957 році в Римському договорі, яким створювалося Європейське економічне співтовариство. Сторони підписанти зобов'язувалися «закласти основи ще тіснішого союзу між народами Європи» [8]. Таку ж мету ставили держави-підписанти Маастрихтського договору 1992 року, вже фактично створюючи нову одиницю міжнародної політики – Європейський Союз [10]. Ця назва походить від класичного доктринального тлумачення «союзу»: так, Мюррей Форсайт встановив ще у 1981 році, що союзом є вид відносин, що встановлюється між державами з метою делегування певних державних функцій спільним органам влади, при цьому зазначаючи, що обов'язковими характеристиками такого утворення є те, що для його формування необхідне не одностороннє волевиявлення, а прагнення кількох суб'єктів, і (найважливіше в цьому випадку) те, що держави не зливаються цілковито [9, ст. 21]. З практичної точки зору сутність Європейського Союзу цілковито відповідає своїй назві, адже, будучи об'єднанням раніше абсолютно незалежних одна від одної держав, він володіє основними властивостями федерації, при цьому функціонуючи на плюралістичних засадах прийняття і здійснення рішень та зберігаючи за суб'єктами значні повноваження щодо здійснення внутрішньої та зовнішньої політики, що і відрізняє його від федеративних утворень та не дозволяє говорити про неіснування державного суверенітету [9, ст. 24].

Вартує здійснити аналіз наднаціонального характеру Європейського Союзу, що виділяється на фоні делегування суверенних повноважень державами-членами і зростання побоювань щодо постійного збільшення масштабу такого делегування, будучи тісно взаємопов'язаним із поняттям «союзу», розглянутого раніше. Ознаками наднаціональності утворення є здобуття центральними органами влади прав, що раніше належали виключно до національної компетенції; право центральних органів приймати рішення всупереч думці окремих суб'єктів; пряма дія рішень центральних органів. Однак і після аналізу цих характеристик варто пам'ятати, що наднаціональність може існувати лише при збереженні суверенітету (в іншому випадку відбудеться трансформація у федерацію) [13, ст. 556-557]. На особливу увагу заслуговує факт добровільності утворення та приєднання до Європейського Союзу, що означає добровільність делегування суверенних прав держав, та можливість виходу з цього утворення, що ми бачимо на прикладі Великої Британії. Такий тип наднаціонального утворення не може існувати без державного суверенітету, навпаки – суверенітет закладає його основу. У цьому випадку можна говорити лише про трансформацію сутності державного суверенітету:

беручи до уваги поділ суверенітету на формально-юридичний та фактичний, можна помітити зміни (самообмеження) фактичного суверенітету при відсутності змін у формально-юридичному та навіть робити висновки про концепцію «спільного» суверенітету, однак в жодному випадку не про абсолютну загибель суверенітету в цілому [14, ст.118-121].

Таким чином хибність твердження про нерелевантність чи загибель державного суверенітету, яка є очевидною на глобальному рівні без урахування інтеграційних процесів на окремих континентах, є однаково правдивою в контексті регіональної інтеграції та локальних наднаціональних міжнародних утворень, таких як Європейський Союз.

Список використаних джерел

1. Wallace W. The Sharing of Sovereignty: the European Paradox [Електронний ресурс] / William Wallace // Blackwell Publishers. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/1467-9248.00214>.
2. Friedman Goldstein L. Constituting Federal Sovereignty: The European Union in Comparative Context [Електронний ресурс] / Leslie Friedman Goldstein // The John Hopkins University Press. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=yQJqAAOo1FUC&oi=fnd&pg=PP15&dq=sovereignty+in+European+union&ots=PbqdZRdD7f&sig=-VqsrH7_bNfAAo2okI7gv5SW7xs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
3. Bianchi A. Immunity versus Human Rights: The Pinochet Case [Електронний ресурс] / Andrea Bianchi // European Journal of International Law. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ejil.org/pdfs/10/2/581.pdf>.
4. Annan K. Two concepts of sovereignty [Електронний ресурс] / Kofi Annan // The Economist. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kentlaw.edu/faculty/bbrown/classes/HumanrsemFall2008/CourseDocs/12Twoconceptsofsovereignty-Kofi%20Annan.pdf>
5. Morgenthau H. The Problem of Sovereignty Reconsidered [Електронний ресурс] / Hans Morgenthau // Columbia Law Review. – 1948. – Режим доступу до ресурсу: https://www.jstor.org/stable/1118308?readnow=1&oauth_data=eyJlbWFrPbCI6InNldmVyeW4ucHNoZXZsb3Rza3lpQGdtYWlsLmNvbSIsImIuc3RpdHV0aW9uSWRzIjpbXSvicHJvdmlkZXIiOiJnb29nbGUifQ&seq=5#page_scan_tab_contents.
6. Krasner S. Sovereignty [Електронний ресурс] / Stephen Krasner // Foreign Policy. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: https://www.jstor.org/stable/3183223?readnow=1&seq=4#page_scan_tab

contents.

7. Конституція України [Електронний ресурс]. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
8. The Treaty of Rome [Електронний ресурс]. – 1957. – Режим доступу до ресурсу: <https://netaffair.org/documents/1957-rome-treaty.pdf>.
9. Fabbrini S. Which European Union? Europe after the Euro Crisis / Sergio Fabbrini. – Cambridge, 2015. – 338 с. – (Cambridge University Press).
10. Treaty on European Union (Maastricht, 7 February 1992) — Consolidated version 1997 [Електронний ресурс]. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/5a6bfc79757f-4d53-9379-ad23cc2cc911/publishable_en.pdf.
11. Alesina A. What Does The European Union Do? [Електронний ресурс] / A. Alesina, I. Angeloni, L. Schuknecht // NBER Working Press Series. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4553010/alesina_whatdoeseu_do.pdf;jsessionid=8A38FA683598BCDC2632259DBA86AA4C?sequence=2.
12. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6655-2008INIT/en/pdf>.
13. Хоббі Ю. С. Вплив наднаціональності на суверенітет держав-членів Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Юлія Сергіївна Хоббі – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9127/97Hobbi.pdf?sequence=1>.
14. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення [Електронний ресурс] / І. В. Яковюк // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4848/1/Jakovyk_114.pdf.

УДК: 341.171

**ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА:
ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В ЄС**

Реброва Ю. Є.,

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Відповідно до ст. 2 та 3 Договору про заснування ЄС (ДЄС), Союз зобов'язується забезпечувати "високий рівень захисту та покращення якості навколишнього середовища", що включає боротьбу зі зміною клімату [1]. Крім цього, у ст. 11 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) наголошується на широкому характері цієї мети та необхідності враховувати екологічні міркування в інших політиках ЄС [2].

Зважаючи на такі положення свого первинного законодавства, ЄС ставить питання екологічної безпеки в центр своєї зовнішньої та безпекової політики. Беззаперечно, такий підхід передбачає запровадження певних стратегій, які були викладені у плані Європейської Комісії «Європейський зелений курс» («The European Green Deal», 2019) та в Європейському кліматичному законі (The European Climate Law, 2021). Зокрема, у рамках свого «зеленого» курсу ЄС поставив перед собою амбітну мету щодо боротьби з кліматичними змінами – скоротити викиди парникових газів щонайменше на 50% (порівняно з рівнем 1990 р.) до 2030 року [3, с. 12]. Так, одним з ключових інструментів досягнення цієї мети є європейське екологічне оподаткування.

Визначення екологічних (або так званих «зелених») податків закріплено у Регламенті № 691/2011 «Про європейські еколого-економічні рахунки». Відповідно до п. 2 ст. 2 цього Регламенту, під екологічним податком розуміється податок, базою оподаткування якого є фізична одиниця (або її еквівалент) того, що має доведений, конкретний негативний вплив на навколишнє середовище [4].

Екологічні податки набувають все більшого значення у фіскальній системі Євросоюзу. Зокрема, за даними Євростату, у 2021 р. загальні надходження від екологічних податків у бюджет ЄС склали 325,8 млрд євро, що складає 2,2 % всього ВВП Союзу та 5,4 % від загальних доходів ЄС від податків та соціальних внесків [5].

Таке явище можна пояснити тим, що екологічні податки є важливим інструментом податкової політики в країнах-членах ЄС, оскільки вони роблять значний внесок у сферу захисту довкілля та покращення місцевої економіки. Головною метою таких податків є не збільшення надходжень до бюджету, як-от у випадку звичайних податків. Зелені податки спрямовані на зміну поведінки економічних суб'єктів (підприємств, споживачів тощо) [6, с. 670]. Запроваджуючи податок на діяльність, яка завдає шкоди

навколишньому середовищу, уряди сприяють впровадженню низки змін у повсякденне функціонування відповідних суб'єктів. Наприклад, податки на одноразові пластмасові вироби в Італії чи Іспанії мають здебільшого екологічну мету.

Євростат, враховуючи критерій об'єкта оподаткування, виділяє чотири групи екологічних податків: податки на енергію (ЕТ – Energy Tax), транспортні податки (ТТ – Transport Tax), податки на забруднення (РТ – Pollution Tax) та ресурси (РТ – Resource Tax) [7, с. 12-13]. У 2021 році переважна більшість надходжень від екологічних податків (78,4 %) надійшла саме від енергетичних податків [5].

Різні підходи до оподаткування енергетики можуть створювати певні перешкоди для торгівлі, а деякі національні норми можуть навіть вступати в конфлікт із законодавством ЄС. Зважаючи на цей аспект, більшість енергетичних податків гармонізовано на загальноєвропейському рівні [8, с. 178]. Прикладом документа, що сприяє гармонізації сфери енергетичних податків є Директива Ради ЄС № 2003/96/ЄС від 27.10.2003 р. про реструктуризацію системи Співтовариства з оподаткування продуктів енергії та електроенергії.

Слід зауважити, що в основі екологічного оподаткування ЄС лежить принцип "забруднювач платить" (the polluter pays principle – PPP): ті, хто завдає шкоди навколишньому середовищу, повинні заплатити, щоб компенсувати завдані збитки. Принцип "забруднювач платить" є вираженням загального принципу права ЄС, а саме принципу пропорційності [9, с. 410].

Роль екологічних податків останніми роками посилилася, оскільки екологічні проблеми та податкове законодавство тісно пов'язані між собою. Вирішальна роль податків у досягненні нульових викидів вуглецю також широко визнана в економічній літературі [8, с. 180].

Висновок. Майбутні виклики, пов'язані із впровадженням зеленої економіки, неможливо вирішити без фіскальних інструментів. Для того, щоб амбітна стратегія «Європейського зеленого курсу» була дійсно успішною, необхідно посилити рівень правового регулювання, особливо у сферах навколишнього середовища, енергетики та оподаткування.

Список використаних джерел

1. Consolidated version of the Treaty on European Union. http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2016/oj
2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/oj

3. Fetting, C. (2020). “The European Green Deal”, ESDN Report, December 2020, ESDN Office, Vienna.
4. Regulation (EU) № 691/2011 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2011 on European environmental economic accounts. <http://data.europa.eu/eli/reg/2011/691/oj>
5. Environmental tax revenues. Statistics | Eurostat <https://europa.eu/!QnhnjF>
6. Francisco J. Delgado, Jaume Freire-González, Maria J. Presno. Environmental taxation in the European Union: Are there common trends? *Economic Analysis and Policy*, Volume 73, 2022. p. 670-682.
7. Eurostat, Environmental Taxes. A Statistical Guide. 2013 Edition.
8. Villar Ezcurra, M., González-Orús, J.M. (2023). Environmental Governance Through Tax Law in the European Union. In: Garcia, M.d.G., Cortês, A. (eds) *Blue Planet Law. Sustainable Development Goals Series*. Springer, Cham.
9. de Sadeleer, Nicolas Michel, *The Polluter-Pays Principle in EU Law - Bold Case Law and Poor Harmonisation* (2012). *Pro Natura: Festschrift Til H. C. Bugge*, Oslo, Universitetsforlaget, pp. 405-419, 2012.

**ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Рибальченко О. В.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Міжнародний кримінальний суд як постійно діюча міжнародна судова інституція, є важливим інструментом для забезпечення справедливості та притягнення винних осіб до відповідальності за міжнародні злочини, а також для запобігання подібним злочинам у майбутньому, оскільки до неминучої перемоги України країна-агресор явно скоїть не один міжнародний злочин, що зумовить потребу у невідворотному притягненні Російської Федерації до відповідальності за кожен із таких міжнародних злочинів. Більше того, перемога України та звільнення всіх окупованих агресором територій не означатиме гарантій щодо нескоєння таких міжнародних злочинів відносно України іншими суб'єктами міжнародного права або навіть тим же агресором.

Метою нашого дослідження є аналіз окремих положень Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут) для дослідження особливостей та визначення проблемних аспектів здійснення юрисдикції Міжнародного кримінального суду стосовно кримінальних правопорушень, передбачених ст. 5 Римського статуту, які вчиняються на території України.

Важливим питанням для науки міжнародного права є визначення наявності юрисдикції міжнародних судів та, зокрема, Міжнародного кримінального суду. Незважаючи на те, що вона поширюється на всі держави, які є учасницями Римського статуту, є низка особливостей, які характеризують юрисдикцію Міжнародного кримінального суду і певним чином визначають її функціонал. Серед особливостей юрисдикції Міжнародного кримінального суду можна назвати такі:

- суд може здійснювати свої функції і повноваження відповідно до Римського статуту на території будь-якої держави-учасниці і, за спеціальним дозволом, на території будь-якої іншої держави (ч. 2 ст. 4 Римського статуту);

- суд має виключне обмежене коло злочинів, які належать до його юрисдикції, які є найбільш тяжкими для всієї світової спільноти: злочин геноциду, злочин проти людства, військовий злочин, злочин агресії (ч. 1 ст. 5 Римського статуту);

- держава, яка ратифікує Римський статут, автоматично визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на своїй території та щодо своїх громадян стосовно злочинів, визначених у ст. 5 Статуту (ч. 1 ст. 12 Римського Статуту) [4, с. 155-156].

Україна відіграла активну роль у розробці та створенні Статуту

Міжнародного кримінального суду, зокрема українські делегації активно брали участь у роботі міжнародних конференцій та зустрічах, які передували ухваленню Римського статуту.

Слід констатувати, що позиція України з питання ратифікації Римського статуту виглядає доволі непослідовною та суперечливою, тому що з одного боку ми підписали Римський статут ще у 2000 році та запрошуємо МКС розслідувати злочини, скоєні країною-агресором в Україні, а з іншого ми самі не ратифікуємо Римський статут та не визнаємо його юрисдикцію, окрім спеціальної юрисдикції Міжнародного кримінального суду через п. 3 ст. 12 Римського статуту. Тоді Україна не ратифікувала Римський статут з огляду на його неузгодженість із Конституцією України. Мовляв, Міжнародний кримінальний суд стає частиною судової системи України, що прямо суперечить конституційним нормам. Більше того, визнаючи юрисдикцію Міжнародного кримінального суду Україна нібито визнає часткову втрату суверенітету.

У сьогоднішніх реаліях можна почути, що ратифікація Римського статуту спричинить масову подачу позовів країною-агресором проти України, зокрема проти українських військовослужбовців. Деякі правники вказують на негативні наслідки, що можуть спіткати Україну в разі ратифікації. Зокрема, можна зустріти точку зору, що ратифікація Україною під час війни Римського статуту не на часі, тому що відповідно до Римського статуту, спеціальні компетентні органи іноземних країн отримують велику кількість заяв країнагресора про начебто злочини, які вчиняються військовими Збройних сил України. У такому випадку Міжнародний кримінальний суд зобов'язаний буде давати правову оцінку таким подіям [5, с. 200]. Такі побоювання сьогодні виглядають меншою мірою абсурдно.

Також можна чути критику, що Україна пропонує створити спеціальний міжнародний трибунал щодо злочину агресії проти України зі сторони країнагресора, а сама не виконує взяті на себе зобов'язання і не ратифікує Римський статут – такі зобов'язання для України встановлюють ст.ст. 8 і 24 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Вказані норми є імперативними, тому ратифікація Римського статуту для України є неминучим кроком на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції.

Після ратифікації Римського статуту його юрисдикція буде поширюватись не тільки на державу-агресора, а й на саму Україну. Це означає, що громадяни України також можуть бути притягнені Міжнародним кримінальним судом до відповідальності. Але тут слід зауважити, що розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду не буде, тому що він вже має таку юрисдикцію з 2014 року, на підставі визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду у спеціальному порядку. Таким визнанням можемо вважати Заяву Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду «Про визнання

Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21.11.2013 по 22.02.2014» від 25.02.2014 № 790-VII та Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 № 145VIII.

Ситуація різко змінилася із початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Наприкінці лютого 2022 року Генеральний прокурор Міжнародного кримінального суду зробив заяву, в якій оголосив, що суд буде проводити розслідування злочинів, скоєних російською армією в Україні. Ця заява викликала реакцію понад 40 країн-підписантів Римського статуту, які у березні подали звернення до Міжнародного кримінального суду з проханням розпочати розслідування злочинів Росії в Україні. Таким чином, починаючи з березня 2022 року, Міжнародний кримінальний суд розпочав роботу над визначенням справ, над якими він може проводити розслідування.

На цьому етапі розпочалася перевірка національного кримінального законодавства України співробітниками суду, аналогічно до того, що відбулося в 2014 році. Це зроблено з метою визначення переліку справ, які можуть бути передані Міжнародному кримінальному суду, і які будуть розслідуватися українськими правоохоронними органами.

Протягом року групи слідчих Міжнародного кримінального суду виконали декілька місій в Україні, включаючи проведення екстугмацій та збір доказів. У той же час, суд збільшив свою співпрацю з Офісом Генерального прокурора України. Результатом цієї співпраці стало укладення угоди у березні 2023 року щодо створення спеціального польового офісу прокурора Міжнародного кримінального суду в Києві. З вересня цей офіс розпочав свою роботу в Україні. Це має велике значення, оскільки міжнародні фахівці тепер будуть постійно працювати на місцях, де були скоєні відповідні міжнародні злочини, і українські правоохоронці зможуть активізувати розслідування конкретних видів міжнародних злочинів.

Важливо відзначити, що заяви про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду, згідно з положенням п. 3 ст. 12 Римського статуту, покладають на державу всі зобов'язання співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом і виконувати всі його рішення та накази. Тобто всі зобов'язання щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом держава, яка визнає його юрисдикцію на підставі п. 3 ст. 12 Римського статуту, бере на себе і повинна виконувати.

Незважаючи на факт визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо міжнародних злочинів, скоєних

державоюагресором на території України, у порядку п. 3 ст. 12 Римського статуту, ратифікація Римського статуту дозволить Україні разом з переліком обов'язків обійняти також права, зокрема:

- право бути членом Асамблеї держав-учасниць Міжнародного кримінального суду;
- право виносити питання на порядок денний Асамблеї та брати активну участь в її роботі;
- право вносити кандидатуру судді Міжнародного кримінального суду від України;
- право брати участь у виборах Прокурора Міжнародного кримінального суду тощо.

Всі зобов'язання перед Міжнародним кримінальним судом на основі поданих заяв про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду Україна вже має. Ратифікація Римського статуту дозволить нам на додачу до обов'язків набути таких необхідних прав повноцінного члена Міжнародного кримінального суду.

Визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду на умовах Римського статуту засвідчили невідповідність законодавства України про кримінальну відповідальність положенням міжнародного кримінального права. Нині КК України не передбачає кримінальної відповідальності за злочини проти людяності, за воєнні злочини, що являють собою порушення звичаєвого, а не договірної міжнародного гуманітарного права. При цьому варто звернути увагу, що ці специфічні прогалини у вітчизняному кримінальному законодавстві України виникли не через те, що останнє перестало «встигати» за суспільно-політичним життям, а зумовлені тим, що від моменту ухвалення КК України його положення системно не узгоджувались із нормами сучасного міжнародного права та тенденціями його імплементації в національні правові системи, в тому числі в аспекті кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів [6, с. 278].

Отже, для вирішення юридичних перешкод перед ратифікацією Римського статуту та створення належних умов для повноцінного співробітництва з Міжнародним кримінальним судом на постійній основі, важливо провести гармонізацію національного законодавства України із положеннями Римського статуту. Цей процес повинен бути комплексним і супроводжуватися відповідними змінами у матеріальному та процесуальному праві.

Для здійснення співробітництва з Міжнародним кримінальним судом Україні необхідно внести зміни до кримінального процесуального законодавства. Зазвичай це робиться через прийняття окремого нормативного акту щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом або, рідше, шляхом внесення змін до існуючих актів. Без таких змін до законодавства Україна не зможе виконати жодних запитів від Міжнародного кримінального суду, порушуючи свої зобов'язання перед ним.

Ратифікація Римського статуту надає Україні статус повноправного і повноцінного учасника в усіх структурах Міжнародного кримінального суду, а також права як організаційного, так і процесуального характеру. Ця ратифікація та імплементація Римського статуту відкривають додаткові можливості для судової системи України, сприяють укріпленню верховенства права та надають можливість звернутися до Міжнародного кримінального суду для притягнення країни-агресора до відповідальності за злочини, скоєні під час повномасштабного військового вторгнення на територію України.

Список використаних джерел

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду (офіційний переклад) від 17.07.1998. URL: <http://surl.li/cbowh>.
2. Пасічник Я. С. Окремі питання діяльності Міжнародного кримінального суду. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право.* 2014. Вип. 7. С. 344-351.
3. Базов О. В. Питання міжнародно-правового статусу Міжнародного кримінального суду. *Публічне право.* 2019. № 3. С. 46-52.
4. Березняк В. С. Щодо особливостей юрисдикції Міжнародного кримінального суду: аналіз окремих положень Римського статуту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2022. № 1. С. 155-160.
5. Смирнов М. І. Концептуальні питання співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Юридичний вісник.* 2022. № 5. С. 198205.
6. Пилипенко В. П. Деякі питання співробітництва України та Міжнародного кримінального суду: правові аспекти. *Право і суспільство.* 2021. № 1. С. 273279.
7. Задоя К. П. Зміцнення співробітництва між Україною та Міжнародним кримінальним судом: національний вимір. *Вісник кримінального судочинства.* 2017. № 4. С. 27-34.

**ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ**

Романко О. В.

Західноукраїнський національний університет

Постановка проблеми. Захист прав громадян України в умовах воєнного стану є важливою та складною проблемою, що потребує глибокого аналізу та обґрунтування.

Україна, подібно багатьом іншим країнам, стикається з викликами, пов'язаними з військовими конфліктами та загрозою національній безпеці. Воєнний стан вносить кардинальні зміни в життя суспільства та ставить під загрозу права та свободи громадян. Однією з найважливіших сфер, що потребує особливої уваги та захисту, є права людини.

Виїзд за кордон, водночас, стає стратегічним рішенням для багатьох громадян України, бажаючих захистити своє життя та права в умовах воєнного конфлікту. Однак, цей процес супроводжується численними викликами та обмеженнями, що потребують компетентного правового регулювання.

Мета. Метою дослідження є аналіз та вивчення механізмів та інструментів, що забезпечують захист прав громадян України в умовах воєнного стану. Дослідження спрямоване на розкриття ключових аспектів цієї проблематики, визначення обмежень та можливостей, що впливають на правовий захист громадян в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Конституційні права та їхня недоторканність в умовах воєнного стану є важливою проблематикою, яка вимагає уважного розгляду. В умовах воєнного стану, Конституція України визначає ряд важливих аспектів, що забезпечують захист та збереження конституційних прав громадян.

Перш за все, Конституція України гарантує основні права та свободи громадян, такі як право на життя, гідність, недоторканність особи, свободу слова та інші. Ці права залишаються недоторканими, навіть в умовах воєнного стану. Однак, Конституція також передбачає можливість обмеження деяких прав у виняткових обставинах, якщо це необхідно для національної безпеки та громадського порядку [1, с. 142].

У контексті виїзду за кордон, Конституція України визнає право громадян на вільний виїзд та повернення. Це право доповнюється конституційним гарантованим правом на політичний притулок у разі порушення прав і свобод в Україні. Важливою є здатність Конституції регулювати ці питання таким чином, щоб забезпечити баланс між правами громадян та національною безпекою.

Незважаючи на виклики, які можуть виникнути в умовах воєнного стану, Конституція України залишається фундаментом для захисту прав громадян. Вона передбачає необхідні механізми для збереження прав та

свобод громадян, а також обов'язок держави дотримуватися міжнародних стандартів прав людини у всіх ситуаціях, включаючи конфліктні та воєнні. Таким чином, Конституція України залишається надійним інструментом для захисту прав громадян у найскладніших обставинах.

Обмеження конституційного права вільного пересування для чоловіків під час воєнного стану в Україні є складним питанням, що потребує уважного розгляду з точки зору прав людини та національної безпеки. Україна, як і багато інших країн, передбачає право введення воєнного стану у випадку загрози національній безпеці чи збереженні суверенітету. Воєнний стан може супроводжуватися обмеженнями прав і свобод громадян, включаючи право на вільне пересування.

Обмеження права вільного пересування за воєнного стану мають за мету забезпечення порядку та безпеки в умовах воєнного конфлікту. Вони можуть включати в себе введення комендантської години, зон обмеженого доступу, обов'язкової реєстрації місця проживання, обмеження доступу до деяких територій та інші заходи. Ці обмеження зазвичай стосуються чоловіків, які можуть бути обов'язково призваними до військової служби, і мають на меті контроль над потенційними воїнами.

Однак обмеження цих прав повинні бути обґрунтованими, тимчасовими, пропорційними та не обираються дискримінаційною основою, такою як стать. Україна зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, включаючи засади справедливості та недоторканності особи, навіть у воєнний період.

I. Українська Конституція та законодавство передбачають процедури та механізми для введення воєнного стану і обмеження прав громадян в цих умовах. Ці обмеження повинні бути обґрунтованими рішеннями вищих органів влади та підлягають контролю судів. Таким чином, обмеження конституційного права вільного пересування для чоловіків під час воєнного стану в Україні мають бути здійснені відповідно до закону і враховувати засади прав людини та національної безпеки [3, с. 280-291]

Забезпечення прав і свобод громадян під час конфліктів має вельми важливе значення в Україні. Конфлікти, такі як збройні конфлікти або війни, створюють серйозні загрози для прав і гідності людини. Тому що це стосується:

1. 1. Захисту життя і безпеки: Першочерговою метою є захист життя та безпеки громадян. Воєнні конфлікти можуть призводити до серйозних загроз для життя і фізичної недоторканності осіб [2, с.141-145].

2. Збереження прав громадянства: Українці мають право на громадянство та право не бути позбавленими громадянства незаконно.

3. Свобода вираження думок: Свобода слова є важливою складовою демократії. Важливо, щоб громадяни мали можливість виражати свої думки і переконання, навіть під час конфліктів.

4. Доступ до справедливого суду: Гарантування доступу до справедливого суду є фундаментальним для забезпечення правосуддя та правопорядку в умовах конфлікту.

5. Підтримка уразливих груп: У конфліктних ситуаціях особливо важливо забезпечити захист прав дітей, жінок, інвалідів.

6. Міжнародні зобов'язання: Україна є учасницею різних міжнародних угод та конвенцій, які зобов'язують дотримуватися стандартів прав людини навіть у конфліктній ситуації [4, с. 494].

Захист прав і свобод громадян під час конфліктів є не лише моральною, але й правовою обов'язковістю для держави. Це вимагає системних заходів, законодавчих реформ, міжнародної співпраці та підтримки громадянського суспільства. Забезпечення прав і свобод громадян під час конфліктів є важливим елементом побудови миру, стабільності та справедливості в Україні і світі [5, с. 99].

Перспективи подальших досліджень та дій влади для покращення ситуації в Україні є важливим аспектом на шляху до побудови сильної, стабільної і справедливої країни. Україна, як незалежна держава, стикається з численними викликами і завданнями на шляху до реформ та покращення життя громадян, а саме що потребує уваги:

1. Реформа правоохоронних органів: Вдосконалення правоохоронних органів, зокрема поліції та прокуратури, має залишатися однією з ключових пріоритетних справ. Дослідження щодо оптимізації роботи правоохоронців, покращення їхньої підготовки та моніторингу діяльності можуть сприяти забезпеченню правопорядку та прав громадян.

2. Боротьба з корупцією: Подальший аналіз корупції в Україні і впровадження дієвих заходів для її запобігання є критичним. Важливо досліджувати способи заборони корупції в державних установах та підвищення прозорості в управлінні.

3. Економічні реформи: Дослідження та дії в галузі економічних реформ сприяють стабільності та зростанню.

4. Здійснення правосуддя: Покращення судової системи та гарантування доступу до справедливого суду є важливими аспектами. Дослідження та реформи в цій галузі можуть підвищити довіру до судових органів та забезпечити рівноправ'я перед законом.

5. Соціальні реформи: Дослідження проблем та можливостей в сфері охорони здоров'я, освіти та соціального захисту дозволить покращити якість життя громадян.

6. Реформи в освіті і науці: Подальший аналіз системи освіти та наукових досліджень може допомогти вдосконалити освітні програми та підвищити конкурентоспроможність нації на міжнародному рівні.

7. Міжнародна співпраця: Україна повинна продовжувати співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами для отримання підтримки, технічної допомоги та фінансування для проведення реформ та досліджень. Всі ці напрями досліджень та дій є важливими для подальшого покращення ситуації в Україні. Передусім, вони вимагають рішучості та спільних зусиль з боку української влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Україна має потенціал стати сильною та

процвітаючою країною, і вивчення та впровадження цих перспективних дій може покращити майбутнє країни та життя її громадян.

Висновки. Тема захисту прав громадян України в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою і актуальною. Умови конфлікту створюють серйозні виклики для прав і свобод громадян. Захист прав громадян під час воєнного стану вимагає балансування між національною безпекою і дотриманням міжнародних стандартів прав людини. Це включає в себе забезпечення доступу до справедливого судового захисту, урахування особливих потреб уразливих груп та виконання міжнародних зобов'язань.

Виїзд за кордон також є важливою складовою свободи громадян, і владі слід забезпечувати це право відповідно до закону та міжнародних угод. При цьому, збереження контролю над виїздом за кордон у випадку воєнного стану повинно бути обґрунтованим та обмеженим у міру можливості. Створення справедливого, результативного та захищеного правового середовища є ключовим етапом у формуванні міцної, демократичної та гідної України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4381> (дата звернення: 7.10.2023).
2. Розумовський О.С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Випуск 70. С. 141-145.
3. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. №4 (22). С. 280-291.
4. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. За загальною редакцією Т.Л. Сироїд. Харків: Право, 2019. 494 с.
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. Дата оновлення 07.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97%D0%B2%D1%80#top> . (Дата звернення 7.10.2023 р.).

**ГАРМОНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З
ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПРАВОМ**

Романюк М. Р.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Необхідність визначення ступеня відповідності цивільного законодавства України вимогам Європейського Союзу виникла через процес європейської інтеграції України. І в той період Україна взяла на себе зобов'язання прийняти в числі інших законодавчих актів Цивільний кодекс України, який би враховував європейські стандарти цивільного права. Дане питання набуло актуальності на початковому етапі розвитку інтеграції України до Європейського Союзу та було закріплене в Угоді про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством.

Процес гармонізації законодавства України і країн Європейського Союзу є важливою частиною інтеграційного процесу. В свою чергу це передбачає приведення й цивільного законодавства України у відповідність із європейськими стандартами та принципами цивільного права, які притаманні правовим державам і громадянському суспільству Європейського Союзу. Гармонізація спрямована перш за все на підтримку прав і свобод людини та громадянина, а також на створення сприятливого середовища для розвитку економічних і торгових відносин між Україною і країнами Європейського Союзу.

Важливим кроком у напрямку інтеграції є аналіз європейських стандартів цивільного права і можливість їх впровадження в ЦК України. Такий аналіз дозволяє визначити, які конкретні норми і принципи потрібно імплементувати в українське законодавство для досягнення відповідності європейським стандартам.

Важливим аспектом є також дотримання європейських засад та принципів права, які покликані забезпечити загальне та ефективне застосування прав особи, що проголошені в Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Дані принципи є визначальними для визначення держави як правової і захисту прав громадян.

Таким чином право ЄС можна розглядати як наднаціональну правову систему яка формувалась на підставі делегування країнами-учасниками частини національної компетенції у формуванні законодавства [2, с. 67]

Також якщо дивитися на процес гармонізації цивільного права України у більш широкому розумінні, то можна зробити висновок що він відбувається на різних рівнях і передбачає наступні ключові аспекти:

1. Аналіз європейських стандартів цивільного права. Аналіз дозволяє визначити, які конкретні норми та принципи є необхідними для

впровадження в українське законодавство, для того щоб зрозуміти, які конкретні зміни і адаптації потрібно внести в національне законодавство для досягнення цілі

2. Внесення змін до Цивільного кодексу України: На основі аналізу європейських стандартів український законодавець вносить зміни до ЦК України. Це може включати в себе прийняття нових норм і правил, а також перегляд і модернізацію існуючих

3. Уніфікація практики судів: Гармонізація цивільного права також передбачає спрощення та уніфікацію практики судів в Україні. Суди в Україні повинні застосовувати нові норми та принципи відповідно до європейських стандартів.

4. Захист прав споживачів і суб'єктів господарювання. Гармонізація цивільного права спрямована на забезпечення вищого рівня захисту прав споживачів. Це може включати в себе встановлення стандартів для договорів між підприємствами і споживачами, а також правила для забезпечення дотримання прав споживачів на вищому рівні.

5. Посилення правової державності: Гармонізація цивільного права також вимагає забезпечення дотримання принципів правової державності, включаючи демократію, права людини і основні свободи. Це важливо для забезпечення відповідності українського правового простору європейським стандартам.[4, с. 52]

Можна зробити висновок що , гармонізація цивільного права України з європейськими стандартами є важливим етапом у євроінтеграції країни та сприяє покращенню правового середовища для учасників цивільних відносин , а також сприяє розвитку торговельних та економічних зв'язків між Україною і країнами Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кузнецова Н. С. Проблема відповідності цивільного законодавства України стандартам європейського права . Університетські наукові записки. - 2005. - № 1-2. - С. 66-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2005_1-2_11
3. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 серпня 2023 р.: (джерело документа: <https://zakon.rada.gov.ua>). - К: ПАЛИВОДА А. В., 2023. - 500 с. - (Кодекси України)

4. Сурілова О. О. Взаємодія правової системи ЄС з іншими правовими системами : навч.-метод. посіб. для аспірантів спец. 293 «Міжнародне право» [Електронне видання] / укл.: О. О. Сурілова, Ю. Ю. Акіменко ; за ред. Х. Н. Бехруза ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2022. – 88 с

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

«БІЖЕНЕЦЬ»

Савченко А. О.

Національний авіаційний університет

Неперервний потік вимушених мігрантів, породжений збройними конфліктами міжнародним і неміжнародним характером, протиріччями, стихійними лихами, екологічними кризами, розширює територіальні сфери переміщень біженців. Вони є тяжким тягарем як у регіонах, що раніше відрізнялися політичною і економічною стабільністю, так і в країнах, для яких насамперед біженці представляли суто теоретичний інтерес [1].

Різноманітність національних процедур надання статусу біженця, відсутність єдиного поняття визначення «біженець», різноманітна термінологія (мігрант, емігрант, переміщені особи, переселенці), що використовуються в міжнародно-правовому і національному побуті, обумовлює необхідність розкриття процесу формування і закріплення поняття біженець у міжнародному праві та ступінь його відповідності сучасним ситуаціям, що мотивують вимушену міграцію.

Витоки поняття біженець лежать у внутрішньодержавному інституті надання права притулку іноземцеві, переслідуваному владою країни проживання, відомому практиці держав з античних часів [2].

З 18-19 століть, періоду буржуазних революцій, зазначений інститут почав закріплюватися в перших конституціях, тому можна говорити про складання міжнародного звичаю, заснованого на суверенній волі держав давати притулок особам, переслідуваним з політичних чи релігійних мотивів на території країн громадянства або постійного проживання.

Першу спробу міжнародно-правової регламентації поняття «біженець» та визначення їх статусу було зроблено в 20-х роках 20 століття в рамках Ліги Націй, відображаючи прагнення міжнародного співтовариства легалізувати становище величезної маси біженців, жертв Першої світової війни, більшовицької диктатури в росії, Османської Імперії і пов'язаних з цим міжнаціональних конфліктів. У 1926 році в Женеві на спеціально скликаній конференції Верховним Комісаром у справах біженців Нансеном, посаду якого було засновано Лігою Націй в 1921 р., було прийнято угоду про видачу посвідчень російським і вірменським біженцям для використання їх як проїзних документів. У 1928 р. приймається угода аналогічного змісту, щодо асирійських, асиро-халдейських та асимільованих біженців [3].

У 1933 р. було прийнято Конвенцію про статус біженців [4], яка закріпила деякі права біженців у галузі працевлаштування, та здобуття освіти. Наступні дві угоди (Угода 1936 р. та Конвенція 1938 р. про статус

німців з Німеччини, поширена в 1939 р. на біженців з Австрії) були реакцією Ліги Націй на масові переміщення німців з Німеччини, а потім з Австрії, внаслідок встановлення фашистської диктатури та насильницького приєднання Австрії у 1938 р.

Всі згадані угоди мали обмежену сферу застосування, орієнтуючись на біженців певної національності. Однак їхнє безперечне значення полягає в тому, що, по-перше, вони вперше визначили поняття біженців, основними елементами якого були:

- a) національне чи етнічне походження;
- b) відсутність захисту з боку уряду країни походження;
- c) непридбання іншого громадянства;

по-друге, вводили в міжнародно-правовий вжиток основний принцип інституту біженців - невисилку до країни колишнього проживання, закріпивши обов'язки держав не видворювати біженців «шляхом застосування таких заходів, як висилання або відмова у перепустці через кордон» (ст. 3 Конвенції), хоча у той період зазначений принцип не отримав міжнародного визнання: Конвенцію ратифікувало 8 держав, причому 3 з них зробили застереження про збереження прав висилки.

Слід підкреслити, що поняття біженців, дане в Конвенції, зустрілося з нерозумінням, в ньому не було вказівки на причини, які спонукали особу залишити країну свого громадянства. Цю прогалину намагалися заповнити Інститут міжнародного права та Міжурядовий комітет у справах біженців, заснований у 1938 р. У резолюції 1936 р. Інститут дав таке визначення біженця: індивід, який через політичні події, що раптово виникли, на території держави його цивільної приналежності, залишив добровільно або недобровільно зазначену територію [5].

Міжурядовий комітет у резолюції 1938 р. доповнив причини вимушеної міграції мотивами расового характеру та віросповідання [6]. Згадані резолюції не мали статусу юридичних документів, але їх внесок у формування міжнародно-правового визначення біженця безсумнівний.

Новий та завершальний етап у розробці міжнародно-правового статусу біженців проходив під егідою Організації Об'єднаних Націй. Визначальна роль ООН обумовлена двома факторами:

1. об'єктивним - необхідність допомоги міжнародного співтовариства в особі ООН у вирішенні проблеми репатріації тисячі біженців і переміщених осіб, вимушених покинути свою Батьківщину, рятуючись від переслідування нацистської влади, або насильно видворених ними з територій проживання в період Другої світової війни;
2. суб'єктивним - на ООН була покладена Статутом функція «міжнародного співробітництва..., заохочення та розвитку «поваги до прав людини для всіх без різниці раси, статі, мови та релігії» (ст.1 п.3) [7].

Вже в перших резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та Економічної та Соціальної Ради ООН, яким Статутом відводилася головна роль у

здійсненні координації співробітництва держав у сфері поваги до прав людини, закладалися основи майбутньої структури механізму захисту прав біженця та встановлювалися критерії, яким має відповідати особа, яка претендує на отримання статусу біженця. Резолюція ГА ООН від 12 лютого 1946 р. орієнтувала ЕКОСОС на створення Міжнародного органу, покликаного займатися біженцями та переміщеними особами [8]. Результатом реалізації резолюції було прийняття в 1946 році Статуту Міжнародної організації у справах біженців (МГБ), головним завданням якої проголошувалося «швидке і позитивне вирішення проблеми справжніх біженців та переміщених осіб» [9].

Наступним кроком у формуванні структури механізму міжнародного захисту прав біженців було прийняття Статуту Управління Верховного Комісара у справах біженців, схваленого резолюцією ГА ООН 428 (V) від 14 грудня 1950 р. та замінив МГБ [10]. На Верховного Комісара ООН у справах біженців накладався обов'язок здійснювати міжнародний захист під егідою ООН тим біженцям, які підпадали під ухвалу, дану в Статуті, та сприяти урядам для полегшення добровільної репатріації біженців, або їх асиміляції в нових країнах (ст.1).

Завершальним етапом у створенні організаційної структури захисту біженців було заснування резолюцією І66 (XI) ГА ООН від 26 листопада 1957 р. Виконавчого Комітету, наділеного функцією консультування Верховного Комісара з питань надання міжнародної допомоги біженцям з метою вирішення конкретних проблем 10 грудня 1948 р. ГА ООН схвалила Загальну декларацію прав людини [11]. Її значущість не тільки в тому, що вперше було закріплено комплекс основних та свобод, властивих будь-якій людській особистості, незалежно від громадянства та місця проживання, а й закладено правові основи для формування таких підгалузей міжнародного гуманітарного права, як міграційне право право біженців.

Так, у ст. 13 п. 2 Загальної Декларації проголошується право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, легалізуючи таким чином право на міграцію як основне право будь-якої людини. У статті 14 п.1 закріплюється право людини шукати притулку. Специфіка зазначеного права на відміну від права на еміграцію еаключає наступного:

1) Індивід має право лише просити («шукати») притулок, а чи не вимагати його надання.

2) Це право не має універсального характеру, а надається лише тим особам, які переслідуються в інших країнах. Причому підставою для переслідування є політичні мотиви. У ст.14 п.2 прямо вказується, що це право не може бути використане у разі «переслідування, заснованого на скоєнні не політичного злочину або діяння, що протиречає цілям і принципам ООН».

3) Якщо трактування права на міграцію дозволяє розглядати

індивіда та держави як рівних учасників правовідносини (праву людини кореспондується обов'язок держави реалізувати її), то у праві людини шукати притулок очевидь на пріоритетну роль держави, від волі та розсуду якої залежить отримання притулку клопотаючою особою .

Таким чином, Загальна Декларація прав людини сформулювала основні принципи надання притулку, закріпивши вирішальну роль держави, що справило безперечний вплив на утримання наступних міжнародно-правових документів, прийнятих у рамках ООН.

Отже, аналіз сучасного стану проблеми біженців доводить необхідність внесення змін до визначення «біженець» за Конвенцією 1951 р. шляхом урахування доповнень, закріплених у регіональних конвенціях. Зміни можуть бути юридично оформлені Додатковим протоколом до Конвенції. Водночас підвищення ефективності механізму міжнародного захисту прав біженця вимагає включення до такого Протоколу положення про відповідальність держави, чия дискримінаційна політика щодо прав людини веде до міжнаціональних конфліктів, що породжують нові потоки біженців.

Список літератури

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367117#Text> (дата звернення 15.09.2023).
2. Проблеми прав біженців та виклики сучасності. https://nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/05/phd_2_cory.pdf (дата звернення 15.09.2023).
3. Документи Ліги Націй: перші кроки щодо врегулювання проблеми біженців. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-6_2018_Tom-2-1.pdf (дата звернення 15.09.2023).
4. Конвенція про статус біженців. Конвенція, Міжнародний документ, Коментар від 28.07.1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення 15.09.2023).
5. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17480/1/Mechanism%20of%20Providing%20Right%27s%20of%20IDP.pdf> (дата звернення 15.09.2023).
6. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Malynovska_Olena/Mihratsiina_polityka_hlobalnyi_kontekst_ta_ukrainski_realii.pdf (дата звернення 15.09.2023).
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: <https://cedem.org.ua/library/mizhnarodnyj-pakt-pro-gromadyanski-ta-politychni-prava/> (дата звернення 15.09.2023).
8. Резолюція 48/141 А Генеральної Асамблеї ООН "Верховний комісар щодо заохочення і захисту всіх прав людини". Резолюція, Витяг,

- Міжнародний документ від 07.01.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_709#Text (дата звернення 15.09.2023).
9. Статут Міжнародної організації з міграції. Статут, Міжнародний документ від 19.10.1953. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989_001#Text (дата звернення 15.09.2023).
10. Угода між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців. Угода Кабінету Міністрів України; ООН; Міжнародний документ від 23.09.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_078#Text (дата звернення 15.09.2023).
11. Загальна декларація прав людини. Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 15.09.2023).

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ТРУДОВІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Самсоненко М. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

1. Основи первинного законодавства ЄС щодо гендерної рівності у трудових відносинах.

1.1 Розвиток принципу рівності жінок і чоловіків у сфері праці.

Правова регламентація гендерної рівності у сфері праці в рамках Європейського Союзу бере свій початок ще з Римського договору 1957 р., стаття 119 якого закріпила принцип рівної оплати праці для чоловіків і жінок. Дослідники зазначають, що таке рішення було обумовлено в першу чергу економічними чинниками: урядом Франції було висунуто вимогу встановити рівну оплату праці на рівні Європейського економічного співтовариства для того, щоб забезпечити французьким компаніям рівне становище на ринку. Французьке законодавство на той момент вже встановило цей принцип, і ті держави-члени, що не забезпечували рівну оплату праці для жінок та чоловіків, мали б економічну перевагу у вигляді дешевшої жіночої робочої сили [1; с. 45].

Подальший прогресивний розвиток регламентації гендерної рівності відобразився у Маастрихтському договорі 1992 р. (Договорі про Європейський Союз) та Амстердамському договорі 1997 р. Так, за п. 3 ст. 3 ДЕС, Союз “бореться з соціальним відчуженням і дискримінацією і сприяє соціальній справедливості і захисту, рівності між жінками і чоловіками...”, за п. 1 ст. 118 Амстердамського договору “Співтовариство підтримує та доповнює діяльність держав-членів” у сфері “рівності між чоловіками та жінками щодо можливостей на ринку праці та ставлення на роботі”. Особливу роль грає стаття 119 цього договору, де у п. 1 встановлюється зобов'язання держав-членів забезпечувати застосування принципу рівної оплати для працівників чоловічої й жіночої статі за однакову роботу або за роботу однакової вартості. У пункті 2 цієї ж статті надається визначення терміну “платня”: “звичайна оплата праці або звичайний оклад, які мають базовий або мінімальний характер, і будь-які інші винагороди, сплачувані прямо чи опосередковано, у грошовій або натуральній формі роботодавцем працівникові у зв'язку із зайнятістю останнього”. Далі роз'яснюється, що означає рівна платня без дискримінації за статевою ознакою, а саме: “а) що винагорода за однакову роботу, оплачувану відрядно, встановлюється на базі однієї й тої ж одиниці виміру; б) що винагорода за роботу, оплачувану почасово, є однаковою за однакову роботу”. Нині ці положення викладені у ст. 157 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Як зазначають дослідники Ш. Фітцджеральд та Дж. Фрідман,

неоліберальна політика держав Європи у 1990-х пріоритезувала економічні міркування щодо впровадження гендерної рівності над ідеями соціальної справедливості, через що проявлялася тенденція зменшення соціальних прав жінок на фоні збільшення їхньої участі у прийнятті рішень [1; с. 48]. Хартія основних прав ЄС, що була прийнята у 2000 р. та у 2009 р. отримала таку ж юридичну силу, що й установчі договори, внаслідок вступу в силу Лісабонського договору (п. 1 ст. 6 ДЄС), також встановлює заборону дискримінації за ознакою статі (п. 1 ст. 21 ХОП ЄС) та зобов'язання забезпечувати рівноправність жінок та чоловіків “у всіх сферах, зокрема у сфері зайнятості, роботи та оплати праці” (ст. 23 ХОП ЄС). На думку дослідників, ці зміни до первинного законодавства ЄС призвели до переходу від суто економічного підходу в регулюванні питань гендерної рівності (рівність акторів на ринку праці) до більш соціально-орієнтованого, що виходить за рамки трудової та економічної політики [1, с. 49].

1.2 Сфера дії статті 157 ДФЄС.

Особливістю персональної сфери дії статті 157 ДФЄС є те, що попри застосування ідентичного поняття “працівника”, що використовується у ст. 45 ДФЄС про пересування працівників, положення про рівну оплату праці чоловіків та жінок застосовується до усіх працівників та працівниць, незалежно від громадянства, включно із громадянами третіх держав, які працевлаштовані у державах-членах ЄС [2; с. 1403]. Це має особливе значення в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, оскільки, за інформацією Євростату, більше 4 млн. громадян України скористалися тимчасовим захистом на території ЄС [3].

Іншим важливим фактором у визначенні сфери дії ст. 157 ДФЄС є поняття чоловічої та жіночої статі, і, як наслідок, питання застосування положень статті до трансгендерних осіб. У цьому відношенні важливим є рішення Суду ЄС у справі *P v S and Cornwall County Council* від 30.04.1996, де було визнано, що заборона дискримінації не може стосуватися лише дискримінації за фактом того, що особа належить до однієї чи іншої статі, а отже вона застосовується і у випадку дискримінації внаслідок зміни статі (гендеру) відповідної особи [4].

Практика Суду ЄС також зіграла ключову роль у тлумаченні поняття «однакової роботи або роботи однакової вартості»: у рішенні від 26.06.2001 у справі *Susanna Brunnhofer v Bank der österreichischen Postsparkasse AG* Суд зазначив, що для визначення однакової вартості роботи “необхідно з'ясувати, чи можна, беручи до уваги низку факторів, таких як характер роботи, вимоги до професійної підготовки та умови праці, вважати цих осіб такими, що перебувають в обставинах, які можна порівняти (*comparable situation*)” [5]. При цьому необхідно відрізнити концепцію оплати праці (платні) від тих фінансових аспектів соціального забезпечення, що не охоплюються ст. 157, зокрема пенсій, допомоги на дитину, умов праці,

соціальних виплат [2; с. 1406]. Натомість, заборона дискримінації у цих сферах регулюється актами вторинного законодавства ЄС.

2. Вторинне законодавство ЄС.

Як зазначає Федорова А. Л., заборона гендерної дискримінації є найбільш розвинутим напрямком в трудовому антидискримінаційному праві ЄС, і його можна поділити на три групи: рівна оплата праці, рівне ставлення та рівне соціальне забезпечення [6; с. 99-100]. Окрім ст. 157 ДФЄС, пряме відношення до першої групи мала Директива Ради 75/117/ЄЕС

«про зближення законодавства держав-членів щодо застосування принципу рівної оплати праці чоловіків і жінок», проте вона втратила чинність у 2009 році на виконання положень ст. 34 Директиви 2006/54/ЄС. Остання ж досі залишається основою вторинного законодавства ЄС у сфері гендерної рівності у трудових та соціальних відносинах. Вона стосується імплементації принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків та жінок у сферах доступу до праці (працевлаштування, просування по службі та професійне навчання), умов праці, включаючи оплату та програм професійного соціального забезпечення (ст. 1 Директиви).

Цікавим є співвідношення сфер застосування Директиви 2006/54/ЄС та ст. 157 ДФЄС. Зокрема, як зазначається у науково-практичному коментарі до ст. 157 ДФЄС, практика Суду відносить умови праці до виключної сфери дії Директиви, не дивлячись на те, що вони можуть мати матеріальні наслідки для працівників та працівниць. Окрім того, компенсація за незаконне звільнення є оплатою праці, і належить до сфери дії ст. 157, але умови поновлення на робочому місці, встановлені національним законодавством, підпадають під дію Директиви [2; с. 1406].

Важливе значення у Директиві 2006/54/ЄС грає розрізнення між прямою та непрямю дискримінацією. Відповідно до ст. 2 цієї Директиви, термін «пряма дискримінація» застосовується, коли до однієї людини ставляться менш прихильно за ознакою статі, ніж ставляться, ставилися або ставилися б до іншої за ситуації, що можна порівняти. Пряма дискримінація підпадає під абсолютну заборону та не може бути виправдана навіть з міркувань захисту громадського порядку. Непряма дискримінація у значенні ст. 2 Директиви 2006/54/ЄС відбувається, “коли на перший погляд нейтральне положення, критерій або практика ставить осіб однієї статі в особливо несприятливе становище порівняно з особами іншої статі, якщо тільки це положення, критерій або практика не є об’єктивно виправданими законною метою, а засоби досягнення цієї мети є належними та необхідними”. Як впливає з цього визначення, непрям дискримінація може бути виправдана законною метою, до яких Суд відносив, зокрема, соціальну політику, ситуацію на ринку праці, інтереси збереження добрих робочих відносин та, за певних обмежень, надбавки за вислугу років [2; с.

1408-1410].

Критерій рівного соціального забезпечення входить до сфери регулювання Директиви 79/7/ЄЕС «про поступове впровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях соціального забезпечення». Ця Директива стосується програм соціального захисту або соціальної допомоги у випадках хвороби, інвалідності, старості, виробничих травм і професійних захворювань, а також безробіття. У той же час, вона не застосовується до положень національного законодавства держав-членів щодо виплат у зв'язку із втратою годувальника, а також сімейних виплат (ст. 3 Директиви).

Також уваги заслуговує нещодавно прийнята «Директива про прозорість в оплаті праці» (Pay Transparency Directive) 2023/970. Її метою є посилення застосування принципу рівної оплати за рівну працю або працю рівної вартості для чоловіків і жінок через прозорість оплати праці та посилення правозастосовчих механізмів. Зокрема, новий акт передбачає, що у випадку розриву в оплаті праці між чоловіками та жінками на рівні 5% або більше, роботодавці повинні будуть провести спільну оцінку оплати праці разом із представниками від працівників. Держави-члени повинні будуть запровадити ефективні та пропорційні покарання, такі як штрафи, для роботодавців, які порушують ці норми. Будь-який працівник, який зазнав шкоди в результаті порушення, матиме право вимагати компенсації [7]. За ст. 34 Директиви, держави-члени мають привести національне законодавство у відповідність із її положеннями до 7 липня 2026 року.

3. Позитивні дії (гендерні квоти) в ЄС.

Позитивні дії є засобом штучного усунення нерівностей, що впливають із несприятливих соціально-економічних умов, у яких опинилася певна група, коли юридична рівність у правах не дозволяє повністю надати рівні можливості для цієї групи у порівнянні із більш привілейованими. У гендерному вимірі, до такої групи відносять жінок, з огляду на довгий історичний досвід їхнього несприятливого соціального становища.

Як визначено у ст. 3 Директиви 2006/54/ЄС, “держави-члени ЄС можуть підтримувати або вживати заходів у значенні статті п. 4 ст. 141 Договору [зараз – п. 4 ст. 157 ДФЄС] з метою забезпечення повної рівності на практиці між чоловіками і жінками у трудовому житті”. Федорова А. Л. зазначає, що із позитивними діями пов'язане питання надання квот на підприємствах, у певних галузях економіки, державних органах представникам тієї статі, яка найменше представлена, при цьому виділяє 2 важливі в цьому відношенні рішення Суду ЄС: у справі *Eckhard Kalanke v Freie Hansestadt Bremen* 1995 р. та *Hellmut Marschall v. Land NordrheinWestfalen* 1997 р. [8, с. 396]. Перше рішення стосувалося порушення принципу рівних можливостей у випадку надання абсолютної

переваги жінкам при прийомі на роботу або просуванні по службі; у другій справі було визнано, що наданням жінкам переваги при просуванні на високі посади є допустимим за умови рівної кваліфікації кандидатів та абсолютної більшості чоловіків, що займають такі посади.

Висновки. Попри те, що трудові та соціальні відносини не входять до виключної компетенції Євросоюзу, первинне та вторинне законодавство ЄС, а також практика Суду ЄС впроваджують широкий ряд стандартів, що покликані забезпечити гендерну рівність у сферах праці та соціального забезпечення. Хоча сторони трудових відносин не мають фактичної рівності, acquis ЄС дозволяє громадянам держав-членів та третіх держав, які працевлаштовані на території Союзу, мати належний захист від дискримінації на робочому місці, у відносинах працевлаштування та просування по службі тощо, і це сприяє покращенню соціально-економічних умов життя працівниць, їхньому становленню як незалежних суб'єктів у економічному житті своїх країн.

Список використаних джерел:

1. FitzGerald S., Freedman J. Gender, equality and social justice anti trafficking, sex work and migration law and policy in the EU. Routledge, 2023. 151 с.
2. Tomkin J., Klamert M., Kellerbauer M. EU treaties and the charter of fundamental rights: a commentary. Oxford University Press, 2019. 2512 p.
3. 30 June 2023: 4.07 million with temporary protection. Language selection | European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/productseurostat-news/w/ddn-20230809-1> (дата звернення: 13.10.2023).
4. Judgment of the Court of 30 April 1996. P v S and Cornwall County Council (C-13/94), para 20.
5. Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 26 June 2001. Susanna Brunnhofer v Bank der österreichischen Postsparkasse AG (C-381/99), paras 42-43.
6. Порівняльне трудове право. Підручник / А. Л. Федорова. – Одеса: Фенікс, 2018. – 352 с.
7. Equality between men and women | Fact Sheets on the European Union | European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/59/equality-betweenmen-and-women> (дата звернення: 13.10.2023).
8. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. — К. : Ін Юре, 2015 — Кн. друга : Матеріальне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, К. В. Смирнова, І. В. Влялькó та ін. — К. : Ін Юре, 2015. — 456 с.

ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВІСТЬ РОБОТИ КОНСУЛІВ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Середенко В. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Відповідно до українського законодавства консульські установи за кордоном здійснюють захист прав і майнових інтересів українських фізичних і юридичних осіб, які тимчасово або постійно проживають за межами України. Захист, а також відновлення порушених прав громадян України є одним із основних завдань консульських установ України. Держава через свої консульські установи вживає заходів для того, щоб громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством країни, де вони перебувають [1, ст. 1].

Станом на сьогодні Україна має 145 звичайних, генеральних та почесних консульств по всьому світу. Згідно з Консульським статутом України, консул вживає заходів, щоб громадяни України дійсно користувалися тими правами, які належать їм за законами держави перебування і міжнародними договорами [1, ст. 20]. Особливо під час війни консульська служба відіграє надзвичайно важливу роль у захисті прав та інтересів громадян своєї країни, які опинилися в зоні конфлікту. У зв'язку з цим, є дуже актуальним дослідження специфіки роботи консулів в умовах воєнного стану, зокрема, українських консулів у різних державах світу в умовах російсько-української війни.

Вторгнення російської федерації на територію України, звісно, неминуче вплинуло й на роботу консулів. Вони намагаються забезпечити громадянам України необхідну допомогу та підтримку, допомагають вирішувати нагальні питання, які пов'язані з евакуацією, поверненням додому, оформленням документів тощо. Війна призвела до збільшення обсягу роботи консульських установ, посилення ризиків для консулів та необхідності швидкого реагування на нагальні потреби громадян. Під час війни кількість громадян, які потребують консульської допомоги, значно зростає. Це пов'язано з тим, що люди змушені залишати свої домівки, шукати притулку в інших країнах, оформляти документи, необхідні для повернення додому. Війна призвела до масової евакуації українців з країни. За даними ООН, станом на 1 жовтня 2023 року з України виїхало понад 8 мільйонів людей. Більшість із них знайшли притулок у сусідніх країнах, а також у Європі, США та Канаді [2]. Українські консули надають допомогу мільйонам українців, які були змушені виїхати з країни через російську агресію. Вони допомагають їм оформити документи, знайти житло та роботу, адаптуватися до нових умов. Консули також працюють над тим, щоб забезпечити повернення українців додому, коли це буде безпечно. Наприклад, у квітні 2022 року Україна відкрила "зелені коридори" для евакуації цивільного населення з Маріуполя. Консулам України в сусідніх

країнах потрібно було швидко організувати прийом і розміщення евакуйованих українців. Консули України в Польщі, Румунії та Молдові надавали допомогу українцям у перетині кордону та оформленні документів на тимчасовий захист. Консули України в інших країнах надавали допомогу українцям у пошуку житла, роботи та медичної допомоги.

У консульствах за кордоном громадянам України надається широкий спектр загальних послуг. Наприклад, можна продовжити строк дії закордонного паспорта, оформити закордонний паспорт тощо. Також у консульствах можна вирішити нотаріальні питання, здійснити консульський тимчасовий та постійний облік. Передбачено, що в умовах воєнного стану закордонні дипломатичні установи України, як органи державної реєстрації актів цивільного стану, отримують можливість з використанням Державного реєстру актів цивільного стану громадян проводити державну реєстрацію актів цивільного стану, вносити зміни до актових записів цивільного стану, поновлювати та анулювати їх, незалежно від місця зберігання паперового носія актового запису цивільного стану, повторно видавати свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану та витяги з Реєстру. Таким чином, громадяни України, які знаходяться за кордоном, матимуть можливість отримувати послуги у сфері державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця проживання або перебування [3].

Однак, потрібно наголосити на тому, що консульські установи та посадові особи не можуть виконувати повноваження адвокатів, юридичних консультантів, туристичних агентів, перекладачів тощо, не надають матеріальну допомогу, не видають гроші в борг, не сплачують готельні та інші рахунки, і у разі порушення законів країни перебування консул не може звільнити особу від відповідальності.

Кожен громадянин України, який перебуває за кордоном, може звернутися до консульської установи України по допомогу. Це можна зробити таким чином: зателефонувати до консула особисто або до будьякого співробітника консульської установи України, чи передати інформацію через третю особу, гуманітарну організацію; особисто прийти на консульський прийом; звернутися факсом чи поштою; направити своє звернення електронним зв'язком на адресу консульства; звернутись до будьякої офіційної установи або ж до неурядової правозахисної організації з проханням передати відповідну інформацію консулу України. У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, контактний телефон (факс), громадянство та викладено, по можливості – детально, суть проблеми. Зазначене звернення повинно бути підписано заявником із зазначенням дати [4, ст. 5].

Робота консулів під час війни пов'язана з підвищеним ризиком і в небезпечних умовах виникає необхідність швидкого реагування. Консули можуть опинитися в зоні бойових дій, стати мішенню для обстрілів чи нападів. У деяких випадках консульські установи України були змушені призупинити свою роботу в зоні бойових дій. Наприклад, Генконсульство Польщі в Харкові було закрито в березні 2022 року. Консулам часто

доводиться приймати рішення в умовах обмеженого часу та інформації. Це пов'язано з тим, що ситуація в Україні постійно змінюється, і консулам потрібно швидко адаптуватися до нових умов.

Консули допомагають громадянам України, які опинилися за кордоном під час війни, отримати необхідну допомогу, включаючи медичну, соціальну, юридичну та фінансову. Консули підтримують українську діаспору в інших країнах, допомагаючи їй зберегти свою культуру та зв'язок з Україною. Вони також допомагають діаспорі організувати допомогу Україні під час війни. Проводять чисельні інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про війну в Україні та підтримку України в міжнародній спільноті. Беруть участь у міжнародних зустрічах та форумах, де представляють позицію України щодо війни. Консул України в Туреччині Роман Недільський організував "круглий стіл", присвячений питанням відбудови України. На заході були присутні представники провідних турецьких і міжнародних промислових та інвестиційних компаній, а також дипломати. Консул України в Німеччині Андрій Мельник ініціював створення "Українського центру" в Берліні. Центр надає допомогу українським біженцям, які опинилися в Німеччині. Консул України в Польщі Наталія Залізник допомагала українським громадянам, які були вимушені евакуюватися з України через війну. Вона надавала їм допомогу з отриманням віз, житла та інших необхідних документів.

Отже, діяльність українських консулів в умовах війни є важливим вкладом у захист прав і інтересів української держави та її громадян. Варто пам'ятати, що консульські установи України за кордоном завжди допоможуть своїм громадянам вибрати належні правові шляхи вирішення проблем, що виникли під час перебування за кордоном. Консули України виконують свою роботу в умовах значних труднощів. Вони часто працюють в умовах воєнного стану, де є загроза для їхнього життя та безпеки. Незважаючи на це, консули продовжують працювати, щоб забезпечити захист прав і інтересів українських громадян за кордоном та пропагувати українську позицію в міжнародній спільноті. І завдяки їхній роботі Україна змогла і продовжує захищати права та інтереси своїх громадян під час війни.

Список використаних джерел

1. Про Консульський статут України : Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94 : станом на 21 трав. 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text> (дата звернення: 11.10.2023).
2. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 11.10.2023).
3. Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 24.01.2023 р. № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2023-п#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

4. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР
: станом на 7 верес. 2023 р. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96вр#Text> (дата звернення:
11.10.2023).

УТВЕРДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПРАВИ ЄС

Сковронська В. Ю.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Грекул-Ковалик Т. А.

У сучасному світі гендерна рівність визнається однією з найважливіших складових суспільної справедливості та прав людини. Вона стосується всіх аспектів життя: від доступу до освіти та здоров'я до участі в політичному процесі й реалізації професійних можливостей. У цьому контексті Європейський Союз відіграє важливу роль, встановлюючи стандарти та регулюючи питання гендерної рівності в своїх правових рамках.

Визнання гендерної рівності цінністю передбачає досягнення рівних можливостей і прав для жінок та чоловіків у всіх сферах життя суспільства. Цей напрям діяльності реалізується шляхом законодавчого забезпечення рівності, ліквідації гендерної дискримінації та використання спеціальних тимчасових заходів для усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків.

Гендерна політика визначається як спеціальна політика країни, спрямована на гарантування рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків, що потребує регулювання. Таке регулювання називають механізмом забезпечення гендерної рівності. Цей механізм представляє собою організовану систему, яка включає міжнародні, регіональні, національні організації та структури як державного, так і громадського характеру. Головною метою цих організацій є поширення цінності гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя та забезпечення втілення розроблених гендерних стратегій і відповідної гендерної політики. У формуванні механізму забезпечення гендерної рівності важливо враховувати й «дію зверху» (гендерну політику), і «дію знизу» (участь громадськості, включаючи жіночий рух).

В 1992 р. на основі економічної інтеграції утворилося політичне об'єднання Європейський Союз, а підписаний Маастрихтський договір підтвердив принципи свободи, демократії та прав людини. ЄС також прийняв заходи для захисту прав жінок на ринку праці та намагався забезпечити баланс між професійною кар'єрою та сімейним життям, що сприяло обговоренню гендерних питань у суспільстві.

Важливим моментом стала Четверта Всесвітня конференція щодо становища жінок у Пекіні в 1995 р., яка змінила підхід до захисту прав жінок і запропонувала включати гендерні аспекти в усі сфери життя та приймати рішення на всіх рівнях. Пекінська платформа, відома як «гендерний мейнстрімінг» або «гендерна інтеграція», була прийнята ЄС [1].

В 1996 р. Єврокомісія виразила свій намір впровадити концепцію гендерного мейнстрімінгу в політику ЄС та видала спеціальну угоду під назвою «Запровадження рівних можливостей для чоловіків і жінок в усіх напрямках діяльності ЄС» [2]. Цей принцип був відзначений в Амстердамському договорі 1997 р., який справив значний вплив на усвідомлення гендерних питань на суспільному рівні. Договір встановив рівні права жінок і чоловіків як один з основних принципів права ЄС [3, ст. 3.2].

У 2000 р. було закріплено принцип гендерної рівності в основних законах ЄС. Через шість років Єврокомісія визначила зміст гендерної політики ЄС в «Дорожній карті для досягнення рівності між жінками і чоловіками», а потім у Стратегіях з питань гендерної рівності, які приймаються Радою ЄС кожні п'ять років [4]. «Дорожня карта» визначила кілька основних пріоритетів, встановивши основи гендерної політики та визначивши питання, які потребували уваги та розв'язання.

Пізніше, у грудні 2007 р., був підписаний Лісабонський договір, який став більш спрямованим на розвиток демократії та захист прав людини, ніж попередні договори ЄС [5]. Статті цього договору гарантують захист прав людини згідно з Хартією основних прав ЄС [6, ст. 23], яка отримала юридичну силу та стала частиною його правового спадку. Практично це означає визнання ЄС рівних прав жінок і чоловіків у всіх сферах життя та можливість прийняття заходів, спрямованих на покращення положення недостатньо представлених статей. Зокрема, на законодавчому рівні визнано стрімке прагнення досягнути гендерного балансу в трудових відносинах, сприяючи поєднанню сімейного життя та професійних обов'язків.

У 2019 р. Європейська комісія під керівництвом колишньої міністерки оборони ФРН Урсули фон дер Ляйн оновила свій склад. У своєму вступному виступі під час обрання на посаду, вона визначила кілька пріоритетів для розвитку ЄС. Один з цих них був пов'язаний з гендерною рівністю, яку вона вважала важливим аспектом економічного розвитку. Так, У. фон дер Ляйн пообіцяла зробити Комісію прикладом рівного представництва чоловіків і жінок. Вона також визнала серйозність проблеми домашнього насильства та зацентрувала увагу на тому, що ратифікація Стамбульської конвенції країнами-членами ЄС є ефективним механізмом для її розв'язання з метою зменшення та запобігання насильству [7].

Дуже важливим документом, який варто відзначити, є «Союз рівності: Стратегія гендерної рівності на 2020–2025 роки» [8]. Цей документ визначає напрями, заходи, принципи та підходи гендерної політики ЄС. У ньому зазначено, що рівність між жінками та чоловіками є основною цінністю, правом і ключовим пріоритетом ЄС.

ЄС визнається світовим лідером у справі гендерної рівності, оскільки 14 з перших 20 місць у рейтингу Індексу гендерної рівності належать його країнам-членам. Це досягнення є результатом гендерного мейнстрімінгу,

тобто впровадження теми рівності прав статей у всі сфери діяльності та прийняття рішень на всіх рівнях. Гендерний мейнстрімінг вважається важливим пріоритетом для всіх видів діяльності та практик ЄС.

У стратегії також відзначено повільний прогрес у досягненні гендерної рівності та заклик до збільшення зусиль, адже гендерна рівність беззаперечно важлива складова для реалізації демократії та збереження різноманітності європейського суспільства.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що питання гендерної рівності в праві ЄС відіграє ключову роль у формуванні сучасної європейської правової системи та впливає на соціальний, економічний і культурний розвиток європейського суспільства. Завдяки прийняттю ряду законодавчих актів і політичних ініціатив, ЄС встановив важливий фундамент для захисту прав та інтересів жінок, чоловіків, осіб з іншими гендерними ідентичностями на всіх рівнях свого функціонування.

Важливими досягненнями в цьому контексті є прийняття угоди під назвою «Запровадження рівних можливостей для чоловіків і жінок в усіх напрямках діяльності ЄС», Хартії основних прав ЄС, «Дорожньої карти для досягнення рівності між жінками і чоловіками». Також не менш значущою є активна роль гендерних груп та активістів у виробленні політики. Тим не менш, є проблеми, які залишаються невирішеними і вимагають подальших зусиль.

Сьогодні основні виклики полягають у забезпеченні ефективності заходів щодо гендерної рівності, в урахуванні культурних і соціальних особливостей кожної країни-члена, а також у подоланні стереотипів і попередженні насильства на гендерній основі. Гендерна рівність має залишатися головним пріоритетом для ЄС, і подальші дослідження й інновації в галузі правового регулювання повинні сприяти її утвердженню та зміцненню в європейському суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Пекінська декларація (укр/рос) : Декларація ООН від 15.09.1995 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text (дата звернення : 05.10.2023 р.).
2. Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities. Communication from the Commission. COM (96) 67 final, 21 February 1996 – Archive of European Integration. URL : <http://aei.pitt.edu/3991> (дата звернення : 05.10.2023 р.).
3. Амстердамський договір. Treaty of Amsterdam. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 1997. URL : <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf> (дата звернення : 05.10.2023 р.).
4. Road Map for Equality Between Women and Men. URL : <https://eurlex.europa.eu/EN/legal-content/summary/roadmap-for-equality->

between-womenand-men-2006-2010.html (дата звернення : 05.10.2023 р.).

5. Лісабонський договір. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>.

(дата звернення : 05.10.2023 р.)

6. Хартія основних прав Європейського Союзу : Хартія Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення :

05.10.2023 р.).

7. A Union that strives for more. My agenda for Europe / By candidate for President of the European Commission Ursula von der Leyen. URL : <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20190716RES57231/20190716RES57231.pdf> (дата звернення : 05.10.2023 р.).

8. A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020–2025. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152> (дата звернення : 05.10.2023 р.).

СТРАТЕГІЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Скрипуч О. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Шамрай В. В.

«У всій своїй діяльності Союз має на меті усунення нерівності та сприяння рівності між чоловіками та жінками».
Стаття 8 Договору про функціонування Європейського Союзу

Останні п'ятдесят років діяльність міжнародної спільноти спрямована на привернення уваги до питання гендерної рівності. На рівні ООН прийнято Конвенцію про політичні права жінок (1952), Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1967), Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) тощо. На четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок у Пекіні в 1995 році було прийнято Пекінську декларацію і Платформу дій. У документах зазначалося, що рівна участь жінок і чоловіків у політичному житті відіграє роль механізму, без якого неможливе врахування ідеї рівності при формуванні державної політики. Рівноправна участь жінок і чоловіків у політичному житті впливає на становище жінок у соціумі. Вона вважається необхідною умовою врахування інтересів жінок, тобто гендерна рівність визнається міжнародною спільнотою як цінність, якої слід досягнути задля справедливості та суспільного розвитку.

Проголошення гендерної рівності цінністю передбачає досягнення рівного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, ліквідації гендерної дискримінації, застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права.

5 березня 2020 року Європейська комісія затвердила Стратегію гендерної рівності 2020 – 2025 — документ, що визначає принципи формування гендерної політики Європейського Союзу. Ця стратегія базується на досвіді та висновках попереднього документу, а саме “Strategic Engagement for Gender Equality 2016–2019 (SEGE)”, у якому регулювалися питання працевлаштування та рівної оплати праці, зокрема подолання гендерного розриву, збільшення кількості жінок на вищому та середньому керівництві, подолання гендерного насильства, що включало необхідність підписання та ратифікації всіма державами-членами Стамбульської конвенції. [6]

Мета Стратегії 2020 – 2025 — подолання нерівності, стимулювання до перерозподілу влади, впливу та ресурсів справедливим та рівноправним чином, сприяння справедливості та створенню рівних можливостей. [1]

Для цього Комісія виділила наступні напрями та відповідний план дій:

- Завершити приєднання ЄС до Стамбульської конвенції шляхом ратифікації Конвенції. Наразі її підписали всі держави-члени ЄС і ратифікувала 21 держава-член ЄС. Болгарія, Чехія, Угорщина, Латвія, Литва та Словаччина не ратифікували Конвенцію. [1]

- Розробка та впровадження заходів щодо боротьби з насильством над жінками, в тому числі фінансування кампаній з підвищення обізнаності щодо прав людини та доступу до правосуддя.

- Розробка Закону про цифрові послуги з метою встановлення відповідальності інтернет-платформ щодо вмісту, що поширюється користувачами, для боротьби з проблемою насильства щодо жінок в Інтернеті. Так, за даними 2020 року, 58% дівчат у всьому світі зазнали домагань в Інтернеті, а в реаліях пандемії та більш інтенсивного використання мережі Інтернет,- ці ризики лише збільшуються. [1]

- Політика згуртованості ЄС підтримує підприємництво жінок, їх (ре)інтеграцію на ринку праці та гендерну рівність у конкретних, стереотипно традиційних чоловічих галузях. Планується, що цілеспрямовані заходи, що сприятимуть участі жінок в інноваціях, будуть розроблені для усунення гендерного розриву в оплаті праці та пенсіях. Зокрема, очікується ратифікація з боку держав-членів Директиви ЄС про баланс між роботою та особистим життям (Work-Life Balance Directive), яка спрямована на покращення доступу сімей до сімейної відпустки та сприянню умов, для розв'язання проблеми недостатньої представленості жінок на ринку праці.

- Заходи щодо поліпшення гендерного балансу на всіх рівнях на керівних посадах. Комісія сприятиме участі жінок як виборців і кандидатів у виборах до Європейського парламенту 2024 року у співпраці з Європейським парламентом, національними парламентами, державами-членами та громадянським суспільством, у тому числі шляхом фінансування та просування передового досвіду. Європейські політичні партії, які просять фінансування ЄС, заохочуються до прозорості щодо гендерного балансу членів своїх політичних партій. Комісія прагне досягти гендерного балансу на рівні 50% на всіх рівнях свого управління до кінця 2024 року.

- Запуск загальноєвропейської комунікаційної кампанії для боротьби з гендерними стереотипами. У співпраці з державами-членами він охоплюватиме всі сфери життя за допомогою міжсекторального підходу та зосереджуватиметься на залученні молоді. [4]

- Цільове фінансування проектів, що приносять користь організаціям громадянського суспільства та державним інституціям, які впроваджують конкретні дії, включно з запобіганням та боротьбою з гендерним насильством, буде доступним через програму «Громадяни, рівність, права та цінності». Особливу увагу необхідно приділяти жінкам і

дівчатам у зоні надання притулку та міграції.

• Вирішення питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у всьому світі. Гендерна нерівність є глобальною проблемою. Гендерна рівність і розширення прав і можливостей жінок є основною метою зовнішньої діяльності ЄС. Важливо, щоб внутрішні та зовнішні дії ЄС у цій сфері були узгодженими та взаємно посилювали одна одну. ЄС сприяє гендерній рівності та розширенню прав і можливостей жінок у своїх міжнародних партнерствах, політичному діалозі та діалозі з прав людини з третіми країнами, торговельній політиці ЄС, а також у політиці сусідства та розширення ЄС, у тому числі в контексті переговорів про вступ та процесу стабілізації та асоціації. Крім того, гендерні дії включені до дій ЄС у нестабільних, конфліктних та надзвичайних ситуаціях.

8 березня 2023 року Європейська Комісія запустила кампанію з боротьби з гендерними стереотипами. Ця загальноєвропейська кампанія спрямована на боротьбу з гендерними стереотипами, які впливають і на чоловіків, і на жінок у різних сферах життя. Йдеться про вибір кар'єри, розподіл обов'язків з догляду та вплив на ухвалення рішень.

У Європейському Союзі на рівні Європейської комісії за питання гендерної рівності відповідає Європейський інститут з питань гендерної рівності (EIGE). EIGE забезпечує підтримку інституцій та органів ЄС з питань розробки та впровадження політики гендерної рівності, досліджує та аналізує статистичні дані з питань гендерної рівності. EIGE також підтримує країни-кандидати та потенційних кандидатів у ЄС щодо розрахунку Індексу гендерної рівності, оцінює готовність цих країн і консулює у застосуванні методології. [5]

Вочевидь, положення даної Стратегії ЄС є важливими для України в першу чергу як складова процесу євроінтеграції, а також з огляду на можливість запозичення досвіду Європейського Союзу в розробці національних програм та стратегій в сфері гендерної рівності. [2, с.48]

Таким чином, політика Європейського Союзу в питаннях гендерної рівності представлена у вигляді комплексної та чітко структурованої системи поглядів та стратегій громадянської солідарності з метою досягнення соціального добробуту. На основі десятилітніх практик та досвіду в цій сфері Державами-членами ЄС засновано єдині стандарти розуміння та реалізації гендерної рівності на всіх рівнях приватного та публічного життя.

Список використаних джерел

1. Повідомлення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та комітету регіонів, Брюссель, 2020.
2. Дашковська О. Р. Гендерна рівність у праві Європейського Союзу. – С. 46-49
3. Філіпчук В. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні

принципи та найкращі практики, Міжнародний центр перспективних досліджень, Київ-2015.

4. «Гендерна рівність у медіа-секторі», дослідження, проведене для Комітету ФЕММ з прав жінок і гендерної рівності, Європейський парламент, 2018 р.

5. Таран А. ШЛЯХ ДО РІВНОСТІ: СТРАТЕГІЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2020 – 2025 (Ч.1), 2022. UPD: <https://jurfem.com.ua/shlyah-do-rivnosti-strategia-gendernoi-rivnosti-2025-ch-1/>

6. Дітчук К. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА: ЯК ЦЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ?, 2023. UPD: <https://uplan.org.ua/analytics/henderna-polityka-iak-tse-vidbuvaietsia-vkrainakh-ievropeiskoho-soiuzu/>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄС

Сокровольська Н. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Актуальність питань щодо дотримання Україною світового темпу розвитку сфери штучного інтелекту (далі - ШІ) та захист прав і свобод громадян при розробці нормативно-правових актів, пов'язаних зі сферою ШІ в Україні є необхідністю сьогодення для визначення яким шляхом рухатися Україні. Для цього нам необхідно вивчити європейські практики та підготувати на базі кращих світових практик законодавче регулювання питань ШІ в Україні.

Певні можливості машин до аналізу даних, навчання та прийняття рішень сьогодні відкриває нові можливості у бізнесі, медицині, освіті розвагах та інших сферах. Але одночасно постають і нові виклики щодо регулювання діяльності, щоб захистити права людини.

Проблематика правового регулювання застосування штучного інтелекту у ЄС привертає пильну увагу науковців. До таких наукових праць можна віднести публікації С. Барбашина, Назарової О., Шишки Н. та ін.. Варто зазначити, що ця проблема є загальносвітовою та стосується не тільки окремих країн чи регіонів.

З науково-технічного погляду штучний інтелект є сферою комп'ютерних наук, спрямованою на створення та розвиток систем здатних аналізувати інформацію, розпізнавати образи, розуміти мову та приймати рішення відповідно до певних критеріїв. З юридичного – визначення штучного інтелекту стає складнішим завданням. Враховуючи швидкий розвиток сфери штучного інтелекту, і правове регулювання повинно постійно еволюціонувати, щоби враховувати нові виклики та можливості[2].

Пріоритетом європейського підходу є встановлення етичних стандартів впровадження ШІ. Повноваження з напрацювання політики у цій сфері розвитку наразі здійснює Європейська Комісія. За її ініціативи створено Європейський Альянс зі штучного інтелекту, який охоплює понад шість тисяч стейкхолдерів і слугує платформою для публічних дискусій. У найближчій перспективі планується створення самостійного органу – Європейської ради з питань ШІ (European Artificial Intelligence Board). Зокрема, цьому питанню присвячений VI Розділ Пропозиції щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради про встановлення гармонізованих правил щодо ШІ (Акт про штучний інтелект), що наразі перебуває на етапі погодження [1].

Метою Регламенту є сприяння впровадженню орієнтованого на людину та надійного штучного інтелекту та забезпечення високого рівня захисту здоров'я, безпеки, основоположних прав, демократії та верховенства права, а також доквілля від шкідливого впливу штучного інтелекту. Початок застосування Регламенту ЄС про штучний інтелект планується на кінець

2025 року. Це перша у світі спроба комплексного врегулювання такої технології. Це є закономірним, так як стрімкий розвиток технології ШІ несе значні ризики для фундаментальних прав людини, захистом яких найбільше опікуються саме в країнах ЄС.

Запропоновані Євросоюзом правила спрямовані на те, щоб мінімізувати ризики та забезпечити ефективний захист прав, які порушуються внаслідок використання машинних систем.

В Євросоюзі вже намагаються регулювати використання штучного інтелекту, так згідно регламенту такі системи, як ChatGPT, повинні будуть прозоро показувати контент, створений штучним інтелектом, допомагати відрізнити підроблені зображення від справжніх і захищати користувачів від незаконного контенту.

Отже, якщо закон набуде чинності в такій редакції, то Європейський Союз заборонить використання біометричних систем, що працюють у режимі реального часу і віддалено, таких як сканування для розпізнавання обличчя. Також будуть заборонені пристрої, які демонструють когнітивну поведінкову маніпуляцію, наприклад, іграшки з голосовим управлінням, які, як вважається, заохочують небезпечну поведінку дітей.

Крім того, будуть заборонені технології, які класифікують людей на основі їхнього соціально-економічного статусу або особистих характеристик. Згідно із законодавчим актом, технології, які вважаються "високоризиковими", повинні будуть бути зареєстровані в базі даних ЄС. До них належать системи штучного інтелекту для біометричної ідентифікації та ті, що використовуються правоохоронними органами.

Згідно з останньою версією європейського законопроекту, технологія зіткнеться з новими вимогами прозорості. Це включає використання штучним інтелектом матеріалів, захищених авторським правом. Виробники генеративних систем штучного інтелекту також повинні будуть запровадити запобіжні заходи, щоб запобігти генеруванню незаконного контенту.

Виникнення загроз правам людини в тій чи іншій формі при використанні ШІ потребує пошуку шляхів подолання ризиків і загроз правам людини та належного функціонування правозахисного та правовідновлювального механізму.

Правилами ЄС не регулюється питання про надання ШІ системам статусу самостійних суб'єктів правовідносин та про співіснування людини з такими новими суб'єктами.

Відповідні питання набудуть практичного значення лише після того, як системам ШІ стане властиве самоусвідомлення.

Отже, у зв'язку із швидким активним розвитком технологій штучного інтелекту, терміновими видаються зміни у законодавство, з огляду на створення дієвих правових інструментів регулювання діяльності об'єктів штучного інтелекту і навіть ChatGPT, зокрема й у контексті правового статусу об'єктів, створених штучним інтелектом, а також нормативного передбачення юридичної відповідальності за шкоду, що була заподіяна ним. У протилежному випадку у скорому часі стане можливим, коли об'єкти

штучного інтелекту зможуть самостійно існувати та співіснувати між собою та навколишнім світом, а світ людей перетвориться на світ роботів та програмних машин, які вже не будуть піддаватися людському контролю.

Список використаних джерел:

1. Барбашин С. Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та ЄС. URL: <https://pravo.ua/shtuchnyiintelekt-problemy-ta-perspektyvy-pravovoho-rehuliuвання-v-ukraini-ta-ies/>

2. Nazarova O., Osadchyy V., Shulzhenko S., Olieinikov M. Software and Hardware Complex for The Study of Electropneumatic Mechatronic Systems. 2022 IEEE 4th International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES), Kremenchuk, Ukraine, 2022. pp. 1-6. doi: 10.1109/MEES58014.2022.10005698

3. Шишка Н. В. Щодо відшкодування шкоди, завданої використанням технологій штучного інтелекту: стан правового регулювання в Україні та досвід ЄС. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 19 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України», Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 272-279.

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Сорока А. Л.

**Львівський національний університет імені Івана
Франка**

Вступ. Загальновизнаною стратегічною метою України є набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. У червні 2014 року відбулося підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), а в червні 2022 Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Виконання Україною зобов'язань, визначених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, потребує системного аналізу зарубіжного досвіду щодо забезпечення євроінтеграційної державної політики. Особливо корисним для нашої держави є досвід Словацької Республіки, яка протягом останніх десятиліть успішно вирішувала проблеми реформування своєї правової системи.

Історичний, політичний та державно-правовий розвиток Словаччини є надзвичайно багатим та повчальним для України у контексті євроінтеграції. Це дає можливість вітчизняним політикам та науковцям досліджувати та запозичувати словацький досвід у проведенні низки реформ, адаптації національного законодавства відповідно до *acquis communautaire*, переході до ефективної ринкової економіки та забезпеченні стабільності діяльності державних органів, що гарантують демократію, верховенство права, забезпечення прав людини. Словацька Республіка довела, що, незважаючи на тимчасову ізоляцію від європейської спільноти, можна завдяки злагодженій роботі державних службовців ефективно інтегруватися до Європейського Союзу, ставши його повноправним членом.

Основна частина. Після подій Оксамитової революції та розпаду Чехословацької соціалістичної республіки Чехія та Словаччина стали суверенними державами і почали формувати власні політичні курси, спрямовані, передусім, на прискорення інтеграції до ЄС. Угоду про асоціацію між ЄС і Чеською та Словацькою республіками було підписано вже 1993 року, що прискорило реформування економіки, демократизації державних інститутів влади, а також прогресивні зміни в соціальній сфері [5, с.324]. Підписання Угоди про асоціацію сформувало правову основу відносин між Словацькою Республікою та Європейськими Співтовариствами. Це у свою чергу дозволило покращити політичний діалог, інституційну співпрацю, а також усунути торгові бар'єри.

У червні 1993 на засіданні Європейської ради в Копенгагені було визначено наступні критерії для прийняття країн-кандидатів до Європейського Союзу:

“стабільність функціонування законодавчої системи, національних інститутів, що забезпечують демократію, верховенство права, права людини, захист інтересів національних меншин; стабільна ринкова економіка та конкурентоспроможність на внутрішньому ринку ЄС; готовність прийняти на себе всі зобов’язання, пов’язані з членством в ЄС [5,с.318]. Окрім вищезгаданих Копенгагенських критеріїв, Рада ЄС розробила для кожної країни-кандидата індивідуальну стратегію приєднання. Таким чином, у програму стосовно підготовки до членства Словацької Республіки було включено 98 серйозних задач [1].

У наступних роках зовнішня політика Словаччини передбачала гармонізацію низки норм ЄС до національного законодавства Словаччини та виконання поставлених перед нею завдань, важливих для подальшого розвитку суверенної республіки у межах Європи і на міжнародній арені. Євроінтеграція даної держави поскладнювалася відсутністю досвіду проведення довготривалої зовнішньої політики, дефіцитом кваліфікованих кадрів, наявністю менталітету провінційності, який був наслідком тривалої політичної та економічної ізоляції [8,с.171].

Було виділено 23 галузі, які потребували найбільш суттєвої адаптації до норм ЄС: фінансові послуги, вільне пересування капіталів, оподаткування, транспорт, енергетика, телекомунікації, аудіовізуальні послуги, підприємницьке і громадянське право, інтелектуальна, промислова і комерційна власність, конкуренція, аудит, охорона громадського порядку, навколишньогосередовища, захист прав споживачів та соціальне забезпечення та інші[1]. Проблеми, пов’язані з економічним розвитком уряд Словаччини розв’язував шляхом залучення масових іноземних

інвестицій, сприяння розвитку вітчизняного товаровиробника та створення умов для розроблення підприємствами власної економічної стратегії

залучення інвестицій. Що стосується реформування системи охорони здоров’я, відбувся частковий перехід на систему медичного страхування. До того ж, була розгорнута пенсійна реформа [2] та запроваджено додаткове пенсійне страхування. У Словаччині було схвалено низку законів, спрямованих на реформування та зміцнення інститутів громадянського суспільства (антидискримінаційний закон [3] , що декларує нове розуміння прав людини), а також унесено зміни до законодавства про політичні партії та вищу освіту [6,с.14].

Процес підготовки Словаччини до вступу в ЄС ретельно контролювала Європейська комісія, котра щороку видавала звіти про прогрес державкандидатів . У своєму першому звіті 1998 року Європейська комісія відмітила негативні моменти дій словацької влади, пов’язаних з недотриманням прав людини, обмеженням прав національних меншин, недостатньою демократизацією та нестабільністю словацьких інститутів. На дані звіти уряд Словацької республіки реагував у формі підготовки документів,

що містили графіки виконання окремими міністерствами завдань, необхідних для ліквідації констатованих у звіті недоліків [7,с.328]. Вже у 1999 комісія

відмітила позитивні зміни у виконанні політичних критеріїв, що стосуються демократії, прав людини, нацменшин, правової держави та економічних критеріїв, пов'язаних із створенням дієвої ринкової економіки. У регулярній доповіді про прогрес, досягнутий Словаччиною на шляху інтеграції країни до ЄС від 8 листопада 2000 р. Європейська комісія назвала економіку країни ринковою та відмітила позитивні зміни у галузі виконання політичних критеріїв вступу (консолідація демократичної системи і стабільне функціонування її інститутів, зрушення у вирішенні проблеми нацменшин). Щоб закріпити досягнутий успіх 23 лютого 2001 р. Словацьким парламентом було прийнято поправку до Конституції, яка визнала обов'язковість принципів і норм міжнародного права для національного права Словаччини, запровадила інститут Омбудсмена, змінила принцип призначення Конституційних суддів та внесла зміни у повноваження законодавчої, виконавчої і судової влади [4,с.119].

У періоді з лютого 2000 до 2002 років відбувалися переговори про вступ Словацької Республіки до ЄС. Переговори склалися з ряду етапів, які відповідали кількості глав “Acquis communautaire” (на той час –31 глава)– комплексу законодавчих актів і угод Європейського союзу, до яких в обов'язковому порядку повинна була приєднатися Словаччина [8,с.172]. Переговори очолив секретар міністерства закордонних справ Я. Фігель. Він представив у Брюсселі позиції для переговорів по 8 главах “Acquis communautaire”: конкуренція, статистика, малий і середній бізнес, наука та дослідження, освіта і навчання, культура та аудіовізуальна політика, зовнішні зв'язки, спільна зовнішня політика і політика безпеки [8,с.173]. У грудні 2002 на саміті ЄС у Копенгагені було погоджено останні 4 глави переговорів, а саме: сільське господарство, бюджет, фінанси та участь в загальноєвропейських фондах .

Загалом, Європейська комісія позитивно оцінила новий курс євроінтеграційної політики Словацької Республіки. Насамперед було відмічено прогрес у консолідації демократичної системи, покращенні функціонування її інститутів, забезпеченні надійного захисту прав людей та національних меншин та формуванні ринкової економіки. Також констатовано, що вимоги ЄС було виконано, саме тому у грудні 2002 р., за результатами саміту, було прийняте рішення про вступ Словаччини до ЄС. У квітні 2003 р. Європейський парламент ухвалив прийняття Словацької Республіки до Європейського союзу, а 16 квітня 2003 р. в Афінах було підписано договір про приєднання Словаччини до ЄС з 1 травня 2004 р.

Висновок. Таким чином, досвід інтеграції Словацької Республіки до Європейського Союзу слугує хорошим прикладом для країн, зокрема постсоціалістичних, котрі прагнуть інтегруватися до цієї наднаціональної міжнародної організації. Він буде надзвичайно корисним та повчальним і для

України, з огляду на те, що у 2014 Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, а в 2022 отримала статус кандидата на членство в ЄС. Саме тому потрібно детально вивчати іноземний досвід євроінтеграції для подальшого його запозичення у нашу правову систему. Зокрема, українським державним службовцям слід розглянути такі умови успішної інтеграції на прикладі Словаччини, як: максимальна адаптація національної економіки до норм і стандартів ЄС, стабільність діяльності державних органів, які гарантують права громадян та національних меншин, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, внесення змін у повноваження законодавчої, виконавчої і судової влади, запровадження інституту Омбудсмена та постійний моніторинг здійснення державної політики, зорієнтованої на інтеграцію в ЄС. Завдяки виконанню цих умов Україна зможе виконати свою стратегічну мету - вступити в Європейський Союз та успішно інтегруватися у європейську спільноту.

Список використаної літератури:

1. Biela kniha. Priprava asociovanych krajín strednej a východnej Európy na integráciu do vnútorného trhu unie. – Bratislava, 1995. – 468 s.
2. Esay, I. Slovenská dôchodková reforma v kontexte ekonomickej globalizácie. Posledná revízia 30. 4. 2005 [cit. 2005-12-02].
3. Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) – rozpracované
4. Билчик В. Словацкая Республика и процесс подготовки к вступлению в ЕС: опыт и последствия / Опыт демократических преобразований Словакии; под ред. М. Бутора, Г. Мессежников, М. Коллар. –Братислава: Институт общественных проблем, 2007. –С. 119-120
5. Європейська інтеграція Словацької Республіки (1993–2004 рр.) / Л. Янчук // Український історичний збірник — 2008. — Вип. 11. — С. 317-324.
— Бібліогр.: 17 назв. — укр.
6. Конституційний розвиток Словацької Республіки 1989-2004 рр.: історико-правове дослідження [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Копча Василь Васильович ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. - К., 2009. - 20 с.
7. Коршунова Н.В. Євроінтеграційна державна політика: досвід Чеської та Словацької республік / науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.- 2017. № 1 (102).- 323-331 с.
8. Перебіг та особливості інтеграції Словацької Республіки до ЄС (1993-2004 рр.) / Є. О. Мухін // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. - 2014. - Вип. 41. - С. 170-175.

**ШЛЯХИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ
УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ.**

Співак В. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну призвело до запровадження широких індивідуальних і секторальних санкцій державами-членами ЄС, Великою Британією, США та деякими іншими країнами проти фізичних і юридичних осіб, пов'язаних із росією, включаючи заморожування їхніх активів і активів ЦБ рф. Використання іншого виду односторонніх примусових дій - контрзаходів стосовно росії лише дискутується, так як при поверненні росії до дотримання міжнародного права, заморожені активи потрібно буде повернути. З точки зору контрзаходів, про конфіскацію активів мови йти також не може, так як коли росія втратить можливість повернення активів, то вона і втратить бажання закінчити війну, тобто конфіскація активів не була б відповідним контрзаходом.

Заморожування активів не дає автоматичної можливості конфіскувати ці активи та спрямувати їх на виплату репарацій Україні, оскільки постає питання державного імунітету. Так само, як і впровадження санкцій не означає виконання агресором поставлених вимог («Санкции против России не действуют!»). Питання державного імунітету є досить важливим з декількох причин:

- державний імунітет забезпечується звичаєвим міжнародним правом, що підкріплюється рішеннями судів. Зокрема це було підтверджено рішенням Міжнародного суду ООН у судовому процесі Німеччини проти Італії.
- державний імунітет має правове забезпечення: Європейська конвенція про державний імунітет 1972 року (підписали та ратифікували Австрія, Бельгія, Німеччина, Люксембург, Нідерланди, Швейцарія, Великобританія), Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власність (набуде чинності після ратифікації у 30 країнах);
- державний імунітет забезпечується національними законодавствами країн;
- Стаття 17 «Хартії ЄС про основні права», заявляє що «ніхто не може бути позбавлений своєї власності, крім як із міркувань суспільної користі, у випадках і на умовах, передбачених законом, та з

виплатою у розумний термін справедливого відшкодування за її втрату»; стаття 17 Декларації прав людини ООН, відповідно до якої «ніхто не має бути довільно позбавлений свого майна».

Наразі в США, як головному партнері України, обговорюється кілька варіантів ліквідації державного імунітету:

- Прийняття державами спеціального законодавства, яке позбавляє російську федерацію імунітету через її воєнну агресію проти України та дозволяє конфіскацію російських активів і виплату коштів Україні;
- Виконання спеціального багатостороннього міжнародного договору, що стосується питання імунітетів держав і можливих винятків із цих імунітетів.

У ЄС також розглядаються варіанти довго- та короткострокового використання російських активів:

- Передача активів у спеціальний фонд, інвестування та спрямування інвестиційних доходів на користь України або
- Повернення активів лише за умови сплати росією репарацій за підсумками війни.

Таким чином, дискусії з питання використання заморожених активів РФ для України тривають між союзниками України з початку широкомасштабного вторгнення; реальних механізмів їх конфіскації поки не запропоновано, але деякі законодавчі ініціативи буде проаналізовано нижче. Мова йде про рішучість у прийнятті політичного рішення та створенні прецеденту, а правові механізми будуть знайдені. Також і у США, і в ЄС є занепокоєння, що процес конфіскації та передачі російських суверенних активів дестабілізує фінансові ринки, створить прецедент для розширення таких дій як зовнішньополітичного інструменту в усьому світі і заохочуватиме симетричну відповідь Москви. Наприклад, Європейський центральний банк застеріг Єврокомісію, стверджуючи, що конфіскація може підірвати довіру до євро та зашкодить фінансовій стабільності. ЄЦБ попередив, що плани перенаправлення платежів за облігаціями, якими володіє Центробанк РФ, для фінансування України будуть поганим сигналом для світових ринків.

Найбільш відомим механізмом відшкодування збитків, завданих внаслідок воєнної агресії, є діяльність спеціально створеної комісії. Такої, як Компенсаційна комісія ООН, допоміжний орган Ради Безпеки ООН, створений у 1991 році, і який за час свого існування розглянув близько 2,7 млн позовів на суму 352,5 млрд доларів США. Сума компенсацій склала 52,4 мільярда доларів США, що були виплачені з доходів Іраку від нафтової

промисловості.

Стягнення збитків можливе за рішенням як українського, так і іноземного суду з подальшим його виконанням в іноземній юрисдикції, якщо український позивач зможе продемонструвати зв'язок відповідача з цією юрисдикцією (наприклад, відповідач - резидент США). Також, у разі визнання російської федерації державою-спонсором тероризму з'явиться більше підстав для подання відповідних позовів до судів.

Проте існуючі міжнародні судові органи, такі як Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини або приватні арбітражні суди, як інакший механізм відшкодування збитків, не підходять для компенсаційного механізму такого розміру та масштабів, які необхідні для задоволення всіх потреб, що виникають у результаті цього конфлікту. Теж саме можна сказати про результативність звернень до національної судової системи, за винятком справ, ініційованих ретельно підготовленими та кваліфікованими позивачами.

Комісія з міжнародних позовів для відшкодування збитків від агресії РФ могла б досягти цих цілей успішніше, ніж звернення до вищезазначених органів, проте її робота буде ефективною лише за умови конфіскації та передачі Україні російських активів. Держави, у яких розміщені російські активи, зокрема США, мають ретельно проаналізувати своє внутрішнє законодавство на предмет наявності засобів забезпечення швидкої виплати росією репарацій на користь України.

Таким чином, шляхи відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації мають бути проложені кимось іншим, а не нами. Ми ж маємо перемогти росію на полі бою.

Список використаних джерел

1. Zaichuk O.V., Zaichuk Y.V. Recovery of War Damage in Ukraine - Legal Aspects, Vol. 5 (2022): Law & Society
2. Kern Alexander. Economic Sanctions Law and Public Policy. 2009. Palgrave Macmillan.
3. Мисак О. Теоретичні та прикладні засади міжнародно-правової відповідальності держав / Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 2. Том 1. 2017
4. Wardynski & Partners - Compensation for damage caused by the Russian invasion of Ukraine, <<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2d547e1c-3862-4fee93d2-0729c721d8ee>>
5. Ірина Мудра: Україна працює над створенням спеціальної Комісії з міжнародних позовів для відшкодування збитків від агресії РФ

<https://www.kmu.gov.ua/news/irina-mudra-ukrayina-pracyuye-nadstvorennyam-specialnoyi-komisiyi-z-mizhnarodnih-pozoviv-dlyavidshkoduvannya-zbitkiv-vid-agresiyi-rf> >

6. Risch, Whitehouse, McCaul, Kaptur Introduce Legislation to Repurpose Sovereign Russian Assets for Ukraine, <https://www.foreign.senate.gov/press/rep/release/risch-whitehouse-mccaulkaptur-introduce-legislation-to-repurpose-sovereign-russian-assets-forukraine>>

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СУДОВИХ
СПРАВ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

**Тернавська Є. І., к.ю.н., доцент кафедри публічного та
міжнародного права Павловська Н. В.**

**Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана**

Слід почати з того, що розгляд переважної кількості кримінальних проваджень, скоєних російською агресією в Україні, лягає на плечі саме національних судів. Тому як ніколи набуває актуальність міжнародний досвід щодо розгляду судових справ воєнних злочинів. Для ефективного розгляду цих проваджень судді України ретельно вивчають положення міжнародних договорів та практику міжнародних судів і трибуналів для того, щоб винні були покарані за кожен скоєний злочин, а справедливість була встановлена для всіх, хто постраждав від рук країни-агресора.

Перед тим як більш детально розглянути міжнародний досвід щодо розгляду справ воєнних злочинів, хочемо дати визначення поняттю “воєнний злочин” з правової категорії, а саме: “воєнний злочин” — свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни. Слід зазначити, що на законодавчому рівні дане поняття не закріплено, але розділ XX Кримінального кодексу України закріпив відповідальність та встановив перелік кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Сам термін «воєнний злочин» з’явився лише в 1945 році у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, де зазначалося, що такими слід вважати порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю [1].

Практика судового будівництва різних країн не створила єдиної універсальної моделі військового правосуддя. Кожна країна при цьому враховувала свій власний історичний досвід, економічні можливості, міждержавні відносини, правову практику, стан збройних сил та низку інших факторів.

Ткачук О. С. у своїх дослідженнях [2; 3] відзначив, що у світі сформувалося три основних підходи до питання про механізм реалізації правосуддя в умовах збройних сил. Це дозволяє виділити три групи країн за їх ставленням до вказаної проблеми. Першу групу утворюють країни, де діяльність військових судів по розгляду кримінальних справ обмежена періодом воєнного часу (Австрія, Німеччина, Португалія). Друга група країн

має у мирний час так звану змішану юрисдикцію. У них при загальних судах на постійній основі функціонують спеціалізовані військові структури (палати, відділи, ради, офіси). Третій підхід мають країни, в котрих військові суди діють як самостійні органи влади в мирний і у воєнний час. Таких країн переважна більшість. Багато з них мають розвинуті демократичні інститути, як, наприклад, Велика Британія, США, Канада. До цієї групи належать Китай, країни Латинської Америки.

З урахуванням актуальності для багатьох держав питання про легітимність військових судів і законності здійснюваного ними правосуддя, на підставі аналізу практики розгляду Європейським судом з прав людини (далі – Суд) звернень громадян Постійний комітет з прав людини Ради Європи (CDDH) 16 червня 2003 р. прийняв підготовлений Головним управлінням з прав людини Меморандум «Судочинство у військових судах» [4]. У Меморандумі відзначено, що Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав питання, які стосуються незалежності та неупередженості військових суддів. Суд зазначив, що в багатьох Державах-членах глибоко вкоренилася практика функціонування судів, які повністю або частково укомплектовані військовими, беруть участь у проведенні судових розглядів щодо членів збройних сил, і Суд встановив, що такий військовий суд може, в принципі, бути «незалежним і безстороннім судом» в цілях пункту 1 статті 6 Конвенції.

На нашу думку, виокремлення військової юрисдикції надатиме можливість більш компетентно розглядати справи щодо воєнних злочинів саме військовими судами, які будуть наближеними за компетенцією до тієї сфери суспільних відносин, яку «обслуговує» військова юрисдикція – військових відносин. Однак для цього немає потреби створювати спеціальні процедури щодо розгляду справ, відмінні від тих, якими керуються звичайні суди. Процес розгляду таких справ може бути врегульовано за Кримінальним процесуальним кодексом України.

Вважаємо за потрібним також розкрити концепцію перехідного правосуддя у постконфліктних ситуаціях. Поняття «перехідне правосуддя» складається із повного спектру процесів і механізмів, пов'язаних із намаганнями суспільства прийняти спадщину масштабних зловживань минулого з метою забезпечення контролю, відправлення правосуддя і досягнення примирення. До перехідного правосуддя можуть належати як судові, так і несудові способи захисту права із різним рівнем міжнародної участі або без такого, а саме (але не виключно): переслідування винуватців, відшкодування шкоди або ж репарації, пошук правди, інституційні реформи, перевірка на відповідність займаній посаді та звільнення або ж поєднання вказаних механізмів [5].

Яскравим прикладом залучення іноземних суддів та прокурорів у концепції перехідного періоду було у Боснії та Герцеговині та Республіці Косова. У проаналізованих регіонах міжнародні судді та прокурори були

необхідні для забезпечення справедливих судових рішень в постконфліктних суспільствах. Місцеві судді та прокурори часто підозрювалися в упередженості щодо членів інших етнічних груп [6].

У Боснії і Герцеговині співпраця міжнародних і місцевих суддів та прокурорів показала позитивний вплив на місцеву ситуацію, модель у Косово була не настільки стійкою. Як зазначають дослідники, комплексної стратегії для сталого місцевого розвитку у Косово не існувало [7].

Міжнародний кримінальний трибунал у справах колишньої Югославії був перевантажений співпрацею з Боснією та Герцеговиною. Таким чином, в 1999 році Тимчасова Місія ООН у Косові вирішила відкрити спеціальний суд для вирішення війни і злочинів на етнічному ґрунті. Тому було створено так звані «гібридні суди» [6].

Це місцеві суди, до яких долучалися міжнародні судді. З метою забезпечення міжнародної експертизи на етапі розслідування, Тимчасова Місія ООН у Косові також призначила міжнародних прокурорів.

Отже, проаналізувавши міжнародний досвід та практику розгляду судових справ щодо воєнних злочинів, можна дійти висновку, що в Україні два шляхи вирішення щодо розгляду справ воєнних злочинів. Першим є виокремлення військової юрисдикції, яка забезпечить компетентний розгляд воєнних злочинів. Другий - іноземних суддів та прокурорів відповідно до концепції перехідного правосуддя. В даному випадку буде залучена третя сторона у розгляді цих справ, що буде свідчити про більш детальне дослідження кожної справи, насамперед експертизи на етапі розслідування.

Список використаних джерел

1. Злочин і кара. Частина 1. URL: <https://lexinform.com.ua/dumkaeksperta/zlocyn-i-kara-chastyna-1/>
2. Ткачук О. Міжнародний досвід реалізації судової влади у збройних силах / О. Ткачук // Право України. – 2006. – № 10 – С. 108-109.
3. Ткачук О. Військові суди України як складова частина судів загальної юрисдикції / О. Ткачук // Право України. – 2006. – № 4. – С.117119.
4. Судопроизводство в военных судах : Меморандум Совета Европы CDDH, Постоянный комитет по правам человека (CDDH). Страсбург, 16 июня 2003 г (2003)015.URL: <http://voensud.ru/about/sudoproizvodstvo.php>.
5. Перехідне правосуддя після збройного конфлікту: як примирити людей після деокупації?. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/perekhidne-pravosuddia-pislia-zbroynohokonfliktu-iaak-prymyryty-liudey-pislia-deokupatsii/>
6. МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СУДДІВ ТА ПРОКУРОРІВ (на прикладі Боснії і Герцеговини, Республіки Косово) (Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційнодослідницьким центром на запит народного депутата

України). URL:

<https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/MIZHNARODNA-PRAKTYKA-ZALUCHENNYA-INOZEMNYH-SUDDIV-TA-PROKURORIV.pdf>

7. Strengthening the Rule of Law in Kosovo and Bosnia and Herzegovina.

URL:

http://www.zifberlin.org/fileadmin/uploads/analyse/dokumente/veroeffentlichungen/Almut_11.04.05.pdf

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ШЛЯХИ РІШЕННЯ**

Туршуков Г. О.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Протягом останніх двох із половиною десятиліть система міжнародної безпеки, заснована на нормах і принципах міжнародного права та механізмах Організації Об'єднаних Націй, зазнала стрімкої трансформації. Незадовго до початку повномасштабного російського вторгнення, 18 лютого 2022 року під час Мюнхенської конференції з безпеки Генеральний Секретар ООН Антоніу Гутерреш виокремив 5 причин, через які глобальна система безпеки зазнає змін [1]:

1. *Поглиблення геополітичних розбіжностей між впливовими державами.* Ці розбіжності паралізували роботу Ради Безпеки і створюють атмосферу безкарності, в якій державні та недержавні суб'єкти вважають, що вони «можуть робити все, що захочуть».
2. *Інтернаціоналізація конфліктів.* До локальних, внутрішньодержавних конфліктів дедалі частіше залучаються зацікавлені регіональні та глобальні держав.
3. *Загроза терору.* Ризики поширення тероризму за межі Афганістану, а також тривожне розповсюдження тероризму в деяких африканських країнах показують, наскільки майстерно терористи використовують вакуум влади і підривають крихкі держави. «Екстремізм і тероризм процвітають там, де є бідність, голод, нерівність і несправедливість».
4. *Нетрадиційні загрози безпеки: зростанням нерівності, кліматичною кризою і пандемією COVID-19.* Дискримінація, ізоляція та економічна, соціальна і культурна нерівність призводять до руйнівних наслідків і створюють гострий ризик насильства і конфліктів.
5. *Цифрові технології.* Багато нинішніх воєн є гібридними і ведуться як на полі бою, так і в Інтернеті. Цифрові комунікації дають змогу пропаганді та теоріям змови швидко поширюватися.

Генеральний Секретар, підсумовуючи, заявив, що «усі ці загрози ставлять під серйозну загрозу права людини і демократію. Нам потрібен сплеск дипломатії заради миру, сплеск політичної волі заради миру і сплеск інвестицій в ім'я миру» [1]. З оцінкою міжнародної безпекової ситуації, висловленої Гутеррешем, погоджуються дослідники [2, с. 66], [3, с. 99], [4]. Однак постає питання: що може зробити світове співтовариство для ефективного забезпечення міжнародного миру та безпеки?

Своє бачення реформування системи міжнародної безпеки через радикальні зміни в системі прийняття рішень в Організації Об'єднаних Націй запропонував Президент України Володимир Зеленський під час виступу на засіданні Ради Безпеки ООН [5].

На думку Президента, оновлення правил використання права вето в Радбезі ООН може стати фундаментальною реформою, яка поверне Статуту ООН його силу. Володимир Зеленський пропонує: «за умови набрання двох третин голосів на Генеральній Асамблеї, які відображатимуть волю націй і з Азії, і з Африки, і з Європи, і з обох Америк, і з регіону Тихого океану вето має реально долатися, і така резолюція Генеральної Асамблеї повинна бути обов'язковою для виконання всіма державами-членами» [5].

Наступна ідея Президента Зеленського- це повна підзвітність Ради Безпеки ООН «націям світу», реалізована за допомогою збільшення кола членів Радбезу: «Африканський Союз має бути тут постійно. Азія заслуговує на ширше постійне представництво. Німеччина заслуговує на місце серед постійних членів Радбезу. Латинська Америка має бути тут представлена постійно. І держави Тихого океану», - заявив президент. Він також вважає необхідним призупинення діяльності будь-якої держави-члена Радбезу, коли така держава в порушення Статуту ООН здійснює агресією проти іншої держави [5].

Іншою пропозицією Президента є створення ефективної системи попередження агресії шляхом ранньої реакції на такі дії та введення «превентивних санкцій» проти агресора: «Кожен, хто намагається розпочати війну, повинен зазирнути в своє майбутнє і побачити, що втратить, ще до прийняття фатальної помилки, розпочавши війну. Розгляд питання про застосування запобіжних санкцій має стати автоматичним у Раді Безпеки ООН, коли будь-який член Генеральної Асамблеї повідомляє про загрозу агресії» [5].

Думка, що Рада Безпеки в її нинішньому вигляді є неефективним органом, що унеможливує підтримання міжнародного миру, не є новою. Так, ще у 2005 році колишній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан у своїй доповіді «При більшій свободі» запропонував два можливих шляхи реформування РБ ООН. Перший передбачав створення шести нових місць постійних членів без права вето і чотирьох нових місць непостійних членів (Бразилія, Індія, Японія й Німеччина). Другий означав створення нової категорії членів, які обираються на чотирирічний поновлюваний термін, і надання нового непостійного і невідновлювального місця на дворічний термін. Проте, на жаль, ця доповідь не отримала підтримки держав-членів [6].

У 2019 році нинішній Генсек ООН Антоніу Гутерреш окреслив своє бачення реформування Організації, яке покликане зробити останню спроможною дієво відповідати на виклики сучасності [7].

Ідея Гутерреша охоплювала три напрями: 1) посилення превентивної дипломатії з метою запобігання конфліктам і забезпечення сталого миру; 2) реорганізація системи ООН для досягнення Цілей сталого розвитку–Порядок денний 2030; 3) адміністративна реформа, що включає часткову зміну структури Секретаріату ООН, зміцнення управління кадровою політикою, перегляд систем бюджетування, планування фінансів і закупівлі, тобто загальна оптимізація та скорочення посад [7].

В підсумку варто зазначити, що на сьогодні можна з достатньою впевненістю сказати, що міжнародна система безпеки не функціонує ефективно, що зумовлено рядом факторів, а також змін у міжнародних відносинах. ООН як організація, основною ціллю якої є підтримання міжнародного миру та безпеки, все частіше піддається критиці за бездіяльність. При цьому, ймовірно усвідомлюючи неможливість створення іншої універсальної організації на заміну ООН в актуальний історичний період, лунають заклики щодо реформування Організації Об'єднаних Націй. І попри те, що держави-учасники та світові лідери ще далекі від досягнення консенсусу, вже можна окреслити пріоритетні напрями для майбутніх змін: процедура прийняття рішень, зміна складу й повноважень РБ ООН; інститут права вето в РБ ООН тощо. Важливо, щоб світове співтовариство якомога скоріше знайшло політичну волю і здійснило необхідні істотні зміни в системі міжнародної безпеки, адже ризики виникнення глобального конфлікту залишаються високими.

Список використаних джерел

1. [António Guterres, Threat to Global Security More Complex, Probably Higher Than during Cold War, Secretary-General Warns Munich Security Conference, 2022](#)
2. Robin Geiß, Nils Melzer, The Oxford Handbook of the International Law of Global Security, 2021
3. Felix Haass, Martin Ottman, Profits from Peace: The Political Economy of Power-Sharing and Corruption, 2017
4. [James Thorpe, The digital transformation of global security, International Security Journal, 2023](#)
5. [Юрій Кобзар, Реформа ООН та рецепт миру в Україні: основні тези з виступу Зеленського у Радбезі, 2023](#)
6. [Kofi Annan, "In Larger Freedom": Decision Time at the UN, 2005](#)
7. [Мищенко А. Б., Аташкаде Р.В., Теремко В.В., Сценарії реформування ООН, 2023](#)

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВЕДЕННЯ
ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ – НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ**

Фесенко А. І.

**Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
Науковий керівник: Карвацька Світлана Богданівна, д.ю.н., проф.,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства**

Згідно міжнародно-правових приписів, якими регламентовані закони та звичаї війни, держави-учасниці конфлікту зобов'язані притягнути до відповідальності всіх винних у порушенні міжнародного гуманітарного права, відповідно до національних правових механізмів. Актуальним питанням для України стала кваліфікація та розслідування порушень законів і звичаїв війни з початком російської агресії. Женевські й Гаазькі конвенції є основою сучасного міжнародного гуманітарного права. Їхні положення часто переплітаються й доповнюють одні інших.

Відповідальність в національному законодавстві за порушення законів та звичаїв війни це: стаття 438 КК України.

Порушення законів та звичаїв війни : 1. Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом ..., караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років. 2. Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством, — караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі [1]. Між тим, держави – учасниці Женевських конвенцій 1949 року зобов'язалися прийняти закони, у яких встановити ефективну кримінальну відповідальність і покарання для осіб, які вчиняють чи віддають накази вчиняти будь-які серйозні порушення цих Конвенцій (ст. 49 Конвенції I, ст. 50 Конвенції II, ст. 129 Конвенції III та ст. 146 Конвенції IV).

28 лютого 2022 року прокурор Міжнародного кримінального суду почав розслідування щодо скоєних росією воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Прокурор отримав звернення щодо ситуації в Україні від 39 країн. Суд розслідує ці злочини в часовому проміжку від 21 листопада 2013 року й донині, здійснені всіма сторонами на території України.

Путіна вже визнав воєнним злочинцем Сейм Польщі, а Сенат США ухвалив резолюцію з вимогою розслідувати його злочини. Проблематика відповідальності за воєнні злочини полягає в тому, що міжнародні суди

мають багато вад, головна з яких — тривалість. Процеси можуть тягнутися багато років. Експерти говорять про різні моделі майбутнього суду над росією. Одним з них є створення міжнародного суду за допомогою міжнародного договору між урядом України та ООН, як було у випадку Камбоджі та Сьєрра-Леоне. Інший шлях — створення окремого спеціального трибуналу за домовленістю кількох держав.[2]

У підсумку, перейнявши міжнародну практику після Другої Світової війни, а саме створення військових трибуналів та створення міжнародних судів, Україна зможе притягнути до кримінальної відповідальності за міжнародні злочини державу агресора в органах міжнародного правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341> (дата звернення 24.09.2023)
2. Редакція Максима Ситнікова URL: <https://ukrainer.net/porusheni-zakony/> (дата звернення: 24.09.2023)
3. Міжнародне гуманітарне право URL: <https://minre.gov.ua/diyalnist/napryamky-proektivminreintegracziyi/mizhnarodne-gumanitarne-pravo/> (дата звернення: 24.09.2023).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ERGA OMNES У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Юрова Я. І.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

В епоху глобалізації та спрямованості міжнародних відносин на забезпечення миру та підтримання міжнародного правопорядку, зобов'язання кожної держави стосовно міжнародної спільноти (*erga omnes*) мають велике значення. Питання про відповідальність держав за порушення цих зобов'язань є одним із головних і актуальних питань в міжнародному праві. Особливої уваги зі сторони міжнародного співтовариства дане питання набуло у зв'язку з повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України та необхідністю визначення відповідальності держави-агресора за вчинені нею міжнародні протиправні діяння, адже деякі з них є порушеннями саме зазначених вище зобов'язань, зокрема, заборона застосування агресії, заборона геноциду, заборона порушення основних норм міжнародного гуманітарного права тощо.

Метою даної роботи є визначення можливості притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності за порушення зобов'язань *erga omnes*.

Слід почати саме з визначення поняття зобов'язань *erga omnes*. Зобов'язання *erga omnes* (з лат. щодо всіх) як самостійна міжнародно-правова концепція була сформульована у рішенні Міжнародного суду ООН 1970 року у справі компанії *Barcelona Traction (Belgium v. Spain)*, хоча ідею про існування зобов'язань перед міжнародним співтовариством у цілому та можливості притягнення до відповідальності за їх порушення можна простежити ще з часів Середньовіччя [1, с. 46].

У вказаному рішенні Міжнародний суд ООН звернув увагу на необхідність розмежування зобов'язань щодо міжнародного співтовариства як єдиного цілого і тих зобов'язань, які виникають стосовно іншої держави. Суд ООН вказав, що «в силу своєї природи перші представляють інтерес для всіх держав. Зважаючи на важливість порушених прав, всі держави можуть розглядатися як такі, що володіють юридичним інтересом щодо їхнього захисту; саме це є зобов'язаннями *erga omnes*. Такі зобов'язання, наприклад, впливають у сучасному міжнародному праві із заборони актів агресії й геноциду, а також з принципів і норм щодо основних прав людини, включаючи захист від рабства та расової дискримінації. Деякі з відповідних прав захисту увійшли в загальне міжнародне право, інші були створені міжнародними актами універсального або квазіуніверсального характеру» [2, с. 32; 3, с. 9].

Нігреєва О.О. зазначає, що «з огляду на характер справи Barcelona Traction, одним із ключових питань, яке намагався вирішити суд, було визначення наявності у сторін права звернення до суду для захисту порушеного права. Отже, вираз *erga omnes* міг характеризувати саме технічну спроможність будь-якої держави звернутися до суду на захист прав, які становлять «інтерес для всіх держав» Тому, на жаль, невдалий чи не цілком зрозумілий вираз суду призвів до численних наукових дискусій з приводу того, які самі зобов'язання можна вважати *erga omnes*» [4, с. 32].

Як вказує О.О. Нігреєва, «в сучасному міжнародному праві визначення переліку зобов'язань *erga omnes* як таких прийнято розглядати всі зобов'язання, що містяться у нормах *jus cogens*» [5, с. 164]. До них, зокрема, відносять: 1) заборону агресивного застосування сили; 2) право на самозахист; 3) заборону геноциду; 4) заборону тортур; 5) злочини проти людяності; 6) заборону рабства та торгівлі рабами; 7) заборону піратства; 8) заборону расової дискримінації та апартеїду; 9) заборону військових дій, спрямованих проти цивільного населення («основні норми міжнародного гуманітарного права»)» [6, с. 6-7]. Крім того, «зобов'язання *erga omnes* часто співвідносять із зобов'язаннями, порушення яких може вважатися міжнародним злочином. Хоча на думку дослідників перелік міжнародних злочинів є значно вужчим за перелік зобов'язань *erga omnes* та становить його ядро» [5, с. 164].

Отже, незважаючи на відсутність єдиного підходу щодо визначення зобов'язань *erga omnes*, можна з упевненістю констатувати їх наявність у таких сферах міжнародних відносин, як: 1) підтримання міжнародного миру та безпеки; 2) забезпечення права народів на самовизначення; 3) забезпечення дотримання прав людини [5, с. 168].

Таким чином, з огляду на важливість сфер міжнародних відносин в яких містяться зобов'язання *erga omnes*, особливої уваги потребує визначення відповідальності держави за їх порушення.

Слід звернути увагу, що незважаючи на те, що інститут відповідальності є одним із найстаріших у міжнародному праві, формування чіткого нормативного закріплення відповідальності держав ще триває. Втім, одним з основних міжнародних нормативно-правових актів в яких міститься відповідальність держави за порушення зобов'язань *erga omnes* є Проект статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння, розробленого Комісією міжнародного права ООН та прийнятого до відома Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією 56/83 від 12 грудня 2001 року, який можна розглядати у якості неофіційної кодифікації міжнародного звичаєвого права [7].

Так, пункт 1 (b) статті 48 Проекту статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння закріплює можливість будь-якої держави, яка не є потерпілою, закликати до міжнародно-правової відповідальності державу, якщо порушене зобов'язання є зобов'язанням щодо міжнародного

співтовариства в цілому [7, ст. 48]. Але, відповідно до пункту 2 цієї ж статті, такі держави можуть вимагати від держави, яка несе міжнародну відповідальність, припинення міжнародного протиправного діяння, а також гарантій неповторення такого діяння та виконання обов'язків відшкодування відповідно до попередніх статей на користь потерпілої держави або бенефіціарів порушеного зобов'язання [7, ст. 48].

Статтею 31 Проекту статей визначається такий вид відповідальності як відшкодування шкоди. Така шкода може бути відшкодована у формі реституції, компенсації та сатисфакції. Реституцією «є відновлення становища, яке існувало до скоєння протиправного діяння (стаття 35)» [7, ст. 35]. Щодо компенсації, то «вона повинна покрити будь-які збитки, що оцінюються у фінансовому відношенні, включаючи втрачену вигоду в тій мірі, в якій вона буде встановлена» (стаття 36) [7, ст. 36]. А сатисфакція «може полягати у визнанні порушення, висловлюванні жалю, офіційному вибаченні чи іншій відповідній формі державою-порушником» (стаття 37) [7, ст. 37].

Таким чином, притягнення до міжнародно-правової відповідальності держави за порушення зобов'язань *erga omnes* є важливим механізмом захисту основоположних цінностей світової спільноти, проте для його ефективної реалізації потребує чіткого закріплення в міжнародних нормативних актах обов'язкового характеру. Однак, незважаючи на наявність проблемних аспектів, притягнення до відповідальності російської федерації за протиправні міжнародні діяння все ж таки можливо, але є досить проблематичним.

Список використаних джерел

1. Коптева О.О. Зобов'язання *erga omnes* у системі міжнародно-правових зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2013. 191 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0413U004044>
2. Case concerning Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain): Judgment of 5 February 1970, International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf>
3. Нігреєва О.О. Зобов'язання *erga omnes* у контексті загальної теорії права. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 2(35). С.7-14. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/27058>
4. Нігреєва О.О. Щодо сутнісних ознак зобов'язань *erga omnes*. *Альманах міжнародного права*. 2021. № 25. С. 29-37. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/31485>
5. Нігреєва О.О. Види зобов'язань *erga omnes* у сучасному міжнародному праві. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. №22. С.162-170. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/29881>
6. De Wet, Erika. Invoking Obligations *Erga Omnes* in the Twenty-First Century: Progressive Developments since Barcelona Traction. *South African Yearbook of*

International law. 2013. №37. 20 с. URL: <https://ssrn.com/abstract=2629560>

7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 56/83 (A/RES/56/83) від 12 грудня 2001 р. «Відповідальність держав за міжнародно протиправні діяння». URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/56/83>

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІДНОСИНАХ
УКРАЇНИ ТА ЄС**

Юрчишена А. О.

**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Науковий керівник: Задорожна С.М., доктор юридичних наук,
професор кафедри Міжнародного права та порівняльного
правознавства**

Сучасний світ характеризується активізацією інтеграційних процесів, у тому числі в Європі. Ці процеси мають значний вплив навіть на країни, які не є членами інтеграційних об'єднань. Після останнього розширення ЄС Україна стала сусідом Європейського Союзу, що відкриває нові можливості для поглиблення співпраці між двома сторонами. Майбутнє України нерозривно пов'язане з Європою та світом, тому посилення євроінтеграція є найголовнішою стратегічною метою нашої держави. Співпраця з ЄС є важливим фактором для зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин, реалізації національних інтересів та побудови економічно розвинутої та демократичної держави.

Співробітництво України з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя і добробуту населення. У культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція – це шлях до активізації взаємообміну між українською і західноєвропейськими культурами, одночасне становлення України й як інтегрованої частини глобального суспільства, й як національної держави. Членство в ЄС гарантує зміцнення національної безпеки України, захист її від агресії та територіальних претензій [3, с. 754].

Європейський Союз надає Україні різносторонню допомогу в економічній, соціальній та політичній сферах. Ця допомога спрямована на підтримку реформ та стабілізацію країни. З 2014 року ЄС значно збільшив обсяг допомоги Україні, враховуючи складну економічну ситуацію та військові дії на сході країни. Загальний обсяг допомоги на 2014-2020 роки становить близько 11 мільярдів євро. Завдяки наданій допомозі Україна з 2014 року розпочала реалізацію амбіційної програми реформ, спрямованої на стабілізацію економіки та покращення рівня життя громадян. Фінансування надається переважно для проектів технічної допомоги, основними напрямками яких є ядерна безпека, національна безпека та оборона, врядування та громадянське суспільство, регіональний розвиток.

Незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі, відображена в Постанові «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи в цьому напрямі» від 13 березня 2014 р. [2]. Черговий

крок на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства України в Європейському Союзі – підписання й ратифікація у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [4]. Хоча ця Угода не передбачала членства в ЄС, відносини сторін почали розбудовуватись у якісно новому форматі політичної асоціації й економічної інтеграції. Незмінний курс України на вступ до ЄС задекларований і в Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (липень, 2021 р.). Серед пріоритетів Стратегії – повноправне членство України в ЄС і НАТО [5]. Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, який колись був укладений Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС [1].

Серед завдань, які Україні необхідно виконати, можна виділити створення правових умов для реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, ухвалення ключових законів, спрямованих на реформування системи державної служби та органів місцевого самоврядування, гармонізацію виборчого законодавства через його кодифікацію, прийняття концепції реформи Служби безпеки України, поліпшення системи державного експортного контролю, удосконалення процедури скасування депутатської недоторканості, приєднання України до Розширеної часткової угоди Ради Європи щодо створення Групи зі співробітництва в боротьбі проти зловживання наркотиками та їх незаконним обігом (Група ПОМП), розвиток інфраструктури для прийому та утримання іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, включення професійних програм, короткострокових семінарів, тренінгів з підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, модулів із вивчення положень Конвенції ООН про права інвалідів, удосконалення антидискримінаційного законодавства стосовно багаторазової дискримінації та інших аспектів.

Незважаючи на ці надані рекомендації та фінансову підтримку, однією з найсуттєвіших проблем залишається відсутність нульової терпимості до корупційних проявів. Міжнародна спільнота виразила занепокоєння щодо цього та надала Україні ряд рекомендацій для необхідних модернізацій і поліпшень.

Україна також активно співпрацює з іншими країнами у рамках єврорегіонів. Карпатський єврорегіон об'єднує території України, Польщі,

Словаччини та Угорщини, а єврорегіон «Буг» - території України, Польщі та Білорусі. Співпраця в рамках єврорегіонів сприяє розвитку цих територій шляхом створення спільних підприємств, об'єднань та торговельних установ. Вона також сприяє зміцненню добросусідських відносин між країнами-учасницями. Однією з переваг співпраці в рамках єврорегіонів є те, що вона не передбачає політичного втручання. Це допомагає уникнути конфліктів і забезпечує стабільний розвиток регіонів.

Україна та ЄС є важливими торговими партнерами. У 2022 році обсяг торгівлі між Україною та ЄС склав 45,2 мільярда євро. Україна також є членом Спільної асоційованої політики (САПП) ЄС, яка передбачає інтеграцію України в економічний простір ЄС. Україна також є членом програми ЄС "Правосуддя та внутрішні справи", яка передбачає реформування судової системи та системи правопорядку в Україні.

Після початку російської агресії проти України в 2022 році відносини між Україною та ЄС стали ще тіснішими. ЄС надав Україні значну фінансову, військову та гуманітарну допомогу. Україна також отримала статус кандидата на членство в ЄС. У сфері безпеки та оборони Україна та ЄС співпрацюють у рамках програми НАТО "Партнерство заради миру". Україна також є членом програми ЄС "Європейська політика сусідства". У сфері зовнішньої політики Україна та ЄС співпрацюють у питаннях деокупації Криму та Донбасу, а також у питаннях регіональної безпеки та стабільності. У сфері прав людини та верховенства права Україна та ЄС співпрацюють у рамках Плану дій з лібералізації візового режиму та Плану дій з реформування.

Після початку російського вторгнення в Україну в 2022 році Європейський Союз наголосив на підтримці України на її європейському шляху. Ключовим питанням було обговорення заявки України на членство в ЄС. Деякі країни-члени ЄС, такі як Нідерланди та Франція, висловили сумніви щодо того, чи слід розглядати заявку України в умовах війни. Однак інші країни, зокрема країни Балтії, Польща, Чехія та Словаччина, виступили за надання Україні статусу кандидата на членство. У результаті лідери ЄС на саміті в червні 2022 року надали Україні статус кандидата на членство.

Це рішення було історичним і демонструвало підтримку України з боку ЄС. Щоб отримати статус кандидата, Україна мала заповнити анкетуопитувальник, яка оцінює відповідність країни політичним, економічним та правовим критеріям ЄС. Україна успішно виконала це завдання, і Єврокомісія рекомендувала надати країні статус кандидата. Тепер Україна має розпочати переговори про вступ до ЄС. Цей процес може зайняти кілька років, але він є важливим кроком на шляху України до європейської інтеграції.

Україна прагне до вступу до Європейського Союзу, але її шлях до членства ще довгий і складний. Україна зробила значний прогрес у напрямку євроінтеграції, але їй ще потрібно пройти ряд реформ у політичній,

соціальної та економічної сферах. Для того, щоб стати повноправним членом ЄС, Україна повинна продемонструвати, що вона є авторитетною, потужною та конкурентоспроможною державою. Європейська інтеграція - це процес, який передбачає гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами в політичній, соціальній та економічній сферах. Вступ України до ЄС є стратегічною метою України, яка закріплена в її нормативно-правових документах. Агресія Росії проти України підкреслила важливість євроінтеграції для України і стала стимулом для проведення реформ. Швидке членство України в ЄС можливе лише за умови завершення війни, проведення реформ і повоєнної відбудови. Ураховуючи позитивний вплив європейської інтеграції на розвиток України, вступ країни до ЄС є найбільш перспективним шляхом. Україна вже зробила значний прогрес у напрямку євроінтеграції, і в найближчій перспективі вона продовжуватиме вдосконалюватися, щоб стати повноправним членом ЄС.

Список використаних джерел:

1. Діяльність – європейська інтеграція – угода. Торгово-промислова палата України. URL: <https://ucco.org.ua/diialnist-evropeiskaintegratsiia-ugoda-pro-asotsiatsiiu>.)
2. Постанова Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text>.
3. Тодощук А.В. Україна в інтеграційних процесах: ризики та переваги. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/168.pdf>.
4. Угода про асоціацію. Урядовий портал. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diialnist/yevropejskaintegraciya/ugodapro-asociacyu>
5. Указ Президента України No 448/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>.

ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ У ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Яблоновська А. А.

Одеський державний університет внутрішніх справ

Залучення дітей до збройних конфліктів – це не тільки порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, але і одна з найсерйозніших гуманітарних криз у сучасному світі. Світова історія пам'ятає численні випадки, коли діти ставали жертвами конфліктів, але нині ця проблема набула особливої актуальності через події, що розгортаються в Україні.

Міжнародне гуманітарне право надає особливий захист дітям в збройних конфліктах. Згідно зі загальними засадами і вимогами щодо поведінки сторін у збройних конфліктах, діти є особами, які потребують особливого захисту та уваги. Центральним аспектом регулювання є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, що була прийнята у 1989 році та стала ключовим міжнародним інструментом у сфері прав дитини. Стаття 38 Конвенції визначає основні принципи, які регулюють захист дітей під час воєнних конфліктів. Основними положеннями є заборона призову до збройних сил дітей молодшого віку та заборона їхнього використання в військових діях [1]. Додатковий протокол до Женевських конвенцій також забороняє примусове включення дітей в збройні конфлікти та визнає неприйнятність будь-якого використання їх у війні [2].

Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй, ЮНІСЕФ визначено шість основних видів грубих порушень, які скоюються проти дітей під час збройних конфліктів, враховуючи їх суспільну небезпечність та серйозний негативний вплив на благополуччя дітей, таких як: убивство або завдання каліцтва; вербування або використання дітей-солдатів; згвалтування або інші форми сексуального насильства; викрадення; напади на школи і лікарні; відмова у наданні гуманітарного доступу [3].

Про втягнення дітей до збройного конфлікту на окупованих територіях України свідчать численні дані ЗМІ та звіти міжнародних спостерігачів. У деяких випадках, дітей примушують вступити до бойових груп через фізичне насильство, погрози або інші форми тиску. Також, діти можуть бути поставлені перед вибором між вступом до бойової групи і ризиком відсутності життєво важливих ресурсів, таких як їжа та притулок. Засоби пропаганди, особливо ті, які використовуються російськими збройними формуваннями на окупованих територіях України, мають суттєвий вплив на рішення дітей. Ці методи включають в себе поширення ідеологічних концепцій та маніпулювання інформацією, спрямованою на молодіжну аудиторію. Підштовхуючи дітей, через соціальну ізоляцію та психологічний тиск, пропаганда може переконати дітей вступити до військових формувань. Важливо зрозуміти, що багато хто з цих дітей, які беруть участь у військових операціях, роблять це під впливом заплутаних чи

навіть маніпульованих переконань, а не за власним вільним вибором.

Втягнення дітей у військовий конфлікт розглядається у багатьох аспектах. Від їхнього використання для перевезення зброї та матеріалів до їхньої активної участі в бойових операціях - ці практики роблять дітей найбільш вразливими серед усіх учасників конфлікту. Діти, які використовуються для транспортування зброї, стають живими мішенями, піддаються серйозному ризику та залишаються без належного захисту

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй у своєму Звіті щодо дітей у збройних конфліктах за 2023 рік в Україні вважає Росію та її ставлеників відповідальними за вбивства та втягнення в збройний конфлікт українських дітей. Загалом діти використовувалися російськими збройними силами як "живий щит", як заручники та для виконання робіт, а також для збору розвідувальної інформації. Організація Об'єднаних Націй підтвердила викрадення 92 дітей, у тому числі 91 дитини викрадених російськими збройними силами. Усі діти були звільнені. Крім того, Організація Об'єднаних Націй підтвердила факт переміщення 46 дітей до Російської Федерації з районів України, які частково перебувають або перебували під тимчасовим військовим контролем Російської Федерації [4].

Залучення дітей у збройний конфлікт, зокрема щодо випадків згвалтування та інших форм сексуального насильства, представляє собою важливу проблему. У цьому контексті особливо актуальним є аналіз подібних подій, що сталися в Київській та Чернігівській областях та були скоєні російським збройним силам. Злочини сексуального насильства скоєні проти дітей віком від 4 до 17 років, і вони створюють серйозну загрозу для їх фізичного та психологічного благополуччя [4].

Національне та міжнародне законодавство визнають, що залучення дітей до збройних конфліктів є серйозним злочином. Римський статут Міжнародного кримінального суду передбачає, що залучення дітей до воєнних дій є важким порушенням міжнародного гуманітарного права, і особи, винні в цьому, можуть бути притягнуті до відповідальності перед міжнародним судом [5]. Цей статут надає Міжнародному кримінальному суду компетенцію для проведення слідства та притягнення до відповідальності осіб, винних у злочинах проти дітей в контексті війни чи збройних конфліктів.

Українське законодавство відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав дітей і протидії їх втягненню до збройних конфліктів. Зокрема, стаття 30 Закону України "Про охорону дитинства" категорично забороняє участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, а також будь-яку діяльність, що спрямована на їх використання в таких конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання в збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання дітей у воєнних

діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до непередбачених законодавством України воєнізованих чи збройних формувань, пропаганда війні [6].

Забезпечення ефективних механізмів розслідування та звітування про злочини, пов'язані із залученням дітей до збройних конфліктів, є першочерговим завданням для усіх країн та міжнародних організацій. Ті, хто порушують права дітей і використовують їх в агресивних конфліктах, повинні бути притягнуті до відповідальності перед законом.

Законодавство, спрямоване на запобігання залученню дітей до збройних конфліктів, має бути строгим та ефективним, але також враховувати необхідність соціальної реабілітації та перевиховання дітей-жертв. Міжнародні угоди та співпраця між країнами грають важливу роль у боротьбі з цією проблемою. Роль освіти та свідомості суспільства щодо негативних наслідків залучення дітей у збройний конфлікт не може бути переоцінена.

Захист прав дітей від залучення до збройних конфліктів має залишатися пріоритетом для міжнародної спільноти та кожної держави. Тільки шляхом спільних зусиль та посилення правової відповідальності ми можемо сприяти створенню кращого майбутнього для дітей та покласти край залученню їх у збройні конфлікти.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 10.10.23).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.10.23).
3. Six grave violations against children in times of war. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/stories/children-under-attack-six-grave-violations-against-children-times-war> (дата звернення: 10.10.23).
4. Доповідь Генерального Секретаря ООН про дітей і збройні конфлікти A/77/895-S/2023/363. URL: <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N23/144/96/PDF/N2314496.pdf?OpenElement> (дата звернення: 10.10.23).
5. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.10.23).
6. Про охорону дитинства: закон України від 26.04.2001 №2402-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 10.10.23).

**ПРОЦЕС ТА ВИКЛИКИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО**

Ямнич Ю. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Питання адаптації українського законодавства до європейського виникло не минулого року, як може здаватись, у зв'язку з отриманням статусу держави-кандидата на вступ до Європейського союзу. Україна обрала шлях в Європу ще давно. Ще в 2002 році Верховна Рада України прийняла Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Метою та очікуваним результатом є вдосконалення українського законодавства, яке б відповідало європейським стандартам, та подальший вступ України в ЄС.

Адаптація законодавства – це процес поступового ухвалення та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства ЄС. Це не просто про ухвалення законів, які б відповідали європейським критеріям, а й про юридичну техніку, правозастосування, правотворчість, які мають наближатись до європейських.

Обрання курсу на євроінтеграцію та прагнення вступити в Євросоюз дали поштовх до вдосконалення українського законодавства. Ми маємо визнати той факт, що в нашій правовій системі існує немала кількість прогалин у законодавстві. Певні питання взагалі не врегульовані законами, а в інших сферах прийнято дуже багато нормативно-правових актів, які суперечать один одному.

Завдання України полягає в забезпеченні відповідності вже прийнятих нормативно-правових актів до юридично обов'язкових та деяких рекомендаційних актів ЄС і враховувати рішення та позиції Суду ЄС. А також ухвалювати нові закони та інші нормативно-правові акти вже відповідно до стандартів ЄС задля подолання прогалин у національному законодавстві та виконання завдань, які від нас вимагають. Наступним завданням для України є забезпечення координації в роботі органів державної влади для ефективної праці з адаптації українського законодавства. Мають бути розроблені єдині правила, які є обов'язковими для всіх у сфері законотворення, щодо підготовки нових законів та подальшого їхнього ухвалення, як це вимагає ЄС. Не менш важливим є наявність відповідних кадрових ресурсів, які були б обізнані на праві ЄС та могли б здійснювати роботу, пов'язану з адаптацією законодавства України до європейського.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну наша євроінтеграція значно прискорилась. Ми за менше ніж пів року отримали статус кандидата в ЄС. Таким чином, щоб нарешті отримати це довгоочікуване членство, Україна має завершити процес адаптації свого законодавства до законодавства ЄС якомога швидше.

Наразі перед нами поставили такі задачі: конституційна та антиолігархічна реформи, продовження судової реформи, боротьба з відмиванням грошей та корупцією, прийняття законодавства про медіа та нацменшини. Україна вже виконала деякі з цих вимог повністю, а над певними ще працює.

Щодо закону про медіа, то його було прийнято ще в грудні 2022 року, а в травні цього року було схвалено закон про рекламу, таким чином, цю вимогу Україна виконала, адаптувавши на законодавчому рівні сферу ЗМІ до директиви ЄС. Також Україна прийняла закон про нацменшини, що є ще одним важливим кроком на шляху до вступу в ЄС. У сфері боротьби з відмиванням грошей Україна має удосконалити своє законодавство згідно зі стандартами Групи з фінансових заходів. Частина європейських актів, які стосуються цієї сфери, уже імплементовано в українське законодавство. Щодо боротьби з корупцією, то Україна ще має внести зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів.

Як ми бачимо, Україна зараз активно працює над адаптацією свого законодавства та досягненні відповідності європейським стандартам. В умовах війни наша держава прийняла правильне рішення діяти рішуче та швидко, прискорюючи нашу євроінтеграцію. Чим швидше ми втілимо всі завдання в життя, тим скоріше Україна зможе розпочати переговори з ЄС про надання членства для нашої країни.

Європейський вектор, рух за яким обрала Україна, не тільки надасть нам можливість вступу до Євросоюзу як досягнення кінцевої мети, а й протягом всього шляху Україна значно покращить свою правову систему, подолає багато прогалин в законодавстві, отримає багато фахівців на праві ЄС, які зможуть представляти Україну в Європарламенті та інших інституціях, тобто ми вже будемо готові працювати, бо в нас буде багато підготовлених людей. До того ж наша діяльність буде дуже тісно пов'язана з ЄС, тому нам потрібні будуть компетентні люди не тільки для представництва України в ЄС, але й для ефективного управління всередині країни.

Як зазначають різні експерти, як українські, так і європейські, що прогрес в уніфікації українського законодавства з європейським є і він досить помітний. Наразі ми виконали 79% зобов'язань. Не треба забувати, що хоч наша мета – це вступ у ЄС, ми навіть на цьому етапі отримуємо велику користь від такої співпраці з ним. Ще не ставши членом, Україна поступово трансформує своє законодавство на європейський манер, отримуючи вже зараз правове регулювання на європейському рівні.

Отже, європейський вектор розвитку присутній в українській зовнішній політиці вже дуже давно. Протягом історії Україна здійснювала спроби адаптації власного законодавства до законодавства ЄС, але це не завжди було вдало. Проте з початком повномасштабної війни ми переконались у правильності вибору курсу й почали рішуче, а головне швидко діяти: подали заявку на членство в ЄС, отримали статус кандидата, активно почали працювати над виконанням вимог для переходу до переговорів про вступ у ЄС. Наразі Україна має досить помітний прогрес в

адаптації свого законодавства до європейських стандартів, однак ще є надчим працювати.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.11.2002 р. № 228-IV.
2. Сучасні проблеми розвитку міжнародного та європейського права (з нагоди ювілею професора І. Г. Біласа): монографія / заг. ред. д. п. н., проф. В. В. Копійки. Київ, 2023. 304 с.
3. Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8 червня 2018 року / за ред. проф. Р.С. Мельника, відпов. ред. к.ю.н. Л.Ю. Малюга. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 380 с.
4. Шевченко С. «Два з семи». Чи встигне Україна виконати усі критерії, щоб почати переговори про вступ до ЄС?. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraine-eu-eurointegrationreforms/32472741.html> (дата звернення: 30.09.2023).

**ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ СТАТУТУ
НЮРНБЕРЗЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ**

Шульга Д. В.

**Факультет міжнародних відносин Національного авіаційного
університету**

Не можна розглядати питання, пов'язані зі злочином агресії та різними формами її прояву у міждержавних конфліктах, у відриві від того, які причини послужили розв'язанню даного конфлікту, які рішення були прийняті та які ідеї обмірковувалися.

Як зазначає у своїй книзі Бест Д. «Війна і право після 1945 р»: «Протягом останніх двох століть було звичною справою ігнорувати ту область права, яка має справу з причинами та приводами для воєнних конфліктів, тобто старе *jus ad bellum*, та зосереджуватися виключно на *jus in bello* [1, с. 17].

Традиційні доктрини, що виходять із правила *jus ad bellum*, можуть бути виявлені в конвенціях Драго-Портера 1907, в пакті Бріана-Келлога 1928 або в структурі Ліга Націй, але навіть тоді агресія сама по собі не буде сприйматися у вигляді правової дефініції. Як зазначають деякі вчені, з моменту Нюрнберзького і Токійського трибуналів агресія загальноприйнято сприймалася як «найважчий міжнародний злочин» [1, с. 73].

До моменту проведення Нюрнберзького та Токійського трибуналів союзники на Тегеранській конференції у 1943 році оголосили, що всі німецькі військові злочинці будуть віддані суду [1, с. 74]. Було необхідно визначити ті ознаки, відповідно до яких можна було офіційно звинуватити в злочині агресії. Головною проблемою було, як закріпити відповідальність за фізичними особами за злочин агресії. Головним інструментом міжнародного права на той період був пакт Бріана-Келлога 1928, але відповідно до нього встановлювалася відповідальність держав за агресивну війну, не окремих індивідуальних осіб [1, с. 75]. Це питання мало моральну сторону, оскільки було категорично неможливо дати свободу тим людям, які були винні в розв'язанні такої кровопролитної війни.

В основі стратегічних планів нацистської Німеччини лежали «експансіоністські устремління німецьких монополій, які рвалися до встановлення світового панування. Цим устремлінням найбільше відповідала політика гітлерівського керівництва» [1, с. 76].

Друга світова війна, якщо розглядати її як епізод в історії права війни, проходила точно за тим зразком, який встановився в колишні століття. Як сказано в книзі Бест Д. «Війна і право після 1945 р.»: «Основні принципи обмеження та вибірковості в ім'я людяності певною мірою дотримувалися,

коли люди мали на те воля і простір можливостей. Дотримання стискалося до нуля, коли волі та простору не вистачало. Під «простором мається на увазі не більше ніж відсутність надзвичайних труднощів та стимулів (психологічних, технічних чи пов'язаних з обставинами) до того, щоб обійти або порушити ці принципи задля того, щоб здобути перемогу або уникнути поразки. Простір у цьому сенсі надміру було під час «війни в пустелі» в 1940-1942 роки і це позначалося на манерах веління бойових дій, що кардинально відрізнялося від ходу бойових дій в Європі і на островах Тихого океану, де зіткнення в основному проходили в густонаселених місцевостях. Це, своєю чергою, призвело до величезної кількості жертв серед цивільного населення» [2, с. 13].

З усього накопиченого за перші десятиліття нового часу досвіду можна отримати два уроки, що стосуються дотримання та впровадження права війни. Перший урок полягає в тому, що «найповніше і найсумлінніше дотримання цього права залежить, перш за все, від фундаментальної схильності до лицарської поведінки - готовності йти на ризик і нести втрати в ім'я правильності виконання правових норм або принципу гуманності. Така жертвовність заради дотримання закону з цілком зрозумілих людських причин зустрічалася не надто часто. Найімовірніше може мати місце тоді, коли малі групи та окремі індивіди можуть отримати прямий моральний зміст з того, що вони роблять і для кого саме, обираючи протилежний кінець шкали прийняття рішень порівняно з такими політично поширеними установками, як «зробити все заради порятунку життя одного з наших хлопців» [2, с. 65].

Другий урок полягає в тому, що не слід очікувати великого ефекту від перспективи суду та покарання – загроза, яка несподівано набула такого серйозного масштабу внаслідок Другої світової війни. Як пише у своїй книзі Бест Д.: «Якими б не були мотиви свідомого рішення здійснювати законні та гуманні вчинки замість того, щоб здійснювати безжальні діяння або просто робити те, що легше, навряд чи у війні 1939 – 1945 років серед них був страх майбутнього покарання за неправомірну поведінку» [2, с. 80].

На Нюрнберзькому процесі Суд охарактеризував ведення агресивної війни як «...найвищою мірою зло... Розв'язання агресивної війни... як міжнародний злочин; це у вищій ступеня злочин міжнародного характеру, що від інших військових злочин лише тим, що він містить у собі все накопичене зло в цілому» [2, с. 112].

Прийняття Статуту та визначення, що містить ознаки агресії, не було завершальним етапом дискусії про принцип *nulla poena sine lege* – немає покарання без закону. Коли це питання було порушено на Нюрнберзькому процесі, судді сформулювали таке конкретніше твердження:

«Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, не абстрактними суб'єктами, і лише завдяки покаранню індивідуальних осіб,

які вчинили цей злочин, можуть бути виконані положення міжнародного права» [2, с. 144].

Право, що міститься у Статуті ООН, стало основою для післявоєнної реконструкції міжнародним співтовариством свого юридичного апарату. Що стосується і підтвердження класичних принципів, наприклад, суверенітету держави та утвердження нових, наприклад, заборона будь-якого застосування сили держави чи загрози силою, «Статут ООН відразу ж став авторитетним джерелом права при здійсненні міжнародних відносин і одночасно санкціонував заснування всіх тих нових органів, покликаних сприяти розвитку цих відносин» [3, с. 60].

Для мети покарання головних підозрюваних у скоєнні військових злочинів у 1945 році СРСР, США, Великобританія та Франція підписали угоду «Про судовий процес переслідування та покарання головних військових злочинців країн-членів осі». Цю угоду незабаром також підписали Данія, Нідерланди, Югославія, Польща, Чехословаччина, Греція та низка інших країн. Відповідно до цієї угоди повинен був бути заснований Міжнародний військовий трибунал для судового процесу у справі у скоєнні військових злочинів. Установа та юрисдикція цього Міжнародного трибуналу були закріплені у додатковій до існуючої Угоди Статуті, яка була її обов'язковою та невід'ємною частиною [3, с. 62].

До Статуту Нюрнберзького трибуналу увійшли норми, що стосуються найтяжчих міжнародних злочинів – злочин агресії, військові злочини та злочин геноциду. Відповідно до вироблених норм складу даних злочинів і процедурно-процесуальних норм статуту вперше в історії було здійснено, дійсно повномасштабний процес від самого початку до кінця, винним були винесені суворі покарання, і урок був виконаний [3, с. 65].

Формулювання «злочину проти людяності» було розсудливим, обережним компромісом на шляху до визнання прав людини. Як пише Бест Д., «її запропонували використати у тому, щоб уможливити судове переслідування керівників нацистської Німеччини та її союзників, ті жахливі діяння, що вони чинили далеко від полів битв, причому як у час, і у військовий» [3, с. 70-71].

Військові злочини становлять ту частину повоєнних кримінальних процесів, яка зробила найбільший внесок у розробку правових норм. Як зазначено в книзі Беста Д.: «Реконструкція права міжнародних збройних конфліктів була необхідною і бажаною людям, мислячим на перспективу, у міру того, як хід війни щодня виявляв існуючі прогалини в праві. На той час, як війна закінчилася, і Міжнародний комітет червоного хреста, і різні урядові установи, з якими він співпрацював, сформулювали ідеї щодо посилення та вдосконалення женевської складової права - того аспекту юридичної та гуманітарної діяльності, про який світ знав недостатньо» [3, с. 95].

Військові злочини відбувалися у величезних масштабах і супроводжувалися всіма мислимими, а часто й немислимими лиходійськими методами. «Всі кошмарні злочини були наслідком нацистської/фашистської ідеології, не в останню чергу – властивої їй специфічної ідеї тотальної війни, яка виправдовувала зневагу будь-якими законами, правилами та звичаями, що перешкоджають досягненню її вищих цінностей, що перебувають у пануванні «раси панів та панів. Відповідно військові злочини відбувалися лише тоді, коли це могло принести перевагу. Військові злочини були переважно наслідком холодного злочинного расчета» [4, с. 301].

Статут Нюрнберзького трибуналу закріпив різницю між поняттями «агресивні дії» і «агресивна війна». Тільки агресивна війна є злочином відповідно до Статуту. Як сказано у книзі Беста Д.: «Особи, відповідальні за використання сили проти Польщі, Нідерландів, Бельгії, Югославії, Греції, СРСР були визнані винними за проведення агресивної війни. У цих випадках уряди цих країн чинили опір діям режиму Гітлера. Анексія Австрія та включення до складу нацистської Німеччини Судетської області розглядалися як агресивні дії чи кроки у подальшому здійсненні плану розв'язання агресивної війни проти інших країн. Уряди цих країн підкорилися вимогам Гітлера. Відповідальних осіб було засуджено за звинуваченням у змові з метою скоєння злочинів проти миру. Суд залишив без відповіді питання: чи був агресивною війною дії Німеччини проти Франції та Великобританії» [4, с. 297].

Таким чином, під егідою Організації Об'єднаних Націй має бути розроблена міжнародна конвенція, відповідно до якої, за злочином агресії було б закріплено статус найтяжчого міжнародного злочину, відповідальність за який нестиме окремі фізичні особи відповідно до норм міжнародного кримінального права. Подібний проект конвенції вже розроблявся Комісією міжнародного права, але політичних причин не було реалізовано. Відповідно, на наш погляд, необхідно, щоб міжнародна конвенція про заборону агресії та покарання за неї була прийнята та ратифікована державами-членами ООН як додаткове джерело відповідальності за дане протиправне діяння, поряд з резолюцією 3314 (XIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1 та положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо актів агресії.

Список використаних джерел

1. Kasse A. Some problematic aspects of the crime of aggression // *Leiden journal of International Law* - No 2 – 2022. 517 p.
2. Пакт Бріана-Келлога (Паризький пакт) 1928. URL: [muenchen.de/fakultaet/lehrstuehle/satzger/materialien/kellogg1928e.pdf](https://www.muenchen.de/fakultaet/lehrstuehle/satzger/materialien/kellogg1928e.pdf).
3. Glueck S. The Nuremberg Trial And Aggressive War // *American Journal of International Law* - Vol. 41, No. 1 – Jan., 2021. – 334 p.

4. Доповідь Генерального секретаря щодо роботи ООН. - Док ООН А/56/1.
Організація Об'єднаних Націй. документація. URL:
<http://www.un.org/ru/ga/1/docs/1res.shtml>.

ШЛЯХИ ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Марунчак К.-М. Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Багато десятиліть тому міжнародне співтовариство вирішило зупинити масштабну загибель мирного населення під час воєн і збройних конфліктів. Так були створені універсальні правила ведення війни, які забороняли вбивати мирних жителів, завдавати шкоди і катувати полонених, а також запускати летальну зброю в незахищені поселення. Незважаючи на те, що правила ведення війни викладені в міжнародних договорах, таких як: Женевські конвенції, Римський статут та інших міжнародних законах та угодах (багато з яких, до речі, Росія також підписала та ратифікувала, чим зробила умови цих угод обов'язковими і для себе), зараз ці правила цинічно і безсовісно порушують тисячі російських солдатів, яких їхній диктатор Путін відправив в Україну.

Війна Росії проти України, яка триває вже дев'ять років, забрала десятки тисяч життів, зруйнувала українську цивільну інфраструктуру та повернула Європу до часів окопної війни та великих битв, яких не було на континенті з періоду Другої світової війни. Росія розпочала вторгнення, окупувавши Крим у 2014 році та використовуючи прокремлівські збройні угруповання на Сході України, чим вже порушила суверенітет України. У 2022 році вона продовжила свої злочинні наміри, почавши повномасштабну війну проти України. Зараз, як ніколи, ми повинні раз і назавжди не тільки перемогти нашого ворога, а й притягнути його до відповідальності за всі скоєні ним воєнні злочини. Однак, перед тим як пропонувати шляхи до здійснення цього, варто навести конкретні випадки його небаченої жорстокості та відповідні міжнародні норми, які було порушені.

У першу чергу, наш ворог має постати перед судом за вбивство невинних. Починаючи із 2014 року, російські військові по-звірячому позбавили життя тисячі українських мирних жителів, які, наголошую, не мали стосунку до жодної військової діяльності. Цей приклад яскраво ілюструє порушення Росією статті 3. П.1. IV Женевської конвенції від 12.08.1949 року: «З особами, які не беруть активної участі у військових діях, за будь-яких обставин слід поводитися гуманно».

Наступним прикладом є напад на мирних жителів або цивільні об'єкти. Ідеться про жорстокі напади Росії на цивільні будівлі та інфраструктуру. Яка мета Росії у цій війні? Спокійні сімейні будинки, лікарні, дитсадки, школи і навіть бомбосховища? Цими діями держава агресор цілковито нівелює ст. 52. Додаткового протоколу № I до Женевських конвенцій від 08.06.1977 року: «Цивільні об'єкти не можуть бути об'єктами нападу або

репресій. Напади повинні бути обмежені виключно військовими цілями».

Руйнування населених пунктів. Маріуполь, Чернігів, Харків, Буча, Ірпінь, Гостомель... Вулиці цих міст, як і будь-які інші в Європі, були населені мирними людьми, які жили своїм спокійним життям. Тепер, після жорстокого вторгнення Росії, на цих вулицях шириться лише страх, смерть і відчай. Відтак, такими діями Росія порушила і принцип VI(b) Нюрнберзьких принципів 1950 року: «...безпідставне руйнування міст, селищ чи сіл або спустошення, не виправдане військовою необхідністю, є військовим злочином».

Заручники та катування. З кожним днем світ все більше дізнається про жахи, які творять російські солдати в Україні. Ніхто не застрахований від їхньої варварської агресії: ні безбройні чоловіки, ні жінки, ні діти. Окупанти ігнорують такі дві норми міжнародного права, як:

1) «Кожному з них (військовому) забороняється вживати будь-яких заходів такого характеру, щоб спричинити фізичні страждання або призвести до знищення цих осіб, які знаходяться під захистом. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові дослідження, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше brutальне поводження з боку як цивільних, так і військових властей» - ст. 32 IV Женевської конвенції від 12.08.1949 року;

2) «Захоплення заручників заборонено» - ст. 32, 34 IV Женевської конвенції від 12.08.1949 року;

Незаконна депортація. Росія цинічно організовувала масові примусові депортації людей з окупованих її військами територій. Жінок і дітей силою садили в автобуси, вивозили в Росію, а потім відправляли ще далі, у віддалені куточки Росії, чим порушували ст. 49 IV Женевської конвенції від 12.08.1949 року: «Індивідуальне або масове примусове переміщення, а також депортація осіб, які перебувають під захистом, з окупованої території на територію держави-окупанта або на територію будь-якої іншої країни, окупованої чи ні, заборонені, незалежно від їх мотивів».

І цей список можна ще дуже довго продовжувати, проте як його зупинити і чи взагалі це можливо.

У відповідь на вторгнення Росії в Україну багатосторонні організації та багато західних урядів швидко — і як виняток — задіяли низку механізмів та інструментів притягнення до відповідальності, підкреслюючи важливість кримінального правосуддя за серйозні злочини, скоєні там.

2 березня 2022 року прокурор Міжнародного кримінального суду (МКС) відкрив розслідування ймовірних тяжких злочинів в Україні за запитом безпрецедентної кількості країн-учасниць МКС. Судові посадові особи в кількох країнах також розпочали кримінальні розслідування, використовуючи національне законодавство для перевірки тяжких злочинів, скоєних в Україні. 4 березня Рада ООН з прав людини заснувала Незалежну міжнародну слідчу комісію для збору, аналізу та консолідації доказів

порушень, виявлення винних, де це можливо, з метою забезпечення відповідальності.

Українська влада також проводить власні кримінальні розслідування. Щоб підтримати ці зусилля, багато урядів запропонували Україні доказову, технічну та оперативну допомогу для зміцнення її судової спроможності.

Для того, щоб краще оцінити можливі шляхи притягнення росії до відповідальності, варто згадати деякі історичні події. Починаючи з кінця Другої світової війни, існувало кілька спеціальних воєнних трибуналів, окремі з них продовжують діяти і дотепер. Однак військова російська агресія проти України значною мірою носить безпрецедентний характер, а тому розроблених раніше правових інструментів створення та функціонування спеціальних воєнних трибуналів може виявитись недостатньо. До сьогодні відомі два трибунали, за якими судили військових злочинців і тих, хто їм допомагав. Це Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі та Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу в Токіо. Це були два перші серед спеціальних міжнародних воєнних трибуналів, значення яких в історії міжнародного кримінального права важко переоцінити. У контексті агресивної війни РФ проти України важливо підкреслити, що Нюрнберзький та Токійський трибунали були єдиними, юрисдикція яких охоплювала поряд з воєнними злочинами та злочинами проти людяності також і злочини проти миру (еквівалент злочину агресії). Однак як Нюрнберзький, так і Токійський трибунали були створені державами, які здійснювали верховну владу щодо Німеччини та Японії відповідно до актів про капітуляцію останніх. Так, Нюрнберзький трибунал був створений відповідно до Угоди, укладеної 8 серпня 1945 року між урядами Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Сполучених Штатів Америки і Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії і тимчасовим урядом Французької Республіки (Лондонська угода 1945 року). Токійський трибунал взагалі був створений на підставі прокламації Головнокомандувача союзними окупаційними військами 19 січня 1946 року. Очевидно, що така модель для створення Спецтрибуналу щодо злочину агресії РФ проти України є неможливою. Більше того, в сучасних умовах створення міжнародного трибуналу коаліцією держав, ймовірно, не зможе подолати імунітет вищих посадових осіб від кримінального переслідування.

Крім того, як Нюрнберзький, так і Токійський трибунали були, по суті, «судами переможців над переможеними», а тому їх часто критикують за «вибірковість» правосуддя, що, з одного боку, проявлялось в тому, що ймовірні злочини, вчинені країнами-переможцями, не розглядались взагалі, а з іншого, це виявилось і в колі підсудних, наприклад, імператор та члени його сім'ї фактично отримали імунітет від переслідування Токійським трибуналом.

Потрібно також розглянути інші два трибунали, які теж можуть стати базовою платформою, а саме: Міжнародний трибунал щодо Югославії

(ICTY) та Руанди (ICTR).

Ці два трибунали відіграли роль першопрохідців у створенні сучасної системи міжнародного кримінального правосуддя, напрацювавши значну частину судової практики щодо геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, а також форм індивідуальної відповідальності та відповідальності командирів та інших начальників. Вони також надали жертвам можливість озвучити жахи, свідками яких вони були та які вони пережили, і довели, що винні в скоєнні звірств під час збройних конфліктів будуть притягнуті до відповідальності. Міжнародний трибунал щодо Руанди, крім того, вперше притягнув представників медіа до відповідальності за підбурювання до вчинення актів геноциду. Для завершення роботи, що залишилася Міжнародним кримінальним трибуналом для Руанди та Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії після завершення їхніх відповідних мандатів, Резолюцією Ради Безпеки ООН 1966 (2010) був заснований Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів.

Обидва трибунали були створені резолюціями Ради Безпеки ООН, прийнятими відповідно до розділу VII Статуту ООН та обов'язковими для всіх держав-членів ООН відповідно до статті 25 Статуту ООН. Ці резолюції передбачали обов'язок усіх держав повною мірою співпрацювати з Міжнародними трибуналами та їх органами, включаючи обов'язок держав виконувати їх прохання про надання допомоги, в тому числі щодо арешту або тимчасового затримання осіб і передачі обвинувачених Міжнародному трибуналу. Однак створення трибуналу щодо агресії в Україні шляхом обов'язкової резолюції Ради безпеки ООН є малоімовірним, оскільки, очевидно, буде ветоване РФ як постійним її членом.

Незважаючи на наявний досвід, світ стоїть на порозі нового виклику щодо притягнення до кримінальної відповідальності країни і її керівництва, а також відшкодування за умови, коли існуюча держава не отримала "класичної поразки", а її лідери залишаються при владі. Але світове товариство має знайти нестандартні варіанти, які дадуть змогу це зробити.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни, Женева, 12 серпня 1949 року, електронне посилання: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
2. <https://war.ukraine.ua/russia-war-crimes>
3. <https://www.hrw.org/news/2023/05/23/delivering-justice-war-crimes-ukraine>
4. <https://ecpl.com.ua/news/spetsialnyy-mizhnarodnyy-trybunal-shchodo-zlochynu-ahresii-rf-proty-ukrainy-nemaie-analohiv-v-istorii-abo-chym-vin-vidrizniaietsia-vid-usikh-poperednikh/>